KAZANCAKİS

ALEKSİ ZORBA

roman

ataç kitabevi

ÖNSÖZ

Çok sevdiğim bir işçi olan Aleksi Zorba'nın hayatını ve yaşama düzenini yazmayı çok kez istemişimdir.

Hayatımda bana en çok iyiliği dokunan şeyler, gezilerle düşler olmuştur. Ölü ya da diri insanlardan, savaşmamda bana yardım edenler çok azdır. Ama ruhumda en çok iz bırakan insanları saptamak isteseydim, herhalde üç dört ad sayabilirdim: Homeros, Buddha, Bergson, Nice ve Zorba. Bunlardan birincisi, benim için, ölümsüzlüğü kurtarıcı bir ışıkla aydınlatan, camdan yapılmış parlak bir göz (Güneş kursu gibi) olarak kalmıştır; Buddha dünyanın içinde boğulup kurtulduğu dipsiz bir göldü; Bergson beni, gençliğimde herbiri benim için birer işkence olan, çözülmesi olanaksız, felsefe sorunlarından kurtardı; Nice ise, yeni acılarla zenginleştirdi beni ve bana sıkıntıyı, acıyı ve kararsızlığı gurura çevirmeyi öğretti; Zorba ise, hayatı sevmeyi ve ölümden korkmamayı öğretmiştir bana!

Eğer bugün, Dünya'da bir ruh kılavuzu, Hindlilerin dediği gibi bir «guru», Ayranoz papazlarının dediği gibi bir «yeronda» seçmem gerekseydi, kesinlikle Zorba'yı seçerdim.

Çünkü, mürekkep yalayan bir insanın kendini kurtarması için neye gereksinmesi varsa, hepsi onda vardı; uzaktaki besinini ok gibi yakalayan o ilkel avcı görüşü; rüzgâr, deniz, ateş, kadın ve ekmek gibi, her günün yüzyıllık öğelerine bir bâkirlik vermek ve ölümsüzlüğe her zaman ilk kez bakmak konusunda gösterdiği o her sabah yenilenen yaratıcı yalınlığı, elinin sağlamlığı, yüreğinin tazeliği, içinde ruhtan daha kuvvetli bir güç varmış gibi, kendi ruhu ile alay etmek yolundaki babayiğitliği ve son olarak kritik anlarda,- Zorba'nın ihtiyar göğsünden kurtarıcı olarak fışkıran, insanın benliğinden daha derin bir kaynaktan çıkan, her zaman yeni, pürüzsüz gülüşü; zavallı ve korkak insanın kendi hayatçığını yarım yamalak güvenlik altına alma yolunda çevresine diktiği ahlâk, din ve vatan gibi çitleri yıkmak için o silkinir ve yıkardı da...

Bunca yıldır kitaplarda öğretmenlerin kudurmuş ruhumu doyurmak için, beni hangi besinle beslediklerini ve Zorba'nın birkaç ayda, bana nasıl,

aslanca bir besini verdiğini düşündüğümde içimdeki acıyı ve kızgınlığı güçlükle önleyebiliyorum. Bir bakıma, hayatım mahvolup gitmişti. Bu «ihtiyar»la çok geç karşılaşmıştım ve hâlâ içimde kalan, kurtulabilecek şeyler çok azdı. Büyük dönüş, cephenin tam değişmesi, «patlama» ve yenilik olmadı. Artık çok geçti. Böylece Zorba, benim için hayatın yüksek bir örneği olacağına, yazık ki, alçalıp birkaç kâğıdı karalayayım diye, bir felsefe konusu durumunu aldı.

İnsana hayatı san'at yaptıran o acıklı üstünlük, bir çok et yiyen canlılarda yıkıntıya neden olur. Çünkü, böylece şiddetli maraz, bir yer bularak göğüsten çıkar ve ruh hafifler; ruh hafiflediği için de artık boğmaz, gövde gövdeye boğuşma zorunluğu duymaz, hayatla eylem arasına girip şiddetli marazının havada halka halka sönüşünü seyreder ve sevinir.

Yalnız sevinmekle de kalmaz, aynı zamanda apaçık da olur; ince bir eseri, bir günlük giderilmesi olanaksız ânı (bu, et ve kanı olan sonsuz zaman içindeki biricik ândır), sözde olanı yüzyıllık durumuna sokarak gerçekleştirdiğini sanır. Böylece, et ve kemikten oluşan Zorba, benim elimde mürekkep ve kâğıt haline girdi. Ben istemeden, hattâ benim aksini istememe karşılık, Zorba'nın hikâyesi içimde kristalleşme yolunu tuttu. İçimde esrarengiz çatışma başlamıştı; önceleri müzikal bir huzursuzluk, ateşli bir sevinç ve hoşnutsuzluk, sanki kanıma yabancı bir madde gibi girmiş de, organizmam onu emerek yemeye ve yok etmeye çalışıyordu. Sözcükler bu ateşli sevincin çevresinde koşmaya, onu çevreleyip kuşatmaya ve bir doku gibi onu beslemeye başladılar.

Puslu anılar sağlamlaşıyor, batmış sevinç ve kederler yukarı çıkıyordu, hayat daha hafif bir havanın içinde yer alıyor ve Zorba bir masal oluyordu.

Daha bu Zorba masalına nasıl bir biçim vereceğimi bilmiyordum; roman mı, şarkı mı, çok yönlü düşsel bir Binbir Gece Masalı mı olacaktı, yoksa yalnızca ve kupkuru bir biçimde, Girit'in bir kıyısında sözde linyit bulacağız diye toprağı kazarken söylediği Sözleri mi yazacaktım?

İkimiz de pek iyi biliyorduk ki, bu pratik amaç, insanlığın gözüne atılmış külden başka bir şey değildi. Biz, Güneş'in bir an önce batmasını, işçilerin paydos etmesini, kumsalın üzerine uzanmayı, doyumsuz köy yemeğimizi yemeyi, Girit'in sek şarabını içmeyi ve söyleşimize başlamayı bekliyorduk.

Çoğu zaman ben konuşmazdım; bir entellektüel, tıfıl bir çocuğa ne söyleyebilir? Bana Olemp'teki köyünden, karlardan, kurtlardan, komitacılardan, Ayasofya'dan, linyitten, mermer madeninden, kadınlardan, Tanrı'dan, vatan ve ölümden söz açışını dinler ve birden tıkanıp, artık sözler kendisi için yetmez olduğu zaman, silkinir, denizin iri çakılları üzerinde raksetmeğe başladığını görürdüm.

İhtiyar, dik vücutlu, iri kemikli, başı arkada, kuş gibi ufacık ve yusyuvarlak gözlüydü; raksediyor, çığlıklar atıyor, kaba tabanlarını denize vuruyor ve yüzünü tuzlu suyla ıslatıyordu.

Ancak sesini (hayır, sesini değil, bağırışını) duyarsam hayatımın bir değeri olurdu, şimdi bir afyon tiryakisi gibi kâğıt ve kalemle yaşadığımı, o zaman kan, et ve kemiğimle yaşardım.

Ama yüreklilik gösteremiyordum. Zorba geceyarısı raksediyor ve benim de, usluluk ve alışkanlığın düzenli kabuğundan silkinip kurtulmamı, kendisiyle birlikte büyük yolculuklara çıkmamı haykırıyor, ben ise yerimden kımıldamayıp, titriyordum.

Hayatımda çok kez utanmışımdır, çünkü hayatın tadı olan yukarıki çılgınlığın bana yapmamı haykırdığı şeyi yapmaktan ruhumu alıkoymuştum. Ama hiçbir zaman, ruhumdan ötürü Zorba'nın önünde olduğu kadar utanmamışımdır.

Bir sabah şafak vakti birbirimizden ayrıldık; ben Faust'a özgü öğrenme hastalığının iyileşmez darbesini yemiş, yine gurbete çıkıyordum; o Kuzey yolunu tuttu ve zengin bir mermer damarının bulunduğunu söylediği Sırbistan'da, Üsküp dolaylarında bir dağa gitti, paralı birkaç adam buldu, biraz araç, gereç satın aldı, işçileri işe sürdü ve yine yerin altında delikler açmağa başladı. Kayalar uçurdu, su getirdi, ev yaptı, buruşuk bir ihtiyar olmasına karşın, şen ve güzel bir dul olan Luiab ile evlendi ve ondan çocuğu da oldu.

Bir gün Berlin'de bir telgraf aldım:

«Çok güzel bir yeşil taş buldum, hemen gel, Zorba.»

Almanya'da büyük bir açlığın egemen olduğu dönemdi. Mark öyle düşmüştü ki, ufak bir alışveriş için milyonları çuvalla taşımak gerekiyordu ve lokantaya gidildiğinde, hesabı görmek için kâğıt parayla dolu el çantası açılıp masanın üzerine boşaltılıyordu; öyle günler geldi ki, bir mektup pulu için on milyar mark gerekliydi.

Ortalıkta açlık, soğuk, eski ceketler, delik ayakkabılar vardı ve Almanların kıpkırmızı yanakları sararmıştı. Sonbahar rüzgârı esiyor, insanlar sokakta yaprak gibi yerlere seriliyordu. Aldansınlar da ağlamasınlar diye, çocuklara birer parça kauçuk verilerek çiğnetilmekteydi. Polis, geceleri, annelerin çocuklarıyla birlikte boğulmalarına engel olmak ve onları kurtarmak için köprülerde nöbet tutuyordu.

Kıştı, kar yağıyordu. Yanımdaki odada, Sinoloji profesörü bir Alman, uzun bir fırçayı eline almış, Uzak Doğu'nun o güç yöntemiyle, eski bir Çin şarkısını ya da Konfüçyüs'ün bir özdeyişini yazmaya çalışıyordu. Bu durumda, fırçanın ucu, yazanın kalkık duran dirseği ve kalbi, bir üçgen oluşturmalıydı.

Hoşnut bir tavırla şöyle diyordu:

— Birkaç dakika içinde koltuklarımın altı terliyor ve böylelikle ısınıyorum!

Bu zehir gibi günlerde Zorba'nın telgrafını aldım. «Çok güzel, yeşil bir taş buldum. Hemen çık gel. Zorba.» önce kızmıştım. Milyonlarca insan, can ve kemiklerine güç verecek bir parça ekmekleri olmadığı için kıvranıp dize gelirken, bize çekilen bir telgraf, güzel bir yeşil taşı görelim diye, bin millik bir uzaklığı aşmamızı istiyordu! Güzelliğe lanet olsun, dedim, çünkü güzellik kalpsizdir ve insanın acısıyla ilgilenmez.

Ama birden irkildim; kızgınlığım geçmişti bile, ve ben, Zorba'nın bu insanlık dışı çağrısının, içimdeki başka bir insanlık dışı haykırışa karşılık verdiğini anladım. İçimdeki vahşi bir kuş, kaçmak için kanat çırptı.

Ama ben kaçmadım. Kaçmayı göze alamadım. Trene binmedim, içimdeki kutsal ve devce çağrıya kulak vermedim, korkusuzca bir akılsızlık yapmadım. Mantığın ölçülü, soğuk ve insanca sesine uydum. Kalemi aldım, Zorba'ya yazıp açıklamada bulundum.

O da bana yanıt verdi:

«Kusura bakma patron ama, sen bir kâğıt faresisin. Şu zavallı sen de, hayatında bir kez olsun güzel bir yeşil taş görebilirdin, ama göremedin. Vallahi işsiz sen bir yerde oturuyor ve kendi kendime düşünüyordum «Cehennem var mı, yok mu?» diye. Fakat dün bunu alınca şöyle dedim: «Bazı kâğıt fareleri için kesinlikle bir cehennem vardır.»

Anılar harekete geçti, birbirinin üstüne bindiler; acele ediyorlardı. İşi düzeltmenin zamanı idi. Zorba'nın hayat ve yaşayış biçimini başından ele alacaktım. Ona bağlı bulunan en anlamsız olaylar bile şu anda berrak bir yaz denizindeki renk renk balıklar gibi temiz, hareketli ve değerli yaratıklar olarak kafamda parlıyorlar. Ona özgü hiçbir şey içimde ölmüş değil; sanki Zorba'ya ait olan her şey ölümsüzleşmiş; fakat şu günlerde âni bir huzursuzluk beni sarsıyor: İki yıldır ondan mektup almadım, artık yetmişini aşmış olmalı. Belki de son günlerini yaşıyordur? Kesinlikle son günlerini yaşıyordur, yoksa ona ait olan her şeyi toparlamak, bana ne söylemiş ve ne yapmışsa hatırlamak ve kaçmasınlar diye hepsini kâğıda yansıtmak konusunda bana egemen olan önü alınmaz isteği başka türlü açıklayamazdım. Sanki ölümü, onun ölümünü kaçırmak istiyor gibiyim. Korkarım bu yazdığım, bir kitap değil, bir 'güzelleme' olacak.

Ve şimdi görüyorum ki bu kitap, bir güzellemenin bütün belirtilerini taşımaktadır. Tepsi, koliva***** ve kalın bir şeker tabakasıyla süslenmiş, onun üzerine de, tarçını ve bademle ***ALEKSİ ZORBA*** adı yazılmış.

Adına bakıyorum, birden sanki Girit'in çivit mavisi denizi çalkalanıyor ve beynim toparlanıyor. Sözler, gülüşler, rakslar, sarhoşluklar, ikindi üstleri alçak sesle konuşmalar, her an beni karşılıyormuş gibi, her an bana veda ediyormuş gibi dikilen yusyuvarlak, canlı, çekingen gözler.

** Koliva: Kaynatılmış buğday ve şekerden yapılmış olup, Ortodokslarda bizim ölü helvasına benzeyen bir tür tatlı.*

Baştan aşağı süslü ölü tepsisine baktığımız zaman, kalbimizin mağarasında nasıl anılarımız yarasalar gibi salkım salkım sarkarsa, Zorba'nın gölgesi arkasında, ben istemeden, düşkün, çok boyanmış, çok öpülmüş, Girit'in Libya açığındaki bir kumsalda Zorba ile birlikte karşılaştığımız bir kadın da, ilk andan beri, beklenmediği halde belirivermişti. İnsanın yüreği, kesinlikle içi kanla dolu, üstü kapalı bir çukurdur ve açıldığı zaman hep, çevremizde toplanıp havayı karartan, avutulması olanaksız bütün susamış gölgeler, içip canlanmak için ona koşarlar. Yüreğimizin kanını içmek için koşarlar, çünkü başka bir canlanma yolu olmadığını bilirler. Bugün de, hepsinin önünde, kocaman adımlarıyla öbür gölgeleri aralayarak Zorba koşuyor, çünkü bugün dinsel âyinin kendisi için yapıldığını bilmektedir.

Fakat, kanımızı verelim onlara da, canlansınlar. Bu olağanüstü oburun, işçinin, kadın düşkünü bu serserinin biraz daha yaşaması için elimizden geleni yapalım. Hayatımda tanıdığım en rahat ruh, en sağlam vücut, en özgür haykırış onundu.

1

Onu ilk kez Pire'de tanıdım. Girit'e gidecek vapura binmek üzere limana gelmiştim. Neredeyse sabah olacaktı. Yağmur yağıyordu. Güçlü bir siroko rüzgârı esiyor, denizin serpintileri küçük kahveye kadar geliyordu. Camlı kapılar kapalı olduğu için hava insan soluğu ve adaçayı kokmaktaydı. Dışarısı soğuktu, camlar, insan soluklarından buğulanmıştı. Keçi kılından kahverengi fanilalar giymiş ve burada sabahlamış birkaç denizci, kahve ve adaçayı içiyor, buğulu camlardan denize bakıyorlardı.

Fırtınadan sersemleyen balıklar, dipteki durgun sulara inmiş, yukarıda çevrenin durulmasını, balıkçılar da kahveye sığınmışlar, bu tanrısal keşmekeşin durmasını bekliyorlardı; balıkların korkusu geçsin de oltalara vursunlar diye... Dil, iskorpit ve pisi balıkları gece seferlerinden dönüyor, uyumaya gidiyorlardı. Şafak sökmekteydi. Camlı kapı açıldı. Kısa boylu, sarı benizli bir liman işçisi içeri girdi. Başı açık, ayakları çıplak ve çamur içindeydi.

Kocaman, açık mavi pardesü giymiş bir ihtiyar deniz kurdu bağırdı:

— Ee Kostandi, nasılsın be? Kostandi kızgın bir tavırla tükürdü.

— Nasıl olalım? Günaydın kahve, tünaydın ev, günaydın kahve, tünaydın ev, günaydın kahve, tünaydın ev! İşte benim hayatım! İş yok!

Bazıları güldü, bazıları kafa sallayıp küfrettiler.

Felsefe eğitimini Karagöz oyunlarında tamamlamış palabıyıklı biri araya girdi:

— Hayatın kendisi işsiz; lanet olsun, kendisi!

Yeşilli mavili, tatlı bir ışık pis camlara vurdu, o da kahvenin içine girdi, ellere, alınlara takıldı, ocağa sıçradı, şişeler alevlendi; elektrik gücünü

yitirdi; uykusuz ve mahmur kahveci, elini uzatıp lâmbaları söndürdü.

Bir an süren bir sessizlik oldu. Bütün gözler kalkıp çamurlu güne baktılar. Uğuldayarak kırılan dalgalarla, kahvenin içinde guruldayan birkaç nargilenin sesi duyuldu.

İhtiyar deniz kurdu, içini çekti. Sonra mırıldandı:

— Acaba Kaptan Lemonis ne oldu, ulan? Tanrı yardımcısı olsun!

Açık denize kötü kötü baktı:

— Tuh sana, karı-kocayı ayıran deniz! dedi ve ıkınarak bıyığını ısırdı.

Bir köşeye büzülmüştüm, üşüyordum, ikinci bir adaçayı ısmarladım. Uykum vardı. Uyku, yorgunluk ve sabahın verdiği üzüntüyle savaşıyordum. Bakıyor, bakıyordum. Çok koyu, deniz, yağmur ve hasretten oluşmuş bir yansıma kalbimi sarıyordu.

Gözlerimi, hâlâ pruvasına kadar gecenin içine batmış gibi duran büyük bir vapurun siyah küpeştesine dikmiştim. Yağmur yağıyor ve ip gibi inen sular, gökyüzü ile çamuru birleştiriyordu.

Ben siyah vapura, gölgelere ve yağmura baktıkça, yavaş yavaş içimdeki acı biçimleniyor; anılar yükseliyor ve o sevgili dost, yağmurla hasretten yapılmış ıslak havada gelip yerleşiyordu. Ne zaman? Geçen yıl mı? Başka bir hayatta mı?

Dün mü? Ona veda etmek için bu limana inmiştim. Yine yağmuru, soğuğu, vaktin sabaha karşı olduğunu hatırlıyorum; kalbim yine altüst olmuş, kabarıyordu.

İnsanın, sevdiği insanlardan geç ayrılması zehirdir! İnsanın, bıçakla keser gibi, kendisi için doğal bir iklim olan ıssızlıkta yine yapayalnız kalması daha iyi. Fakat o yağmurlu şafakta ben dostumdan ayrılamıyordum. (Bunun nedenini sonradan ve içim yanarak çok geç anladım.) Onunla birlikte vapura binmiş, kamarasında, saçılmış valizler arasında oturmuştum. Ona uzun uzun bakıyor, dikkatini başka yana çevirdiği zaman, yüzünün

çizgilerini, o parlak, yeşilli beyazlı gözlerini, tombul ve genç yüzünü, ince, taze ifadesini, hepsinin üstünde de o uzun soylu parmaklarını süzüyordum.

Bir ara bakışlarımın, üzerinde kaçakça ve emermiş gibi durduğunu farketti; sıkıntısını gizlemek istediği zamanki alaycı bakışıyla baktı. Beni süzdü, anladı. Ve ayrılığın acısını dağıtmak için alaycı bir gülümseyişle sordu:

— Ne zamana kadar?

— Ne, ne zamana kadar?

— Ne zamana kadar kâğıt yiyip mürekkep yalayacaksın? Benimle birlikte gel, orada, Kafkas'ta, ırkımızdan binlerce insan tehlikede; gel, onları kurtaralım.

Sonra, o soylu tasarısıyla alay edermiş gibi gülmeye koyuldu:

— Onları belki kurtaramayız, diye ekledi. Ama kurtaralım derken, biz kurtuluruz. Öyle değil mi? Bunları söylemek istemiyor musun, hocam? Kendini kurtarmanın tek yolu başkalarını kurtarmak için çabalamaktır. Haydi öyleyse, öğreten öğretmen... Gel!

Karşılık vermedim. İlâh doğuran Kutsal Doğu, yüksek dağlar, Promete'nin kayaya saplanmış çığlığı... O yıllarda aynı kayalara saplanmış ırkımız bağırıyordu. Tehlikedeydi; kendisini kurtarması için oğullarından birini çağırıyordu. Ve ben, hiç etliye sütlüye karışmadan, bu çekilen acılar bir düşmüş ve hayat da, sürükleyici bir tragedyaymış da, insanın bir aşamaya varıp eyleme katılması sanki büyük bir kabalık ve bönlükmüş gibi, dinliyordum.

Dostum karşılık beklemeden ayağa kalktı. Vapur şimdi, üçüncü düdüğünü öttürüyordu. Heyecanını saklamış olmak için alaycı bir tavırla:

— Sağlıcakla kal, kâğıt faresi! dedi. Yüreğindekini açığa vuramamanın ayıp olduğunu biliyordu. Gözyaşları, tatlı sözler, kararsız el işaretleri ve halkça içtenlik belirtisi sayılan hareketler, ona insanın yakışıksız çirkinlikleri gibi görünüyordu. Bu kadar çok sevişen biz, tatlı bir söz söylememiştik; canavarlar gibi oynuyor, birbirimizi tırmalıyorduk. O ince, alaycı ve

uygardı, bense vahşi. O kendini denetlemeye alışkındı, ruhunun bütün belirtilerini, gülümseyişinin altında kolaylıkla gizleyebiliyordu; bense haşin, yersiz, uygarlıktan kopmuş bir gülüş salıveriyordum.

Heyecanımı ben de sert bir sözle gizlemek istedim ama, utandım. Hayır, utanmadım; yapamadım. Elini sıktım; bu eli tutuyor, bırakmıyordum. Gülümsemeğe çalışarak,

— Heyecanlandın mı? dedi. Soğukkanlılıkla,

— Evet dedim.

— Neden? Yıllarca önce anlaşamadığımızı söylememiş miydik? Senin o sevdiğin Japonlar ne diyor? «Fudoşin!» Ölçülülük, dayanıklılık, yüzün hareketsiz bir maske gibi gülümseyişi. Ama maskenin arkasında ne olup bitiyor, o bizim bileceğimiz iştir.

Uzun bir cümle yapmamağa çalışarak yine, yanıtladım onu:

— Evet.

Sesimin titreyişini önleyeceğimden emin değildim.

Vapurda, bir kampananın, kamaralardaki uğurlayıcıları dışarı kovaladığı duyuldu. İnce ince yağmur yağıyordu. Hava, ayrılığın dokunaklı sözleri, yeminler, uzun uzun öpüşmeler ve sık sık soluyarak yapılan son uyarılarla doluydu. Kadın kocasına, dost dostuna sarılıyordu. Sanki sonsuza dek ayrılıyorlardı; sanki bu küçük ayrılış onlara büyük ayrılışı hatırlatıyordu. Kampananın tatlı sesi birden ıslak hava içinde, sancaktan iskeleye bir ölüm çanı gibi yankılandı. Dostum eğildi, yavaşça,

— Bak, dedi, sende acaba olacak kötülükleri önceden sezme gücü var mı?

— Evet, diye karşılık verdim.

— Böyle masallara inanıyor musun?

— Ne, yâni?

Yânisi filân yoktu, inanmıyor ama, korkuyordum.

Konuşurken, bir karar versin diye kendisini sıkıştırdığım, onun da dayattıktan sonra kabul edip «sevdiğim için istediğini yapacağım» diyerek dizime dokunduğu en içten anlarımızda olduğu gibi elini hafifçe sol dizimin üstüne koydu. Kirpikleri iki üç kez kırpıştı. Yine bana bakıyordu. Çok üzüntülü olduğumu anladı ve çok sevdiğim bir silâh olan gülümseyişini kullanmakta kararsızlık gösterdi.

— Peki, dedi. Ver elini; eğer ikimizden biri ölüm tehlikesiyle karşılaşırsa...

Utanmış gibi durdu. Biz ki, yıllarca bu ruh ötesi hava seferleriyle alay etmiştik ve ot yiyenleri, ruhçuları, sofileri ve ektoplazmacıları ***** aynı çukurun içine atardık...

Anlamağa çalışarak sordum:

— Yâni?

O, içine daldığı tehlikeli cümleden kurtulmak için aceleyle,

— İşte böyle şakaya vuralım, dedi. Eğer ikimizden biri ölüm tehlikesiyle karşılaşırsa, hemen öbürünü hatırlasın ve nerede olursa olsun, ona haber versin... Kabul mü?

Gülmek istedi, ama donmuş gibi kalan dudakları kıpırdamadı.

— Kabul, dedim.

Heyecanı belli olduğundan korkarak aceleyle ekledi:

— Elbette ben, bu gibi boş ruh bağlantılarına inanmam!

** Ektoplazma: Bir medyumun vücudundan çıktığı ileri sürülen uçucu maddenin adı.*

— Zararı yok, olsun! diye mırıldandım.

— Peki öyleyse, olsun; oynayalım bu oyunu. Kabul mü?

— Kabul...

Son sözlerimiz bunlar oldu. Sessizce el sıkıştık, parmaklarımız hasretle birleşti, sonra birden ayrıldılar... Sanki kovalıyorlarmış gibi arkama bakmadan aceleyle kaçtım. Başımı çevirerek son kez dostumu göreyim dedim, ama kendimi tuttum. İçimden şöyle demiştim: «Geri dönme! Yürü!»

İnsanın ruhu sırf çamurdur; işlenmiş, hâlâ kabakıyım doğranmış becerilere sahip yontulmamış bir çamurdur ve temiz, sağlam olan hiçbir şeyi farkedemez; eğer yapabilseydi bunu; bu ayrılış ne kadar başka olurdu!

Işık artıyor, sanki iki seher birbirine karışıyordu; artık dostumun sevimli yüzünü daha iyi görüyordum, limanın rüzgârı içinde hareketsiz ve kederli, yağmurla yıkanıyordu bu yüz. Kahvenin camlı kapısı açıldı, deniz uludu, içeri kısa bacaklı, sarkık bıyıklı, iki bacağının arası açık bir denizci girdi. Sevinçli sesler yükseldi:

— Hoş geldin, Kaptan Lemonis!

Köşeme büzülerek yine kendimi toparlamağa çalıştım; ama dostumun yüzü yağmurun içinde erimiş, kaybolmuştu bile!

Kaptan Lemonis sakin, ağır ve az konuşan bir adam gibi, teşbihini çıkarmış, oynuyordu. Ben, görmemeye, işitmemeye, kaybolan hayali korumaya çalışıyordum. O zaman içimi dolduran öfkeyi, öfkeyi değil de, dostumun beni «kâğıt faresi» diye nitelediği zamanki utancı yeniden yaşamak mıydı bu? Hakkı vardı! Ben hayatı bu kadar sevmiştim, nasıl olmuştu da bunca yıldır kâğıt ve mürekkeplere karışmıştım? O ayrılış günümde dostum bana, daha iyi göreyim diye yardımda bulunmuştu. Artık talihsizliğimin adını bildiğim için seviniyordum; belki onu daha kolay yenebilecektim. Sanki o artık dağılmış, cisimsiz ve elle tutulmaz halde değildi; sanki maddeleşmişti. Şimdi onunla görüşmem kolaylaşmış oluyordu.

Sanki, dostumun bu katı sözü, içimde sessizce yol almıştı da, o zamandan beri ben, kâğıtları bırakmak, eyleme geçmek için vesile arıyordum. Bu sefil kemirici hayvanın manevî silâhım olmasından iğreniyor, utanıyordum. Bir ay geçmeden de kolayını buldum; Girit'in Libya'ya bakan kıyısında bırakılmış bir linyit ocağını kiraladım. Şimdi kâğıt fareleri sınıfından uzak, basit insanlar, işçiler ve köylülerle birlikte yaşamak üzere Girit'e gidiyordum.

Gitmek üzere hazırlanmıştım; üstelik bu yolculuğumun çok gizli bir anlamı varmış gibi, pek heyecanlıydım; yolumu değiştirmeye içten kararlıydım. «Ruhum, diyordum, şimdiye kadar gölgeye bakıp doyuyordun; şimdi seni tene götürüyorum.»

Hazırdım; ayrılışa pek az kalmıştı, kâğıtlarımı karıştırırken yarıda kalmış bir elyazısı buldum. Elime aldım, çekinerek sayfalarını çevirdim. İki yıldan beri içimde bir huzursuzluk, büyük bir hasret, sanki bir tohum vardı: Buddha*****

** Buddha: Hindistan ve Çin'de yaygın olan bir dinin kurucusu. Budizm'de öbür dinlerde olduğu gibi doğaüstü bir Tanrı düşüncesi yoktur.*

Onun, içimi durmadan yediğini, emdiğini, yerleştiğini hissediyordum. Büyümüştü. Tepiniyor, kaçmak için göğsümü tekmelemeğe başlıyordu. Artık onu atamıyor, bunu yapamıyordum. Zaten böyle bir atışı yapmak için vakit çoktan geçmişti.

Bir ara, elyazısını böyle kararsız tutarken dostumun gülümseyişi havada sadece alay ve acıma halinde biçimlendi. Ben inatla «Alacağım! dedim. Ondan korkmuyorum, alacağım, kıs kıs gülme!» Bir çocuğu kundağına sararmış gibi kâğıdı dikkatle katladım ve aldım.

Kaptan Lemonis'in ağır ve kısık sesi duyuldu. Kulak kabarttım; fırtınada kayığın direklerini sarıp yalayan cinlerden sözediyordu:

— Yumuşak, kaygan, tuttun mu ellerin ateşe bulanıyor; bıyıklarıma sürmüştüm, bütün gece şeytanlar gibi parlıyordum*****. Böyle işte, gemiye

deniz suyu doldu, yüklemiş olduğum kömürler ıslandı, ağırlaştı. Gemi yatmaya başladı, ama Tanrı yardım etti, yıldırım indirdi, kapaklar kırıldı ve deniz kömürle doldu. Gemi hafifledi, yükseldi, ben de kurtuldum. Bu da geçti!

Cebimden, yol arkadaşım saydığım küçük Dante'mi çıkardım; pipomu yaktım, duvara yaslanıp yerleştim. Ama bir an duraladım; ölmez dizelerin neresinden başlayacaktım? Cehennem'in yakıcı katranından mı, Araf'ın serin alevinden mi, yoksa doğrudan doğruya insan umudunun en yüksek katından mı başlamalıydım? İstediğimi seçebilirdim. Ufacık Dante'mi tutuyor, özgür olduğuma seviniyordum. Sabah sabah seçeceğim dizeler bütün günümü ayarlayacaktı.

** Burada parlayan fosfor olsa gerek. Yazar denizcilerin asılsız inançlarını belirtmek istiyor.*

Karar vermek için yoğunlaşmış hayalimin üzerine eğildim, fakat vakit bulamadım; birden huzursuzluk içinde başımı kaldırdım. Nasıl olduğunu bilmiyorum, sanki başımın üstünde iki deliğin açıldığını duymuştum; birden arkama dönüp camlı kapıya baktım. Umut kafamdan şimşek gibi geçmişti: «Dostumu yine göreceğim!» Mucizeyi karşılamaya hazırdım. Aldanmışım; çok uzun boylu, kuru, patlak gözlü, altmışbeşlik bir ihtiyar, yüzünü cama yapıştırmış, bana bakıyordu. Koltuğunun altında küçük, yassı bir bohça vardı.

En çok dikkatimi çeken şey, alaycı, üzgün, huzursuz ve alev alev yanan gözleriydi. Bana öyle görünmüştü gözleri.

Bakışlarımız bir an birleşince, aradığının ben olduğuma inanmış gibi, kararlı bir tavırla elini uzattı ve kapıyı açtı. Hızlı, kıvrak bir yürüyüşle masaların arasından geçerek önümde durdu.

— Yolculuk mu? diye sordu. Hayrola ne yana?

— Girit'e. Neden sordun?

— Beni de götürür müsün?

Dikkatle ona baktım. Çukurlaşmış yanaklar, kalın bir çene, kabarık favorili kırlaşmış kıvırcık saçlar, kıvılcımlanan gözler.

— Neden? Seni ne yapayım? Omuz silkti, alaylı,

— Neden? Neden? dedi. İnsan nedensiz bir şey yapamaz mı? Şöyle keyfi için! Beni yanına aşçı olarak al, diyelim, çorba yapmasını bilirim.

Gülmeye başladım. Kesin davranışı ve sözleri hoşuma gitmişti. Çorba da hoşuma giderdi. Uzaktaki ıssız kıyıya bu madrabaz ihtiyarı da birlikte götürsem kötü olmaz, diye düşündüm. Çorbalar, gülüşler, söyleşiler... Çok gezmiş, çok görüp geçirmiş Denizci Sindbad'a benziyordu; hoşuma gitmişti. Kocaman kafasını sallıyarak,

— Ne düşünüyorsun? dedi. Senin de terazin var, ha? Dirhemle ölçüyorsun demek? Bre ver kararını, terazileri de şeytan alsın!

Çıkık kemikli, izbandut haliyle tepemde duruyordu; onunla konuşmak için başımı kaldırmaktan yoruluyordum. Dante'yi kapadım.

— Otur, dedim. Bir adaçayı içer misin? Oturdu; bohçasını dikkatle yandaki sandalyenin üstüne koydu. Alaylı,

— Adaçayı mı? dedi. Gel buraya, kahveci! Bir rom!

Rom'u yudum yudum içti; tadını çıkarmak için uzun süre ağzında tutuyor, sonra ine ine ısıtsın diye yavaş yavaş yutuyordu. «Duyarlı ve meraklı bir adam!» diye düşündüm.

— Ne iş yaparsın? diye sordum.

— Bütün işleri! Ayak, el, kafa işlerini! Bir de iş seçecek değiliz ya.

— Son olarak nerede çalışıyordun?

— Bir maden ocağında. Bak, ben iyi bir madenciyimdir; madenlerden anlarım, damarları bulur, geçitler açar, kuyulara inerim; korkmam, iyi çalışıyordum, işçilerin başıydım. Başka tasam yoktu. Gel gör ki, şeytan gelip kuyruğunu soktu. Geçen cumartesi akşamı keyfe gelerek birkaç tane

attım, o gün bizi denetlemeye gelen patronla karşılaştım ve herife bir temiz sopa çektim.

— Peki, neden? Sana ne yaptı?

— Bana mı? Hiiiç! Ama hiç! Adamı ilk kez görüyordum. Zavallı bize sigara da dağıtmıştı.

— Öyleyse?

— Uuf, sen de! Başka işin yok da soruyorsun! Öyle esti be birader! Sen değirmenci karısının kıçında ortografi arıyorsun. Değirmenci karısının kıçı insanın aklıdır.

İnsan aklının değişik tanımlarını okumuştum; ama bu bana en şaşırtanı gibi geldi ve hoşuma gitti. Yeni arkadaşa baktım; yüzü sanki kuzey rüzgârlarıyla yağmurlar tarafından yenmiş gibi buruşuklar, oyuklarla, basbayağı testere yenikleriyle doluydu. Birkaç yıl sonra başka bir yüz, bende, aynı işlenmiş, acı çekmiş odun duygusunu uyandıracaktı: Panait Istrati'nin yüzü..

— Peki, çıkınında ne var? Yiyecek mi, çamaşır mı, takımların mı?

Arkadaş, omuzlarını kaldırıp güldü.

— Bana çok namuslu görünüyorsun, dedi, kusura bakma!

Uzun, sert parmaklarıyla çıkınını okşadı:

— Hayır, diye ekledi, santurdur bu.

— Santur***** mu? Santur çalar mısın sen?

— Fukaralık bastığı zaman kahvelerde dolaşıp santur çalarım. Bu arada, kimi eski Makedonya hırsız havalarını da söylerim. Sonra, bağış toplamaya başlarım. Nah, şu külahla! İçi metelikle dolar.

— Adın ne, senin?

— Aleksi Zorba. Çok uzun boylu bir keşişe benzediğim ve başım yamyassı olduğu için, kızdırmak istedikleri zaman 'Fırıncı Küreği' diye de çağırırlar. Ne derlerse desinler. Bir zamanlar kavrulmuş kabak çekirdeği sattığımdan ötürü bana 'Çakaçuka' da derlerdi. Sözde nereye gidersem zarar verip tünediğim için bağ kütüklerine dadanan 'Pas Hastalığı' adını da takanlar oldu bana. Başka takma adlarım da var ama, onları da başka zaman anlatırım.

** Santur: Kanun'u andıran, tokmaklarla çalınan, maden telli bir çalgı.*

— Peki, santuru nasıl öğrendin?

— Yirmi yaşımdaydım. Tâ Olimpos'un dibindeki köyümde açılan bir panayırda, santuru ilk kez dinlemiştim. Soluğum tutuldu o zaman. Üç gün ağzıma lokma koymadım. Tanrı ruhunu bağışlasın, babam: «Neyin var, ulan?» diye sordu. «Ben santur öğrenmek istiyorum» «Utanmıyormusun ulan? Sen çingene misin? Çalgı mı çalacaksın?» «Ben santur öğrenmek istiyorum.» Vakti gelince evleneyim diye biraz para biriktirmiştim. Görüyorsun ya, çocukluk! Kanım kaynıyordu, bir de o serseliğimle evlenmek istiyordum! Neyim var, neyim yoksa hepsini verip bir santur satın aldım. Nah işte, şu gördüğün. Santurumu alıp Selanik'e kaçtım. Recep Efendi adında, santur hocası meraklı bir Türk'ü buldum. Ayaklarına kapandım. «Ne istiyorsun ulan, Rumoğlu?» diye sordu. «Ben santur öğrenmek istiyorum!» «Peki ama, neden ayaklarına kapanıyorsun?» «Sana verecek param yok da, ondan!» «Santura çok mu meraklısın?» «Çok meraklıyım!» «Peki ulan, otur ben para falan istemem.»

Bir yıl yanında kaldım. Öğrendim. Tanrı kemiklerini aziz etsin, şimdi ölmüştür. Tanrı Cennete soksun Recep Efendi'yi! Santuru öğrendiğimden beri başka bir adam oldum. Gamlı olduğum, ya da fukaralık bastırdığı zaman santur çalıp hafiflerim. Ben çalarken başkaları konuşsa duymam; duysam da konuşamam, isterim, isterim ama, yapamam.

— Neden ama, Zorba? — Ee, sevda bu.

Kapı açıldı; denizin uğultusu yine kahveye doldu, ayaklarla eller titredi. Köşeme daha çok sokuldum, paltoma sarındım, dayanılmaz bir mutluluk duyuyordum.

«Nereye gideceğim?» diye düşündüm. «Burada iyiyim. Yıllarca sürsün, bu an!»

Karşımdaki tuhaf konuğa baktım, gözlerini üzerime dikmişti; küçük, yuvarlak ve simsiyah gözlerini; akında kırmızı damarcıklar vardı; bakışlarıyla beni deldiğini ve doyamadan yokladığını hissediyordum.

Neden sonra sordum:

— Daha başka?

Zorba yine kemikli omuzlarını kaldırdı:

— Boş versene! dedi. Bana bir sigara verir misin?

Verdim. Yeleğinden bir çakmak taşıyla fitil çıkarıp yaktı. Gözleri hoşnutluktan yarı yumulmuştu.

— Evlendin mi hiç?

— İnsan değil miyim ben? İnsan kördür; benden öncekilerin düştüğü çukura ben de yüzükoyun düştüm. Evlendim. Yuvarlanmaya başladım. Ev sahibi oldum, ev yaptım, çocuklarım oldu: İşkence. Ama, santur sağ olsun.

— Kederini dağıtmak için evde de çalıyor muydun?

— Ah ulan, hiçbir çalgıyı çalmadığın nasıl da belli oluyor! Nedir o yumurtladıkların? Evde dert var, kadın var, çocuklar var, ne yiyeceğiz, nasıl giyineceğiz, halimiz ne olacak var? Cehennem!.. Santur ise gönül rahatlığı ister. Karım bana bir söz dokundursa, santur çalacak heves mi kalır? Çocukların karnı aç olup da viyakladılar mı, sen gel de santur çal bakalım! Santur, yalnız santuru düşünmeni ister, anladın mı?

Anladım ki, bu Zorba, bunca zamandır arayıp da bulamadığım adamdır; canlı bir yürek, sıcak bir hançere ve daha Toprak Ana'sından göbeği kesilmemiş hilesiz, kocaman bir ruh!

Sanatın, güzellik aşkının, saflığın ve kederin ne olduğunu bu işçi bana en geniş insanca sözlerle anlattı.

Kazma ile santuru kullanmasını bilen o ellere baktım; şiş ve çiziklerle dolu, biçimlerini yitirmiş, sinirli eller. Torbayı, bir kadını soyar gibi özenle ve şefkatle açıp eski, parlak, bir sürü telleri, bronz ve fildişinden işlemeleri ve ucunda ipekli bir püskülü olan bir santuru çıkardı bu eller. Kalın parmaklar, bir kadını okşar gibi, yavaş yavaş ve aşırı bir duygululukla santurun bütününü okşadı. Sonra, sevdiğimiz bir vücudu üşümesin diye nasıl sararsak, yeniden elleri santuru sardılar.

Tatlı bir sesle mırıldandı:

— Bu işte!

Sonra yine dikkatle sandalyenin üzerine koydu.

Denizciler, şimdi bardaklarını tokuşturup dudaklarına dayıyorlardı. Bir tanesi, Kaptan Lemonis'in omuzuna okşar gibi vurdu:

— Eee Kaptan Lemonis, doğru söyle, üç buçuk attın, değil mi? Allah bilir, Ayos Nikalas'a kaç tane mum adadın!

Kaptan diken gibi kaşlarım çattı,

— Ulan çocuklar, size deniz üzerine yemin ederim ki, Ölüm'ü karşımda gördüğüm zaman, aklıma ne Meryem geldi, ne de Ayos Nikolas! Kuluri'ye doğru döndüm, karımı hatırladım ve şöyle bağırdım: «Ah ulan Katerina! Şimdi senin yatağında olsaydım!..»

Denizciler yine katıla katıla güldüler; Kaptan Lemonis de güldü.

— Şu insan ne canavar be! dedi. Baş melek kılıçla tepesinde duruyor, onun aklı ise karıda! Hay yokolası utanmaz hay!

Ellerini çırptı.

— Kahveci! diye bağırdı. Gel, çocuklara ısmarlıyorum!

Zorba, kocaman kulağını dikmiş, dinliyordu. Gözlerini çevirdi, denizcilere, sonra bana baktı:

— Ne oluyor orada? diye sordu. Ne diyor bu herif?

Fakat, birden silkinip kendine geldi. Şaşkınlıkla:

— Bravo be! dedi. Bu denizciler işin sırrını çok iyi biliyorlar; çünkü gece gündüz ölümle boğuşuyorlar.

Sonra koca elini havada salladı,

— Olsun, dedi, başka papazın sürüsü bu! Gelelim bizim işe: Oturayım mı, gideyim mi? Karar ver!

— Zorba! dedim ve elinden yakalamamak için kendimi zor tuttum.

— Anlaştık Zorba, benimle geleceksin. Girit'te bir linyit madenim var. Sen işçilerle uğraşırsın. Akşamları ikimiz birlikte kumsala uzanırız; Benim ne karım, ne çocuklarım, ne de köpeklerim var; birlikte yer içeriz. Sonra sen santur çalarsın.

— Keyfim olursa, duyuyor musun? Keyfim olursa. Sana istediğin kadar çalışır, esirin olurum! Ama santur başkadır. Canavardır o, özgürlük ister. Keyfim olursa çalarım; şarkı da söylerim. Sana zeybek, kasap havası ve pendozali***** de oynarım ama peşin pazarlık: Keyfim olmalı. Temiz hesap. Beni zorladın mı yitirirsin. Unutma ki ben de insanım.

** Pendozali: Bir çeşit raks.*

— İnsan mı? Ne demek istiyorsun? — Yâni özgürüm.

Bağırdım:

— Kahveci, bir rom daha getir! Zorba atıldı:

— İki rom! Sen de iç ki, tokuşalım. Adaçayı ile rom kafadar olamaz; sen de rom içeceksin. Kafadarlığımızın kuruluşuna!

Kadehleri tokuşturduk; gün artık iyice ağarmıştı. Vapur düdük çalıyordu. Valizlerimi vapura götüren sandalcı gelip bir işaret yaptı. Kalkıp Zorba'nın omuzuna dokundum.

— Gidiyoruz, dedim; Tanrı yardımcımız olsun!

Zorba yavaşça ekledi:

— Şeytan da!

Eğildi, santurunu kolunun altına aldı, kapıyı açtı ve önce kendi çıktı.

2

Deniz, sonbaharın tadı, ışıkla yıkanan adalar, Yunanistan'ın ölümsüz çıplaklığını örten ince yağmurdan oluşmuş saydam bir tül. «Ölmeden Ege Denizi'ni gezen insana ne mutlu» diye düşünüyordum.

Bu dünyanın birçok zevkleri vardır: Kadınlar, meyveler ve düşünceler. Ama, tatlı bir sonbahar vakti, her adanın adını mırıldanarak bu denizi yarmak... Sanırım ki, Cennet'te bile insanın yüreğine daha fazla girebilecek başka bir zevk yoktur. Başka hiçbir yerde düşlerle, bu derece sakin ve gerçekten daha kolay bir biçimde buluşamazsınız; sınırlar seyrekleşir ve en külüstür geminin bile direkleri filizlenip salkım verir, -şu Yunanistan'da hayranlık, gereksinmenin sağlam bir çiçeği'dir.

Öğleye doğru yağmur durdu, güneş bulutları yardı; taze, canlı, yeni yıkanmış gibi ortaya çıkıp ışıklarıyla sevgili sular ve topraklarda oynamağa başladı. Güvertede duruyor, gökyüzü ile denizin oluşturduğu mucizeyi, tâ öteki ucuna kadar seyrediyordum. Vapurun içinde de hinoğlu hin Rumlar, çakmak çakmak gözler, çerçi kafaları, küçük politika kavgaları, akordu bozuk bir piyano, sahte tavırlı ve zehirli, fakat namuslu kadınlar, arsız, tekdüze taşra bayağılıkları... İnsana öyle geliyordu ki, vapuru iki ucundan tutsun, denize daldırsın ve onu bozan içindeki bütün canlılar (insanlar, fareler ve tahtakuruları) kaçsın diye iyice sallasın, sonra boş ve yeni yıkanmış bir halde yeniden dalgaların üzerine oturtsun.

Fakat içimde, yine belirli bir acıma vardı; çapraşık metafizik düşüncelerin sonucuna benzer Budistçe ve soğuk bir acıma! Yalnız insanlara karşı değil, fakat her şeyin, Hiç'in hayal oyunu olduğuna bakmadan savaşan, ağlayan, uman... Bütün dünyaya karşı duyulmuş bir acıma. Rumlara, vapura, denize, bana, linyitin işletilmesine ve Buda elyazmasına, bir anda havayı karıştırıp bozan gölge ve ışıktan oluşmuş bütün bu boş şeylere karşı duyulan bir acıma.

Deniz tuttuğu için, Zorba'nın güvertedeki bir halat yığını üzerine büzülmüş olduğunu gördüm. Bir limonu kokluyor ve kocaman kulağını çevirerek

kimisi kralı, kimisi de Venizelos'u tutan yolcuların konuşmalarını dinliyordu. Kocaman kafasını sallayıp sallayıp yere tükürmekteydi. Nefretle mırıldandı:

— Eski masallar bunlar. Utanmıyorlar!

— Ne demek eski masallar, Zorba?

— Hepsi işte... Krallar, demokrasiler, milletvekilleri, maskaralıklar!...

Çağın olaylarını o kadar aşmıştı ki, bunlar Zorba'ya göre çok eski şeylerdi. Kuşkusuz, telgraf ve vapur, demiryolu, şimdiki ahlâk, vatan ve din de ona göre eski uygarlıklardı. Onun ruhu, dünyadan çok daha hızlı ilerliyordu. İpler direklerde ıslık çalıyor, kıyılar raksediyordu; kadınlar altın sikkesi gibi sapsarı kesilmişti. Silâhlarını (makyajlar, firketeler ve küçük taraklar) teslim etmişlerdi; dudakları beyazlaşmış, tırnakları morarmıştı. Ağaçkakanların tüyleri yolunmuş, yabancı tüyler (kurdeleler, yapay kaşlar, yapay benler, göğüslere takılı bezler) dökülmüştü; insan onları böyle kusmanın arefesinde görünce, bir iğrenmeyle büyük bir acıma duyuyordu. Zorba sarardı, yeşil bir renk aldı; şimşekli gözleri donuklaştı. Gözü ancak öğleden sonra aralanabilmişti; kolunu uzattı, sıçrayarak vapurla yarış eden iki büyük Yunusu gösterdi.

Sevinçle:

— Yunuslar! dedi.

O zaman, ilk olarak gözüm, sol elinin yarısına kadar kesik olan işaret parmağına takıldı. Bağırdım:

— Parmağına ne oldu, Zorba? Yunuslara o kadar sevinmediğimden gücenmiş bir halde karşılık verdi:

— Hiç!

— Makina mı kaptı?

— Ne makinası sayıklıyorsun yahu? Ben kendim kestim.

— Kendin mi? Neden? Omuzlarını kaldırdı:

— Sen ne anlarsın, patron? dedi. Sana bütün sanatlarda çalıştığımı söylemiştim. Bir kez de çanakçılık yaptım. Bu sanatı delicesine seviyordum. Sen bir toprak çamuru alıp ondan ne istersen yapmanın ne olduğunu bilir misin? Çark fırr der, çamur şeytan çarpmış gibi döner ve sen onun başında şöyle dersin: Sürahi yapacağım, çanak yapacağım, kandil yapacağım, şeytan yapacağım! Ben sana derim ki, bu insan olmak demektir: Yâni, özgürlük.

Denizi unutmuştu, artık limonu isimliyordu gözünün bulanıklığı yok olmuştu. Sordum:

— Peki, ya parmak?

— Şey işte, çarkta işime engel oluyor, araya girip tasarılarımı bozuyordu. Ben de birgün keseri kaptım...

— Canın yanmadı mı?

— Nasıl yanmaz! Odun muyum ben yahu? İnsanım, elbet canım yandı. Ama sana diyorum ki, işime engel oluyordu; bunun için kestim!

Güneş battı, deniz biraz yatıştı, bulutlar dağıldı. Akşam yıldızı gökyüzünde çan gibi sallandı. Denize, gökyüzüne bakıp düşünceye daldım. Böyle sevmek, keseri almak, kesmek ve canı yanmak... Ama sakladım heyecanımı. Gülerek,

— Kötü bir yol bu, Zorba, dedim. Azizlerin hayatını anlatan kitaplara göre, vaktiyle bir havari, bir kadını görüp baştan çıkmış ve bir balta kapıp...

Ne söyleyeceğimi anlayıp sözümü kesti:

— Elinin körü! Onu kesmek ha? Yok olasıca aptal! Yahu, o mübarek hiçbir zaman engel olmaz ki...

Karşı koydum:

— Nasıl? Buz gibi engel olur işte.

— Neye?

— Gökler hükümranlığına girmene... Zorba alaylı alaylı baktı:

— Budala, dedi, o Cennet'in anahtarıdır, be!.. Başını kaldırdı, gelecekteki hayat, gökyüzü hükümranlıkları, kadınlar ve papazlar hakkında ne düşündüğümü anlamak istermiş gibi dikkatle bana baktı; ama anlaşılan pek bir şey çıkaramadığı için yıpranmış kocaman gri kafasını düşünceli düşünceli salladı.

— Sakatlar Cennete giremez! dedi ve sustu. Kamaramda uzanıp bir kitap aldım; Buda hâlâ düşüncelerime egemendi. Şu son yıllarda göğsümü barış ve güvenle dolduran «Buda ile Çoban» diyalogunu okudum:

ÇOBAN : — Yemeğim pişti, koyunlarımı sağdım, kulübemin mandalı sürülmüş, ateşim yanıyor; sen de istediğin kadar yağ, gökyüzü!

BUDA: — Artık yemek ve süte gereksinmem yok; rüzgârlar kulübemdir, ateşim söndü; sen de istediğin kadar yağ, gökyüzü!

ÇOBAN: — Öküzlerim, ineklerim, atalardan kalma çayırlarım ve ineklerimle çiftleşen bir boğam var; sen de istediğin kadar yağ, gökyüzü!

BUDA: — Benim ne öküzlerim, ne ineklerim var; çayırlarım da yok. Hiçbir şeyim yok. Hiçbir şeyden korkmam; sen de istediğin kadar yağ, gökyüzü!

ÇOBAN: — Yıllardan beri karım olan sadık ve uysal bir çoban kızım var, geceleri onunla oynaşmak hoşuma gidiyor; sen de istediğin kadar yağ, gökyüzü!

BUDA: — Uysal ve özgür bir ruhum var; yıllardan beri ona benimle oynaşmayı öğretiyorum; sen de istediğin kadar yağ, gökyüzü!

Bu iki ses, karşılıklı konuşmalarını sürdürürken, uyuyakaldım. Yine rüzgâr çıkmıştı ve lumbozun camına dalgalar çarpıyordu. Uyku ile uyanıklık arasında yarı koyu, yarı saydam bir duman görür gibi oluyordum. Dalgalar şiddetli bir fırtına halini aldı, çayırlar battı, öküzler, inekler ve boğa boğuldu. Rüzgâr kulübenin damını götürdü, ateş söndü, kadın bağırdı;

ölmüş halde çamurun içine yığılıp kaldı. Çoban da çığlığı bastı, ne söylediğini duymuyordum, o bağırıyordu, ben ise denizdeki balık gibi akarak, uykunun içinde daha derine kayıp gidiyordum.

Sabaha karşı uyandığımda adaların büyük Arhont'u*****, engebeli ve çok belirli bir halde sağımızda görünüyordu; dağlar da, sabah güneşi altında sakindi ve buğular içinde sanki gülüyorlardı. Çivit mavisi deniz çevremizde kaynıyordu.

** Arhont: Eski Grek Cumhuriyetlerinde baş yargıç.*

Kalın, kahverengi bir battaniyeye sarınmış olan Zorba, doymaz gözlerle Girit'e bakıyordu. Gözleri dağdan ovaya atlıyor, sonra inceleye inceleye kıyı boyunca gidiyordu. Sanki bütün bu toprakları daha önce tanıyordu da, şimdi onların üzerinde, aklı başındayken bir daha yürümekten sevinç duymaktaydı.

Yaklaşıp, Zorba'nın omuzuna dokundum.

— Sanırım Girit'e ilk kez gelmiyorsun Zorba, dedim. Ona eski dostunmuş gibi bakıyorsun.

Zorba, tembel tembel esnedi; hiç de söyleşiye girişecek keyfi yoktu. Güldüm.

— Konuşmaya üşeniyor musun, Zorba?

— Üşenmiyorum patron, ama güçlük çekiyorum, dedi.

— Güçlük mü çekiyorsun?

Hemen karşılık vermedi. Gözlerini yine kıyılarda dolaştırdı. Güvertede yatmıştı, kıvırcık gri saçlarından nem akıyordu. Şu an güneş vurduğu için, yanaklarındaki, çenesindeki ve boynundaki bütün derin buruşuklar diplerine kadar aydınlanmıştı.

Sonunda kalın ve tekeninkiler gibi sarkık dudakları kıpırdadı.

— Sabahleyin, dedi, ağzımı açıp konuşmakta güçlük çekerim, kusura bakma.

Sustu ve yuvarlak gözlerini yine Girit'e dikti.

Sabah kahvesi için kampana çaldı. Kamaralardan buruşuk ve yemyeşil yüzler çıkmaya başladı; sarkık ve dağılmaya hazır saç topuzlarıyla kadınlar, masadan masaya sekerek yürümeye çalışıyor, kusmuk ve kolonya kokuyorlardı; donuklaşan gözleri ürkmüş ve aptallaşmıştı.

Karşımda oturan Zorba canlı bir zevkle kahvesini çekiyor, ekmeğine yağ ve bal sürüp yiyordu. Yüzü açılıp evcilleşti, ağzı tatlandı. Uyku ve sessizlikten yavaşça çıkmış gözlerinin kıvılcımlanışını gizlice süzmekteydim.

Bir sigara yaktı, zevkle çekti, kıllı burun deliklerinden beyaz dumanları fora etti. Sağ ayağını altına alıp bağdaş kurdu; doğu usulü yerleşmişti, şimdi konuşabilirdi. Konuştu da...

Gözlerini yarı yumdu, lumbozdan, dışarıda gölgelenen Psiloritiye***** baktı ve söze başladı:

— Girit'e ilk kez gelip gelmediğimi soruyorsun, değil mi? Hayır, ilk kez gelmiyorum. 96'da ben tam erkektim. Sakal ve saçlarım kendi has boyalarına sahipti: Siyah, kapkara bir boya. Otuz iki dişim vardı ve sarhoş olduğum zaman mezeleri, arkasından da meze tabaklarını yerdim. İşte, tam o sırada şeytanın aklına esti de Girit yeniden ayaklandı: O zamanlar gezgin satıcıydım. Makedonya'da köy köy dolaşıyor, ufak tefek şeyler satıp karşılığında para yerine peynir, yün, sadeyağ, ada tavşanı, mısır alıp satıyor ve iki katını kazanıyordum. Akşamı hangi köyde bulursam, geceyi hangi evde geçireceğimi bilirdim. Allah razı olsun, her köyde yufka yürekli bir dul bulunur! Rahmetli kocasının ruhu için her zaman siyah bir yumak, bir tarak, ya da atkı verir, hanımla koyun koyuna yatardım. Senin anlayacağın ucuzluk vardı o zaman! Ucuzluk vardı, patron. Hayat çok iyiydi. Ama şeytanın işi yok. Girit yine silâha sarıldı. «Tuh!» dedim, «lanet olsun şansıma be... Şu Girit bir türlü bizi rahat bırakmayacak mı?» Yumaklarla dulları bıraktım, bir tüfek aldım, öbür başıboşlarla birleştim ve Girit yolunu tuttuk.

** Psiloritis: Girit'in en yüksek dağı İda'ya halk arasında, verilen ad.*

Zorba sustu. Şimdi kumlu, sakin bir kıyının önünden geçiyorduk, dalgalar bu kıyının çevrelediği körfeze girip yayılıyor, ama kırılmadan, sadece kumların kenarında biraz köpük bırakıyorlardı. Bulutlar dağılmıştı, güneş parlıyordu, vahşi Girit, sakinleşmiş bir halde gülümsemekteydi.

Zorba dönüp alaylı alaylı beni süzdü:

— Patron, dedi, sen şimdi sanıyorsun ki, oturup sana, âdet olduğu üzere Girit'te kaç müslümanın kafasını koparıp, kaçının kulağını kestiğimi anlatacağım. Bunu aklından çıkar; ben bunu yapmaya üşeniyor, utanıyorum. Aklımın başımda olduğu şu sırada, sana hiçbir şey yapmamış olan başka bir insana saldırıp onu ısırmanı, burnunu koparmanı, kulağını kesmeni, karnını deşmeni ve bu arada Tann'yı da yardıma çağırmanı gerektiren bu kudurganlık nedir diye düşünüyorum; bu, Tanrı da gelip burun ve kulak kessin ve işkembe deşsin mi demektir?.. Ama, o zaman kanım kaynıyordu patron; düşünecek kafa nerde bende? Tam ve namuslu düşünceler, sessizlik, ihtiyarlık ve dişsizlik ister. Dişsiz olduğun zaman: «Ayıp çocuklar, ısırmayın!» demek kolaydır. Ama, otuz dişin olunca... İnsan gençliğinde canavardır, evcilleşmek bilmez canavardır ve insan yer. Başını salladı:

— Kuzular, tavuklar ve domuz yavruları da yer ama, hayır, insan yemezse doymaz! dedi ve sigarasını kahve tabağında ezdi. Hayır, doymaz! Sen ne dersin bilgin hazretleri?

Sonra karşılık beklemeden gözleriyle beni tartarak:

— Ne diyebilirsin sanki? dedi. Anladığıma göre zatıâliniz aç kalmadı hiç, adam öldürmedi, çalmadı, suç işlemedi... öyleyse, dünyayı nasıl anlarsın sen?

Ve açık bir horgörüyle mırıldandı:

— Olgunlaşmamış bir beyin, gün görmemiş bir ten...iş görmemiş ellerim, solgun benzim ve güngörmemiş hayatımdan dolayı ben de utandım.

Zorba sanki bir süngeri tutuyor da siliyormuş gibi kocaman elini masanın üzerinde alçaltıcı bir hareketle sürükleyerek,

— Olsun, dedi, olsun. Senden yalnız bir şey sormak istiyorum: Sen bir bavul dolusu sayfa okumuş olmalısın, belki bilirsin...

— De bakalım Zorba, nedir?

— Burada insanı şaşırtan bir şey oluyor, patron... Bu tuhaflık içinde aklım şaşıyor. Biz çetelerin yaptığı bütün o alçaklıklar, hırsızlıklar, kıyımlar, Girit'e Prens Yorgos'u, yani özgürlüğü getirdi.

Gözleri iyice açılmış, şaşkınca bana baktı:

— Sır! diye mırıldandı, büyük sır! Dünyaya özgürlüğün gelmesi için bu kadar cinayetler ve alçaklıklar mı gerekli yani? Çünkü, oturup sana işlediğimiz cinayetlerle yaptığımız alçaklıkları saysam tüylerin ürperir. Fakat sonuç ne oldu? Özgürlük! Tanrı yıldırımını atıp bizi yakacağına özgürlüğü veriyor? Hiçbir şey anlamıyorum!..

Yardım istermiş gibi bana baktı. Bu sırrın kendisini çok üzdüğü ve bir çıkar yol bulamadığı belliydi.

Üzüntüyle sordu:

— Sen anlıyor musun patron?

Ne anlayacaktım? Ne söyleyecektim? Tanrı dediğiniz şey yoktur, ya da Tanrı cinayetlerle alçaklıkları seviyor da ondan, ya da bizim cinayet ve alçaklık dediklerimiz savaş ve dünya özgürlüğü için gereklidir mi diyecektim?

Fakat ben Zorba için başka bir açıklama yolu bulmaya çalıştım.

— Gübre ve pislikten bir çiçek nasıl filizlenip beslenir? Varsay ki Zorba, insan gübre, özgürlük de çiçektir.

Zorba yumruğunu masaya vurup,

— İyi ama, dedi, ya tohum? Bir çiçeğin bitmesi için tohum gerekli. Bizim pis içimize, böyle bir tohumu kim koydu? Bu tohum niçin iyilik ve namusla beslenip çiçek açmasın? Ve kanla pislik istesin?

Başımı salladım,

— Bilmem.

— Kim biliyor?

— Kimse.

Zorba bunun üzerine umutsuzca çevresine vahşi vahşi bakarak bağırdı:

— Öyleyse vapurları, makinaları, kolalı giysileri ne yapayım ben?

Yanımızdaki masada oturup kahvelerini içen, deniz tutmasından berbat olmuş iki üç kişi canlandı, kavga kokusu alarak kulak kabarttılar.

Zorba gözetilmekten tiksinip sesini alçalttı:

— Bırakalım bunları, şeytan alsın! dedi. Bunları düşündüğüm zaman, önümde ne varsa kırasım geliyor, bir sandalyeyi, bir lambayı ya da duvara vurarak kafamı! Sonra ne anlıyorum? Elinin körünü; ya kırdıklarımın parasını ödüyorum, ya da eczaneye gidip kafamı gazlı bezlerle sardırıyorum. Eğer Tanrı varsa, o zaman çuvalladık değil mi? Beni gökyüzünden dikizleyip, gülmekten katılıyordur.

Kendisine dadanmış bir sineği kovarmış gibi avucunu şiddetle salladı. Bıkmış bir halde,

— Kısacası, dedi, sana söylemek istediğim şey şu: Kırallık gemisi bayraklarla donanmış halde yaklaşıp toplar atıldıktan ve Prens, Girit'e ayak bastıktan sonra... Sen özgürlüğüne kavuştuğu için tümden deliren bir halk gördün mü? Hayır mı? Öyleyse, zavallı patronum, kör doğdun, kör öleceksin demektir. Ben bin yıl yaşasam ve etimin yalnız bir lokmacığı kalsa bile, o gün gördüğümü unutmayacağım. Eğer insan gökteki cennetini kendisi seçseydi ki böyle olması gerek, çünkü Cennet bu demektir! Yaradana şöyle derdim ben: «Tanrım bırak benim Cennetim frenk üzümleri

ve bayraklarla süslü bir Girit olsun ve Prens Yorgos'un Girit'e ayak bastığı an sonsuza dek sürsün.»

Zorba yine sustu. Bıyığını burdu, bir bardağı ağzına kadar buzlu suyla doldurdu, bir solukta içti.

— Girit'e ne oldu, Zorba? Söylesene! Zorba yine sertleşerek:

— Çene mi çalacağız? dedi. Yahu, ben sana diyorum ki, bu dünya sır dünyasıdır, insan da büyük bir canavar! Büyük canavar ve büyük Tanrı. Adı Yorgaros olan ve benimle birlikte Makedonya'dan gelip çok büyük işler ve çok büyük bir ün yapmış pis bir domuz olan cani bir komitacı ağlıyordu, «Ne ağlıyorsun ulan be domuz?» dedim. Fakat o üzerime atıldı, hababam beni öpüp, küçük bir çocuk gibi ağlamasını sürdürdü. Sonra bu alçak herif kemerini çıkardı. Öldürdüğü kişilerden ve bastığı evlerden çaldığı altın liraları çıkarıp avuç avuç havaya fırlattı. Anladın mı patron? özgürlük bu demektir!

Kalktım, temiz hava almak için güverteye çıktım.

Özgürlük bu demektir! diye düşündüm. Bir hastalığa yakalanıp altın liralar toplayacak, sonra da birden hastalığını yenip bütün varını yoğunu havaya savuracaksın.

Hastalığın birinden kurtulup daha büyük başka birine tutulasın... Fakat, bu da esirlik değil midir, acaba? İnsan, soyu için, Tanrı için, kendini bir düşünce uğruna feda mı etmelidir? Ya da, acaba efendimiz ne kadar yüksekteyse, tutsaklık zincirimiz de o kadar uzuyor ve o zaman çok geniş bir harmanın içinde sıçrayıp oynuyor, sonra ucunu bulamadan ölüyoruz, bunun adına da özgürlük mi demişiz yoksa?

Kumlu kıyımıza öğleden sonra vardık. Beyaz ince elenmiş bir kum, hâlâ çiçekli olan acı defneler, incir ve keçiboynuzu ağaçlarıyla daha ilerde, sağdaki ağaçsız küçük bir dağ, bana, bir kadının tersine çevrilmiş yüzü gibi geliyordu; bu kadının çene altından, yâni boynundan siyah - kahverengi linyit damarları geçmekteydi.

Yağmur sonrası bir rüzgâr esiyor, kabarık bulutlar hızla geçiyor, toprağı gölgeleyerek yumuşatıyorlardı. Güneş saklanıp açılıyor, toprak canlı ve bereketli bir yüz gibi aydınlanıp kararıyordu.

Bir an için kumsalda durup baktım. Kutsal yalnızlık öldürücü ama hâlâ gözkamaştıncı bir biçimde bir çöl gibi önüme serildi. Dilber Budist şarkısı topraktan yükseldi, içimi sardı: «Sonunda ne zaman yalnız başıma, arkadaşsız ve sırf her şeyin düş olduğu gerçeğiyle birlikte ıssızlığa çekileceğim? Vücudumun hastalıktan, cinayetten, ihtiyarlık ve ölümden başka bir şey olmadığını görerek özgür, korkusuz, baştanbaşa sevinç içinde ormana ne zaman çekileceğim? Ne zaman? Ne zaman?»

Zorba, santuru koltuğunda, arkamdan geliyordu.

Heyecanımı gizlemek için elimi, kadının ters çevrili yüzüne uzatarak:

— İşte linyit! dedim.

Ama Zorba kaşlarını çattı, bakmadan,

— Başka sefere patron, dedi; önce şu toprak dursun bakalım. Hâlâ sallanıyor şeytan alasıca, hâlâ sallanıyor namussuz. Güverte gibi. Köye çabuk gidelim. Bunları söyledikten sonra pergelleri açtı.

Fellâh veletleri gibi güneşten yanmış çıplak ayaklı iki köylü çocuğu koşup valizleri yüklendiler. Mavi gözlü bir gümrük memuru, daire ödevini gören bir barakanın önünde nargile içiyordu. Yan yan bize baktı, valizlere bıkkın bir bakış attı. Bir ara sandalyesinde sallanıp kalkacak oldu, ama üşendi. Neden sonra marpucu kaldırdı, mahmur mahmur,

— Hoş geldiniz! dedi.

Köylü çocuklarından biri arkamdan geldi; zeytin gibi kapkara gözlerini oynatarak alaycı bir tavırla,

— Giritli değil. Eski Yunanistanlıdır, dedi, üşeniyor!

— Peki, Giritliler üşenmezler mi, yani?

— Üşenirler, üşenirler ama, başka türlü.

— Köy uzak mı?

— Yok canım! Bir kurşun atımı ötede. Nah, şu bahçelerin arkasında, derede, iyi köydür patron. Tanrının bereketine sahiptir. Keçi boynuzları, hardal otları, zeytinyağı, şarap. Şu öteki kumsalda da Girit'in en körpe hıyarları, domatesleri, patlıcanları, karpuzları yetişir. Arabistan'dan gelen rüzgâr onları büyütür; geceleyin bostanda yatsan, «krr! krr! krr!» diye büyüdüklerini duyarsın.

Zorba önde gidiyor ve başı hâlâ döndüğü için yalpalıyordu.

— Dayan Zorba! diye bağırdım. Ormanı tuttuk, korkma!

Hızlı yürüyorduk. Toprak, kum, çakılla karışıktı; orda burda bir ılgın ağacı, bir küme hasır otu ve zehirli sütleğenler vardı. Ağır bir hava. Bulutlar hep alçalıyor, hava ağırlaşıyordu.

Büyük bir incir ağacının yanından geçiyorduk; gövdesi, birbirine dolanmış iki kol gibiydi. İhtiyarlıktan çürümeye başlamıştı. Valizleri taşıyan çocuklardan biri durdu, çenesini kaldırdı; ihtiyar ağacı göstererek,

— Arhont kızının inciri! dedi.

Durdum. Bu Girit toprağında her taşın, her ağacın trajik bir tarihi vardır. — Arhont kızının mı? Neden?

— Dedemin zamanında bir Arhontun kızı, genç bir çobanı sevmişti. Ama babası çocuğu istemiyordu; Arhont kızı ağlıyor, bağırıyor, kendini öldürüyordu, ama ihtiyar, bildiğinden şaşmıyordu. Tâ ki, bir akşam iki âşık ortadan yokoluverdi. Bir gün, iki gün, üç gün, bir hafta onları aradılar, yook! Ama mevsim yaz olduğu için çabuk koktular. Kokuyu izleyerek onları bir incir ağacının altında çürümüş ve birbirine sarılmış bir halde buldular. Anladın mı? Kokudan buldular onları.

Çocuk «Püf, püf» diyerek katılırcasına güldü.

Köyün gürültüsü duyuldu; köpekler havlamaya başladı, kadınlar çığlık atıyor, horozlar havanın değişeceğini haber veriyordu. Havada, rakı kazanlarından çıkan bir cibre kokusu vardı.

İki çocuk,

— İşte köy! diye bağırıp tabanları yağladılar.

Kum tepesinin dönemeç yerinde, derenin yamacına asılmış gibi duran küçük köy göründü. Kireçle boyanmış taraçalı basık evler birbirine yapışık gibiydi ve açık pencerelerinin oluşturduğu siyah noktalarla taşlar arasına sıkışmış ak saçlı başlara benziyorlardı.

Zorba'nın yanına gidip alçak sesle uyardım onu :

— Aklını başına topla Zorba! Köye girdiğimiz şu anda gerektiği gibi davranmalısın. Ne mal olduğumuzu çakmasınlar. Zorba! Ağırbaşlı işadamları gibi duralım; ben patron, sen de işçibaşı olarak! Şunu bil ki, Giritlilerin şakası yoktur; gözleri seni bir kez yakaladı mı, hemen kusurunu bulup bir lâkap takıverirler ve bir daha bundan kurtulamazsın; ondan sonra kuyruğuna teneke bağlanmış köpek gibi gidersin.

Zorba, bıyıklarını avuçlayıp düşünmeye başladı. Sonunda,

— Ben sana bir şey söyleyeyim mi, patron? dedi. Eğer burada bir dul varsa korkma, ama yoksa.

O anda, köyün giriş yerinde bir çingene karısı, paçavralar içinde, elini uzatarak koştu. Güneşten yanmıştı. Pislik içindeydi. Küçük, siyah bir bıyığı vardı. Zorba'ya,

— Ey kubaros!***** diye bağırdı, ey kubaros! Senin ruhun var mı?

** Kubaros: Sağdıç, arkadaş, ahbap anlamlarına gelir.*

Zorba durdu ve çok ağırbaşlı bir tavırla,

— Var, dedi.

— Öyleyse, bana beş drahmi ver!

Zorba koynundan, meşinden yapılmış külüstür bir cüzdan çıkardı.

— Al! dedi ve soluk dudakları güldü. Sonra bana döndü:

— Bakıyorum, burada müthiş ucuzluk var! dedi. Ruhun fiyatı beş drahmi.

Köyün köpekleri üzerimize saldırdı, kadınları damlara çıktı, çocuklar yuhalarla ardımıza düştü; bazıları havlıyor, bazıları otomobil kornası gibi ötüyor, bazıları ise önümüze geçerek şaşkınlıktan büyümüş gözlerle bize bakıyorlardı.

Köyün alanına vardık. Çok yüksek iki kavak ağacı; çevrelerinde kabaca doğranmış çitler ve karşıda geniş, eski boyalı tabelâsıyla kahvehane : «Namus Kasabı ve Kahvehanesi.»

Zorba sordu:

— Neden gülüyorsun, patron?

Daha yanıt verecek vakit bulamadan Kasap-Kahvehane'nin kapısından mavi püsküllü, kırmızı kuşaklı beş altı yarma fırladı:

— Hoşgeldiniz kubaroscuklarımız! diye bağırdılar. Buyurun, bir rakı için! Daha yeni çıktı kazandan, sıcak sıcaktır.

Zorba dilini şapırdattı. Bana bakıp göz kırptı:

— Ne dersin patron? Birer tek atar mıyız? İçtik, gırtlağımız yandı. Elineçabuk, ihtiyar kahveci kasap, bize sandalye getirdi.

Ben ev sordum. Birisi bağırdı:

— Madam Ortans'a gidin!

— Fransız mı bu? dedim. Şaşırmıştım.

— Şeytan bilir orasını artık, dedi. Birçok kazıkların üstünden atlamış. Şimdi ihtiyarladığı için de son kazığın üstüne oturup burada han açtı.

Bir çocuk söze karıştı:

— Karamela da satıyor. Bir başka çocuk bağırdı:

— Unlanıp boyanıyor da! Boynuna bir kurdele sarıyor. Bir de papağanı var.

Zorba sordu:

— Dul mu? Dul mu?

Kimseden bir karşılık alamayınca amansız bir istekle bir daha sordu:

— Dul mu?

Kahveci kırlaşmış sık sakalını avuçladı:

— Burada kaç kıl var, Kubaros? dedi. Eh işte, o da o kadar erkekten dul kalmıştır. Şimdi anladın mı?

— Anladım, dedi Zorba. Ve dudaklarını yaladı.

Keyfi yerinde olan bir ihtiyar bağırdı:

— Seni de dul bırakabilir, dikkatli ol, Kubaros!

Ve hepsi birden kahkahayı bastılar.

Kahveci, ısmarlanmış şeylerle dolu bir tepsiyle yeniden göründü: Arpa ekmeği, taze peynir, ahlat. Kahveci bağırdı:

— Ulan, adamları rahat bırakın be! Yok madamlar, yok bilmem neler! Evimde yatacaklar işte!

İhtiyar,

— Onları ben alacağım, Kondomanolios, dedi. Benim çocuklarım yok, evim büyük, yer var.

Kahveci, ihtiyarın kulağına eğilerek bağırdı:

— Kusura bakma, Barba* Anagnosti, önce ben söyledim.

Barba: «Amca» ve «dayı» demektir.

Barba Anagnosti:

—- Sen birini al, dedi. İhtiyarı ben alırım.

Zorba, bakışlarını sertleştirip sordu :

— Hangi ihtiyarı?

Ben, daha çok sertleşmesin diye Zorba'yı yatıştırmaya çalışarak:

— Biz ayrılmayız, dedim, ayrılmayız. Madam Ortans'a gideceğiz.

— Hoş geldiniz! Hoş geldiniz!

Kısa boylu, tombul, saçları karşıdan keten renkte görünen, çenesinde üzeri domuz kıllarını andıran kıllarla örtülü bir ben bulunan çarpık bacaklı bir kadıncağız kolları açık halde kavakların altında göründü. Boynunda kırmızı kadifeden bir kurdele vardı, soluk yanakları, açık mor renkte bir pudrayla sıvanmıştı. Alnından oynak bir zülüf fırlıyor ve ister istemez «Küçük Kartal»ı oynayan ihtiyar Sarah Bernhardt'a benziyordu.

— Hoş bulduk, Madam Ortans! diye karşılık vererek, âni bir neşeye kapılmış gibi elini öpmek istedim.

Hayat, gözümün önünden masal gibi, Shakespeare'in bir komedisi, diyelim «Fırtına»sı gibi şimşek hızıyla geçti. Biz, hayalî bir gemi batışından ıslak ıslak karaya çıkmış, şaşkınlık verici kıyıları keşfediyor ve ülkenin canlılarını resmî biçimde selâmlıyorduk. Bu Madam Ortans da bana, binlerce yıl önce bu kumsalın üzerine yarı çürük, parfümlü ve neşeli bir halde düşmüş adanın kraliçesi olan bir çeşit bıyıklı ve cilâlı kocakarıyı

hatırlatıyordu. Arkada ise, çok başlı, sırf pislik, kıl ve keyiften oluşmuş Kaliban, yani halk, kınayarak ona bakmaktaydı.

Tebdil giymiş Prens olan Zorba da, uzak denizlerde bir yerde savaşmış, yenmiş yenilmiş, bokaportoları açılmış, direkleri kırılmış, yelkenleri yırtılmış, şimdi de pudralarla kalafatladığı çatlaklarla dolu bir halde bu kıyıya çıkmış bekleyen eski gemiye, bir arkadaşmış gibi patlak gözleriyle süzerek bakıyordu. Bu gemi garanti Zorba'yı, o kırk yerinden yaralanmış Kaptanı beklemekteydi. Ben de, bu iki tiyatro sanatçısının, sonunda Girit'in bu düz sahneli, kabaca boyanmış görünümü içinde tatlı tatlı kavuşmalarını görerek seviniyordum.

İhtiyar aşk tiyatrocusu kadının önünde eğilerek,

— İki yatak, Madam Ortans! dedim. Tahtakurusuz iki yatak!

O, çok eski bir şantözün baştan çıkarıcı tavrıyla süzgün süzgün bana bakarak karşılık verdi:

— Tahtakurusu yok! Yok!.. Kaliban'ın alaycı ağızları, bağırdılar:

— Var! Var!

Baş aktris, kalın beyaz çoraplı tombul bacağını taşlara vurarak inat etmekteydi:

— Yok! Yok!

Ayağında tabansız, üzeri ipekli ve koket, birer fiyonk taşıyan iskarpinleri vardı.

Kaliban yine kahkahalar atarak bağırdı.-

— Hay yok olasın, Primadonna! Şeytan alsın seni!

Fakat Madam Ortans, artık ağırbaşlı, onurlu önümüzde yürüyor ve bize yolu açıyordu. Üstü başı pudra ve ucuz sabun kokmaktaydı.

Zorba arkasından gidiyor, bakışlarıyla onu yiyordu. Bana göz kırparak,

— Bak şuna be! dedi. Ördek gibi yürüyor namussuz! Nasıl sallanıyor! Plaf. Plaf. Kuyrukları yağ bağlamış koyunlar gibi!..

Birkaç iri damla düştü, gökyüzü karardı. Dağda beyaz şimşekler çakıyordu. Keçi kılından yapılmış küçük kaputlarıyla ufacık kızlar evlerinin keçi ve koyunlarını otlatmaktan dönüyorlardı. Ocağın önünde çömelmiş kadınlar akşam ateşini yakıyordu.

Zorba sinirli sinirli bıyığını ısırdı; yalnız, Madam'ın sağrılarına aç gözlerle bakmaktaydı. Bir ara içini çekerek mırıldandı:

— Hımm! Lanet olsun hayata be! Sonu yok namussuzun!

3

Madam Ortans'ın küçük oteli, arka arkaya yapışık çok eski, bir sıra banyo kabinesinden oluşmuştu. İki kabine dükkândı; burada karamela, sigara, Arap fıstığı, lâmba fitilleri, alfabeler, kokulu günnük satılıyordu. Sonraki dört kabine uyuma odalarıydı; ötekinin arkasında da mutfak, çamaşırhane, kümes ve adatavşanları vardı. Çevreyi ise, ince kum üzerine dikilmiş sık kamışlarla Arap incirleri sarmıştı. Bütün çevre, deniz, tavuk pisliği ve keskin sidik kokmaktaydı. Yalnız ara sıra Madam Ortans geçerken insanın önünde bir berber çanağı dökülüyormuş gibi, havanın kokusu değişiyordu.

Yataklar serildi, yattık; hemen de uyuduk. Ne düş gördüğümü hatırlamıyorum, ama sabahleyin çok hafif ve denizden çıkıyormuş gibi sevinçliydim.

Günlerden pazardı, işçiler yarın çevre köylerden gelip iş tutacaklardı; yani, gezintiye çıkıp talihin beni hangi kıyılara attığını görecek vaktim vardı. Şafakla birlikte dışarı fırladım, bahçeleri geçtim, biraz kıyıda dolaştım, bu yerlerin suyu toprağı ve havasıyla şöyle üstünkörü bir tanıştım, kokulu yabanıl otlar topladım, avuçlarım kekik, adaçayı, nane kokusuna bulandı. Bir tepeye çıkıp çevreye baktım. Granitten, koyu renkli ağaçlardan, beyaz kireçli topraktan oluşmuş bir yer ki, insan bunu kazmanın bile deşemiyeceğini sanır; fakat birden narin, sarı zambak filizleri bu kaskatı toprağı sanki aniden delerek fışkırıyor ve güneşte parlıyorlardı. Uzakta, Güneyde, alçak kumsallı küçük bir ada çiçekler içinde parlıyor, ilk ışıkların önünde bütün dokunulmazlığıyla kızarıyordu.

Kıyıdan biraz içerde zeytin, keçi boynuzu, incir ağaçları, birkaç tane de bağ vardı; iki küçük dağın arasındaki rüzgâr tutmayan çukurlarda limon ve muşmula ağaçlarıyla, denize biraz daha yakın bir yerde bostanlar görünüyordu. Yükselen toprağın yumuşak dalgalanışlarını uzun zaman seyrettim, granitler koyu yeşil renkteki keçi boynuzu ağaçları, gümüş yapraklı zeytinler küme kümeydi; insanın önüne sanki çizgileri dalga dalga bir kaplan postu serilmişti. Güneye doğru uzakta hâlâ öfkeli olan, garip ve

alışılması güş deniz kıvılcımlanıyor, Berberistan'a ulaşıyor, kükrüyor, kişniyor ve Girit'i yiyordu.

Bana öyle geldi ki Girit'in bu kesimi güzel bir nesir parçasına benzemekteydi: iyi işlenmiş, az konuşan, aşırı zenginlikten kurtulmuş; sağlam ve tutumlu. Lezzetini en basit araçlarla sunmaktaydı. Oynamıyor, hiçbir gösterişe kapılmıyor, nutuk çekmiyor; ne söylemek istiyorsa erkekçe bir ağırbaşlılıkla söylüyordu. Ama Girit'in bu kesiminin haşin çizgileri arasında umulmadık bir duyarlılık ve şefkat duyulmaktaydı; rüzgârsız köşelerde limon ve portakal ağaçları kokularını saçıyor, ötede ise, geçit vermez denizden tükenmez bir şiir taşıyordu.

— Girit!., diye mırıldanıyordum. Girit!., ve yüreğim hızla çarpıyordu.

Tepeden indim, kıyı kıyı yürüdüm. Köyden fıkırdaya fıkırdaya gelen kızlar göründü; kar gibi önlükleri, sarı çizmeleriyle ve etekleri yukarı çekilmiş halde deniz kıyısındaki Manastıra tapınmaya gidiyorlardı.

Durdum. Beni görür görmez gülmeleri kesildi. Yabancı bir erkeği görünce yüzleri sertleşerek kapanmış, vücutları tepeden tırnağa kuvvet kesilmiş, parmakları sinirli bir halde sıkı sıkıya düğümlenmiş, korsajlarından göğüslerine doğru bir korku yayılmıştı.

Damarlarındaki çok eski kan, geçmişi hatırladığı için ürpermişti; Girit'in Berberistan'a bakan bütün bu kıyılarına yüzyıllardır korsanlar saldırıyor, koyunları, kadın ve çocukları yakalıyor, onları kırmızı kuşaklarıyla bağlıyor, ambarlara atıyor, Cezayir'e, İskenderiye'ye, Beyrut'ta satmaya götürmek üzere demir alıyorlardı. Bu deniz, yüzyıllardır hıçkırıkları yankılamış, ve yüzü saç örgüleriyle örtülmüştü. Kızların, aşılmaz bir engel oluşturarak bir savunmaya girişmek istermiş gibi, birbirine yapışmış halde vahşice kaçtıklarını gördüm. Yüzyıllardan beri bırakılmayan ve bugün, hiç kuşkusuz eski bir gereksinmenin sesine uyarak tekrarlanan güvenlik davranışlarıydı bunlar...

Kızlar, tam önümden geçerken, yavaş yavaş geri çekildim ve gülümsedim. Tehlikenin yüzyıllardır geçmiş olduğunu bir anda hatırlayınca, birdenbire uyanmış da, bugünkü güvenli döneme girmiş gibi yüzleri açıldı, sıkı savaş safı seyrekleşti, hepsi birden o temiz sesleriyle «Günaydın!» dediler;

boğazları berraklaştı. Aynı anda, uzaktaki Manastırın neşeli ve oynak çanları havayı mutluluğa boğmaya başlamıştı. Güneş yükselmişti, gökyüzü tertemizdi. Kayaların arasına daldım, küçük bir martı gibi bir oyuğun içine sokuldum, mutlulukla açık denize baktım. Vücudumu güçlü, taze ve uysal hissettim; aklım dalgaları izleyerek bir yerde kendisi de dalga oluyor, hiç karşı koymaksızın denizin oynak temposuna uyuyordu.

Sonra kalbim yavaş yavaş hırçınlaşmaya başladı, karanlık sesler yükseliyordu içimde. Kimin seslendiğini biliyordum. Bir an yalnız kalsam, içimde adlandırılamaz isteklerle, şiddetle, dengesiz umutlarla korkmuş bir halde kükrer; kükrer ve benden kurtuluş beklerdi...

Onu duymamak için, çabucak yol arkadaşım Dante'yi***** açtım; yalnız keder ve kuvvetten oluşmuş içimdeki şeytanı kovmak istiyordum. Sayfaları çeviriyor, rastgele bir mısra, bir dörtlük okuyor, bütün ilâhiyi hatırlıyordum; cehennemlikler ateşten sayfaların arasından bağırarak çıkıyorlardı; ötede büyük yaralı ruhlar çok yüksek bir dağa tırmanmak için çırpınıyorlardı; daha yukarıdakiler, mutlak mutluluk içindeki zümrüt çayırlarda gezinmekteydiler. Kader'in üç katlı korkunç yapısını bir inip bir çıkıyordum; sanki bu yapı benim evimmiş gibi, Cehennem, Araf ve Cennet'i kolaylıkla dolaşıyordum. Doğa-üstü mısralar üzerinde gezinerek acı duymakta, durup sevinmekteydim.

** Dante'nin ünlü İlâhi Komedisini okuyor.*

Dante'yi kapadım, uzak ufka baktım. Bir küçük martı, karnını dalgaya dayadı, vücudunu büyük ve serin hazzın içine salıverdi. Güneşte yanmış, çıplak ayaklı bir erkek çocuğu deniz kıyısında belirdi; sevdalı madinadalar***** söylüyordu; bana öyle geldi ki, çocuk bunların acısını anlıyordu, çünkü sesi, kısık horozlarınkine benzemeye başlamıştı bile...

Madinada: Aslının Venedik dilindeki «Manitana» olduğu ileri sürülen bir çeşit halk şiiri.

Yıllar ve yüzyıllar boyunca, Dantenin de yurdunda şarkılar okunmuştu. Ve nasıl sevda şarkısı erkek çocuklarını aşka hazırlıyorsa, ateşli Floransa şarkıları da İtalyan gençlerini ulusal savaşa ve özgürlüğe hazırlıyordu. Hepsi yavaş yavaş şairin ruhunu alarak tutsaklığı özgürlüğe çeviriyorlardı.

Arkamda bir gülme duydum. Birdenbire Dante'nin doruklarından aşağı yuvarlandım. Dönünce arkamda bütün yüzüyle gülen Zorba'yı gördüm.

— Nedir bunlar, patron! diye bağırdı. Seni saatlerdir arıyorum, ama bir türlü bulamıyorum!

Beni sessiz ve hareketsiz görünce, sesini yükseltti :

— Öğle vakti geçti, tavuk kaynadı, erimiştir zavallı! Anladın mı?

— Anladım, ama karnım aç değil. Zorba, ellerini bacaklarına vurarak,

— Aç değil misin? dedi. iyi ama, sabahtan beri bir şey yemedin ki. Vücudun da canı vardır, acı ona! Ver ona yesin, patron, ver yesin! Bizim zavallı eşeğimizdir O; onu yedirmezsen seni yarı yolda bırakır sonra.

Ben bedenin bu zevklerini küçümserdim. Yapabilsem, ayıp bir şey yapıyormuş gibi, yemeğimi gizli yiyecektim; ama Zorba bağırmasın diye,

— Peki, dedim, geliyorum!

Köyün yolunu tuttuk. Saatler, kayaların arkasındaki aşıkların zamanı gibi şimşek hızıyla geçmişti. Floransa'nın ateşli soluğunu hâlâ üzerimde hissediyordum. Zorba çekinerek sordu :

— Linyiti mi düşünüyordun? Gülerek karşılık verdim:

— Başka neyi olacak? Yarın işe başlıyoruz, birtakım hesaplar yapmam gerekiyordu.

Zorba, göz ucuyla bana bakıp sustu. Hâlâ beni tartmakta olduğunu anlıyordum; bana inanması gerekip gerekmediğini daha kestirememişti. Yine sakınarak sordu:

— Peki nasıl bir sonuca vardın?

— Masrafı karşılamak için, üç ay sonra, günde on ton linyit çıkarmamız gerektiği sonucuna.

Zorba yine bana baktı, ama bu kez huzursuzdu. Biraz sonra,

— Peki ama, dedi, hesap yapmak için neden deniz kıyısına gittin? Sorduğum için beni bağışla patron, ama anlamıyorum. Ben rakamlara bulaştım mı, toprak içindeki bir deliğe saklanmak, kör olmak, görmemek isterim. Gözlerimi kaldırıp da denizi, bir ağacı, ya da ihtiyar da olsa bir kadını gördüm mü hesaplar şeytanın yanını boylar. Sayılar kanatlanır, Allah kahretsin, kanatlanır ve uçarlar! Onu kızdırmak için,

— Neden Zorba? dedim. Çünkü kabahat sende. Aklını toparlayacak güçte değilsin.

— Haklı olabilirsin, patron. Yoruma göre değişir bu. Öyle şeyler vardır ki, yaşlı bilge Solomon bile... Bak, birgün, küçük bir köyden geçiyordum. Çok ihtiyar, doksanlık bir adam badem ağacı dikiyordu. «Ee, dede,» dedim, «badem ağacı mı dikiyorsun?» O, eğilmiş olduğu halde bana baktı ve : «Ben oğlum,» dedi, «ölümsüzmüşüm gibi hareket ederim,» dedi. Karşılık verdim: «Bense, her an ölecekmişim gibi davranırım!» İkimizden hangimiz haklıydık patron?

Zorba yenmiş yenmiş baktı bana :

— Haydi söyle bakalım? dedi.

Susuyordum. İki yol da sarp ve çetindi; ikisi de insanı doruğa çıkarabilirdi. İnsanın ölüm yokmuş gibi hareket etmesiyle, aklında her an ölüm olduğu halde hareket etmesi, belki aynı şeydi, ama, o zaman bunu bilmiyordum daha.

Zorba, alaycı bir tavırla sordu:

— Evet? Üzme kendini patron, ucunu bulamazsan, başka sözler edelim be yahu! Ben şu anda yemeği, tavuğu ve tepesinde tarçınıyla pilâvı düşünüyorum; bütün beynim pilâv gibi buram buram tütüyor. Önce yemek yiyelim, önce safra alalım, sonra düşünürüz. Her şey sırayla. Şimdi önümüzde pilâv var; öyleyse, aklımızda pilâv olmalı. Yarın önümüzde linyit olacak, aklımızda da linyit. Yarım yarım olmaz bu iş, anladın mı?

Köye giriyorduk. Kadınlar, kapılarının eşiğinde oturmuş yavaş yavaş konuşuyor, ihtiyarlar da bastonlarına dayanmış susuyordu. Meyve dolu bir nar ağacının altında kuru üzüm gibi bumburuşuk bir kocakancık, küçük torununun bitlerini ayıklıyordu.

Kahvenin önünde dik vücutlu, şiş gözlü, derlitoplu bir yüzü olan karga burunlu ve Arhont bakışlı bir ihtiyar durmaktaydı. Bu bana linyiti kiralamış olan köy ihtiyar kurulundan Mavrandonis'ti. Dün bizi evine almak için Madam Ortans'a uğramıştı.

— Köyde adam yokmuş gibi, handa kalmanız çok ayıp! demişti.

Ciddi, az konuşan bir adam; yani gerçek bir Arhonttu. Kabul etmedik. Alındı ama, diretmedi.

— Ben görevimi yaptım! diyerek gitti. Biraz sonra bize iki kelle peynir, bir küfe nar, bir küçük küp kuruüzüm ve bir damacana rakı gönderdi.

Uşak, eşeğin yükünü indirirken,

— Kaptan Mavrandonis'in selâmı var, dedi, «Az şey ama candandır!» diyor.

Biz de köyün büyüğüne candan sözlerle teşekkür ettik.

O, avucunu göğsüne bastırarak,

— Uzun ömürlü olasınız! dedi, bir daha da konuşmadı.

Zorba mırıldandı:

— Fazla lâf istemiyor, sert adam!

— Gururlu, dedim, hoşuma gidiyor!

Artık susuyorduk. Zorba'nın burun kanatları sevinçle açılıp kapanıyordu. Madam Ortans bizi kapıda karşılayıp sevinç belirten birtakım sesler çıkardı ve içeri girdi.

Zorba, avluda yaprakları dökülmüş asmanın altında sofrayı kurdu. Ekmeği kocaman kocaman dilimler halinde kesti, şarap getirdi, tabaklarla çatalı kaşığı koydu. Dönüp sırnaşık sırnaşık bakarak masayı işaret etti; üç kişilik servis koymuştu. Kulağıma fısıldadı:

— Anladın mı, patron?

— Anladım, anladım, ihtiyar çapkın! Dudaklarını yayarak,

— Kart tavuğun suyu lezzetlidir, ben bilirim! dedi.

Çevik hareketlerle gidip geliyor, gözlerinde şimşekler çakıyor, eski sevda şarkıları söylüyordu.

— Hayat budur patron! diyordu. Hayat ve tavuk. Nah işte, şimdi, sanki hemen şu anda ölecekmişim gibi davranıyor ve tavuğu yemeden kıkırdamıyayım diye acele ediyorum.

Madam Ortans komutu verdi:

— Sofraya buyrun!

Önümüze koymak üzere tencereyi kaldırdı. Fakat ağzı açık kaldı, gözü üç kişilik servise takılmıştı. Sevincinden kıpkırmızı kesildi; Zorba'ya baktı ve ak renkli kekre gözleri oynadı.

Zorba bana yavaşça,

— Bacakları alevlendi! dedi. Sonra ona döndü : Güzeller güzeli deniz perisi, dedi, gemimiz battı, deniz bizi senin hükümdarlığına çıkardı, bizimle birlikte yemeği kabul et, benim deniz kızım!

İhtiyar şarkıcı, ikimizi de almak istermiş gibi, geniş boynunu açıp kapıyordu; süzüldü, önce Zorba'ya, sonra bana şefkatle sürtündü; güvercin gibi guruldayarak odasına koştu; biraz sonra fıkırdak, sallana sallana, en iyi tuvaletiyle çıkageldi; erimiş sarı şeritli, havı dökülmüş eski bir yeşil kadifeydi bu. Göğsü cömertçe açıktı, memelerinin arasına da yaprakları yolunmuş bezden bir gül sokmuştu: içinde papağan bulunan bir kafesi elinde tutuyordu; bunu karşı taraftaki asmaya astı.

Onu ortamıza oturttuk; sağında Zorba, solunda ben vardım.

Üçümüz de yemeğe yumulduk. Bir süre sesimiz çıkmadı. İçimizdeki hayvanı besliyor, susuzluğu şarapla gideriyorduk. Yemekler hemen kana dönüşüyor, içimiz kuvvetleniyor, dünya güzelleşiyor, yanımızdaki kadın gençleşiyor, buruşukları yok oluyordu. Karşımızda asılı duran sarı göğüslü yeşil papağan ise, eğilip bize bakıyor ve bazan gözümüze büyülü, mikroskopik bir insan, bazan da aynı sarılı yeşilli tuvaleti giymiş ihtiyar şantözün ruhu gibi görünüyordu. Başımızın üstünde yaprakları dökülmüş asma da, birden siyah taneli, büyük salkımlar salıverdi.

Zorba, dünyayı kucaklarmış gibi kollarını kavuşturdu. Şaşırmış bir halde bağırdı:

— Nedir bu be? Bir bardakcık şarap içiyorsun, sonra dünya alabora oluyor. Hayat nedir be, patron? Allahını seversen şu üstümüzde sarkanlar üzüm mü, melek mi, ayırt edemiyorum. Yoksa hiçbir şey mi yok, hiçbir şey mi gerçek değil? Ne tavuk, ne peri, ne de Girit!.. Konuş patron konuş, yoksa sapıtacağım!

Zorba aşka gelmişti. Tavuğu bıraktı. Artık açgözle Madam Ortans'a bakıyordu. Gözleri saldırıya geçiyor, yukarı çıkıyor, aşağı iniyor ve kabarık göğsüne dalarak sanki göz değil de elmiş gibi yokluyorlardı.

Hanımımızın gözceğizleri de parlıyordu. Şarabı seviyordu. Oldukça da çekmişti. Bağın iskandilci şeytanı onu geçmişe götürmüştü; yine canlanmış, göğsü de, kalbi de açılmıştı; kalkıp köylüler (onlara vahşi insanlar diyordu) kendisini görmesin diye dış kapıyı kapadı; bir sigara yakarak Fransızlara özgü kalkık burnundan halka halka dumanlar çıkarmağa başladı.

Böyle anlarda kadının bütün kapıları, açıktır, nöbetçiler uyumuştur ve iki bir söz, altının ve aşkın büyük gücüne sahiptir.

Bunun için ben de pipomu yaktım ve o iyi sözü söyledim:

— Sağ olasın Madam Ortans! Bana Sarah Bernhardt'ın gençliğini hatırlatıyorsun. Bu yabanıl çevrede, böyle incelik, böyle hoşluk, böyle

kibarlık ve böyle güzelliği bulacağımı ummazdım hiç. Seni buraya, yamyamların arasına hangi Shakespeare attı?

O, boyası dökülmüş küçük gözlerini açarak sordu:

— Shakespeare mi? Shakespeare mi? Aklı, görmüş olduğu tiyatroları tarıyarak uçtu uçtu, Paris'ten Beyrut'a kadar kafeşantanlarda dolaştı, oradan kıyı kıyı Doğuya gitti, sonra İskenderiye'de avizeli ve kadife kanapeli büyük bir salondaki kadınlı erkekli kalabalığı, çıplak sırtları, kokuları, çiçekleri hatırladı; birden sahne açıldı korkunç bir Arap göründü... Sonunda hatırladığına sevinerek yine,

— Hangi Shakespeare? dedi. Şu aynı zamanda Othello da dedikleri mi?

— Evet o! Seni bu vahşi deniz kıyısına hangi Shakespeare attı, hanımcığım?

Çevresine bakındı; kapılar kapalıydı, papağan uyumuştu, ada tavşanları sevişiyordu, yalnızdık. Baharat, soluk aşk mektupları, eski tuvaletler ve benzeri şeylerle dolu eski bir sandığı açıyormuşuz gibi, o da bize kalbini açmağa başlamıştı.

Rumca'yı çatra patra konuşuyor, heceleri birbirine karıştırıyordu;

Navarhos'a navrakos, Epanastasi'ye anastasi * diyordu. Fakat şarap sağ olsun, çok güzel anlıyorduk onu. Bazan birden kahkahayı basıyor, bazan da (kafayı iyi tutmuştuk) ağlamağa başlıyorduk.

Navarhos: Yunanca amiral demektir.

Navrakos: Hiçbir anlamı yoktur.

Epanastasi: Yunanca 'ihtilâl' demektir.

Anastasi: Madam Ortans burada «Epanastasi» 'yi insan adı olan «Anastas»a benzetmiş olacak.

— Yâni (kart dilber, kokulu bahçesinin içinde bize aşağı yukarı bu masalları okuyordu). Yâni şu gördüğünüz ben ah! Büyük ve görkemliydim. Hayır, taverna şarkıcısı değildim; ünlü bir artisttim ben; gerçek dantelli ipek kombinezonlar giyerdim. Ama aşk...

Derin derin içini çekti. Zorba'nın ateşinden bir sigara daha yaktı.

— Bir Navrakos'u sevdim. Girit yine ayaklanmıştı; donanmalar Suda limanında demirledi. Birkaç gün sonra da ben demir attım. Ne görkemliydi. İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'nın dört Navrakos'unu görmeliydiniz; baştan aşağı sırmaydılar, ayakkabıları glase idi ve başlarında tüyleri vardı; horozlar gibi. Herbiri 60-70 okka gelen büyük horozlar canımı çıkardılar... Ya o sakalları!.. Kıvırcık, ipek gibi, siyah, sarışın, kır, kumraldılar, nasıl da kokuyorlardı! Her birinin kendine özgü kokusu vardı; geceleyin ancak kokularıyla birbirinden ayırabiliyordum onları, İngiliz kolonya kokardı. Fransız menekşe, Rus misk. Ve İtalyan... Ah İtalyan! O, ambere bayılırdı. Ne sakallardı onlar, ey Hazreti İsa ve Meryem Ana, ne sakallar! Çoğu zaman beşimiz de Navrakida'da*****, oturur, ayaklanmadan konuşurduk. Hepimiz de açık saçık olurduk. Ben ipek bir gömlekle otururdum; durmadan şampanya ile ıslattıkları için gömlek üzerime yapışırdı. Mevsim yaz. Ayaklanmadan söz açar önemli konuşmalar yaparlardı. Sakallarından tutar, zavallı Girit delikanlılarını bombardıman etmemeleri için yalvarırdım hep. Dürbünlerle onlara bakıyorduk, Hanya yakınında bir kayalığın üstündeydiler; karıncalar gibi ufacık olup üzerlerinde gök mavisi poturlar, ayaklarında sarı çizmeler vardı. «Yaşa! Yaşa!» diye bağırıyorlardı ve bir de bayrakları vardı.

** Madam Ortans, Rumcayı iyi bilmediği için amirale «navarhos» yerine «navrakos» dediği gibi, amirallik dairesine de «navarhia» yerine «navrakida» demektedir.*

Avluya çit görevi gören kamışlar sallandı. Eski amiral düşmanı, korkudan titreyerek durdu; kamışların arasında bir çift küçük göz arsızca parıldadı. Köyün çocukları eğlentimizin kokusunu almış, gözetliyorlardı.

Şantöz kalkmak istedi, ama beceremedi; çok yiyip içmişti, ter içinde yerine oturdu. Zorba yerden bir taş aldı; çocuklar bağırarak kaçıştılar.

Zorba, sandalyesini sürükleyerek,

— Söyle periciğim, söyle! dedi. Söyle altınım!..

— İşte canım, en çok yüz bulduğum İtalyan'a diyordum ki... Sakallarını tutarak şöyle diyordum işte,- Kanavarom (adı böyleydi), Kanavarocuğum, bum bum yapma! Bum bum yapma!.. Görüyorsun ya... Giritlileri kaç kez ölümden kurtardım ben! Kaç kez topları hazırdı da ben, Kanavrakos'un sakallarını tutup ona bum bum yaptırmıyordum! Ama, bu iyiliğimi bilen kim? Eğer, siz bir madalya gördünüzse ben de gördüm...

Madam Ortans insanların hayırbilmezliğine kızdı, yumuşak, küçük ve buruşuk yumruğunu masaya vurdu.

Zorba da açık ve çok iş görmüş dizlerini daha çok açtı. Herhalde heyecandan olacak, kadının ellerini tutup bağırdı:

— Bubulina'm *****, ne olursun bum bum yapma!

** Bubulina: Yunan savaşının (1821 -1828) kadın kahramanlarından olup, Kanaris ve Miaulis gibi denizde savaşmıştır. Zorba, Madam'ı ona benzetiyor.*

Bizim hatun fıkırdayarak,

— Çek şu pis ellerini! dedi. Sen beni kim sandın ayol?

Sonra tatlı tatlı Zorba'ya baktı. Tepeden tırnağa arsızlık kesilen bizim ihtiyar madrabaz,

— Allah var! diyordu. Üzülme Bubulina'm! Allah var; burada biz de varız, içini çekme öyle...

Kart Fransız karısı, kanlanmış küçük mavi gözlerini gökyüzüne kaldırdı, fakat kafesinde uyuyan yemyeşil papağanıyla karşılaştı.

Bir güvercin gibi sevdalı sevdalı gururlandı :

— Kanavaro! Kanavaro!

Papağan bu sesi tanıdı, gözlerini açtı, kafesin tellerine asıldı ve boğulan bir insanınkini andırır kısık bir sesle bağırmağa başladı:

— Kanavaro! Kanavaro!

Zorba, fethetmek istermiş gibi çok çalışmış dizlere elini uzattı,

— Buyurun! diye bağırdı.

ihtiyar şantöz, sandalyesine sürtündü ve yine buruşmuş küçük ağzını açtı:

— Ben de göğüs göğüse, kahramanca savaştım. Ama kötü günler de geldi: Girit özgürlüğe kavuştu, donanmalar gitme emrini aldı. Ben dört sakalı yakalamış, bağırıyordum: "Ben ne olacağım? Beni nereye bırakıyorsunuz? Büyüklüğe, şampanyalarla tavuklara alıştım, bana selâm veren genç bahriyelilere, öylece yatmış erkekler gibi bana bakan o güzelim toplara alıştım! Dört kez dul kalan benim halim ne olacak navrakoslarım?" Onlarsa gülüyordu (ah şu erkekler!) beni sterlinlere, paund'lara, liret'lere, ruble ve franklara boğdular. Bunları çoraplarıma, koynuma ve papuçlarıma doldurdum. Son gece ağlayıp bağırıyordum. Navrakoslar bana acıdılar, leğeni şampanya ile doldurup beni içine soktular, önlerinde yıkandım (söylemiştim, aramızda kaç göç yoktu.) sonra kulakları çınlasın, bardaklarını daldırıp bütün şampanyayı içtiler! Ve sarhoş olup ışıkları söndürdüler. Sabahleyin tepeden tırnağa, kat kat menekşe, kolonya, misk ve amber kokuyordum. Ben, dört büyük devleti İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya'yı na şuramda, koynumda tutuyor ve onlarla şöyle oynuyordum işte!..

Ve Madam Ortans, dizlerinde bir bebeği sallarmış gibi, tombul ve kısa kollarını kaldırıp indiriyordu.

— Nah, böyle böyle!.. Sabah olunca da toplar atılmağa başladı, namusum üzerine yemin ederim ki toplar atılmağa başladı ve on iki kürekli beyaz bir sandal beni dışarı, Hanya'ya çıkardı.

Küçük mendilini tutarak avutma kabul etmez bir halde ağlamaya başladı. Zorba, heyecanla bağırdı:

— Bubulinam, kapat gözceğizlerini, gözceğizlerini kapat. Kapat gözceğizlerini altınım, Kanavarom benim!

Bizim hanım yine nazlı nazlı kırıttı:

— Çek o pis ellerini, dedim sana! Surata bak! Nerde o parlak apoletler, üç köşeli şapka ve kokulu sakallar? Ah! Ah!..

Zorba'nın ellerini tatlı tatlı sıktı; yine ağlamaya başladı.

Hava serinlemişti. Sustuk. Kamışların ötesindeki deniz bu kez sakin ve şefkatli, içini çekti. Rüzgâr durmuştu, güneş battı. İyi beslenmiş iki karga üstümüzden geçti; kanatları ipekli bir kumaş (bir şantözün ipekli gömleği diyelim) yırtılmış gibi hışırdadı.

Karanlık altın bir toz gibi düşüyor, avluyu örtüyordu. Madam Ortans'ın zülfü alevlendi. Kaçmak ve yangını erkek başlarına bulaştırmak istermiş gibi, akşamın hafif rüzgârında şiddetle sallanmağa başladı. Yarı açılmış göğsü, açık, kart ve tombul dizleri, boynundaki buruşukluklar ve dipsiz küçük kunduraları altınla doldu.

Bizim kart dilber ürperdi. Gözyaşı ve şaraptan kızarmış gözlerini yarı yarıya kapadı, kâh bana, kâh da tekelerinkine benzeyen kuru sarkık dudaklarıyla başına dikilen Zorba'ya bakıyor ve hangimizin Kanavaro olduğunu anlamağa çalışıyordu. Zorba, hararetle,

— Bubulinam! diye gururlanmaktaydı. Artık dizini onunkinin üstüne atmıştı.

— Allah da yok, şeytan da yok! diyordu. Sen üzülme. Başcağızını kaldır, elceğizini yanağına dayayıp aman aman çek ki, Ecel gebersin!

Zorba alevlenmişti. Sağ eliyle bıyığını buruyordu, sol elini de şantöze uzatmıştı. Kesik kesik konuşuyordu, gözleri baygındı. Artık hiç kuşkusuz, karşısında, bu boyanıp mumyalanmış kocakarıyı değil, kadınlara verdiği

adla "dişi ırkı"nın bütününü görmekteydi. Kişilik kaybolur, yüz silinir, genç ya da moruk, güzel ya da çirkin, hepsi anlamsız bir değişikliğe uğrardı; her kadının arkasında Afrodit'in onurlu, kutsal ve sır dolu yüzü belirirdi.

Zorba bu yüzü görür, bununla konuşur, bunu isterdi; Madam Ortans sadece geçici donuk bir maskeden başka bir şey değildi. Zorba ölümsüz ağzı öpmek için bu maskeyi yırtıyordu.

Yalvaran kesik sesi yeniden duyuldu:

— Kar gibi boynunu kaldır altınım! Kar gibi boynunu kaldır da, çek aman aman!

İhtiyar şantöz, çamaşırdan yıpranmış çatlak elini yanağına götürdü, gözleri baygınlaştı; acıklı korkunç bir çığlık attı, baygın gözlerle Zorba'ya bakarak (artık seçimini yapmıştı), belki bin kez tekrarladığı sevgili şarkısına başladı :

Hayatımın akışında Neden rastladım sana...

Zorba da silkindi, içerden santuru getirdi; yerde bağdaş kurdu, santuru soydu, dizlerinin üzerine yerleştirdi, kocaman ellerini uzattı.

— Of! Ooof! diye uludu. Bir bıçak al da kes beni Bubulina'm!

Gece basmağa başlayıp da, akşam yıldızı gökyüzünde yuvarlandığı ve santurun insana suç işleten sesi işitildiği zaman, tavuk, pirinç, kavrulmuş badem ve şarapla dolmuş olan Madam Ortans, ağırlığını Zorba'nın omuzuna vererek eğildi ve içini çekti. Kemikli omuzlarına hafifçe sürtündü, esnedi, yine içini çekti.

Zorba bana bir işaret yaptı,

— Bacakları tutuştu patron! dedi, sesini kısarak. Sen kaç!

4

Şafak söktü. Gözlerimi açınca karşımda, karyolanın kenarına oturmuş sigara içen ve derin derin düşünen Zorba'yı gördüm. Küçük yuvarlak gözlerini, sabahın ışığı ile ağarmağa başlayan karşısındaki deliğe dikmişti. Gözleri şişti. Çıplak, kemikli boynu, akbabanınki gibi uzun ve anormal bir biçimde uzanıyordu.

Dün akşam, eğlenceden erken çekilerek, onu ihtiyar deniz kızıyla yalnız bırakmıştım.

— Gidiyorum, demiştim. İyi gezintiler Zorba; Allah kuvvet versin!

Zorba şöyle demişti:

— Güle güle patron. Bırak bizi de birbirimizin gözünü çıkaralım!

Anlaşılan birbirinin gözünü çıkarmışlardı, çünkü uykumda hafif guruldamalar duyar gibi oldum. Bir ara yandaki oda sarsılır gibiydi sanki; sonra yine uykuya dalmışım. Gece yarısından çok sonra, Zorba'nın çıplak ayakla içeri girdiğini, beni uyandırmamak için yavaşça yatağına yattığını duydum.

Şimdi de, tam gün doğarken, uzakta ışığa baktığını görüyordum, gözleri daha canlanmamıştı; derin bir sabah keyfine dalmış olduğu anlaşılıyordu; uykunun tüyleri sakallarından dökülmemişti daha. Ağır ağır ve sağlıksız bir biçimde, bal gibi yavaş akan yarı karanlık bir nehre bırakıyordu kendini; dünya, topraklar, sular, düşünceler ve insanlar uzaktaki bir denize doğru yuvarlanıyordu. Zorba da, sormadan, direnmeden, onunla birlikte mutlu bir halde yuvarlanmaktaydı.

Köy uyanmaya başlıyordu, horoz, domuz, eşek ve insan seslerinin karışmasından oluşan bir uğultu duyuluyordu. Bir ara yatağımdan fırlayıp şöyle bağırmak geldi içimden: «Eey Zorba, bugün işimiz var!» Ama ben de, kendimi böyle, şafağın kararsız, pembe ışıklı doğallığına konuşmadan ve hareket etmeden salıvermekle büyük bir mutluluk duymaktaydım. Bütün

hayat, tüy gibi hafiftir, bu büyülü anlarda. Toprak rüzgârın esmesiyle her zaman biçim değiştirip yeniden varolan bir bulut gibi, daha donmamış ve kabarık bir halde görünür.

Zorba'nın tütün içtiğini görüp imrendim; uzanıp pipomu aldım. Heyecanla baktım pipoma. Onu bana, yeşil-gri gözlü ve masura gibi ince, soylu elleri olan bir dostum hediye etmişti. Bundan yıllarca önce gurbette, bir öğle vaktiydi; öğrenimini tamamlamış, Yunanistan'a dönüyordu. Bana: «Sigarayı bırak,» dedi; «onu yakıyor yarısını içiyor ve tıpkı sokak kadınları gibi atıyorsun. Ayıp şey bunlar. Pipoyla evlen; o sadık kadındır; eve döndüğün zaman, hareketsiz seni bekleyecektir. Sen de, dumanın havada halkalanışına bakarak beni hatırlarsın!»

Öğle vaktiydi. Berlin müzelerinin birinden çıkıyorduk, dostum orada, yüksek, bronz alınlı, çökmüş solgun yanaklı ve üzgün, fakat bakışları kararlı olan, Rembrandt'ın, çok sevdiği «Savaşçı» sına veda etmeye gitmişti. Tapınası olmayan umutsuz savaşçıya bakarak mırıldandı: «Eğer hayatımda, değerli herhangi bir iş yaparsam onu işte şuna borçlu olacağım!»

Dışarı çıktık, müzenin sütunlarından birine dayandık; karşımızda kararmış bakır bir heykel vardı. Çıplak bir ata, belirli bir sevinç ve güvenle binmiş çıplak bir amazon, küçük gri renkli bir kuş, bir kuyruk sallayan kuşu bir an amazonun başına kondu, acele kuyruğunu salladı, bir iki kez alaylı öttü ve kaçtı.

Ürperdim, dostuma baktım:

— Kuşu duydun mu diye sordum. Sanki bize bir şey söyleyip kaçtı.

Gülümseyerek şu karşılığı verdi dostum:

— Kuştur şakısın, kuştur söylesin!

Bugün sabah sabah, Girit'in bu kıyısında, o uzun an nasıl gelip de kafamı kederle doldurdu! Pipoya yavaş yavaş tütün doldurup yaktım.

Bu dünyada her şeyin gizli bir anlamı var, diye düşündüm. Her şey, insanlar, hayvanlar, ağaçlar ve yıldızlar hiyerogliftir. Onları heceleyip ne dediklerini anlayacak kişiye ne mutlu! Onlara baktığın anda bir şey anlamazsın; onların gerçek insan, hayvan, ağaç, yıldız olduklarını sanırsın; ancak çok ilerde, yıllarca sonra anlayacaksın!..

Kafatası bronzdan yapılmış olan savaşçı, o ışıksız öğle vakti sütuna dayanan dostum, kuyruk sallayan kuşu ve Areti'nin***** ölüm şarkısındaki mısra, bütün bunların belki gizli bir anlamı var, ama ne?

** Areti: Yunan folklorunda acıklı bir masalın kahramanı genç kız.*

Dumanların yarı aydınlık içinde kıvrılıp açıldığını, bir an mavileşerek, kat kat kıvrılarak oynaştığını, sonra da sönerek havaya dönüştüğünü izliyordum. Ruhum da onunla birlikte kıvrılıyor, oynuyor, kayboluyor ve yeni duman kıvrımlarıyla birlikte yükselip yok oluyordu. Büyük bir solgunluk... ve ben, aklın aracılığı olmadan, dünyanın başlangıcını, en yüksek noktasını ve yok oluşunu, belirtilmeyen bir kesinlik içinde tenimle yaşıyordum. Sonra da, bu kez aklın aldatıcı sözcükleri, akrobatik ve sayısız oyunları olmadan Buda'ya dalıyordum. Bu duman, onun doğru yolu gösterişindeki tad, bu değişim, ölümlü biçimler, mavi nirvana'nın içinde sona eren dingin, gürültüsüz ve mutlu hayattır... Düşüncelere dalmıyor, bir şey aramaya çalışmıyordum, hiçbir kaygım yoktu; kesinliği yaşamaktaydım.

Yavaşça elimi çektim. Sanki bu iç çekiş, beni şimdiki âna getirmiş gibi, çevreme bakıp sefil tahta kabineyi, yanındaki duvarda asılı duran ve ilk ışığın üzerine düşmesiyle kıvılcımlar saçan küçük bir aynayı gördüm. Karşımda, yatağın üstünde sırtı bana dönük, bağdaş kurup oturan ve tütününü içen Zorba'm vardı.

Önceki gün, birdenbire içimde, bütün trajik ve komik serüvenleriyle uyanıverdi. Etkisi geçmiş menekşe kokuları (menekşe, kolonya, misk ve amber) ve bir papağan, papağan olan ve kanatlarını kafesin demir parmaklıklarına vurup bağıran bir insan ruhu... Bütün bir donanmadan arta kalıp çok eski deniz savaşlarını anan ihtiyar bir mavna...

Zorba iç çekişimi duydu, başını salladı, baktı :

— Kötü davrandık, diye mırıldandı, kötü davrandık patron! Sen güldün, ben de güldüm ve zavallı kadın bizi gördü. Bin yaşında bir kocakarıymış gibi ona hiç önem vermeden çekilip gitmen çok ayıp! Bağışla patron ama, incelik değil bunlar. İnsanlar böyle davranmamalı, hayır! Ne de olsa kadındır; zayıf, alıngan yaratıktır. Ben yine iyi ettim de onu, avutmak için kaldım.

Gülerek,

— Zorba, dedim, nedir bunlar, her kadının aklında bundan başka bir şey bulunmadığını sağlam kafayla mı düşünüyorsun?

— Hayır, kadının aklında başka bir şey yoktur, patron. Çok gören, çok gezen, çok şeyler yapan ve diyelim ki, akıllanmış olan sen beni dinle: Akıllanmış olan kadının aklında başka bir şey yoktur; hasta diyorum sana, alıngan bir şey! Ona sevdiğini, kendisini istediğini söylemezsen ağlamaya başlar. Belki istemiyor, belki de senden iğreniyordur, sana «Olmaz» da diyebilir ama bu hiçtir. Kendisini kim görürse arzulasın ister o. Bunu ister zavallı. Onun için hatırını yapıvermelisin... Bak benim bir ninem vardı, seksen yaşında olmalıydı. Hikâyesi tam bir masaldır. Ama, başka bir hava bu. Neyse... O sıralarda seksen yaşında vardı. Evimizin karşısında da, Krustalo adında, serin sular gibi güzel bir kız oturuyordu. Biz köyün delikanlıları, her Cumartesi akşamı içip aşka gelir, kulağımıza birer dal fesleğen takardık. Kuzenlerimden biriyle birlikte gidip kıza serenad yapardık. Aşk ve tutku. Budalalar gibi anırırdık. Hepimiz isterdik onu ve her cumartesi akşamı, beğensin diye sürü halinde giderdik. İnanacak mısın, bilmem patron? Kadın korkunç bir sırdır, hiçbir zaman da kapanmayan bir yarası vardır. Sen kulak asma, bütün yaralar kapanır ama, o yara kapanmaz. Kadının seksen yaşında olması neye yarar yani? Yara her zaman açıktır. İşte her Cumartesi akşamı bizim ihtiyar, minderini pencerenin önüne çeker, gizlice aynayı alır ve başında ne kadar saç kalmışsa, onları hababam tarar dururdu. Kendisini görüp görmediğimizi öğrenmek için çevresini kaçamak bakışlarla gözetler, birimiz yaklaştı mı, Frenk Meryemi gibi usulca toparlanır, uyur gibi yapardı. Ama uyku nerde, patron? Serenadı beklerdi. Seksen yaşında... Kadının ne esrarengiz şey olduğunu anlıyor musun patron? Şimdi benim ağlayasım geliyor. Ama o vakit sersem olduğum için anlamaz gülerdim. Birgün ona kızdım, çünkü kızların peşinde gidiyorum

diye beni azarlıyordu; ben de onu şu sözlerle bir güzel kalayladım: 'Neden her Cumartesi günü dudaklarına ceviz kabuğu sürüp saçını tarıyorsun? Ne sanıyorsun, yani? Serenadı senin için mi yapıyoruz? Biz Krustalo'yu istiyoruz. Sense günnük kokuyorsun.' İnanır mısın patron? Kadının ne olduğunu, ilk kez o zaman anladım işte. Ninemin gözlerinden, ateş gibi iki damla yaş aktı. Dişi köpek gibi büzüldü; alt çenesi titriyordu. Beni daha iyi işitsin diye peşinden giderek bağırdım:

«Krustalo'yu Krustalo'yu!». Gençlik vahşidir, anlam dışıdır hem; anlamaz çünkü. Ninem kupkuru ellerini gökyüzüne kaldırdı.

«Tâ yüreğimden sana lanet ediyorum!» diye bağırdı. O günden sonra da, zavallı ninem hayır etmedi. Hastalandı, iki aya kalmadan ölüm döşeğine düştü. Can çekiştiği sırada gözü bana takılınca kaplumbağa gibi tıslıyor, beni yakalamak için elini uzatıyordu. Islık çalar gibi: «Beni sen yedin,» dedi, «yedin, kahrolası Aleksi! Lanet olsun sana, benim çektiğimi çekesin!»

Zorba güldü, bıyıklarını okşadı:

— Kocakarının duası tuttu, dedi. Şöyle böyle altmışbeşime bastım ama, yüz yaşımı da bulsam, bir türlü akıllanmayacağım; cebimde küçük bir aynam olacak ve ben dişileri kovalayacağım.

Yine güldü, sigarasını delikten dışarı attı, esnedi.

— Çok kusurlarım var ama, dedi, beni bu yiyecek...

Yatağından aşağı atladı.

— Bırakalım bunları, çok konuştuk. Bugün iş var! dedi

Çabuk çabuk giyindi, kaba ayakkabılarını giydi; dışarı, avluya fırladı.

Başımı önüme eğdim. Zorba'nın sözlerini düşünüyordum. Birden aklıma, uzaktaki karlı bir kent geldi; bir Rodin sergisinde kocaman, bronz bir elin önünde duruyor, ona bakıyordum. Bu, «Allah'ın Eli»ydi *****. Elin avucu yarı kapalıydı. Avucun içinde delice kucaklaşmış, boğuşan bir kadınla bir erkek vardı.

** Rodin'in ünlü heykeli.*

Bir genç kız yaklaşıp yanımda durdu; o da altsüt olmuş bir halde, insana rahatsızlık veren bu yüzyıllık kompozisyona baktı. İnce, iyi yapılı, sık sarı saçlı, çenesi kuvvetli, ince keskin dudaklı bir kızdı. Kararlı ve erkekçe bir hali vardı. Ben, kolayca sohbete girişenlere düşman olduğum halde, hangi el itti bilmem, ona bakıp konuştum:

— Ne düşünüyorsunuz? diye sordum. O, nisbet yapar gibi mırıldandı:

— İnsanın elinde olsa da, kaçıp kurtulsa!..

— Nereye gitsin? Her yerde Allah'ın eli vardır. Kurtuluş yok. Üzdü mü bu sizi?

— Hayır. Aşk, belki yeryüzündeki en kuvvetli sevinçtir. Belki! Fakat, bu bronz ele baktığım şu anda kaçmak istiyorum.

— Özgürlüğü seviyor musunuz?

— Evet.

— Ya, ancak bronz ele boyun eğdiğimiz sürece özgürsek? Ya «Allah» sözcüğü, halkın kendisine verdiği alışılmış anlamı taşıyorsa?

Huzursuzlukla bana baktı. Gözleri madeni gri renkteydi, dudakları kurumuş, kederli bir anlam taşıyordu.

— Anlamıyorum! dedi ve korkuyla uzaklaştı.

Gözden kaybolmuştu. O zamandan beri onu hiç hatırlamamıştım; fakat, anlaşılan içimde yaşıyor, göğsümün kafesi altında besleniyor; şimdi de bu ıssız deniz kıyısında, gün görmemiş, solgun ve kalbi kırılmış bir halde nasıl da içimden taşıyordu!

Kötü davranmıştım. Zorba'nın hakkı vardı. O bronz el iyi bir vesileydi, işe çok iyi başlamıştık, ilk sözler güzeldi. İkimiz de yavaş yavaş, anlamadan, ya da anlasak bile sıkılmadan birbirimize satılabilir, Allah'ın avucu içinde

usulcacık birleşebilirdik, ama ben birdenbire yerden göğe sıçradım ve kadın korkup kaçtı.

Madam Ortans'ın avlusundaki kart horoz öttü. Gün artık küçük pencereden bembeyaz bir renkte içeri giriyordu; fırlayıp ayağa kalktım.

İşçiler gelmeye, çapalarını, direk ve kazmalarını yere vurmaya başlamışlardı. Zorba'nın birtakım emirler verdiğini duydum; işe dalmıştı bile. İnsan bu adamın emir vermesini bilip sorumluluğu sevdiğini görüyordu.

Başımı direğe yaklaştırdım; upuzun boyu ile otuz kadar esmer, ince ve sağlam yapılı, şalvarlar giymiş adamın ortasında dikildiğini gördüm; kolu buyururcasına uzanıyordu, sözleri az ve seçkindi; birden mırıldanıp kararsızlık gösteren gençççe birini ensesinden yakaladı.

— Bir şey mi söylemek istiyorsun? diye bağırdı. Yüksek sesle söyle! Mırıltılar hoşuma gitmez. İş keyif ister, eğer keyfin yoksa, çek kahvehaneye!

O sırada Madam Ortans göründü; saçları dağınık, yanakları şiş, boyasızdı. Üstünde geniş ve pis bir gömlek vardı, ayağında uzun, her yeri dağılmış bir kundurayı sürüklüyordu. İhtiyar şantözlere özgü kısık, bir eşek öksürüğüyle öksürdü; durup nazlı bir bakışla Zorba'ya baktı; gözleri süzüldü; kendisini işitsin diye bir daha öksürdü, sallanarak ve kuyruğunu sürükleyerek Zorba'nın yanından geçti; kıl kadar yakınından geçmiş, gömleğinin geniş koluyla ona dokunmuştu. Ama o, dönüp bakmadı bile. İşçilerin birinden bir parça arpa ekmeği ile bir avuç zeytin aldı.

— İleri, çocuklar! diye bağırdı. Allah adına istavroz çıkarın!

Ve dağa doğru, geniş adımlarla sürüyü arkasına taktı.

Burada linyit işlerini anlatacak değilim; bu sabır ister, o da bende yok. Deniz kıyısında kamışlar, bodur söğütler ve gaz tenekeleriyle bir baraka uydurmuştuk; Zorba şafakla birlikte kalkıp kazmayı kapıyor, işçilerden önce gidiyor, bir geçit açıyor, onu bırakıyor, taş kömürü gibi parlak bir linyit damarı buluyor, sevincinden oynuyordu; fakat damar birkaç günde

kayboluyor ve Zorba, sırtüstü yatıp el ve ayaklarıyla gökyüzüne nanik yapıyordu.

İşi temelden ele almıştı; artık bana sormuyordu bile. Daha ilk günlerde dikkat ve sorumluluk benim elimden onun eline geçmişti. Karar verip uygulama işini o almıştı; ben yalnız kırılanların parasını verme işini benimsemiştim; bu işi de pek sıkılmadan yapıyordum; çünkü çok iyi anlıyordum ki, bu aylar hayatımın en mutlu ayları olacaktı; hesabı böyle yapınca da mutluluğumu pek ucuza satın aldığımı anlıyordum.

Anamın babası, Girit'in bir köyünde her akşam eline feneri alıp yabancı birinin gelip gelmeyeceğini anlamak için köyü şöyle bir dolaşırdı; gelmişse onu evine götürür, bol yiyecek verir, sonra mindere oturur, uzun çubuğunu yakar, konuğa doğru eğilir, (hesap zamanı gelmiştir,) korur gibi,

— Söyle! derdi.

— Ne söyleyim, ihtiyar Mustoyorgi?

— Nesin, kimsin, nereden geliyorsun, gözlerin hangi kentleri, köyleri gördü; hepsini, hepsini söyle, haydi söyle!

Konuk, yalanı doğruyu birbirine karıştırarak anlatmağa başlar, dedem ise minderde uslu uslu oturur, çubuğunu içerek onu dinler, onunla birlikte yolculuklara çıkardı. Konuk hoşuna giderse şöyle de derdi:

— Yarın da kalacaksın, gitmiyorsun. Daha söyleyeceklerin var senin!

Dedem köyden hiç dışarı çıkmamıştı; ne Büyük Kastro'ya gitmişti, ne Remito'ya. Derdi ki: «Ne gideyim? Remito ve Kastro'lular buradan geçiyor, sağ olsunlar, Remito ve Kastro da evime gelmiş oluyor. Benim gitmeme ne gerek var?»

Şimdi ben de burada, Girit'in bu kıyısında dedemin merakını sürdürüyorum. Ben de sanki fenerle aramışım gibi, bir konuk bulmuştum; şimdi gitmesine izin vermiyorum, bana bir yemekten fazlasına mal oluyor ama, değer! Her akşam işten çıkmasını bekliyor, onu karşıma oturtuyorum; yemek yiyoruz, hesap zamanı geliyor: «Söyle!» diyorum, sonra pipomu içerek dinliyorum;

bu konuk, yeryüzünü, insan ruhunu çok dolaşmış, onu dinlemeğe doyamıyorum.

— Söyle Zorba, söyle!

Ve bütün Makedonya önüme seriliyor; Zorba ile benim aramdaki küçük uzaklık içinde dağları, ormanları, suları, komitacıları, erkek gibi çalışan kadınları ve tek bir kaya gibi erkekleriyle ve kaba kıçlı tembeli eriyle Aynaroz! Zorba, Ayranoz hikâyelerini bitirdikten sonra yakasını silkeliyerek bir kahkaha atar ve şöyle der; «Patron, Allah seni katırın gerisinden, keşişin de önünden korusun!»

Zorba, her akşam beni Yunanistan'da, Bulgaristan'da, İstanbul'da gezdiriyor, ben de gözlerimi yumup seyrediyorum. Şu karışık sorunları olan, çok çekmiş Balkanlar'ı dolaşmış, küçük gözleri, hepsini sahan gibi hızlı ve keskin bakışlarla süzüp geçmiş. İkide bir gözlerini yumruklaştırıyor, bizim alıştığımız ve önem vermeden geçtiğimiz şeyler, Zorba'nın önünde korkunç sırlar gibi dikiliyor. O gene bir kadını görünce ürpererek durur,

— Ne sırdır bu? diye sorar. Kadın ne demektir, neden böyle beynimizin vidalarını laçka ediyor? Söyler misin bana, nedir bu?

Bir adama, çiçek açmış bir ağaca, bir bardak serin suya da bakarak aynı biçimde gözlerini yumuklaştırıp sorar. Zorba her şeyi, her gün ilk kez görmektedir.

Dün barakanın önüne oturmuştuk, bir bardak şarap içince korkuyla bana baktı:

— Bu kırmızı su da nedir, söyler misin, patron? Külüstür bir kütük filiz atar, ekşi birtakım ıvır zıvır sarkar ve zaman geçer, güneş onları pişirir, bal gibi tatlı olurlar; o vakit biz de onlara üzüm deriz; onları çiğner, sularını çıkarırız, bunu fıçılara koruz, kendi kendine kaynar, ekimde Sarhoş Ay-Yorgo yortusunda açarız şarap çıkar! Bu ne sırdır? Bu kırmızı suyu içersin, ruhun büyür, artık şu eski kalıba sığmaz ve Allah'ı güneşe davet eder. Nedir bunlar patron, söylesene!..

Konuşmuyordum; Zorba'yı dinlerken dünya bâkirliğinin tazelendiğini hissederim. Görülmüş bütün günlük şeyler, Allah'ın elinden çıktıkları ilk günlerdeki parlaklığını alıyordu. Su, kadın, yıldız, ekmek, ilkel, esrarengiz kaynağına dönüyor ve çark amca havada yeniden dönmeğe başlıyordu.

İşte bunun için, her akşam, çakılların üzerine uzanıp hasretle Zorba'yı beklerdim. Açık, ayarsız yürüyüşüyle, çamur içinde, kömür tozuna bulanmış bir halde, yeraltından kocaman bir fare gibi çıkagelirdi. İşlerin o gün nasıl gittiğini uzaktan anlardım; vücudunun halinden, kocaman başının öne eğik ya da yukarı kalkık oluşundan, upuzun ellerini sallayışından.

Başlangıçta ben de onunla birlikte gidiyor, işçilerin çalışmalarını izliyordum. Yeni bir yola girmeğe, pratik işlere ilgi göstermeğe ve elime düşen bu insan malzemesini tanımağa, çok özlenen sevinci tatmağa, sözcüklerle değil, insanlarla ilgilenmeğe çalışıyordum. Romantik plânlar kurmaktaydım; linyit işi iyi gitse de bir çeşit birlik kursak, bunda hepimiz çalışsak, her şey ortaklaşa olsa, hep birlikte aynı yemeği yesek, kardeş gibi aynı elbiseyi giysek... Kafamda yeni bir toplumu, insanların yeni ortak hayatının mayasını yaratıyordum. Ama daha, tasarılarımı Zorba'ya, açma kararını verememekteydim. İşçiler arasında dolaşmama, sorular sormama, araya girip her zaman işçinin tarafını tutmama kuşkuyla baktığını görmekteydim. Zorba, dudak bükerek,

— Patron, diyordu, gidip biraz gezmez misin? Güneş Allah'ın lûtfu, git!

Ama, başlangıçta ben kalıyor, gitmiyordum. Soruyor, sohbet ediyor, her işçinin hikâyesini biliyordum: beslemek zorunda oldukları çocukları, evlendirecekleri kızkardeşleri, ihtiyar ve sakat ana babaları. Kaygıları, hastalıkları, acıları...

Zorba, suratını buruşturarak bana,

— Onların geçmişini kurcalama patron, derdi. Sonra kalbin acımayla dolacak, onları gereğinden, işimize uygun olandan çok sevecek ve ne yaparlarsa onları bağışlayacaksın. O zaman da, vay halimize, iş şeytanın yanını boylar, bunu bilesin! İşçiler sert patrondan korkar, çekinir ve çalışırlar; yumuşak patronun tepesine biner, tembelleşirler. Anladın mı?

Başka bir akşam ise, işi paydos edince, öfkeyle kazmasını barakanın önüne attı.

— Ee patron, rica ederim karışma! dedi. Ben yapıyorum, sen yıkıyorsun. Bugün yine onlara neler söylüyordun? Sosyalizm ve fasafiso!.. Sen vaiz misin, yoksa kapitalist mi? İkisinden birini seçmen gerek!

Ama, nasıl seçebilirdim? İkisini birleştirmek, kahredici çelişkilerin kardeşleşeceği birleşmeyi bulmak ve yeryüzündeki hayat ile gökyüzü kırallığını kazanmak istiyordum. Yıllardan beri, daha küçükken. Daha okuldayken, en yakın arkadaşlarımla gizli bir «Dostluk Derneği» kurmuştuk; adına böyle diyorduk; odama girip kapıyı kilitledikten sonra, bütün hayatımızı haksızlıkla savaşmaya vereceğimize ant içmiştik. Elimizi kalbimizin üstüne koyup, ant içtiğimiz sırada gözlerimizden, iri damlalar halinde yaşlar boşanmıştı.

Çocukça hayaller ama, vah o insana ki, bunları duyunca güler! «Dostluk Derneği» üyelerinin, birer doktor, avukat, tüccar, politikacı, birer gazeteci olduğunu gördüğüm zaman yüreğim burkuluyordu. Anlaşılan, bu toprağın iklimi çok sert olup, değerli tohumlar filiz atmadan papatya ve ısırganlar arasında boğuluyorlar. Ama, öyle görüyorum ki, ben hâlâ akıllanmadım; çok şükür Allah'a, şu anda bile Don-Kişot benzeri seferlere hazırım!

Pazar günü, ikimiz de damatlar gibi süslenirdik; tıraş olur, beyaz temiz gömlek giyer, ikindiye doğru Madam Ortans'a giderdik. O, her pazar bize bir tavuk keser, yine üçümüz oturur yer içerdik. Zorba, kocaman uzun ellerini, hatunun iyi limanlı körfezine uzatır, onu fethederdi. Gece olup da kıyımıza döndüğümüz zaman, hayatımız, iyi niyetli, Madam Ortans gibi battal, fakat tatlı ve konuksever bir ihtiyar kadın gibi görünürdü bize.

Böyle bir pazar günü, zengin yemek ve içkiden dönerken, ağzımı açıp tasarılarımı Zorba'ya anlatmağa karar verdim. Ağzı açık beni dinliyor, sabrediyor, yalnız arasıra, kocaman kafasını sert sert sallıyordu; daha ilk sözlerim üzerine ayılmış, beyni berraklaşmıştı; ben sözümü bitirdiğim zaman, sinirden bıyığının iki telini yoldu.

— Bağışla patron ama, dedi, sanırım senin beynin sulanmış. Kaç yaşındasın?

— Otuz beş!

Zorba kahkahayı bastı,

— Öyleyse hiç akıllanmayacaksın demektir! Ben kızararak direttim.

— Kızma patron. Hayır, hiç bir şeye inanmam ben! Eğer insana inansaydım, Allah'a da, şeytana da inanırdım; bu da büyük bir sorundur. O zaman, işler karışıyor ve başım belâya giriyor, patron.

Sustu. Takkesini çıkardı, hırsla başını kaşıdı, yolmak istermiş gibi yine bıyıklarını çekti; bir şey söylemek istiyor, ama kendini tutuyordu. Gözucuyla bana baktı, sonra kararını verdi:

— İnsan canavardır! diye bağırdı ve sopasını şiddetle taşlara vurdu. Büyük canavar! Zâtın bunu bilmiyor. Bütün işlerin yolunda gitmiş, ama bir de bana sor. Canavar, diyorum sana! Ona kötülük mü ettin? Senden çekinir ve titrer. İyilik mi yaptın? Gözlerini oyar... Aradaki uzaklığı koru, patron! İnsanlara umut verme. Hepimizin eşit olduğumuzu, hepimizin eşit haklara sahip bulunduğumuzu söyleme; çünkü hemen senin hakkını çiğner, elinden ekmeğini kapar, açlıktan gebermeye bırakırlar seni. Ben senin iyiliğini isterim, aradaki uzaklığı koru, patron!

Boğulmuş bir halde,

— İyi ama, hiç bir şeye inanmaz mısın sen? dedim.

— Hayır, hiç bir şeye inanmam! Sana kaç kez söyleyeceğim? Zorba'dan başka hiçbir şey ve hiç kimseye inanmam. Zorba, ötekilerden iyi olduğu için değil; asla! O da canavardır. Zorba'ya inanırım ama. Çünkü yalnız ona sözüm geçer. Yalnız onu bilirim. Bütün ötekiler hayaldir. Ben, onun gözleriyle görüyor, kulaklarıyla işitiyor, barsaklarıyla sindirim yapıyorum. Bütün ötekiler hayaldir diyorum sana! Ben ölünce hepsi ölür. Bütün Zorba dünyası güme gider... Alay ederek,

— Amma bencillik be! dedim.

— Ne yapayım, patron? Bu budur. Bakla yedim, bakla söylerim. Zorba'yım, Zorba'ca konuşurum.

Ses çıkarmadım, Zorba'nın sözleri, üzerimde kırbaç etkisi yapmıştı. Bu kadar güçlü olan ve insanlardan bu kadar iğrenebilen, bununla birlikte, bu kadar keyifli olup onlarla güreşebilen bu adamı süzüyordum. Ben ya keşiş olmalıydım yada insanlara dayanabilmek için onları yapma kanatlarla süslemeliydim.

Zorba döndü, bana baktı; ayışığında gevrek gevrek güldüğünü, ağzının kulaklarına vardığını görüyordum.

— Seni rahatsız mı ettim, patron? dedi ve durdu. Barakaya varmıştık.

Yanıt vermedim. Aklım, Zorba'yla uyuşmuştu ama, kalbim hâlâ bana karşı geliyordu; o fora etmek, canavardan kurtulmak, yolu açmak isteğindeydi.

— Bu akşam uykum yok, Zorba! dedim. Sen git uyu.

Yıldızlar titriyordu. Deniz dingince iç çekiyor ve çakılları yalıyordu. Bir ateşböceği, karnının altındaki sevdalı, altınsarısı yeşil renkli fenerciğini yaktı. Gecenin saçlarından çiğ damlıyordu.

Yüzükoyun uzandım yere; hiçbir şey düşünmeden, öylece, sessizliğin içine daldım. Geceyle, denizle bir oldum. Sevdalı fenerciğini yakıp ıslak kara toprağın üzerine uzanmış bekleyen ruhum, bir ateşböceğiydi.

5

Yıldızlar yer değiştiriyor, saatler geçiyordu. Kalktığımda içimde, nasıl olduğunu farketmeden, bu kıyıda ödemem gereken katmerli borcu bilinçsizce çizmiştim. Bütün metafizik kuşkularımın yükünü sözcüklerden indirip Buda'dan kurtulmalı ve kafamı da anlamsız bunalımlardan temizlemeliydim. Bundan böyle insanlarla dolaysız ve sıkı ilişkiler kurmalıydım.

Kendi kendime, «Ola ki, pek gecikmemişimdir,» diyordum.

Lütfedip, köy ihtiyar kurulundan Barba Anagnosti'nin evine bir mezecik almaya buyuracakmışsınız. İğdişçi bugün köyden geçip domuzları iğdiş edecekmiş. Kira Anagnostina size domuzun yumurtalarını pişirecekmiş, siz de onların, bugün doğumgünü olan küçük torunları Mina'ya uzun ömürler dileyecekmişsiniz...»

Bir Girit köy evine girmek ne büyük mutluluk! Çevrede ne varsa, hepsi atalardan kalma! Ocak, ocağın yanında asılı duran kandil, zeytinyağı ve erzak dolu küpler... İçeri girer girmez solda, duvardaki bir oyuk içinde testilikte soğuk suyla dolu, ağzı çalıyla tıkanmış testi. Tavanlardan sıra sıra sarkan ayva ve nar hevenklerinin kokularıyla dolu odalar. Ve adaçayı, nane, günnük, kekik...

Dipte, dört beş tahta basamakla sofaya çıkılır, orada sehpalar üzerine kurulmuş yatakla onun üstünde kutsal tasvirler ve yanan kandil vardır. Ev insana boş görünür, ama içinde herşey vardır. Demek gerçekte insanın ancak bu kadar az şeye gereksinimi var.

Olağanüstü bir gündü. Sonbahar güneşi çok tatlı ve yumuşaktı. Evin dışında, bahçede, dalları meyve yüklü bir zeytin ağacının altında oturduk. Gümüş yapraklar arasından uzaktaki dingin koyu, kıvılcımlanan denizi görüyorduk. Üzerimizden seyrek geçen bulutlar güneşi açıp kapadıkça, insan, dünyanın bir an sevinçle, bir an kederle soluk aldığını sanıyordu.

Bahçenin öteki ucunda, küçük bir mandıradaki iğdiş edilmiş domuzun kulaklarımızı sağır eden çığlıklarını duyuyorduk. Acıdan bağırıyordu. Az sonra içerdeki ocaktan da, korda pişen taşaklarının kokusu bize kadar gelmekteydi.

Hiç değişmeyen şeylerden konuşuyorduk: Ekinlerden, bağlardan ve yağmurdan. İhtiyar eşraf iyi işitmediği için bağırmaktaydık; kendine sorarsanız, olağanüstü bir kulağı varmış. Barba Anagnosti'nin sohbeti tatlı, hayatı rüzgârsız bir çukurdaki ağaç gibi dingin. Doğmuş, büyümüş, evlenmiş; çocukları, torunları olmuş; birkaçı ölmüş ama, öbürleri yaşıyor; böylelikle soyunun sürekliliği garanti altına girmiş.

İhtiyar Giritli, eski günleri, Türkiye dönemini hatırladı; babasının sözleri ve insanlar Allah'tan korkup inandıkları için o dönemde olan mucizeler aklına geldi.

— Nah işte, şu gördüğünüz ben... ben, Barba Anagnostis, mucize kabilinden doğdum, mucize kabilinden işte! Size nasıl olduğunu anlatsam, şaşkınlık içinde şöyle dersiniz: «Hey büyük Allahım!» ve Meryem Ana'mızın manastırına giderek ona bir mum yakarsınız.

İstavroz çıkardı ve tatlı sesiyle yavaş yavaş anlatmağa başladı:

— O dönemde, bizim köyde zengin bir Türk kadını vardı. Gebe kaldı ve doğum zamanı geldi. Onu doğum sedirine oturttular, üç gün üç gece danalar gibi böğürdü. Ama, çocuk çıkmıyordu. Bir arkadaşı ona: «Cafer Hanım,» dedi, «bir de Meryem Ana'yı yardıma çağırsana!», Cafer Hanım: «Onu mu çağırayım, onu mu? ölürüm daha iyi!» dedi. Ama sancıları büyüktü. Bir gün bir gece daha geçti, fakat doğuramıyordu. Ne yapsın? Artık sancılara dayanamayıp çığlığı bastı; «Meryem Ana! Meryem Ana!» Bağırıyor, ama sancılar dinmiyor, çocuk çıkmıyordu. Arkadaşı: «Duymuyor,» dedi, «herhalde Türkçe bilmiyordur; şunu Rumca adıyla çağır.» Bunun üzerine kadın bir çığlık daha attı: «Rumların Panayası! Rumların Panayası!» Ama, kahrolası sancılar artıyordu. Arkadaşı yine; «iyi çağırmıyorsun, Cafer Hanım!» dedi, «iyi çağırmıyorsun, o da gelmiyor, işte...» O zaman hıristiyan düşmanı kadın, tehlikeyi görerek kocaman bir çığlık attı: «Panayamu!» ***** ve çocuk birden, yılanbalığı gibi karnından kayıverdi... Bu, bir pazar günü olmuştu ve şansa bakın ki, ertesi pazar da benim anam

doğum sancıları çekmeye başladı. O zavallının da canı acıyor, böğürüyordu. «Panayamu! Panayamu!» diye bağırıyor ama bir türlü kurtulamıyordu. Babam avlunun ortasında, yerde oturuyor, kahrından yemiyor, içmiyordu. Zoru Panaya ile idi. Türk kadını Cafer bir kez çağırmış, o da palaspandıras kendisini kurtarmağa gitmişti. Şimdi ise... Sonunda dördüncü günü babam dayanamadı, çatallı bastonunu aldı, seke seke yardımcımız olan Boğazlanmış Meryem Manastırı'na gitti, öylesine öfkeliydi ki, istavroz bile çıkaramadan kiliseye girdi, arkasından kapının mandalını sürdü ve tasvirin önüne dikildi: «Ee Panaya!» diye bağırdı; «her cumartesi akşamı sana zeytinyağı getirip kandillerini yakan karım Marulia'yı bilirsin elbet. Karım Marulia üç gün üç gecedir doğum sancıları çekiyor, seni çağırıyor. Duymuyor musun? Belki de sağır oldun, duymuyorsun. Onun yerine bir Cafer Hanım, bir Türk kadını olsa, palaspandıras kurtarmaya giderdin; değil mi? Ama bir hristiyan kadınını, karım Marulia'yı duymamak için sağır oldun. Ah ulan, bir Panaya olmasaydın, ben sana şu koca sopayla gösterirdim!» Bunları söyledi ve kalktı, istavroz çıkarmadan. Fakat, sen büyüksün Allah'ım! O anda, kutsal tasvir, ortasından çatlarmış gibi gıcırdayıverdi. Kutsal tasvirler böyle gıcırdar, bunu bilmiyorsanız öğrenin. Kutsal tasvirler mucize gösterecekleri zaman böyle gıcırdar. Babam anlayıp baktı, aklı başına geldi, istavroz çıkardı: «Günah işledim Panayam! Ne söyledimse suyla tuz olsun!» Daha köye varmamıştı ki, hayırlı haberi kendisine yetiştirdiler: «Ömrü uzun olsun Kostandi, karın doğurdu, bir oğlun oldu.» Yâni, şu gördüğünüz ben, Barba Anagnosti. Ama, biraz sağır doğdum, babam Panaya'ya küfredip «sağır,» demişti ya... Herhalde Panaya da şöyle demiş olmalı: «Öyleyse, ben de senin oğlunu sağır edeyim de, küfretmesini öğren!»

** Panayamu: Rumca 'Meryemim' demektir.*

Barba Anagnosti, istavroz çıkardı:

— Yine iyi! dedi, şükür Allah'a! Beni kör, yada bir yanı çarpılmış yada kambur, yada, Allah korusun, dişi yapabilirdi. Yine iyi, onun rahmetine şükrediyorum!

Bardakları doldurdu:

— Rahmeti üstümüzde olsun! dedi ve dolu bardağı kaldırdı.

— Sağlığına Barba Anagnosti, yüz yıl yaşayıp torunlarının çocuklarını da göresin!

İhtiyar şarabını bir yudumda içip bıyıklarını sildi.

— Hayır oğlum, yeter! Torunları gördüm, yeter! Artık dünyayı yiyecek değiliz ya. Vaktim geldi, ihtiyarladım be çocuklar! Belim boşaldı, artık çocuk yapamam, öyleyse nideyim hayatı?

Yine bardakları doldurdu, kuşağının içinden defne yapraklarına sarılmış ceviz ve kuru incir çıkarıp bize sundu.

— Neyim var, neyim yoksa, çocuklarıma bölüştürdüm. Fakirlik bastı, bastı ama ben tınmıyorum. Allah'ta var ya...

Zorba, ihtiyarın kulağına bağırdı:

— Allah'ta var, Barba Anagnosti, Allah'ta var ama bizde yok! Koca cimri vermiyor bize...

Fakat ihtiyar, soylu kaşlarını çattı.

— Ee, Allah'ı kabahatli bulma gayri, Kubaros! dedi. Kabahatli bulma, o zavallı da bizden bekliyor.

O sırada sessiz ve uysal Kira Anagnostine *****, toprak bir çanak içinde domuzun kızarmış yumurtalarını ve bronzdan büyük maşrapayla şarap getirdi. Bunları masaya bıraktı, durdu, ayakta kollarını kavuşturup gözlerini yere indirdi.

** Kira, Rumca "bayan' demektir.*

Mezeyi ağzıma almaya iğreniyor, fakat reddetmeye de utanıyordum. Zorba yan yan bana bakıp kıs kıs gülüyordu. Bana şu güvenceyi vermekteydi:

— En lezzetli et budur patron, iğrenme! İhtiyar Anagnostis, ağzını bir karış açarak güldü.

— Doğru söylüyor, doğru, tat da bak! Ağzında dağılacak. Prens Yorgos (kulakları çınlasın!) bizim manastıra uğradığında, keşişler ona kıral sofrası kurdular ve herkese et, yalnız prense derin bir tabak içinde çorba verdiler. Prens alıp karıştırdı.- «Fasulya mı?» diye sordu. İhtiyar Başpapaz: «Ye Prensim,» dedi, «ye de sonra konuşuruz!» Prens bir, iki, üç kaşık attı, tabağı boşalttı, dudaklarını yaladı: «Ne mucizedir bu?» dedi. «Ne lezzetli fasulyalar. Beyin gibi!» Başpapaz gülerek: «Fasulya değil, Prensim,» dedi! «Fasulya değil; bölgenin bütün horozlarını iğdiş ettik!»

İhtiyar güldü, çatalını domuzun yumurtasından bir parçasına sapladı.

— Prens mezesi, dedi, aç ağzını!

Ağzımı açtım, mezeyi soktu. Yine bardakları doldurdu, torununun şerefine içtik, ihtiyarın gözleri parladı. Ben sordum:

— Torununun ne olmasını isterdin, Anagnosti? Söyle de ona dua edelim.

— Ne söyleyeyim, oğlum? İşte... Doğru yolu bulsun. İyi adam, iyi aile reisi olsun, evlensin, onun da çocukları, torunları olsun, çocuklarından biri de bana benzesin. İhtiyarlar onu görüp desinler ki: «İhtiyar Anagnosti'ye nasıl da benziyor be! Allah ruhunu aziz etsin: İyi adamdı!»

Karısına bakmadan:

— Anezinio! dedi, Anezinio, maşrapayı bir daha şarapla doldur:

O anda şiddetli bir çarpmayla küçük mandıranın kapısı açıldı ve acıdan baygın hale gelmiş domuz böğürerek bahçeye fırladı. Oturmuş, tatlı tatlı konuşarak yumurtalarını yiyen üç kişinin önünde bir aşağı, bir yukarı gidip geliyordu.

Zorba, acımayla,

— Canı yanıyor zavallının! dedi. İhtiyar Giritli,

— Tabiî yanar, diyerek güldü. Sana da aynı şeyi yapsalardı, senin de canın yanmaz mıydı?

Zorba yerinde sallandı. Ürpererek mırıldandı:

— Dilin kopsun, moruk herif

Domuz bir aşağı bir yukarı gidiyor, kızgın kızgın bize bakıyordu. İçtiği azıcık şarapla keyfe gelen ihtiyar Anagosti, yeniden,

— Dinim hakkı için, dedi, sanki o şeylerini yediğimizi anladı domuz.

Fakat biz, lezzetli mezeden hoşnut, yamyamlar gibi yavaş yavaş yiyor, siyah şarabı içiyor ve gümüşlü zeytin dalları arasında, şimdi batan güneşin karşısında gül rengini alan denizi seyrediyorduk.

Artık akşam olup da ihtiyarlar kurulu üyesinin evinden ayrıldığımız zaman, Zorba da keyfe gelmişti; canı konuşmak istiyordu. Söze başladı.

— Geçende ne diyorduk, patron? Halkı aydınlatıp gözünü açasınmış! Buyur işte! Sen gel de, Barba Anagnostis'in gözünü aç! Karısının nasıl susta durup emir beklediğini gördün mü? Zâtın git de şimdi, ona erkekle aynı haklara sahip bulunduğunu ve sen domuzun etinden bir parçasını yerken, domuzun karşısında canlı halde bağırmasının zalimce bir şey olduğunu, sen açlıktan geberirken, Allah'ın her şeye malik bulunuşu avuntusuyla yetinmenin büyük bir budalalık olduğunu anlat! Senin bütün bu aydınlatıcı palavralarından, kapkara cahil Barba Anagnostis ne kazanır? Kavgalar başlar, tavuk horoz olmak ister ve karı koca bütün gün birbirleriyle dövüşüp birbirinin tüylerini yolar. İnsanları rahat bırak, patron, gözlerini açma! Çünkü açarsan ne görürler? Ellerinin körünü! Onun için bırak, kapalı kalsınlar da, hayal göredursunlar!

Bir an sustu, başını kaşıdı, düşünüyordu. Sonunda,

— Ancak, dedi, ancak...

— Ne? De bakalım?

— Ancak, gözlerini açtıkları zaman onlara gösterecek daha iyi bir dünyaya sahip olasın... Böyle bir dünyaya sahip misin?

Bilmiyordum. Neyin yıkılacağını iyi bilmekteydim ama, yıkıntılar üzerine neyin sıvanacağını bilmiyordum. Bunu, hiç kimse kesin olarak bilemez, diye düşünmekteydim, eski olan şey ele avuca sığar sağlamdır, her an onu yaşar ve onunla savaşabiliriz. Gelecekteki şey daha doğmamıştır, tutulmaz haldedir, kaypaktır, düşlerin yaratıldığı malzemeden yapılmıştır, güçlü rüzgârların (aşk, olağanüstülük, talih ve Allah) çarptığı bir buluttur, seyrekleşir, sıklaşır, biçim değiştirir. En büyük peygamber, insanlara yalnız bir tek parola verebilir ve bu, ne kadar belirli değilse, veren o kadar çok peygamberdir.

Zorba alaylı alaylı bana bakıyordu.

İnatçı bir tavırla karşılık verdim:

— Sahibim!

— Sahip misin? Söyle öyleyse!

— Söyleyemem, anlamazsın! Zorba kocaman başını sallayarak,

— Öyleyse bir şeyin yok! dedi. Beni saman yemiş sanma patron, seni aldatmışlar. Barba Anagnostis gibi, benim de okumam yazmam yok, ama o kadar da budala değilim, hayır! Madem ki ben anlamayacağım, şu saf adamla onun hayat arkadaşı inek hanım nasıl anlasın? Dünyanın bütün Anagnostis'leri ve Ananiza'ları mı? Şu hale göre, hepsi yeni karanlıklarla karşılaşacaktır, değil mi? Öyleyse, bırak onları alışmış oldukları eski karanlıklarında. Şimdiye kadar pekâlâ becerdiler, görmüyor musun? Pekâlâ yaşıyorlar, doğuruyor ve torun da yapıyorlar. Allah onları sağır ve kör ediyor, onlar da bağırıyorlar: Şükür Allah'a! Yoksulluğa da alıştılar, öyleyse, bırak onları da, sus!

Sustum. Dulun bahçesi önünden geçiyorduk.

Zorba durakladı, içini çekti, ama sesini çıkarmadı. Bir yerde yağmur yağmış olmalıydı, çünkü hava nem ve toprak kokuyordu. İlk yıldızlar göründü, nazik ve yeşilimsi sarı renkteki ay parladı, gökyüzü hazla dolup taştı.

«Bu adam,» diye düşündüm, «okula gitmediği için beyni bozulmamış. Çok şeyler yapıp, çok şeyler görmüş ve çekmiş-, açılmış, kalbi ilkel cesaretini kaybetmeden genişlemiş. Bizim için dallı budaklı ve çözülmez olan bütün sorunları o, hemşerisi Büyük İskender gibi bir kılıç vuruşuyla çözüveriyor. Onun açık vermesi zordur. Çünkü tabanlarından başına kadar, bütünüyle toprağa dayanıyor. Afrika vahşileri yılana taparlar, çünkü bütün vücutları toprağa değer ve böylece toprağın bütün sırlarını bilirler. Bu sırlara, karnı, kuyruğu, edep yeri ve başıyla varmıştır o. Biz okumuşlar, havadaki sersem kuşlar gibiyiz.

Gökte yıldızlar çoğalıyordu. Sert, hırçın, acımasız ve küçümseyiciydiler.

Bir daha konuşmadık, ikimiz de korkuyla gökyüzüne bakıyor, başka yıldızların da yetiştiğini, gökteki yangının gittikçe saçaklandığını ayırdedebiliyorduk.

Barakaya vardık; yemek için iştahım yoktu. Denizdeki bir kayanın üstüne oturdum. Zorba ateş yaktı, yemek yedi, yanıma gelecek oldu, ama vazgeçti, yatağına yatıp uyudu.

Deniz donmuştu. Kımıldamıyordu. Öfkeli yıldız yağmuru altında büzülmüş toprak da susmaktaydı. Bir tek köpek bile havlamıyor, bir tek gece kuşu ötmüyordu, derin bir sessizlik vardı. Çok uzakta bulunan, ya da işitilmeyecek kadar içimizde olan binlerce çığlıktan oluşmuş ölü ve can çekişen bir sessizlik! Yalnız şakaklarımla boğazımdaki şah damarlarında çarpan kanımın çıkardığı uğultuyu işitiyordum. Ürpererek.

— Kaplan türküsü! diye düşündüm. Hindistan'da gece basarken çok yavaş bir biçimde, acıklı, tekdüze bir havayı, canavarın uzaktan gelen esneyişi gibi vahşi ve ağır bir şarkıyı, kaplan türküsünü söylerler. İnsanın kalbi, açıklanamayan bir ürpertiyle dolup taşar.

Ben de, o korkunç ezgiyi hatırlayınca göğsüm yavaş yavaş kabarmaya başladı; kulaklar uyanıyor, sessizlik gürültüye dönüşüyor, kendisi de aynı ezgiden yapılmış olan ruh açılıyor, huzursuz bir biçimde yaklaşıp işitmek için vücudun dışına çıkıyordu.

Eğildim, avucumu deniz suyuyla doldurdum, alnımı, şakaklarımı ıslatıp serinledim. İçimde korkunç, birbiriyle sıkı sıkı örülmüş, sabırsız böğürtüler duyuldu; dişi kaplan içimdeydi, bağırıyordu.

Birdenbire net bir ses duydum :

— Buda! Buda! İrkilerek kalktım.

Kaçmak istermiş gibi deniz kıyısında, kıyı boyunca hızla yürüdüm. Aradan bu kadar zaman geçti, geceleri yalnız kaldığım vakit ve derin bir sessizlik egemenken onun, başlangıçta acıklı, uzun bir ağlama gibi, gittikçe yavaşlayan ve yavaş yavaş sertleşip azarlayan, buyuran sesini duyarım. O, doğum ânı gelmiş gibi göğsümü tekmeler.

Geceyarısı olmalıydı. Gökyüzünde kara bulutlar toplanmıştı, ellerimin üstüne iri damlalar düştü. Fakat aklım başka yerdeydi; çok sıcak bir ortamın içine dalmıştım, sağlı sollu şakaklarımda, ateşten iki saç lülesi hissediyordum. Ürpererek,

— Zamanı geldi, diye düşündüm, Buda'nın tekerleği beni sürüklüyor, içimdeki kutsal ağırlıktan kurtulacağım zaman geldi.

Aceleyle barakaya dönüp kandili yaktım.

Zorba, ışık yüzüne vurur vurmaz gözkapaklarını kırpıştırdı, gözlerini açtı, benim kâğıt üzerine eğilerek yazı yazışıma baktı, bir şey mi homurdandı, duymadım ama, birden duvardan yana döndü ve uykuya daldı.

Acele ediyor, soluk almadan hızlı hızlı yazıyordum. Buda içimde bütünüyle ve tam olarak vardı. İçimde üzeri yıldızlarla kaplı bir mavi kurdele gibi açıldığını görüyordum. Çok hızlı açılıyordu. Elim, ona yetişmek için koşmaktaydı. Yazıyor, yazıyordum; her şey kolaylaşmış, basitleşmişti. Yazmıyor, kopya ediyordum. Acıma, inkâr ve havadan yapılmış olan ölümsüzlük, önümde baş sallıyordu: Buda'nın sarayları, haremdeki kadınlar ve ölümün karşılayıcıları, kaçış, inceleme, kurtuluş, kurtuluş haberinin ilânı, toprak sarı çiçekler açıyor, dilencilerle kırallar ince sarı gömlekler giyiyor, taşlar, odunlar tenler hafifliyordu, ruhlar rüzgâr, nefes oluyor, nefes de

kayboluyordu. Parmaklarım yoruldu ama, ben durmak istemiyor, yapamıyordum; görüntü hızla geçiyor, kaçıyordu, ona yetişmeliydim.

6

Sabahleyin Zorba, beni kolum el yazılarının üzerine dayanmış, uyur halde buldu. Uyandığımda, güneş çoktan iki mızrak boyu yükselmişti; sağ elimin yazmaktan uyuşmuş olan parmakları bitişmiyordu. Buda'nın fırtınası üzerimden gelip geçmiş, beni bitkin ve boş bırakmıştı.

Eğilip yerdeki dağınık kâğıtları topladım. Onlara bir daha göz atmak için ne isteğim, ne de gücüm vardı. Bütün bunlar sanki bir esinler saldırısı biçiminde gelen bir düşte olmuştu ve ben bu düşün sözcükler arasında tutsak kalmasına ve alçalmasına yanaşmıyordum.

Yumuşacık bir yağmur, sessiz sessiz yağıyordu. Zorba gitmeden önce mangalı yakmıştı; ben bütün gün bağdaş kurmuş, ellerimi ateşe uzatmış, yemek yemeden, kımıldamadan oturmuş, yavaş yavaş yağan ilk yağmuru dinliyordum.

Hiçbir şey düşünmüyordum. Beynim, ıslak topraklarda büzülmüş tarla fareleri gibi dinleniyordu. Toprağın aralıksız kıpırdanış, uğultu ve kemirişlerini, yağmurun düşmesiyle tohumların kabardığını duyuyordum. Gökyüzü ile toprağın, kadın ile erkek gibi birleşerek çocuk yaptıklarını, ilk çağlardaki gibi birleşmekte olduklarını anlıyordum. Önümüzdeki denizin böğürdüğünü ve dilini uzatıp su içen bir canavar gibi yalandığını dinlemekteydim.

Mutluydum; biliyordum bunu. Bir mutluluğu yaşarken onu kavramamız zordur; ancak o geçip de arkamıza baktığımız zaman, birdenbire biraz da hayranlıkla, ne kadar mutlu olduğumuzu anlarız. Ama ben, bu Girit kıyısında mutluluğu yaşıyor, üstelik mutlu olduğumu da biliyordum.

Tâ Afrika kıyılarına kadar uzanan, geçit vermez lacivert deniz. Bazan, uzak ve kızgın kumlardan gelen çok sıcak bir Güneybatı rüzgârı esiyordu. Deniz sabahleyin karpuz kokuyor, öğle üzeri dumanı tütüyor, kabarıyor, küçük küçük ham memelerle doluyor, akşam üzeri de şarap rengi, mor, koyu mavi ve pembe renkler alarak iç çekiyordu.

Öğleden sonra oynayarak, avucumu sarışın ince kumla dolduruyor ve sıcak, yumuşak olan bu kumu parmaklarımın arasından bırakıyordum. Avuç, bir kum saatidir, hayat da onun içinden kaçıp kaybolur; evet, kaybolur; bense denize bakıyor, Zorba'yı duyuyordum ve mutluluktan şakaklarım gıcırdıyordu.

Hatırlarım, bir zamanlar, dört yaşındaki küçük yeğenim Alka, yılbaşı arefesinde, bir vitrinin önüne dikilip oyuncakları seyrettiğimiz bir sırada bana dönüp «Canavar dayı (bana öyle derdi), canavar dayı, aşırı sevinçten boynuzlarım çıktı!» demişti. Ben o zaman ürpermiştim. Hayat ne büyük sırdır ve derindeki köklerine ulaştıkları zaman bütün ruhlar nasıl birleşip tek olurlar! O anda, hemen uzaktaki bir müzede görmüş olduğum, Buda'nın, parlak abanoz üzerine işlenmiş bir maskını hatırladım. Buda kurtulmuş ve yedi yıllık bir acıdan sonra, en yüksek sevince bürünmüştü. Alnımın sağ ve solundaki şahdamarlar sevinçten öyle şişmişti ki, tenimin dışına fırlamış çelik yaylar gibi kıvrık, sadece kuvvet kesilmiş iki boynuz olmuşlardı.

İkindiye doğru küçük yağmur dinmiş, gökyüzü temizlenmişti. Karnım açtı, karnımın aç olduğuna seviniyordum, çünkü şimdi Zorba gelecek, ateş yakacak, her günkü yemek pişirme ve sohbet töreni başlayacaktı. Zorba tencereyi ateşe koyarken:

— Bu da bitmeyen bir hikâyedir! derdi. Bitmez bir hikâye olan (Tanrı eksikliğini göstermesin) yalnızca kadın değildir. Yemek de öyledir.

İlk olarak bu kıyıda yemek yemenin lezzetini tattım. Zorba iki tuğla arasında ateş yakarak yemek pişirdikten sonra, biz de yemeğe koyulup birer ikişer atıştırarak sohbet kızışmaya başlayınca, yemeğin de ruhsal bir âyin olduğunu, etin, ekmeğin ve şarabın, ruhu oluşturan ilkel maddelerden olduklarını anlardım.

Akşam üzeri, iş yorgunluğundan sonra Zorba, yemek yemeden önce keyifsiz, konuşmaları ağır olur, sözler ağzından çengelle çıkardı. El hareketleri de yorgun ve sevimsiz olurdu. Fakat kendisinin de dediği gibi, makineye kömür atar atmaz, vücudunun bütün uyuşmuş, akordu bozulmuş çarkları canlanır, fayrap eder, çalışmaya başlardı.

Bir keresinde:

— Bana yediğin yemeği ne yaptığını söyle, sana kim olduğunu söyleyim, dedi. Bazıları, yediklerini içyağı ile gübreye, bazıları iş ve keyife ve duyduğuma göre bazıları da Tanrıya dönüştürürmüş. Şu halde, insanlar üç türlüdür: ben patron, bunların en kötülerinden değilim ama, en iyilerinden de değilim; ortadayım. Yediğim yemeği iş ve keyife dönüştürürüm. Yine iyi!

Alaylı alaylı bana bakıp güldü:

— Sen patron, sanırım yediğin yemeği Tanrıya dönüştürmek istiyor, ama beceremeyip üzülüyorsun. Karganın başına gelenler senin de başına geldi.

— Karganın başına gelen ne, Zorba?

— Senin anlayacağın, karga eskiden namuslu, doğru ve bayağı karga gibi yürürmüş ama, günün birinde keklik gibi kırıtarak yürümek esmiş aklına ve zavallı, o zamandan beri kendi yürüyüşünü de unutup sapıtmış; şimdi de, görmüyor musun, sıçraya sıçraya gidiyor...

Başımı kaldırdım. Linyitten aşağı inen Zorba'nın ayak seslerini duymuştum; kocaman elleri, akordu bozulmuş yelkovan gibi sallanıyordu. Yarım ağızla:

— Hayırlı akşamlar, patron! dedi.

— Hoşgeldin; işler bugün nasıl gitti Zorba? Karşılık vermedi.

— Ateşi yakayım, dedi; yemek yapacağım.

Köşeden bir kucak odun aldı, dışarı çıktı, onları iki tuğlanın arasında ustalıkla çattı ve ateşi yaktı; toprak tencereyi ateşe oturttu, içine su, soğan, domates, pirinç koydu ve pişim işi başladı. O arada ben, küçük yuvarlak bir sofranın üzerine bir peşkir yaydım, ekmeği iri dilimler halinde kestim, ilk günlerde Barba Anagnosti'nin bize hediye etmiş olduğu, üzeri biçimlerle süslü susağa damacanadan şarap doldurdum.

Zorba, tencerenin önünde bağdaş kurmuştu, hareketsiz gözlerle ateşe bakıp susuyordu. Birden sordum:

— Çocukların var mıydı, Zorba? Baktı:

— Neden soruyorsun? Bir kızım var.

— Evli mi? Zorba güldü.

— Niye gülüyorsun Zorba?

— Bu da sorulur mu, patron? Budala mı ki evlenmesin? Halkidikya'nın Pravita'sında, bir bakır madeninde çalışıyordum. Birgün, kardeşim Yani'den mektup aldım. Sahi, sana aile reisi, namuslu, dindar, tefeci, sahtekâr, toplumun direği olan, dört başı mamur bir kardeşim olduğunu söylemeyi unuttum. Selanik'te bakkaldır. «Kardeşim Aleksi,» diye yazıyordu, «kızın Froso kötü yola düştü, namuslu adımızı lekeledi; bir dostu vardı, ondan bir de çocuk yaptı; namusumuz gitti! Köye kadar atlayıp onu keseceğim.»

— Peki, sen ne yaptın, Zorba?

— Püff! Bunlar kadındır! deyip mektubu yırttım.

Yemeği karıştırdı, tuz attı, güldü.

— Ama dur da, işin daha önemli yanını da gör. İki üç ay sonra, dangalak kardeşimden ikinci bir mektup aldım. Sersem şöyle yazıyordu : «Sevin kardeşim Aleksi; namusumuz yerine geldi, artık alnını yukarı kaldırabilirsin; bizim o herif, Froso ile nikahlandı!»

Zorba döndü, bana baktı, sigarasının ışığında gözlerinin kıvılcımlandığını gördüm. Yine omuzlarını kaldırdı. Anlatılması güç bir tiksintiyle :

— Püff! dedi, erkekler!.. Biraz sonra da:

— Kadınlardan ne beklersin? dedi. Kiminle denk gelirse çocuk yapmalarını. Erkeklerden ne beklersin? Faka basmalarını. Tuzla da kokmasın, patron!..

Tencereyi indirdi, bağdaş kurup yemeği yedik.

Zorba yine derin bir düşünceye dalmıştı. İçini bir kaygı kemiriyordu. Bana bakıyor, ağzını açıyor, sonra yine kapatıyordu. Yağ kandilinin ışığı altında gözlerinin üzüntülü ve huzursuz olduğunu açıkça gördüm.

Dayanamadım:

— Zorba, dedim, bana bir şey söylemek istiyorsun, söyle! Doğum sancısı çekiyorsun, doğur!

Zorba susuyordu. Yerden küçük bir taş aldı, açık kapıdan dışarı hızla fırlattı.

— Taşları bırak da, söyle!..

Gözlerini bana dikerek sıkıntıyla sordu:

— Bana güvenin var mı, patron?

— Var Zorba, dedim. Sen ne yapsan açık veremezsin; istesen de açık vermeyi başaramazsın. Diyelim ki sen bir arslan, bir kurt gibisin; bu canavarlar hiçbir zaman koyun ya da eşekler gibi hareket etmez, doğal huylarını hiçbir zaman bırakmazlar; sen de öylesin, tepeden tırnağa Zorba'sın!

Zorba başını salladı.

— Ama ben artık, ne cehenneme gittiğimi bilmiyorum!

— Ben biliyorum; sen merak etme; ileri marş!

Zorba bağırdı:

— Bir daha söyle patron, bir daha söyle de, yüreklendir beni!

— İleri marş!

Zorba'nın gözleri kıvılcımlandı:

— Şu halde, şimdi seninle konuşabilirim. Günlerdir kafamda büyük bir tasarı, delice bir düşünce var; bunu uygulayalım mı?

— Sorar mısın? Buraya bunun için geldik biz; eyleme geçmeye...

Zorba boynunu uzattı, sevinçle, korkuyla bana baktı.

— Doğru konuş patron! diye bağırdı. Biz buraya kömür için gelmedik mi?

— Kömür bir bahane, dedikoduları önlemek için. Bizi önemli iş adamları sansınlar da, limon kabuğu ve çürük yumurta yağmuruna tutmasınlar diye. Anladın mı, Zorba!

Zorba'nın ağzı açık kaldı; anlamaya çalışıyor, sanki bu kadar mutluluğa inanmak istemiyor gibiydi. Birden kendine geldi; bana saldırıp omuzumdan yakaladı. Sonra heyecanla sordu:

— Raks bilir misin? Ha, bilir misin?

— Hayır.

— Hayır mı?!

Heyecanla ellerini indirdi. Biraz sonra:

— Peki, dedi, öyleyse ben yapayım. Biraz öteye çekil de devirmeyeyim seni. Hay-hay!..

Fırladı, barakadan dışarı çıktı. Pabuçlarını, ceketini, yeleğini attı, pantolonlarını dizlerine kadar sıyırdı, oynamaya başladı. Kömürden hâlâ pislik içinde olan suratı simsiyahtı, gözleri bembeyaz parlıyordu.

Avuçlarını çırpıyor, sıçrıyor, havada kıvrılarak dönüyor, bükülmüş dizleriyle yere düşüyor, otururken, lâstik gibi yeniden havaya fırlıyordu. Sonra, doğa yasalarını yenmek ve kanatlanıp uçmakta inat edermiş gibi yeniden havaya, yükseğe doğru fırlıyordu. Bu aşınmış ve çürük vücudun içinde ruhun, tene egemen olmak, onunla birlikte karanlığın içine bir göktaşı hızıyla dalmak için savaştığı seziliyordu. Ruh vücudu sarsıyor, ama o düşüyor, uzun süre havada duramıyor, öteki yeniden acımasızca sarsıyor, fakat o mübarek yine soluyarak düşüyordu.

Zorba kaşlarını çatıyordu, yüzünde sıkıntılı bir kasılma vardı; çığlık atmıyordu artık; dişlerini kenetlemiş, erişilmez olana erişmeye çalışıyordu Zorba.

— Zorba! Zorba! Yeter! diye bağırdım. Bu kadar zor karşısında, ihtiyar vücudunun dayanamayıp birden parçalar halinde havaya dağılmasından korkuyordum. Bağırıyordum ama Zorba yerden gelen sesleri nasıl duyardı? İçi kuş gibi olmuştu.

Bu vahşi ve umutsuz raksı, hafiflemeyen bir korkuyla izliyordum. Küçük çocukken hayalim alabildiğine işler, arkadaşlarıma olağanüstü şeyler anlatır, sonra onlara kendim de inanırdım.

Birgün, ilkokulun birinci sınıfında arkadaşlarım bana sormuştu:

— Senin deden nasıl öldü?

Ben hemen bir masal uydurmuştum; konuşurken uyduruyor, uydurdukça da inanıyordum:

— Benim dedem lâstik ayakkabı giyerdi. Birgün, sakalı ağardığı zaman, evimizin damından atladı, ama yere değer değmez top gibi fırladı ve evden daha yükseğe çıktı, bulutlarda kayboluncaya kadar, daha yükseğe, daha yükseğe çıktı. Dedem böyle öldü işte!..

Bu masalı uydurduğum günden beri, kaç kez Ayios Minas Kilisesine gidip de, İsa'nın Göğe Çıkışı'na ait tasvire baktımsa, elimi uzatır, öğrenci arkadaşlarıma:

— İşte lâstik pabuçlu dedem! derdim.

Bunca yıl sonra, bu gece de Zorba'nın havaya sıçradığını görünce, onun da bulutlar arasında kaybolacağından korkuyormuş gibi çocukluğumdaki masalı korkuyla yeni baştan yaşıyordum. Şöyle bağırmaktaydım:

— Zorba, yeter Zorba!

Zorba soluyarak yere çömeldi. Yüzü mutluluktan parlıyordu. Gri saçları alnına yapışmıştı; kömürle karışık bir ter yanaklarıyla çenesinden aşağı damlıyordu.

Üzüntüyle ona doğru eğildim. Biraz sonra:

— Vücudumdan kan alınmış gibi hafifledim! dedi. Şimdi konuşabilirim.

Barakaya girdi, mangalın önünde çömeldi, yüzü ışıklıydı sanki.

— Ne oldu da oynamaya başladın, Zorba?

— Ne yapmamı istiyordun ya patron? Aşın sevinçten ölüyordum; açılmam gerekti. Bir insan kederini nasıl giderebilir? Sözle mi? Püff!..

— Ne sevinci bu?

Huzursuzlukla bana baktı; dudağı titriyordu :

— Ne sevinci mi? Yoksa, az önce bana dediklerini öyle havaya mı söyledin? Sen kendin de anlamıyor muydun? Buraya kömür için gelmemişiz... Haydi be, hafifleyelim! Vaktimiz geçsin, bizi deli sanmasınlar, limon kabuğu yağmuruna tutmasınlar diye, âlemin gözlerine kül atalım ve yalnız kalıp da kimse bizi görmediği zaman gülmekten katılalım diye geldik! Namusum üzerine yemin ederim ki, ben de bunu umuyor, ama pek anlayamıyordum. Bazan kömürü düşünüyordum, bazan Bubulina kadını, bazan da seni. Karmakarışık şeyler... Bir ocağı açtığım zaman diyordum ki: «Kömür isterim! Kömür isterim! Kömür isterim!» Ve tepeden tırnağa kömür olurdum, işi paydos edip de o kartalozla (kulakları çınlasın!) oynarken de, bütün linyitlerle patronları onun boynundaki küçük kurdeleye asıverirdim. Zorba'yı da asar, kendimi kaybederdim, işsiz olup yalnız kaldığım zaman da, seni hatırlardım patron, yüreğim cız ederdi. Bu, ruhum için bir ağırlıktı: «Bu iyi adamla alay edip parasını yemen ayıp, ulan Zorba!» diye bağırırdım. «Ayıp ulan, Zorba! Daha ne zamana kadar rezil herif olmakta devam edeceksin ulan Zorba. Yeter artık be!» Dedim ya patron, sapıtmıştım; şeytan bir elimden, Tanrı ötekinden çekiyor, ikisi beni ortadan yırtıyordu. Şimdi sağ olasın, patron, büyük bir söz ettin de kör gözlerim açıldı; gördüm, anladım! Anlaştık. Şimdi topları ateşleyebilirim! Daha ne kadar paran var? Aradaki külüstür bağ da kopup gitsin!

Zorba terini sildi, yana döndü. Yemek artıklarımız küçük sofranın üzerinde serpilmiş duruyordu. Kocaman elini uzattı:

— İzninle patron, dedi, yine acıktım!

Bir dilim ekmek, bir soğan, bir avuç zeytin aldı; oburca saldırarak yiyordu; susağı dudaklarına değdirmeden devirdi ve şarap şakır şakır aktı. Zorba doygunluk içinde dilini şapırdattı :

— Yürek yerini buldu! dedi. Bana bakıp göz kırptı.

— Neden gülüyorsun? diye sordu. Neden bana öyle bakıyorsun? Benim böyledir şarabım, içimde bağıran bir şeytan vardır, ben de o ne derse yaparım. Ne zaman boğulacak gibi olsam, bana şöyle bağırır: Oyna! Ben de oynarım. Böylece boğulmam geçer. Halkidikya'da oğlum Dimitrakis öldüğü zaman da böyle kalkıp oynamıştım. Cenazesinin önünde oynadığımı gören akraba ve dostlarım beni tutmak istediler. «Zorba delirdi!» diye bağırdılar, «Zorba delirdi!» Ama ben, asıl o anda oynamasaydım, kederimden delirecektim. Çünkü o benim ilk oğlumdu, üç yaşındaydı; onun kaybına dayanamıyordum işte. Sana söylediklerimi anladın mı patron, yoksa havaya mı konuşuyorum?

— Anladım Zorba, anladım; havaya konuşmuyorsun!

— Bir keresinde de... Rusya'daydım... Yine maden için gitmiştim oraya; bakır için Novo Rossisk yakınında bulunuyordum... İşimde bana yetecek kadar, yani beş altı Rusça sözcük öğrenmiştim: «Hayır, evet, ekmek, su, seni seviyorum, gel, ne kadar» gibi... Gel gör ki, müthiş partizan olan bir Rus'la ahbaplık kurdum. Senin anlayacağın, her akşam limandaki bir meyhaneye kurulur, birkaç şişe votka indirip keyfe gelirdik. Keyfe gelince de içimiz açılırdı; o bana Rus devrimi sırasında görüp çektiklerini olduğu gibi anlatmak isterdi, ben de ona hayat ve yaşayış biçimini açıklamak isterdim... Senin anlayacağın, kafayı çekerek kardeş olmuştuk... El işaretleriyle çatra patra anlaşıyorduk, önce o konuşmaya başlardı; bense anlamamaya başladığım anda bağırırdım: «Stop!» O zaman kalkar oynardı; yani, bana neyi söylemek isterse onu oynardı. Ben de öyle... Ağzımızla söyleyemediğimizi ayaklarımız, ellerimiz, karnımızla ya da vahşi çığlıklarla söylerdik: Hay-hay! Hopla! Vira!..önce Rus başladı: nasıl silâha sarıldıklarını, savaşın nasıl başladığını, Novo Rossisk'e nasıl vardıklarını, anlattı.... Ne söylediğini anlayamadığım zaman, elimi kaldırıp bağırırdım: «Stop!» Ve hemen Rus ileri atılıp oynamaya koyulurdu, îçine şeytan girmiş gibi oynuyordu; ben de ellerine, ayaklarına, göğsüne, gözlerine bakar, her şeyi anlardım: Novo Rossisk'e nasıl girdiklerini, efendileri nasıl

öldürdüklerini, dükkânları nasıl yağma ettiklerini, nasıl evlere girip kadınları aldıklarını... Namussuz karılar, önceleri kendi kendilerini ve karşılarındakini tırmalıyorlarmış, ama yavaş yavaş uysallaşıyor, gözlerini yumuyor ve sevinç çığlıkları atıyorlarmış. Kadın işte...Sonra ben başlardım. Rus salak olduğu, kafası pek çalışmadığı için, daha ilk sözlerimde bağırırdı : 'Stop!' Benim de istemediğim şey! Hemen fırlar, sandalyeleri, masaları bir kenara çeker, oynamaya başlardım... Hey bee!.. İnsanlar ne hale girdi... Tuuh, kahrolasıcalar! Vücutlarını bırakıp körlettiler ve yalnızca ağızlarıyla konuşuyorlar. Ama, ne söylesin ağız? Ağız ne söyleyebilir? Sen, Rus'un gözleriyle beni tepemden ayaklarıma kadar nasıl yediğini ve her şeyi nasıl anladığını bir görmeliydin! Raksla ona çektiklerimi, yolculuklarımı, kaç kez evlendiğimi, kaç sanata girdiğimi anlattım: Taşçı, madenci, seyyar satıcı, çömlekçi, komitacı, santurcu, leblebici, çingene, kaçakçı... Beni nasıl hapse tıktıklarını, nasıl kaçtığımı ve Rusya'ya nasıl vardığımı... Salak da olsa, hepsini, hepsini anlıyordu. Ayaklarım, ellerim konuşuyordu, saçlarım, giysilerim konuşuyordu. Kuşağımdan sarkan bir çakı bile konuşuyordu. Bitirdiğim zaman, salak beni kucaklayıp öperdi; bardaklarımıza yeniden votka doldurur, birbirimizin kucağında olduğumuz halde ağlar ve gülerdik... Sabaha karşı bizi birbirimizden ayırırlardı. Alacakaranlıkta uyumaya giderdik. Akşam üstü yine buluşurduk... Gülüyor musun? İnanmıyor musun, patron? İçinden diyorsun ki: «Ulan, şu Denizci Sindbad'ın bana salladığı palavralar da ne? Raksla sohbet olur mu?» İlâhlarla şeytanlar da böyle konuşmuyorsa kellemi ortaya korum ben... Ama bakıyorum uykun geldi. Çok narinsin, dayanamıyorsun. Eh, haydi gidip nanni nanni yap da, yarın yine anlatırız. Bir plânım var, esrarlı bir plân, yarın söylerim. Ben bir sigara daha içeceğim; belki kafamı da denize sokarım: Ateş aldım, sönmeliyim. Hayırlı geceler!

Geç uyudum. Hayatım boşuna geçmiş, diye düşünüyordum; elimde olsa da, bir sünger alıp bütün okuduklarımı, bütün görüp işittiklerimi silsem ve Zorba'nın okuluna girip büyük ve gerçek alfabeye başlasam! Ne kadar değişik bir yola girmiş olurdum! Beş duygumu ve bütün tenimi, sevip anlamaya iyice talim ettirmiş olurdum. Koşmayı, güreşmeyi, yüzmeyi, biniciliği, kürek çekmeyi, otomobil sürmeyi, atıcılığı öğrenirdim. Ruhumu tenle, tenimi de ruhla doldururdum; kısacası, içimde barıştırırdım bu yüzyıllık iki düşmanı...

Yatağıma oturmuş, boşa geçmiş hayatımı düşünüyordum. Açık kapıdan, yıldız ışıkları içinde, bir gece kuşu gibi, bir kayanın üstünde büzülmüş oturan ve denize bakan Zorba'yı bulanık bir biçimde görüyor, onu kıskanıyordum.

«Gerçeği bu buldu, yol budur!» diye düşünmekteydim.

Zorba, eski yaratıcı çağlarda olsa, cins bir komutan olur, en önde gider, baltasıyla yol açardı; ya da Arhont şatolarını dolaşıp herkesi, efendileri ve uşaklarla kadınları kalın dudaklarına asan ünlü bir trubadur olurdu... Bizim şu nankör çağımızda ise, kudurmuş halde voltalar atıyor, kurtlar gibi mandıralara saldırıyor, ya da küçülerek, herhangi bir kalem sahibinin cücesi oluyordu.

Zorba'nın birden kalktığını gördüm. Soyundu, elbiselerini çakılların üzerine attı ve denize daldı. Ara sıra, zayıf ayışığı altında kocaman kafasının su üstüne çıkıp sonra yine kaybolduğunu görüyordum; ara sıra bir nâra atıyor, havlıyor, kişniyor, horoz gibi ötüyor, ruhu bu ıssız gecenin içinde yapayalnız denizde yüzdüğü için, geriye, hayvanlığa dönüyordu...

Yavaşça ve farkında olmadan uyumuşum. Sabahleyin, gün ağarırken, Zorba'nın dinlenmiş bir halde, gülümseyerek gelip beni ayaklarımdan çektiğini gördüm.

— Kalk patron, dedi, sana plânımı anlatayım. Dinliyor musun?

Yere diz çökerek yanıma kıvrıldı, maden ocağındaki geçitler için bize gerekli olanı aldıktan sonra, geri kalanlarını kereste olarak satmak amacıyla ihtiyacımız olan odunları dağın tepesinden deniz kıyısına kadar indirecek bir hava yolunun nasıl kurulacağını anlatmaya başladı. Manastıra ait bir çam ormanını satın almaya karar vermiştik, ama taşıma işi pahalıya mal oluyordu. Katır bulamıyorduk. Bunun için Zorba, direkler ve makaralarla kalın bir teli germeyi, böylece kütükleri dağın tepesinden bir anda kıyıya yuvarlamayı sağlayacak bir hava yolu yapmayı tasarlıyordu. Sözünü bitirince bana sordu :

— Anlaştık mı? İmza eder misin?

— İmza ederim, Zorba! Anlaştık!

Mangalı yaktı, ibriği koydu, kahvemi hazırladı, üşümeyim diye ayaklarıma bir battaniye attı; mutlu bir halde uzaklaştı. Giderken:

— Bugün; dedi, yeni bir geçit açmaya başlıyoruz, bir damar buldum ki, siyah elmas!

Buda'nın el yazmasını açıp kendi geçitlerime daldım ben de. Bütün gün çalışıyor, çalıştıkça hafifliyor, kurtuluyor, içimde kıvrım kıvrım olmuş heyecanlı bir avuntu, gurur ve ölmezlik duyuyordum. Ama durmadan çalışıyordum, çünkü, biliyordum ki, bu el yazısını bitirip kapatır ve bağlarsam özgür kalacaktım.

Karnım acıkmıştı; biraz kuru üzüm, badem ve bir parça ekmek yedim. Zorba'nın gelmesini, insanı düzelten bütün iyilikleri, gevrek gülüşünü, hoş sohbetini, hele o lezzetli yemeği pişirmesini bekliyordum.

Akşama doğru göründü. Yemek pişirdi, yedik; ama aklı başka yerlerde otluyordu. Yere diz çöktü, toprağa çomaklar soktu, bir ip gerdi ve küçücük kancalarla iliştirdiği bir kibriti, her şeyin darmaduman olmaması için tele vereceği eğimi bulmak için kullandı. Bana açıklıyordu:

— Eğer eğim gerektiğinden fazla ise, hapı yuttuk! Gerekli eğimi tıpı tıpına bulmak gerek; bu da akıl ve şarap ister, patron. Ben gülerek,

— Bol şarabımız var, dedim; ama ya akıl? Zorba katılırcasına güldü:

— Sen de çakıyorsun bir şeyler, patron! dedi.

Sevgiyle bana bakıyordu. Dinlenmek için oturdu, bir sigara yaktı. Sonra yine aşka geldi ve dili çözüldü :

— Hava hattı bir bitsin, bütün ormanı aşağı indirelim, fabrika açalım, sıralar, direkler, kaballama* kerestesi yapalım, çuvalla para kazanalım, üç direkli bir gemi kuralım, başımızı alıp uzaklıkları arkamızda bırakalım ve dünyayı dolaşalım!

** Kaballama: Maden ocaklarında açılan geçitleri, göçük olmasın diye ağaçlarla pekiştirme işi.*

Zorba'nın gözleri parladı; içlerine uzak yerlerin kadınları, kentler, ışıklar, kocaman evler, makineler, vapurlar doldu.

— Tüylerim ağardı patron, dişlerim sallanmaya başladı, kaybedecek vaktim yok artık. Sen gençsin, sabredebilirsin; ben yapamam. Vallahi, ihtiyarladıkça yabanileşiyorum! Bir de oturmuş, bana, ne diye bana, insanın ihtiyarladıkça uysallaştığını anlatırlar! İnsanın ateşliliği geçer, ölümü görür ve boynunu uzatıp dermiş ki: «Beni kes ağam da, azizleşeyim! Ben ise, ihtiyarladıkça azıyorum. Boyun eğmiyor, dünyayı yemek istiyorum!

Ayağa kalktı, duvardaki santuru indirdi.

— Gel buraya şeytan; dedi, ne diye duvarda oturup susuyorsun? Çıkar sesini!

Zorba'nın, santuru sarmış olduğu bezleri nasıl özenle ve şefkatle açtığını seyre doyamıyordum; sanki incirin kabuklarını kaldırıyor, sanki bir kadını soyuyordu.

Santuru dizlerine dayadı, üzerine eğildi, tellerini hafifçe okşadı, bu teller hangi şarkıyı söyleyeceklerini sorar gibiydiler. Uyanması için yalvarıyor, artık yalnızlığı kaldıramayarak, sıkılan ruhuna gelip arkadaşlık etsin diye santuru poh pohluyordu. Bir şarkıya başladı, çıkaramayıp bıraktı; bir başkasını aldı; teller canları acıyormuş, istemiyorlarmış gibi tiz sesler çıkarıyordu; Zorba duvara dayandı, yüzünden ansızın boşanan teri sildi. Santura korkuyla bakarak mırıldandı:

— İstemiyor... İstemiyor...

Sanki bir canavarmış da, ısıracağından korkuyormuş gibi yeniden dikkatle sardı, yavaş yavaş kalktı ve duvara astı.

Yine yere oturdu, mangaldaki ateşli külün içine kestane koydu, bardaklarımızı şarapla doldurdu. İçti, bir daha içti; bir kestane ayıklayıp bana verdi.

— Sen bir şey anlıyor musun, patron? diye sordu. Ben kaçırdım. Her şeyin ruhu var, odunların da, taşların da, içtiğimiz şarabın da, bastığımız toprağın da... Hepsinin, hepsinin patron...

Bardağını kaldırdı,

— Sağlığına! dedi. Boşaltıp yine doldurdu.

— Alçak hayat! diye mırıldandı. Alçak! O da Bubulina Kadın gibi...

Güldüm.

— Sen beni dinle patron, gülme! Hayat, Bubulina Kadın gibidir! İhtiyar ama, dinine yandığımın, kendine göre hazzı da var; öyle sanatları var ki, insanın aklını alıyor. Gözlerini yumdun mu yirmi yaşındaki bir kıza sarıldığını sanıyorsun... Sen beni dinle... Keyfin yerinde oldu, ışığı da söndürdün mü, yirmi yaşında oluyor işte!.. Ama, diyeceksin ki, o karı yarı yarıya çürümüştür, hayatında yemediği halt kalmamıştır; amirallerin, bahriyelilerin, askerlerin, köylülerin, gezgin satıcıların, papazların, balıkçıların, jandarmaların, öğretmenlerin, vaizlerin, sulh yargıçlarının elinden geçmiştir. Peki ne olmuş? Çabuk unutuyor paçavra, hiçbir sevgilisini hatırlamıyor, sana doğru söylüyorum, yeni çıkmış dişi güvercin, ak bir kaz oluyor, kızarıyor ve sen, ne diyorsam, ona kulak ver, ilk kez başına geliyormuş gibi kızarıyor, titriyor. Kadın anlaşılmaz bir şeydir, patron. Neden? diyeceksin. Hatırlamıyor da ondan, işte... Onu kızdırmak için,

— Papağan hatırlıyor ama Zorba! dedim; her zaman senin olmayan bir adı söylüyor. Bu, cinleri başına toplamıyor mu senin? Tam onunla yedinci kat göklerde olduğun bir sırada papağanın : «Kanavaro! Kanavaro!» diye bağırdığını duyunca, boğazından yakalayıp boğasın gelmiyor mu? Oysa, ona «Zorba! Zorba!» diye bağırmasını öğretmenin zamanı geldi artık.

Zorba, kocaman elleriyle, kulaklarını kapayıp bağırdı:

— HohoooL Boğayımmış! Yahu, ben senin o dediğin adı söylediğini duydukça sevinçten deli oluyorum. Allahtan korkmaz kadın, geceleyin hayvanı karyolanın tepesine asıyor; nâletin öyle de bir gözü var ki, karanlığı

bile deliyor sanki; tam birbirimizi kasnaklamaya başladığımızı görünce bağırmaya başlıyor: «Kanavaro! Kanavaro!» Ve hemen ben, yemin ederim ki (kitaplar seni yediği için anlayasın diye yemin ederim ki) patron, koca ayaklarımda rugan, kafamda tüyler ve üzerlerine amber sürülmüş ipek gibi birtakım sakallar hissediyorum yüzümde! «Buon giorno! Buono sera! Mangiate macaroni!» Tam Kanavaro oluyorum. Bin delikli amirallik gemime biniyorum. Ver ediyorum ateşi kazanlara! O zaman başlıyor top ateşi!..

Zorba gülmeye başladı. Sol gözünü kırpıp bana baktı:

— Beni bağışla patron! dedi; ben, Allah kemiklerini aziz etsin, dedem Kaptan Aleksi'ye benziyorum! Yüz yaşındaydı; öğleden sonraları çeşmeye giden kızları seyretmek için kapının önüne otururdu. Ama, gözleri bozulmuştu, iyi görmüyordu. Bunun için kızlara şöyle bağırırdı: «Sen kimsin, kız?»

«Mastrandoni'nin kızı Lenio»***** «Gel kız, sana dokunayım! Gel kız, korkma!» Kız da kahkahayı basıp yaklaşırdı. Dedem, koca elini kıza uzatır, yavaş yavaş, tatlı ve kudurmuşcasına yoklardı. Sonra da ağlamaya koyulurdu. Birgün sordum: «Neden ağlıyorsun, dede?» dedim. «Ne ağlamayım be çocuğum, dedi. «Ben ki ölüyorum ve bunca güzel kızı arkamda bırakıyorum!..»

** Lenio! Eleni'nin küçültülmüş şekli; «Elsncik» de denebilirdi.*

Zorba içini çekti:

— Ey zavallı dedem, dedi, nasıl anlıyorum seni!.. Sık sık oturup düşünürüm! «Ah, ah! Olabilse de, bütün güzeller benimle birlikte ölse!» Ama, o dişi domuzlar yaşayacak, iyi hayat sürecek, sarılacak, öpüşecekler, Zorba da toprak olacak... Çiğneyecekler beni...

Zorba ateşten birkaç kestane çıkarıp ayıkladı. Bardaklarımızı tokuşturduk. Uzun zaman içtik. Ada tavşanları gibi yavaş yavaş çiğnedik, dışarıda kükreyen denizi dinledik.

7

Mangalın önünde bir zaman ikimiz de konuşmadan oturduk. Mutluluğun, basit ve açık bir şey olup, bir bardak şarap, bir kestane, kendi halinde bir mangalcık, ve denizin uğultusundan başka bir şey olmadığına aklım yattı. Yalnız, bütün bunların, mutluluk olduğunu insanın anlayabilmesi için basit ve açık bir kalbe sahip olması gerekiyordu.

Bir süre sonra sordum :

— Kaç kez evlendin, Zorba? Çok şarap içtiğimizden değil, içimizdeki açıklanmamış aşırı mutluluktan ötürü ikimiz de keyfe gelmiştik. İkimiz de her birimiz kendine göre, tâ derinden yer kabuğuna iyice yapışmış iki az ömürlü böcek olduğumuzu, bir deniz kıyısında kamışların tahta ve gaz tenekelerinin arkasında iyi bir yer bulduğumuzu, biribirimize sokulduğumuzu ve önümüzde iyi şeylerle yiyeceklerin, içimizde de sessizliğin, sevgi ve güvenin bulunduğunu anlamıştık.

Zorba, dediğimi duymadı. Aklının, sesimin erişemeyeceği hangi açık denizlerde seyrettiğini, bir Allah bilirdi! Elimi uzatıp ona dokundum:

— Kaç kez evlendin Zorba? diye bir daha sordum.

Silkindi. İşitmişti; kocaman elini salladı:

— "Ooo" dedi, sen de şimdi oturmuş neleri kurcalıyorsun? İnsan değil miyim? O Büyük Budalalığı ben de yaptım; bütün evliler kusuruma bakmasın ama, ben evlenmeye bu adı veririm. Ne ise, Büyük Budalalığı yaptım, yani evlendim.

— İyi ama, kaç kez?

— Kaç kez mi? Namuslu olarak topu topu bir kez; yarı namuslu olarak iki kez; namussuz olarak da bin, iki bin, üç bin kez. Hesabını tutmadım ki!

— Anlat bakalım Zorba! Yarın pazar; traş olacağız, iyi elbiselerimizi giyip Bubulina Kadına gideceğiz; hayat ve piliç! İşimiz yok... Öyleyse, baştan kara edelim bu akşam; anlat!

— Ama, ne anlatayım? Bunlar söylenir mi, patron? Namuslu çiftleşmeler tatsızdır; bibersiz yemeğe benzer. Ne söyleyim? Azizlerin seni, çerçevenin içinden seyrederek hayır duası ettikleri sırada öpüşmen, öpüşmek midir? Biz köyümüzde şöyle deriz: «Yalnızca çalınmış etin tadı vardır.» İnsanın kendi karısı, çalınmış et değildir. Namussuzca çiftleşmeleri ise, nereden hatırlayacaksın? Horoz defter tutar mı? Ben, vaktiyle gençken, kendisiyle yattığım her kadından birkaç zülfünü alma sahtekârlığını işlerdim. Bu yüzden, küçük makasımı hiç yanımdan ayırmazdım. Kiliseye bile gitsem, küçük makas cepte olurdu. İnsanız, ne olacağını bilemezsin. Siyah, sarışın, kumral, hattâ beyaz zülüfleri topluyordum; topladım ve bir yastık doldurdum. Bir yastık doldurdum, bunu başımın altına kor uyurdum; ama yalnız kışın, çünkü yazın yakıyordu. Kısa zamanda tiksindim bundan da; anlayacağın, yastık kokmaya başladı, ben de yaktım. Zorba güldü:

— Benim defterlerim bunlardı patron, dedi, yandılar. Usandımdı; az olacaklarını sanmıştım ama, onlar bitmek bilmiyordu, ben de o küçük makası attım.

— Ya yarı namuslu çiftleşmeler, Zorba? Kıkırdayarak karşılık verdi:

— Ee, hoştur bunlar! Hey bre İslâv kadını, bin yıl yaşayasın sen! Özgürlük!.. Nerde idin, neden geç kaldın, nerde yattın gibi şeyler yok. Ne o sana sorar, ne sen ona, özgürlük!..

Elini bardağına uzattı, boşalttı. Bir kestane ayıkladı. Hem çiğniyor, hem konuşuyordu:

— Birinin adı Sofinka'ydı, öbürününkü Nusa. Sofinka'yı Novo Rossisk yakınındaki büyük bir köyde tanıdım. Kıştı, çevrede kar vardı. Maden ocağına gidiyordum; köyden geçerken durdum; o gün pazar kurulmuş, bütün yakın köylerden kadın erkek alışveriş için inmişlerdi. Büyük bir açlık, korkunç bir soğuk vardı. İnsanlar, neleri var neleri yoksa, kutsal resimlere kadar, her şeylerini ekmek almak için satıyorlardı. Pazarda dolaşırken, bir arabadan, iki metre boyunda, deniz mavisi gözleri, kısrak

gibi sağrıları olan, yayla gibi bir köylü kızının atladığını gördüm. Şaşırdım. «Hey zavallı Zorba,» dedim, «hapı yuttun!» Ardına düştüm. Gözlerimle onu yiyordum; ama sağrıları paskalya çanları gibi sallandığı için de doymak bilmiyordum. Kendi kendime: «Maden ocağını ne yapacaksın, ulan?» diyordum. «Ne salaklık ediyorsun ulan, yelkovan herif? İşte gerçek maden ocağı! Gömül içine, dehlizler aç!..» Kız durdu, alışveriş yaptı; odun aldı, kaldırdı. -Ne kollardı onlar Allahım! ve arabaya attı. Biraz ekmek, beş altı tane tütün-balığı aldı. «Kaç para etti?» dedi, «Şu kadar!» Ödemek üzere kulağındaki altın küpesini çıkardı. Parası yoktu da küpesini veriyordu. Ben buna içerleyip barut oldum. Ben bırakacaktım da, bir kadın küpelerini, incik boncuğunu, kokulu sabunlarını, bir şişe lavantasını verecekti ha!.. Kadın onları verdi mi, dünya yıkıldı demektir be! Bu, bir tavuskuşunu yolmak gibidir. Bir tavusun yolunmasına senin gönlün razı olur mu? Asla!.. «Hayır, hayır!» dedim. «Zorba yaşadıkça bu olmaz!» Kesemi açıp parayı verdim. Rublenin cacala kâğıdı olduğu günlerdi; yüz dirahmi verdin mi katır, on dirahmi verdin mi bir kadın alırdın. Senin anlayacağın, verdim parayı. Yayla gibi kız dönüp bana baktı. Öpmek için elimi yakaladı. Ama ben geri çektim elimi; yoksa ihtiyar yerine mi koymuştu beni? «Spasiba? Spasiba!» diye bağırıyordu; bu, «teşekkür ederim, teşekkür ederim!» demektir Rusça, ve bir sıçrayışta arabaya atladı, gemleri aldı, kamçıyı kaldırdı...

O zaman kendi kendime, «Zorba,» dedim, «aklını başına topla, kaçıracaksın ulan!» Bir sıçrayışta kendimi arabada, onun yanında buldum. Bir şey demedi; dönüp bakmadı bile. Atı kamçıladı, yola koyulduk. Yolda kendisini kadın olarak istediğimi anladı. Az Rusça biliyordum, ama bu işler pek söz istemez. Gözler, eller ve dizlerle konuşuyordum. Uzatmayalım, köye vardık, bir izbenin önünde durduk. Aşağı indik. Kız bir itişte kapıyı açtı, içeri girdik. Odunları avluya indirdik, balıklarla ekmeği alıp odaya girdik. Sönmüş ocağın yanında ihtiyar bir kadıncağız oturuyor, tirtir titriyordu. Diyorum ya, bir soğuk vardı ki, adamın tırnakları dökülüyordu. Ben eğildim, ocağa bol bol odun koydum, ateşi yaktım. İhtiyarcık bana bakıp gülümsüyordu. Kızı ona bir şeyler söyledi ama, anlamadım. Ateşi yakınca ihtiyar ısınıp canlandı. Kız bu sırada sofrayı hazırlıyordu; biraz votka getirdi. Semaveri yaktı, çay da demledi; oturduk, yedik, içtik, ihtiyara da verdik. Sonra da yatağı yaptı, temiz çarşaflar serdi. Meryem'in önündeki küçük kandili yaktı, istavroz çıkardı. Arkadan bana bir işaret yaptı, ikimiz de ihtiyarın önünde diz çöküp elini öptük. O da, zayıf ellerini başlarımıza

koyup bir şeyler mırıldandı : anlaşılan bize hayır duada bulunmuştu. Ben: «Spasiba! Spasiba!» diye bağırdım; bir sıçrayışta, yayla gibi kızla kendimizi yatakta bulduk.

Zorba sustu. Başını kaldırdı, uzağa, denize baktı. Biraz sonra,

— Adı Sofinka'ydı! dedi ve yine sustu. Sabırsızlıkla sordum:

— Peki, sonra? Sonra?

— Sonrası yok? Sende de bu «sonra»lar ve «neden»lere karşı bir tutku var, patron! Bunlar söylenir mi, Allahını seversen? Kadın serin bir kaynaktır, eğilip yüzünü görürsün ve içer, içersin... Kemiklerin gıcırdar. Sonra, susamış olan bir başkası gelir, o da eğilir, yüzünü görür ve içer. Sonra bir başkası... Kaynak bu demektir, kadın da bu demektir.

— Sonra gittin mi?

— Ne yapacaktım ya? Kaynaktı bu, dedik ya... ben de yolcu olduğum için yeniden yola koyuldum. Onunla üç ay kaldım, Allah razı olsun, şikâyetim yok ondan! Ama üç ay sonra, maden için yola çıkmış olduğumu hatırladım. Bir sabah ona: «Sofinka,» dedim, «benim işim var; gitmem gerek.» Sofinka: «İyi,» dedi, «git. Seni bir ay bekleyeceğim; bir ay sonra gelmezsen özgürüm. Sen de özgürsün. Allah yardımcın olsun!»

Ve gittim.

— Bir ay sonra geri döndün mü? Zorba bağırdı:

— Kusura bakma ama patron, sen aptalsın! Nereye döneceksin yahu? Aç karılar bırakıyor mu seni? Bir ay sonra Kuban'da Nusa'yı buldum.

— Anlat! Anlat!

— Başka zaman, patron! Zavallıları birbirine karıştırmayalım... Sofinka'nın sağlığına!

Şarabı bir yudumda indirdi, duvara dayandı.

— Peki, dedi, sana Nusa'dan da sözedeyim. Kafam bu akşam Rusya ile dolu. Mayna, yükü boşaltacağım.

Bıyıklarını silip közü karıştırdı.

— Bu Nusa dediğimi, Kuban'ın bir köyünde tanıdım. Orada mevsim yazdı. Kavun karpuz dağ gibi yığılmıştı, eğilip bir tane alıyordum ve kimse: «Ne yapıyorsun orda be?» demiyordu. Karpuzu ortasından kesip suratımı içine gömüyordum... Kafkasya'da her şey boldu patron; her şey sergi, seç seç al! Hem yalnız kavun karpuz değil, balıklar da, yağlar da, kadınlar da öyle! Geçerken bir karpuz görüp alıyorsun; bir kadın görüp alıyorsun. Burada, bu uyuz yerde olduğu gibi değil, hani birisi senin bir karpuz kabuğunu aldığını görse mahkemeye götürür, bir kadına dokunduğun zaman da, kardeşi seni kıyma yapmak için bıçağı fora eder. Yoksulluk, pintilik...senin, benim... Hay yok olasınız, uyuzlar! Rusya'ya gidin de, soyluluk görün be!.. Kuban'a uğradım, bir bostanda bir kadın gördüm, hoşuma gitti. Şunu bil ki patron, İslâv kadını, şu sana aşkı dirhemle satan ve onu eksik sokmak, terazide seni aldatmak için elinden geleni yapan, çok ince çıkarcı Rus kadınları gibi değildir; İslâv kadını sana aşkı bol bol, ağır ağır tartıp öyle verir; uykuda da, aşkta da, yemekte de. Hayvanlarla ve toprakla yakın akrabalığı vardır. Verir, bol bol verir. Şu perakendeci Rus kadınları gibi pintilik etmez. «Adın ne?» diye sordum. Bu kadınların yüzünden biraz Rusça öğrenmiştim. «Nusa,» dedi. «Ya seninki?» «Aleksi,» dedim. «Çok hoşuma gidiyorsun, Nusa.» Satın almak istediğimiz vakit bir ata nasıl bakarsak, o da bana öyle bakıyordu.

«Sen de pek kofa benzemiyorsun!» dedi.

«Sağlam dişlerin, kocaman bıyıkların, geniş omuzların, güçlü kolların var. Hoşuma gidiyorsun.» Daha fazla bir şey söylemedik, gereği de yoktu zaten. Çabucak anlaştık; aynı akşam iyi elbiselerimi giyip onun evine gidecektim. Nusa sordu : «Kürkün de var mı?» «Var ama, bu sıcakta...» «Zararı yok; şatafat olsun diye getir...» Akşam üzeri damat gibi giyindim, kürkü koluma attım, gümüş kaplamalı bastonumu da alarak gittim. Büyük bir köy eviydi; avlular, inekler, presler, avluda yanan ateşler, ateşlerin üstünde kazanlar. «Burada ne kaynatıyorsunuz?» diye sordum.

«Karpuz pekmezi,» dedi. «Ya burada?» «Kavun pekmezi.» Kendi kendime: «Ne ülke be?» dedim. «Kavun ve karpuz pekmezi diyorlar.

Adanmış Toprak olmalı burası. Hoşçakal yoksulluk! Yaşşa Zorba, iyi düştün buraya; bir tulum peyniri içine düşen sıçan gibi...» Merdivenleri çıktım. Gıcırdayan, kocaman tahta merdivenlerdi bunlar. Merdivenin başında, bir çeşit yeşil şalvar ve kalın püsküllü kırmızı kuşaklar giymiş olan Nusa'nın anası ile babası duruyordu. Soylu insanlardı. Kollarını açtılar, şapşup kucaklaşmalar... Tükürüğe bulandım. Benimle hızlı konuşuyorlardı. Zırnık anlamıyordum, ama ne zararı vardı? Yüzlerinden anlıyordum ki, kötülüğümü istememekteydiler... İçeri girince ne göreyim? Üç direkli gemiler gibi yüklü masalar kurulmuş. Kadın erkek, bütün akraba ayaktaydı. Onların önünde Nusa duruyordu; boyanmış, süslenmiş, gemi pruvalarındaki kız heykelleri gibi göğüsleri dik! Güzellik ve gençliğin görkemi içinde pırıl pırıldı. Başında kırmızı bir mendil vardı. Kendi kendime: «Ulan, Allah'tan korkmaz Zorba,» dedim, «senin bu et? Bu akşam bu vücuda mı sarılacaksın? Allah, seni doğuran ananı da bağışlasın, babanı da!» Kadın erkek ziyafete yumulduk. Domuzlar gibi yiyor, mandalar gibi içiyorduk. Yanımda oturan ve yediği aşırı yemekten vücudundan buhar tüten, Nusa'nın babasına sordum: «Ya papaz? Bizi kutsayacak olan papaz nerede?» O, yine salyalarını yüzüme sıçrata sıçrata karşılık verdi: «Papaz yok, papaz yok. Din halkın afyonudur!» Bunu söyler söylemez dimdik ayağa kalktı, kırmızı kuşağını gevşetti, herkesi susturmak için elini uzattı. Ağzına kadar dolu bardağını elinde tutuyor, gözlerime gözlerime bakıyordu. Konuşmaya başladı; konuştu, konuştu. Benim için nutuk çekiyordu. Dediği neydi? Bir Allah bilir; bir de kendi. Ayakta durmaktan bıktım, başım da dönmeye başlamıştı; yerime oturdum. Oturdum ve dizimi sağımda oturan Nusa'nın dizine yapıştırdım... İhtiyar, konuşuyor, konuşuyordu. Terledi, susturmak için hepsi gelip ona sarıldılar. Sustu. Nusa bana: «Haydi, sen de konuş!» dedi. Ben de kalktım, yarı Rusça, yarı Rumca bir nutuk çektim. Ne mi dedim? Biliyorsam Allah belâmı versin! Yalnız sonunda sözü, bir hırsız şarkısına getirdiğimi hatırlıyorum. Hiç bir neden yokken anırmaya başlamıştım:

Hırsızlar çıktı dağa, At çalmaya... At bulamadılar, Nusa'yı çaldılar!

Senin anlayacağın, patron, duruma uymak için biraz da değiştiriyordum :

Ve gidiyorlar, gidiyorlar, gidiyor...

(Haydi anacığım, gidiyor...)

Ah Nusa'm,

Ah Nusa'm,

Vay!..

Ve «Vay!» diye böğürürken, yumulup Nusa'yı öptüm. Olan olmuştu. Bekledikleri işareti vermişim gibi (onlar da zaten bunu istiyordu) birkaç kızıl sakallı izbandut, fırlayıp ışıkları söndürdü... Zavallı kadınlar, sözde korkmuş gibi çığlığı bastılar. Fakat, çabucak «hi, hi, hi!»ye çevirdiler, karanlıkta gıdıklama ve gülüşmeler başladı... Ne olup bittiğini bir Allah bilir, patron! Ama, bana öyle geliyor ki, bunu o da bilmiyordu. Bilseydi bizi yıldırımla yakardı. Kadın erkek, karmakarışık yere yuvarlandılar. Nusa'yı bulmaya çalışıyordum ama, nerde? Ben de başkasını bulup onunla bir haltlar yedim... Sabaha karşı, karımı alıp gitmek için kalktım. Daha karanlık olduğu için, doğru dürüst göremiyordum. Bir ayak yakalayıp çektim, Nusa'nın değildi; bir daha yakaladım, o da değil! Başkasını yakaladım, o da değil! Bir daha, bir daha yakaladım ve, Nusa'nın ayağını zar zor bulabildim; çekip zavallıyı pideye çevirmiş olan iki izbanduttan kurtardım. Onu uyandırmıştım: «Nusa,» dedim, «gidiyoruz!» «Kürkü unutma!» dedi. Gittik. Zorba'nın sustuğunu görünce yeniden sordum :

— Sonra?

Zorba sinirli bir halde :

— Sonrasını ne yapacaksın yine? dedi. Sonra içini çekerek konuşmasını sürdürdü:

— Onunla altı ay yaşadım. Ondan sonra da... Vallahi ben hiçbir şeyden korkmam. Ama, hiçbir şeyden! Korktuğum tek şey var. Allah ya da şeytanın kafamdan bu altı ayı silmesi. Anladın mı? Anladım diyeceksin?..

Zorba gözlerini yumdu. Çok heyecanlanmışa benziyordu. Geçmiş bir olaya bu kadar tutulduğunu ilk kez görüyordum. Biraz sonra sordum:

— Yani, o kadını bu kadar çok mu sevdin? Zorba gözlerini açtı:

— Sen gençsin patron, gençsin... Ne anlarsın sen? Senin de saçın ağarınca, o zaman, bu sonu gelmez konuyu konuşmak üzere yanıma gel...

— Hangi sonu gelmez konuyu?

— Kadın. Sana kaç kez söyleyeceğim? Kadın, sonu gelmez bir konudur. Şimdi sen, bir şimşek gibi tavuklara atlayan, sonra da boyunlarını şişirip gübreliklerine giden ve orada kabaran genç horozlar gibisin. Onlar aşkın nesini anlayabilirler? Elinin körünü!

Tiksintiyle yere tükürdü; uzaklara baktı; bana bakmak istemiyordu.

Yine sordum:

— Peki Zorba, ya Nusa ne oldu? Zorba ileri, denize doğru karşılık verdi:

— Bir akşam eve dönünce onu bulamadım. Kaçmıştı. O günlerde köyden genç, güzel bir asker geçmişti, onunla kaçtı. Gidiş o gidiş! Kalbim bölündü, iki parça oldu, fakat namussuz kalp, yine yapıştı. Bilmem gördün mü? Kırmızı, sarı, siyah yamalarla yamanmış binlerce ekli ve yamaları kalın sicimle dikildiği için en büyük fırtınalarda bile yırtılmayan bazı gemi yelkenleri vardır? Benim kalbim de öyle işte! Binlerce delikli, binlerce yamalı, ama korkusuz.

— Peki, Nusa'ya kızmadın mı, Zorba?

— Neden kızayım? Sen ne dersen de, kadın başka şeydir, patron, insan değil, başka bir şey. Neden kızayım? Kadın anlaşılmaz bir şeydir ve gerek uygarlığın, gerekse dinin bütün yasaları yanılmaktadır kadın konusunda. Böyle davranıyorlar, patron! Eğer yasa koymak benim elimden gelseydi, erkek için başka, kadın için başka yasa koyardım. Erkek için on, yüz, bin yasa; ne de olsa erkektir, kaldırır. Ama kadına hiç. Çünkü, sana kaç kere

söyleyeceğim, patron? Kadın zayıf yaratıktır. Nusa'nın şerefine, patron! Kadının şerefine! Allah biz erkeklere de akıl versin!

İçti, elini kaldırdı, balta tutuyormuş gibi birden indirdi:

— Ya bize akıl versin, dedi; ya da ameliyat etsin bizi. Yoksa, sen beni dinle patron, halimiz haraptır!

8

Bugün yavaş yavaş, tatlı tatlı yağmur yağıyor; gökyüzüyle toprak, sonsuz bir tatlılıkla birleşiyorlar. Koyu gri renkte, taştan bir Hind kabartmasını hatırlıyorum: Erkek, kollarını kadına dolamış, öyle birleşiyorlar ki, insan, bir an havanın vücutları yalayıp yediğini, iki böceğin birleştiğini ve ince yağmurun başladığını, bir an da, her ikisini birden toprağın yavaşça, şehvetle, birbirine sıkıca sarılmış halde yuttuğunu sanıyor.

Barakada oturuyor, dünyanın karardığını, kül yeşili renkteki denizin ışıldadığını görüyorum. Denizin bir ucundan öbür ucuna, ne insan, ne sandal yelkeni, ne de bir kuş var. Yalnız, açık duran küçük pencereden toprak kokusu giriyor içeri...

Ayağa kalkıp dilenci gibi elimi yağmura uzattım. Birden ağlayasım geldi. Islak topraktan barsaklarıma, kendim için değil, bana ait olmayan, daha derin, daha karanlık bir itme yükseliyordu. Panik! Kaygısızca otlarken, birdenbire, hiçbir şey görmeden çevresinin sarılı olduğunu ve kurtulamayacağını sezen bir hayvanın kapılabileceği panik...

Bağırmak istedim; bunun beni hafifleteceğini biliyordum, ama utandım.

Gökyüzü durmadan alçalıyordu; küçük pencereden dışarı baktım. Bulutlar linyit tepesini örtmüş, o eğik kadın yüzü onların arasına gömülüp kaybolmuştu. Bu ince yağmurun yağdığı saatlerin hepsi, sanki insanın kelebek ruhunu ıslatıp toprağa gömen bir baskıdan başka bir şey değildir. Kalbimde birikmiş bütün acı anılar, dostlardan ayrılışlar, yitirilen kadınların gülümseyişi, kendileri de kelebekler gibi yolunup yalnız kurtları kalan umutları hatırlarım; bu kurt, kalbimin yaprakları üzerinde sürünüp onları yer. Yavaş yavaş, uzakta, tâ Kafkas'ta kalmış olan gurbet yolcusu dostum, yağmur ve ıslak toprağın içinden çıkıp yine kalbimde belirdi. Kalemi aldım, kâğıdın üstüne eğildim; yağmurun ağını yırtabilmek, baskıyı kovabilmek için onunla konuşmaya başladım :

«Sevgili dostum,

«Sana, birkaç ay kalıp oynamak üzere kader ile anlaştığım Girit'in ıssız bir kıyısından yazıyorum. Kapitalist, linyit kuyusu sahibi, işadamı rolünü oynar ve oyunum rastgiderse o zaman oynamadığımı söyleyip yalnızca büyük bir karar aldığımı ve hayatımın değişiverdiğini söylerim.

«Giderken, beni kâğıt faresi olmakla suçladığını hatırlarsın. Ben de bunun üzerine inada bindirdim, bir süre için -ya da sonuna kadar kâğıtları bırakıp eyleme girme kararını aldım. Küçük bir linyit dağını kiraladım; işçiler, kazma kürekler, asetilen lâmbaları, küfeler, küçük arabalar satın aldım; dehlizler açtım, şimdi onların içine gömülüyorum. Böylece, inadına, kâğıt faresiyken, kazan ve yerde lâğımlar açan tarla faresi oldum.

«Bu değişikliği uygun göreceğini umarım.

Sık sık benimle alay ederek öğrencim olduğunu söylersin. Ben ise, gerçek hocanın borcu ile kazancının ne olduğunu pek iyi bildiğim için bundan yararlanırım. Gerçek hoca, öğrencisinden öğrenebileceği her şeyi öğrenmeli, gençliğin ne yöne gittiğini anlamalı, o da ruhunu oraya doğru yöneltmelidir. Ben işte böyle, öğrencimin hocalığına takılarak Girit'e geldim.

«Benim buradaki sevincim çok büyük. Çünkü çok çok basit şeylere seviniyorum. Sevincim, dayanıklı nesnelerden fışkırıyor: temiz hava, güneş, deniz ve kepekli ekmek. Akşamları önümde bağdaş kurup Türkler gibi oturan, ağzını açıp konuşarak dünyayı ferahlatan bir Denizci Sindbad var. Bazan, sözler yetmedi mi, ayağa fırlayıp rakseder; bazan raks yetmezse santurunu dizlerinin üstüne alır ve çalmaya başlar.

«Bazan çaldığı hava vahşidir; birden insana hayatının anlatılmaz derecede tatsız ve kara bahtlı olduğunu, bazan da çaldığı hava acıklı olduğundan, hayatın, kum gibi parmaklar arasından geçip gittiğini duyarsın; ama her defasında bunun bir çaresi bulunmadığını anlattığı için seni ağlamaklı eder.

«Ruhum, göğsümün bir yanından öbürüne ok gibi gidip gelerek mekik gibi şu Girit'te kalacağım birkaç ayı dokur-, Allah affetsin ama, ben kendimi mutlu sanırım.

«Konfiçyüs der ki: 'Pek çokları mutluluğu, insandan daha yüksekte ararlar, bazıları da daha da alçakta; ama mutluluk insanın boyu hizasındadır.' Doğru. Yani, ne kadar insan boyu varsa, o kadar da mutluluk vardır. Benim şimdiki mutluluğum budur, ey sevgili öğrencim ve öğretmenim; şimdi boyumun ne olduğunu öğrenmek için, huzursuzluk içinde onu yeniden yeniden ölçüyorum. Çünkü, iyi bilirsin ki, insanın boyu hep aynı kalmaz.

«İnsanın ruhu iklimle, sessizlik, ıssızlık, ya da kalabalıkla nasıl da değişir! Buradaki yalnızlığımdan dolayı insanlar beni, senin mutlaka sanacağının aksine, karıncalar gibi değil, karbonik asit ve koyu kozmogonik çürümeyle doymuş hava içinde yaşayan dinozor ve pterodaktil gibi büyük canavarlar olarak görüyorlar. Anlaşılmaz, budala ve acıklı bir vahşi orman. Senin sevdiğin sakin kavramlar olan 'vatan' ve 'dostluk' ile beni saran 'üstün vatan' ve 'insanlık', yıkıp yok etmenin aynı güçlü rüzgârı karşısında aynı değeri taşırlar. Bazı heceleri, hattâ bazan heceleri de değil, bazı söylenmemiş sesleri, bir a'yı, bir u'yu söylemek için kurulmuş olduğumuzu hisseder, sonra bozuluruz. Hattâ, en büyük düşüncelerin bile işkembelerini açtığın zaman, onların da içlerine, tenekeden bir motorun özenle yerleştirilmiş olduğu, kepekle doldurulmuş kuklalar olduklarını görürsün.

«İyi bilirsin ki, bu en katı düşünceler, cesaretimi kırmakla kalmayıp, içimdeki alevin kaçınılmaz kundakçılarıdır. Çünkü hocam, Buda'nın da dediği gibi, ben 'gördüm' ve keyifle fantezi dolu, görünmeyen sahne vaizine karşı gözümü yumarak görüp düşündüğüm için de yeryüzündeki rolümü kendi kendime, yâni cesaretle ve acelesiz oynayabilirim. Çünkü, bu rolü bana, yalnız beni kuran O vermiş değil, kendi isteğimle, ben de kendi kendime kuruldum. Neden? Çünkü 'gördüm' ve Hacivat İlâhın sahnesinde oynadığım eserde, ben de birlikte çalıştım.

«Böylece, gözüm dünya sahnesinde dolaşırken uzakta, Kafkas'ın efsanevî haydut yatakları içinde senin de oynadığını ve ırkımızdan tehlikede olan binlerce candan birkaçını kurtarmak için çabaladığını görüyorum. Sen sahte bir Promete'sin, ama kendileriyle savaştığın ve seninle savaşan açlık, soğuk, hastalık ve ölüm gibi karanlık güçlere gerçek kurbanlar verdireceksin. Bana kalırsa, gururlu olduğun için, karanlık güçlerin bu kadar çok ve yenilmez oluşuna sevineceksin sen; çünkü böylelikle, özellikle ruhunun seferberliği

de, umutsuzca daha trajik bir büyüklük kazanınca, amacın da daha kahramanca olacaktır.

«Sen bu hayatı mutluluk olarak kabul edersin kuşkusuz. Mademki öyle kabul edersin, öyledir de... Şimdi sen de mutluluğu boyunun ölçüsüne göre biçtin ve artık, çok şükür Allah'a, senin boyun benimkinden büyük. İyi bir öğretmen, şundan daha belirli bir armağan istemez: Kendinden üstün öğrencisi olmak!

«Ben sık sık unutuyor, yanılıyor, sendeliyorum, dinim dinsizliklerden yapılmış bir mozayiktir; bazan içimden, küçük bir ânı alıp, karşılığında bütün hayatımı veresim gelir. Ama sen dümeni sağlam tutuyor ve en tatlı, ölesiye anlarda bile rotayı nereye çevirdiğini unutmuyorsun.

«Bir zaman, birlikte İtalya'dan geçip Yunanistan'a döndüğümüzü hatırlar mısın? O sıralarda tehlikede bulunan Pontus bölgesine gitmeye karar verdiğimizi ve onu kurtarmaya gittiğimizi... İkinci tren gelinceye kadar yalnız bir saat vaktimiz olduğu için, küçük bir kentte, alelacele trenden inmiştik.

İstasyon yakınında yemyeşil, ağaçlık bir parka girmiştik; geniş yapraklı ağaçlar, muzlar, koyu madenî renkli kamışlar, çiçekli bir dala yapışmış arılar... Emildiği için sevinerek titreyen dal.

«Düşteymişiz gibi sessiz, heyecanlı, ilerliyorduk. Çiçekli yolun bir dönemecinde, birdenbire karşımıza, yürüyerek okuyan iki genç kız çıkmıştı. Çirkin mi, yoksa güzel miydiler, hatırlamıyorum. Hatırladığım şey, birinin sarışın, öbürünün esmer olduğu ve ikisinin de bahar bluzları taşıdığıdır.

«Ancak düşlerde elde edilen bir cesaretle arkalarından gittik ve sen gülerek onlara dedin ki. 'Okuduklarınız üzerinde konuşabilir ve tartışabiliriz.' Onlar, Gorki'yi okuyordu. Acelemiz olduğu için çabucak hayattan, yoksulluktan ve ruhun başkaldırıcı oluşundan, aşktan sözetmeye başladık...

«Duyduğumuz sevinç ve acıyı asla unutamam. Eski dostlar, eski sevgililerdik sanki. Bu iki yabancı kızın ruh ve vücutlarına karşı sorumluluğumuz varmış da, birkaç dakikaya kadar sonsuza dek

ayrılacakmışız gibi, acele ediyorduk; fırtınalı havada bir insan kaçırma, bir ölüm korkusu vardı.

«Tren gelip düdüğünü öttürdü; biz uyanıyormuş gibi silkindik ve el sıkıştık. Ellerin umutsuzca sarılışını, ayrılmak istemeyen on zavallı parmağı nasıl unutabilirim? Kızlardan birinin benzi solmuştu, öteki hem gülüyor, hem de titriyordu,

«O zaman sana şunları söylediğimi hatırlıyorum: 'Yunanistan. Anayurdumuz. Görev... Nedir bütün bunların anlamı. Asıl gerçek burada işte.' Ve sen de şöyle karşılık vermiştin: 'Yunanistan. Anayurdumuz. Görev. Bunlar hiçbir şey demek değil. Yine de bizler, bu hiçlik adına, seve seve yokolmaya koşarız.'

«Ama, bütün bunları sana neden yazıyorum? Seninle birlikte yaşamış olduklarımızdan hiçbirini, ama hiçbirini unutmadığımı söylemek için... Ve sonunda mektuplarımda, birlikte bulunmakla edindiğimiz iyi ve kötü alışkanlıktan, bir arada olduğumuz zaman bir türlü açıklayamadığım şeyleri açığa vurmak fırsatını elde etmiş olmak için.

«Yanımda bulunmadığın, yüzümün nasıl bir biçim aldığını görmediğin ve böylece ben de, aşırı duyarlı ve gülünç görünme tehlikesiyle karşı karşıya bulunmadığım şu anda, seni çok sevdiğimi söyleyebilirim.»

Mektubu bitirdim, dostumla konuşmuş, hafiflemiştim. Zorba'yı çağırdım. Islanmamak için bir kayanın altına büzülmüş, hava yoluyla ilgili denemelerini yapıyordu.

— Gel Zorba! diye bağırdım. Kalk, köye gidip gezelim!

— Keyiflisin patron! Yağmur yağıyor!.. Yalnız gitmez misin?

— Keyfim var ve kaybetmek istemiyorum! Birlikte olursak korkmam! Gel!

Güldü.

— Bana gereksinme duymandan hoşlandım!

Haydi, gidiyoruz!..

Kendisine hediye etmiş olduğum sivri külâhlı, küçük Girit kaputunu giydi; çamurlara bata çıka yola koyulduk.

Yağmur yağıyordu. Tepeler kapanmıştı, rüzgâr esmiyor, taşlar parlıyordu. Sis, linyitin olduğu tepenin sivriliğini yumuşatmıştı. Bir kadın yüzünü andıran tepe, sanki hüzünle örtülmüş, yağmurun altında sanki bayılmıştı.

— Yağmur yağarken insanın kalbi acı çeker, dedi Zorba. Kusura bakma ama, patron. Bir çitin dibine eğildi, ilk yabani zambakları kopardı. İlk kez zambak görüyormuş gibi, uzun uzun doymak bilmeyen bir gözle onlara baktı, gözlerini yumarak kokladı; içini çekti, sonra bana verdi:

—"Patron, dedi, taşların, çiçeklerin, yağmurun söylediklerini bir bilseydik! Belki bağırıyorlardır, bağırıyorlardır bize de işitmiyoruzdur. Nah işte, tıpkı bağırdığımız halde, onların da bizi duymadığı gibi. Dünyanın kulakları ne zaman açılacak patron? Ne zaman gözlerimiz açılacak da göreceğiz? Taşlar, çiçekler, yağmur ve insanlar, kucaklarımız ne zaman açılıp birbirimize sarılacağız? Sen ne dersin, patron? Bu konuda, kitaplar ne söylüyor?

Zorba'nın sevdiği deyimi kullanarak karşılık verdim:

— Elinin körünü söylüyor, elinin körünü! Bunu söylüyorlar işte, başka bir şey değil...

Zorba kolumdan tuttu,

— Aklıma bir şey geldi, dedi. Bunu sana söyliyeceğim, ama kızmayacaksın: Bütün kitaplarını bir yere yığ ve yak. O zaman... anlama olanağını bulursun belki...

İçimden bağırdım: "Doğru, doğru!.. Doğru ama, yapamam!"

Zorba durakladı, düşündü, biraz sonra,

— Ben bir şeyler anlıyorum... dedi.

— Neyi? Söylesene Zorba!

— Biliyor muyum ben de? Bana öyle geliyor; bir şeyler anlıyorum işte! Ama söylemek istersem bozarım. Günün birinde keyfim olursa, bunu sana raksla anlatırım.

Artık yağmur hızlanmıştı. Köye yaklaşıyorduk. Küçük kızlar koyunlarını otlatmaktan dönüyordu. Çiftçiler öküzlerini sapandan çıkarıp, tarlalarını yarı sürülmüş halde bırakmışlardı. Kadınlar sokaklardan çocuklarını topluyordu. Bu beklenmedik yağmur karşısında köyde, sevimli bir panik başlamıştı. Kadınlar çığlıklar atıyor, ama gözleri gülüyordu. Erkeklerin sivri sakallarından ve düşük bıyıklarından iri damlalar dökülmekteydi. Toprak, taşlar ve otlar kokuyordu.

"Aidos Kahve ve Kasaphanesi" ne sırsıklam bir halde daldık. Çok kalabalıktı; bazıları prafa oynuyor, bazıları karşılıklı dağlardaymışlar gibi yüksek sesle konuşuyordu.

Dipteki küçük bir masanın önünde Barba Anagnosti, beyaz, geniş kollu gömleğiyleydi, sessiz ve ciddi Mavrandonis gözleri yere dikilmiş nargile içiyordu, orta yaşlı, kuru bir adam olan öğretmen, kalın sopasına dayanmış, Kastro'dan henüz dönerek bu büyük kentin hârikalarını anlatan iri yarı, kıllı bir adamı dinliyordu. Tezgâhından kalkmış olan kahveci de dinliyor, gülüyor ve kızgın külde sıralanmış olan ibrikleri aklından çıkarmıyordu.

Barba Anagnosti bizi görür görmez ayağa kalktı:

— Bu yana buyurun hemşeriler! dedi. Sfakianonikolis bize Kastro'da gördüklerini ve başına gelenleri anlatıyor... Hoş bir şey... Buyurun da dinleyin!

Sonra, kahveciye döndü:

— İki rakı, Manolaki! dedi.

Oturduk. Çoban kılıklı yabanıl herif, biz yabancıları görüverince toparlanıp sustu. Öğretmen onu konuşturmak için sordu:

— Tiyatroya da gittin mi bari, Kaptan Nikoli? Nasıl buldun onu bakalım?

Sfakianonikolis, kocaman elini uzattı, şarap bardağını avuçladı, bir dikişte içerek cesaret buldu:

— Gitmez olur muyum! diye bağırdı. Gittim elbet de... Kotopuli, Kotopuli diye işitip dururduk; bir akşam istavroz çıkarıp kendi kendime şöyle dedim: Dinim hakkı için gideceğim, ben de gidip göreceğim şunu! Ne Allah'ın belasıdır acaba, bu Kotopuli dedikleri?

Barba Anagnosti sordu:

— Peki ne gördün ulan Nikoli? Allahına söyle ne gördün?

— Hiçbir şey görmedim; dinime imanıma hiçbir şey! Tiyatro diye duyunca, oraya gidip zevk alacağını sanırsın. Yazık oldu verdiğim paraya! Sandalye, fenerler ve insanlarla tıkabasa dolu, harman gibi yuvarlak bir kahvehaneydi orası. Kendimi kaybettim, gözüm karardı, çevremi göremiyordum. "Şeytan alsın! dedim. Burada bana büyü yapıyorlar, kaçayım!" Ama, bir piliç elimden tuttu. "Beni nereye götürüyorsun be?" dedim. Aldırmadı; götürdü, götürdü, sonra dönüp dedi ki: "Otur!» Oturdum. Önümde, arkamda, sağımda, solumda adamlar, vardı "Boğulacağım ulan!" diye düşündüm, patlayacağım.. Hava yok! Yanımdakine döndüm: "Permadona'lar ***** ne zaman çıkıp gelecek be bacanak?" dedim.

**' Permadona: Köylünün «Primadonna» yerine söyleyebildiği sözcük.*

"Nah, şunun içinden!" dedi ve bana bir perdeyi gösterdi. Ben de gözlerimi perdeye diktim. Sahiden de, bir çan çaldı, perde açıldı ve o Kotopuli dedikleri çıktı. Dinime imanıma bu, Kotopuli ***** falan değil, bayağı kadındı. Her yanıyla kadın. Bir aşağı, bir yukarı kuyruk salladı, kırıttı falan... Adamlar bıkınca alkışladılar, o da içeri girdi.

*** Kotopuli: Sözcük anlamı «piliç». Burada köylü, artist yerine bir piliç göreceğinden sözetmek istiyor.*

Köylüler kahkahayı bastı. Sfakianonikolis ciddileşti, utandı; kapıya doğru baktı. Sözü değiştirmek için,

— Yağmur yağıyor! dedi. Hepsi kahkahayı baştılar. Tam o sırada, şeytanın işi bu ya, siyah eteğini dizlerine kadar çekmiş, saçları omuzlarına dökülmüş bir kadın koşarak geçti. Tombuldu, her yanı oynuyordu, üstüne yapışmış olan elbisesi, çırpınan balık gibi, baştan çıkarıcı olan oynak vücudunu ortaya çıkarmaktaydı.

İrkildim; Ne biçim canavardı bu? Bana, insan yiyen bir dişi kaplan gibi görünmüştü.

Kadın bir an için kahveye baktı ve kılıç gibi keskin bakışlarını gezdirdi; yanan yüzü ışıldadı, gözleri kıvılcımlandı.

Camın yanında oturan, yanakları ayva tüylü bir genç mırıldandı:

— Panayamu! *****

** Panayamu: «Meryem'im» demektir. Rumlar bunu «Allahım» anlamına kullanırlar.*

Kırbekçisi Manolakas mırıldandı:

— Allah kahretsin seni azgın karı! Hepimizin bacaklarına ateş salıyorsun, sonra da söndürmüyorsun!..

Çamın yanında oturan genç, bir şarkıya başladı; önceleri yavaş ve çekingen ve hep aynı olan sesi, boğuk bir horozunkini andırıyordu:

Ayva gibi kokuyor dulun yastığı,

Kokladım ben de

Ve yerini bulmuyor kafam!

Mavrandonis, nargilesinin marpuçunu kaldırarak bağırdı:

— Patla!

Genç büzüldü. Saçı sakalı uzamış bir ihtiyar, kır bekçisi Manolakas'a doğru eğilerek alçak sesle.

— Amcan, yine kızdı, dedi. Eline bir geçirse, zavallı kadını lime lime eder; Allah ömrünü uzun etsin! ......

Manolakas,

— Ee ihtiyar Androlios, dedi, sanırım sen de kendini dulun eteğine kaptırdın. Utanmıyor musun? Üstelik bir de kandil yakıcısısın!

— Sen benim dediğime bak... Allah ona sağlık versin! Son zamanda köyümüzde doğan bebekleri gördün mü? Çocuk değil, melek bunlar. Bu nedendir sanırsın? Dul kadın sağ olsun!

Bütün köyün neşesi o; kandili söndürünce karıma değil de dula sarılıyorum sanır insan. Böylece de senin anlayacağın, köyümüzün çocukları güzel oluyor.

İhtiyar Andrulios, bir an sustu, biraz sonra mırıldandı:

— Ne mutlu ona sarılan ellere! Ah ulan, Mavrandonis'in Pavlis'i gibi yirmi yaşında olaydım!..

Birisi,

— Neredeyse çıkar gelir! dedi ve güldü. Kapıya baktılar; tulumlardan boşanırcasına yağıyor, sular taşların üzerinde horozlar gibi ötüyor, şimşekler arasıra havayı kılıç gibi kesiyordu. Dulun geçişinden hâlâ şaşkın halde olan Zorba, bana bakıp bir işaret yaptı:

— Artık yağmıyor patron, gidelim! dedi. Kapıda şaşkın, iri gözlü, saçları karışmış, çıplak ayaklı bir genç göründü; Vaftizci Aziz Yani'nin de resmini, açlıktan ve tapınmaktan gözleri böyle alabildiğine açılmış olarak yaparlar.

Birkaçı gülerek bağırdı:

— Hoş gelmişsin, Mimitos!

Her köyün bir salağı vardır; olmasa bile, vakit geçsin diye köy yaratır; Mimitos da bu köyün salağıydı.

— Köylüler, köylüler, Sürmeli Dul koyununu kaybetti; kim bulursa beş okka şarap bahşiş var.

Yine Mavrandonis'in sesi duyuldu:

— Çık dışarı, cin çarpması, çık dışarı! Mimitos, korkmuş bir halde, kapının yanındaki köşeye büzüldü.

Ona acıyan ihtiyar Anaynostis,

— Otur ulan Mimitos! dedi. Bir rakı iç de donmayasın. Sonra köyümüz delisiz kalırsa ne yaparız?

Solgun, yanakları tüylenmiş, pörtlek mavi gözlü bir genç, kapıda göründü. Soluk soluğaydı; alnına yapışmış saçlarından sular akıyordu.

Manolakas bağırdı:

— Hoş gelmişsin Pavli! Hoş geldin kardaşlık! Topluluğumuza buyur!..

Mavrandonis baktı, oğlunu gördü ve kaşlarını çattı. «Bu benim oğlum mu?» diye düşündü. «Bu bücür mü? Kime benziyor bu? Ensesinden yakalayıp ahtapot gibi yere çarpasım geliyor!»

Zorba sanki diken üstündeydi! Dul kadın beynini tutuşturmuştu ve artık dört duvar arasına sığmıyordu. İkide bir, bana,

— Gidelim patron, diyordu, gidelim; patlıyacağız burda!

Bulutlar dağılmış da, güneş görünmüş gibi geliyordu ona. Kahveciye baktı; önem vermiyormuş gibi görünerek sordu:

— Kim bu dul?

— Bir kısrak! dedi Kodomanolios.

Sonra, parmağını dudaklarına götürdü Zorba. Yeniden gözlerini yere dikmiş olan Mavrandonis'e gözüyle işaret ederek,

— Bir kısrak, dedi. Günaha girmemek için ondan sözetmeyelim.

Mavrandonis kalktı, marpuçu nargilenin boynuna sardı.

— Kusura bakmayın, dedi; eve gideceğim; gel buraya Pavli, arkamdan gel!

Oğlunu aldı, kendisi öne düştü ve ikisi yağmurun içinde kayboldular. Manolakas kalktı, arkalarından gitti.

Kodomanolios, hemen Mavrandonis'in sandalyesine kuruldu. Yanındaki masalardan duymasınlar diye alçak sesle,

— Zavallı Mavrandonis kederinden çatlıyacak! dedi. Yüreğine büyük bir ateş düştü. Dün kulaklarımla Pavli'nin şöyle dediğini duydum: «Onu almazsam intihar ederim!» Ama, utanmaz karı istemiyor onu; sümük diyor ona.

Dulun sözünü duyunca patlayıveren Zorba, yine:

— Gidelim patron! dedi.

Horozlar ötmeye başlamıştı; yağmur da durur gibi olmuştu.

— Gidelim! deyip ayağa kalktım.

Mimitos köşesinden fırlayıp arkamızdan koştu.

Taşlar parlıyordu. Islak kapılar simsiyah kesilmişti, ihtiyar kadınlar, sepetçiklerini almış, salyangoz toplamaya çıkmışlardı.

Mimitos, arkamdan gelip koluma dokundu:

— Kimi seviyorsan, onun başı için bana bir sigara ver, patron! dedi.

Verdim. Güneşte pişmiş ince elini uzattı:

— Ateş de ver!

Verdim. Derin bir nefes çekti, dumanı burun deliklerinden çıkardı, gözlerini yarı yarıya yumdu. Sonra mutlu bir halde mırıldandı:

— Beylik bu işte!..

— Nereye gidiyorsun?

— Dulun çiftliğine. Koyunu için tellâklık yaparsam, bana yemek vereceğini söyledi.

Acele acele yürüyordu. Bulutlar biraz açılmıştı, güneş göründü. Yeni yıkanmış olan bütün köy gülümsedi. Zorba sordu:

— Dul hoşuna gidiyor mu, Mimitos? Ve çenesi öylece, sarkmış halde kaldı. Mimitos ise kıkırdadı:

— Neden hoşuma gitmesin, bacanak? Ben de maden ocağından çıkmadım ya!..

Kendimi tutamayıp sordum:

— Maden ocağından mı? Ne demek istiyorsun, Mimitos?

Ürperdim. Ancak bir Shakespeare, en yaratıcı anlarında, doğuşun bütün karanlık ve pis kokan gizlerini, bu kadar gerçekçi bir biçimde anlatacak cümle bulabilirdi, diye düşündüm.

Mimitos'a baktım; gözleri iri, şiş ve biraz da şaşıydı.

— Gününü nasıl geçiriyorsun, Mimitos?

— Nasıl geçireceğim? Bey gibi! Sabah uyanınca bir parça ekmek yerim. Sonra hammallık yaparım; nerede bulursam; onun bunun işini yapar, gübre taşır, fışkı toplarım. Bir kamışım var, onunla balık avlarım. Ağıtçıhk yapan teyzem Kira Lenio'nun evinde otururum. Herhalde bilirsiniz onu; herkes bilir! Fotoğrafını bile almışlardır onun! Akşam olunca eve dönüp bir çanak yemek yer, varsa şarap da içerim; yoksa, Allah'ın suyu bol! Karnım davul olur. Sonra, hayırlı geceler!

— Sen de evlenmiyecek misin, Mimitos?

— Ben mi? Delirdim mi ben? Sen ne diyorsun, oğlum? Başıma belâ mı alayım? Kadın pabuç ister! Ben nerede bulayım? Nah işte, kendim yalınayak geziyorum.

— Peki, senin çizmelerin yok mu?

— Olmaz olur mu? Geçen yıl birisi öldü de, Lenio teyzem kendisi ayaklarından çizmelerini çıkardı. Ama ben onları yortularda giyip kiliseye gidiyor, papazları seyrediyorum. Sonra çıkarıyor, boynuma asıp eve dönüyorum.

— Dünyada en çok neyi seversin, Mimitos?

— Önce ekmeği. Hey gözünü sevdiğim! Sıcak sıcak, hele bir de buğday ekmeği oldu mu! Ulan, arpadan da olsun be! Sonra şarabı severim... Sonra uykuyu...

— Ya kadını?

— Püff! Ben sana ne diyorsam, odur! Ye, iç, sonra dayan uykuya! Ötesi maval!

— Ya dul?

— Senin iyiliğine söylüyorum, bırak, şeytan alsın onu!

Üç kere tükürüp istavroz çıkardı.

— Okuma yazma bilir misin?

— Yok yahu! Küçükken zorla okula götürdüler; ama çabucak tifoya tutulup aptal oldum. Böylece de kurtuldum.

Konuşmalarımdan bıkmış olan Zorba, dulu düşünmekteydi:

— Patron! deyip kolumdan tuttu. Bizim kendi konuşacaklarımız var.

Sesini alçalttı; heyecanlanmışa benziyordu:

— Patron, burada kendini göstermeni istiyorum; erkek cinsini utandırma. Allah ya da şeytan sana bu mezeyi yolluyor, dişlerin de var, gayri bırakma onu! Elini uzatıp yakala! Allah bizde niçin el yarattı? Tutalım diye; öyleyse sen de tut! Ben hayatımda çok kadın gördüm, fakat lanet olsun!... Şu dul, kaleleri temellerinden yıkar. Öfkeyle,

— Belâ istemem! dedim.

Kızmıştım, çünkü ben de, koku yüklü azgın bir canavar gibi önümden geçmiş olan bu güçlü kuvvetli vücudu tâ içimden istemiştim.

Zorba korkuyla:

— Belâ istemiyorsun! dedi. Peki, ya neyi istiyorsun, patron?

Karşılık vermedim.

— Hayat belâdır, ölüm değil, dedi Zorba. Sen, canlı insan ne demektir, bilir misin? Kuşağını çıkarıp kavga aramak demektir.

Konuşmuyordum. Zorba'nın haklı olduğunu biliyordum, biliyordum ama, cesaretim yoktu. Hayatım yanlış yola sapmıştı, insanlarla olan ilişkilerimi bir iç konuşması haline sokmuştum. O kadar düşmüştüm ki, bir kadına âşık olma ile kitap okuma arasında seçme yapmam gerekse, kitabı seçerdim.

Zorba konuşuyordu:

— Hesaplaşmayı bırak patron, bırak bu numaraları, kır namussuz teraziyi, beni dinle, kapat bakkal dükkânını. Ruhunu kurtaracağın, ya da gömeceğin zaman, işte bu zamandır. Dinle bak patron: Bir mendil al, iki üç lirayı (ama altın olsun, kâğıt değil, çünkü onlar göz boyamaz) kenarına düğümle, Mimitos ile dula gönder, ne söyliyeceğini de tenbihle; «Kömür patronunun selâmları var, buyurun şu mendili alın. Az şey ama, sevgisi çokmuş. Koyun kaybolsa da üzülmeyesinmiş; biz buradayız, korkmasın diyorlar! Senin kahveden geçtiğini görmüş de, kafası karışmış!» Bu işte!.. Sonra, hemen ertesi akşam -erkenin hikmeti vardır kapısını çalarsın. Yolunu şaşırdığını,

havanın karardığını söyler, bir fener vermesini istersin. Ya da birden başının döndüğünü bildirir, bir bardak su rica edersin. Ya da, daha iyisi şu: Başka bir koyun alır ona götürürsün: «Buyurun hanımcığım, dersin, kaybettiğin koyunu ben buldum.» Ve dul, sen beni dinle patron, sana bahşişini verecektir. Sen de ah atının arkasında ben olsam!- Cennet'e atla girersin, dinle beni! Başka Cennet yoktur, zavallıcığım benim; papazlara kulak asma; başka Cennet yoktur!

Artık dulun bahçesinde ilerlemekteydik, Mimitos içini çekerek o kadın sesiyle acısını dile getirmeye başladı:

Kestane şarap ister, çeyiz ise bal! Delikanlı kız ister, kız ise delikanlı!

Zorba pergelleri açtı, burun kanatları oynadı. Durdu, derin bir nefes aldı, bana baktı:

— Ee, şimdi? dedi ve heyecanla bekledi. Hemen karşılığını verdim :

— Gidiyoruz!

Adımlarımı sıklaştırdım. :

Zorba kafasını salladı, bir şeyler homurdandı ama, anlamadım.

Barakaya gelince bağdaş kurdu, santurunu dizlerinin üzerine uzattı, şarkıları kafasında ayıklıyormuş gibi, derin bir düşünceye dalmış halde kafasını kaldırdı; çok acı, çok içli bir şarkıya başladı...

Arasıra, yan gözle bana bakıyordu. Anlıyordum ki, bana sözle söyleyemediğini, santurla söylüyordu. Hayatımın boşuna geçtiğini, dul ile benim iki böcek olduğumuzu, güneşte bir saniye yaşadıktan sonra sonsuza dek öldüğümüzü... Artık asla! Artık asla!..

Zorba birden kalktı. Boşuna çabaladığını anlamıştı. Duvara dayandı, bir sigara yaktı, sonra: — Patron, dedi, sana bir gün Selanik'te bir hocanın bana söylemiş olduğu sözü söyleyeceğim; boşuna olsa bile söyleyeceğim... O sırada Selanik'te seyyar satıcılık yapıyordum. Mahallelerde dolaşıyor, yumaklar, iğneler, azizlerin hayatlarını, kokulu günnük ve biber satıyordum.

Bülbül gibi bir sesim vardı. Şunu bil ki, kadınlar sese de tutulurlar - neye tutulmazlar ki, dişi domuzlar! - İçlerinde neler olup bittiğini bir şeytan bilir! Çirkin, topal, kambur olabilirsin, ama tatlı bir sesin var da şarkı söyleyebiliyorsan, kadınlar şapşallaşıverir... Neyse, seyyar satıcılık yapıyor, mahallelerden de geçiyordum; anlaşılan zengin bir karı, sesime tutulup keçileri kaçırmıştı. İhtiyar birini çağırdı, avucunu mecitlerle doldurdu ve «Aman,» dedi, «satıcıyı çağır gelsin, aman! Göreyim onu, dayanamıyorum!» Adam gelip beni buldu: "Ulan Rumoğlu.» dedi, «gel benimle!» "Gelmem!" dedim, "nereye götüreceksin beni?" "Ulan Rumoğlu, serin sular gibi bir hanım, odasında seni bekliyor, gel!" "Hayır, gelmem!" dedim. "Allahtan korkmaz mısın, sen gâvur?" "Neden korkacakmışım?" "Ulan gâvuroğlu, çünkü bir kadınla birleşecek halde olup da birleşmeyen bir kimse, büyük günah işlemiş olur.

Bre! Bir kadın yatağına çağırsın da sen gitmeyesin... Ruhun mahvoldu demektir! Bu kadın, Allah'ın büyük mahkemesinde içini çekecektir, ve kadının bu iç çekişi, kim olursan ol, ne kadar iyilik yapmış olsan da seni Cehenneme attırır!"

Zorba içini çekti:

— Eğer Cehennem varsa, ben Cehennem'e gideceğim; nedeni de bu olacak.

Çaldığımdan, öldürdüğümden, zina yaptığımdan değil, hayır, hayır! Bunlar hiçbir şey değil! Allah bunları bağışlar. Ama ben, o gece, bir kadın yatağında beklediği halde gitmediğim için Cehennem'e gireceğim.

Ayağa kalktı, yaktığı ateşe yemeği oturttu. Yan yan baktı. Alaylı alaylı gülümsedi:

— Sağırın, istediğin kadar kapısını çal! diye mırıldandı ve eğilip ıslak odunları hırsla üflemeğe başladı.

9

Günler kısaldıkça aydınlık çabuk çekiliyor ve her ikindi vakti insanın kalbine bir sıkıntı çöküyordu. Kış aylarında, güneşin hep daha erken battığını gören ataların ilkel korkusu yeniden başlıyordu. Atalar umutsuzca: "Yarın tümüyle batacak!" diye düşünür, bütün gecelerini tepelerde: "Doğacak mı?" sıkıntısı içinde geçirerek titrerlerdi.

Zorba bu sıkıntıyı benden daha derin ve daha ilkel bir biçimde duyuyordu. Kurtulmak için, yer altında açtığı geçitlerden, ancak yıldızlar gökyüzünde yandığı zaman çıkardı.

Daha az küllü ve daha az nemli, daha çok sıcaklık veren bir linyit damarına rastladığı için Zorba sevinçliydi. Çünkü, yıldırım hızıyla kazancın biçimini değiştiriyor, onu yolculuk, kadın ve yeni yeni serüvenler haline sokuyordu. Bazan, böyle çok kazanıp çok kanada sahip olmak -paraya kanat derdi- ve uçmak için sabırsızlanırdı. Bunun için de minyatür hava yolu ile denemeler yaparak uykusuz kaldığı geceler olurdu. Odunların yavaş yavaş, melekler taşıyormuş gibi inmeleri için tam eğimi bulmak istediğini söylerdi.

Bir ara, büyük bir tabaka kâğıtla renkli kalemler aldı, dağı, ormanı, hava yolunu, tele asılı halde inen odunları çizdi ve her odunun sağında solunda iki büyük mavi kanat yaptı. Yuvarlak olan küçük limana ise, papağan yavruları gibi, yeşil bahriyelileri olan siyah vapurlar, sarı ağaç gövdelerini taşıyan mavnalar çizdi. Dört köşede ise dört keşiş duruyor, ağızlarından üzerlerinde siyah büyük harflerle şu sözler yazılı bulunan çiçekli kurdeleler çıkıyordu: "Sen ne büyüksün Allahım ve yarattıkların ne hayranlık vericidir!"

Zorba son günlerde ateşi çabuk çabuk yakıyor, yemeği pişiriyor, yedikten sonra köy yolunda kayboluyordu. Bir süre geçince de üzgün üzgün geri dönerdi.

— Yine nerelerde dolaşıyordun Zorba? diye sorardım.

— Boş ver patron! der, konuyu değiştirirdi. Bir akşam dönüşünde üzgün üzgün bana sordu:

— Allah var mı, yok mu? Sen ne dersin, patron? Ve eğer varsa ... - Sen onu nasıl düşünüyorsun?

Ben omuz silkip sustum.

— Gülme ama, patron, ben Allah'ı tıpkı kendim gibi düşünüyorum. Yalnız daha uzun boylu, daha kuvvetli, daha kaçık ve ölümsüz. Yumuşak postekiler üzerinde rahat rahat oturuyor. Onun barakası da gökyüzü. Bizimki gibi gaz tenekeleriyle değil, bulutlardan yapılmış. Sağ elinde kılıç ve terazi değil bu âletler katillerle bakkallara özgüdür. Allah'ın elinde yağmur bulutu gibi suyla dolu büyük bir sünger var. Sağında Cennet, solunda Cehennem. Zavallı ruh, vücudunu yitirmiş olduğu için çırılçıplak bir halde gelir ve tir tir titrer. Allah bakıp bakıp bıyık altından güler; ama umacı taklidi yapar ona: «Gel buraya der, sesini kalınlaştırarak. Gel buraya, lânetli seni!..» Ve sorguya başlar. Ruh, Allah'ın ayaklarına kapanır: «Aman! diye bağırır, günahlarım!» Sonra da, günahlarını saymaya koyulur. Söyler, söyler bitmek bilmez. Allah da bıkar, esner, "Sus artık! diye bağırır, kulağımı sağır ettin!" Ve "Paaf!" diye süngerle bir tane vurup, bütün günahlarını siler: "Defol, Cennet'e git! der. Petro! Al şu zavallıyı da içeri!" Yâni, şunu bilmelisin ki patron, Allah büyük bir Arhont'tur, büyük bir beyefendidir. Beyefendilik demek de, bağışlamak demektr.

O akşam Zorba, bana bunları sıraladığı sırada güldüğümü hatırlıyorum, ama o zamandan beri, Allah'ın bu Arhontluk'u, içimde merhametli, cömert ve sonsuz kuvvetiyle gelişiyordu.

Başka bir akşam, yağmur yağdığı için, barakamızda büzülmüş, yine mangalda kestane pişiriyorduk; Zorba döndü, büyük bir sırı eşelemek ister gibi bir süre bana baktı. Sonunda dayanamadı:

— Şunu öğrenmek istiyordum patron! dedi. Bende ne Allah'ın belâsını buluyorsun da, kulağımdan tutup dışarı atmıyorsun? Sana, bir adımın da 'Pas Hastalığı' olduğunu, çünkü nereye gidersem kuruttuğumu söylemiştim. Senin de işine şeytan karışacak; at beni dışarı diyorum sana!

— Hoşuma gidiyorsun, dedim, ötesini sorma!..

— Ama sen bende, aklın dört yüz dirhem olmadığını anlamıyor musun patron? Belki beşyüz dirhem, belki de üç yüz dirhemdir; biliyorsam Allah belâmı versin. Ama dört yüz dirhem olmadığı garanti. Bak da anla işte.

- «Şimdi günler ve gecelerdir dul bana rahat vermiyor. Kendim için değil, yemin ederim değil. Şeytan alsın o kadını hiçbir zaman kendisine dokunamayacağımı çok iyi biliyorum. Benim dişime göre değil o... Fakat, yine de boşa gitmesini istemiyorum. Yalnız yatmasını istemiyorum. Haksız bir şey bu, patron... Gönlüm razı değil buna!. Geceleri de bahçesinin çevresinde dolanıyorum bunun için de sen beni kaybedip nereye gittiğimi soruyorsun neden biliyor musun, Birisi gidip onunla yatıyor mu, göreyim de içim rahat etsin diye?

Güldüm.

— Gülme patron! dedi. Eğer bir kadın, yalnız yatıyorsa, bunun suçu bizde, bütün erkeklerdedir. Yarın, Allah'ın huzurunda hepimiz hesabını vereceğiz. Allah bütün günahları bağışlar, dedik ya süngeri var; ama onu bağışlamaz! Kadınla yatacak halde olup da, bunu yapmayan erkeğin vay haline, patron! Bana o adamın da ne söylemiş olduğunu hatırla.

Bir süre sustu, sonra birden,

— Bir insan öldükten sonra, bir daha doğabilir mi? diye sordu. — Sanmam Zorba.

— Ben de sanmam. Ama bir doğabilse, şimdi şu dediğimiz adamlar, şu hizmete yanaşmayanlar, asker kaçakları diyelim, dünyaya nasıl gelirler, bilir misin? Katır olarak!

Yine sustu, düşündü; birden gözleri parladı. Sevinçle,

— Kimbilir, dedi, belki gördüğümüz bütün katırlar yaşadıkları sürece, ha varmış ha yokmuş soyundan erkekler, ha varmış ha yokmuş soyundan kadınlar olan şu abullabutlar, yâni şu heriflerdir. Bunun için katır oldular; bunun için o kadar inatçı olup çifte atıyorlar. Zatın ne der, patron?

Gülerek karşılık verdim:

— Sende aklın üç yüz dirhem olduğunu söylerim, Zorba. Kalk da santuru getir!

— Bu akşam santur yok, patron; gücüne gitmesin hiç. Konuşuyor, konuşuyor, saçma şeyler söylüyorum, neden biliyor musun? Çünkü büyük kaygılarım var. Büyük üzüntülerim de.. Şu nâlet yeni geçit başıma iş açacak. Sen de bana santurdan sözediyorsun.

Konuştu, sonra kestaneleri ateşli külden çıkardı, bana bir avuç verdi. Kadehlerimize rakı doldurdu. Tokuştururken,

— Allah rast getirsin! dedim. Zorba düzeltti:

— Allah ters getirsin! Şimdiye kadar rastdan hayır görmedik.

Sulu ateşi ***** başına dikti, yatağına uzandı.

** Yazar «sulu ateş» diye rakıyı kastediyor.*

— Yarın, dedi, kuvvetli olmalıyım; bin şeytanla güreşeceğim. Hayırlı geceler!

Ertesi sabah Zorba, erkenden linyitin içine gömüldü. Artık yeni geçiti iyi bir damara kadar iletletmişlerdi, sular tepeden damlıyor, işçiler çamura batıp çıkıyordu.

Zorba, daha birkaç gün önceden geçiti desteklemek için kütükler getirmişti, ama kaygılıydı. Kütükler gerektiği kadar büyük değildi ve bütün bu yeraltı geçitini kendi bedeni gibi yaşamasına neden olan o şaşmaz içgüdüsüyle desteklerin sağlam olmadığını hissediyor, başkaları için çok hafif, işitilmez olan gıcırtıları, sanki tavan takımları ağırlıktan iç çekiyormuş gibi, duyuyordu.

Bugün Zorba'yı daha da huzursuz yapan başka bir şey de vardı: Geçite inmeye hazırlandığı sırada, köy papazı Papaz Stefanos katırına binmiş, yakındaki kadınlar manastırına, ölmek üzere olan bir rahibenin yanına gitmek üzere bizim ordan geçiyordu. Zorba onu görür görmez, daha o

konuşmadan önce, çok şükür ki, kendi göğsüne üç kere tükürecek zamanı bulmuştu.

Papazın selâmına yarım ağızla karşılık verdi :

— Günaydın, ihtiyar!.

Az sonra da, daha alçak sesle:

— Destur ya Şeytan! dedi.

Ama, bu lanet okumaların felâketi kovmaya yetmiyeceğini bildiği için, yeni geçite heyecanla daldı.

Ağır bir linyit ve asetilen kokusu vardı, işçiler daha geçenlerde direkleri dikip, geçiti bağlamaya başlamışlardı. Zorba, sert ve suratı asık bir halde:

— Günaydın! dedi ve büzülüp çalışmaya başladı.

On kadar işçi, kazmalarıyla damara vuruyor, kömürler ayaklarının dibine yığılıyor, öbürleri de onu kürekleyip küçük el arabalarıyla dışarı taşıyordu.

Zorba bir ara durdu, işçilere de bir işaret yapıp kulağını dikti. Nasıl bir atlı atıyla, bir kaptan gemisiyle bütünleşirse, Zorba da madenle bütünleşiyor, geçitlerin, galerilerin kendi içindeki damarlar gibi dallandığını hissediyor, dağın karanlık kitlelerinin geç anladığını, Zorba, insanca bir açıklıkla daha önce ayırd ediyordu.

Koca kulaklarını dikmiş, dinliyordu. Ben de tam o sırada oraya ulaşmıştım. Sanki kötü bir önsezim varmış, sanki bir el beni itmiş gibi. Silkinip uyanmış, giyinip dışarı fırlamış, neden ve nereye olduğunu bilmediğim halde, bedenim doğruca kömürün yolunu tutmuştu. Tam da, Zorba'nın kulaklarını kaygıyla dikip bir şeyler işitmeye çalıştığı sırada oraya varmıştım.

Az sonra, o,

— Bir şey değil, dedi. Bana öyle gelmiş. İşinize bakın çocuklar!

Döndü, beni görünce dudak büktü:

— Ne işin var sabah sabah burada, patron? Sonra, yanıma gelip yavaşça fısıldadı:

— Yukarı, hava almaya çıkmaz mısın, patron? Gezmek için buraya başka gün gelirsin, ha?

— Ne oluyor, Zorba?

— Hiç! Benim görüşüm bu. Sabah sabah yoluma bir papaz çıktı da. Hadi uzaklaş buradan!

— Tehlike varsa, gitmem ayıp olmaz mı?

— Olur.

— Sen olsan kaçar miydin?

— Hayır.

— Öyleyse? Sinirli bir halde,

— Benim, Zorba için önlemlerim ayrıdır, başkaları için ayrı, dedi. Ama madem kaçmanın ayıp olduğunu anlıyorsun, kaçma, kal!

Çekici aldı, ayaklarının ucuna bastı; tepedeki ağaç direklerini kalın çivilerle çivilemeğe başladı.

Direklerin birinden bir asetilen lâmbası aldım; çamurların içinde bir aşağı bir yukarı dolaşarak, koyu kestane renginde ve parlayan damara bakıyordum. Aşılmaz ormanlar batmış, aradan milyonlarca yıl geçmişti; toprak, kendi çocuklarını çiğnemiş, sindirmiş, onları değiştirmişti. Ağaçlar kömürleşmiş, Zorba da gelip onu bulmuştu.

Lâmbayı yerine astım. Zorba'nın çalışmasına bakıyordum. Kendini tümüyle işe veriyordu, aklında başka bir şey yoktu; toprakla, kazmayla, kömürle bir oluyordu. Sanki çekiç, çiviler, onun vücudu olmuştu da, odunla uğraşıyorlardı. Geçidin karın veren tavanıyla uğraşmaktaydı. Bütün bir

dağla boğuşuyor ve kömürü alıp gitmek istiyordu. Zorba, maddeyi çok iyi tanıyor, tanıyor ve en zayıf bulduğu ve onu altedebileceğini anladığı yerine yanılmaz bir sezgiyle vuruyordu. Şu anda onu, her bir yanı kömüre bulanmış ve yalnızca gözlerinin aklarını parlar görünce, kömürle örtünüp gizlendiğini, düşmanı daha kolay izleyip kaleye girebilmek için kendisinin de kömür olduğunu düşünmüştüm. Çocukça bir hayranlıkla,

— Aferin Zorba! diye bağırdım.

Dönüp bakmadı bile. Elinde kazma yerine küçük bir kalem tutan "gün görmemiş bir ten"le oturup sohbete mi girişecekti şimdi? İşi vardı, konuşmaya tenezzül etmiyordu. Bir akşam bana: "Çalışırken benimle konuşma, kırılabilirim," demişti. Kırılır mısın, Zorba? Neden" "Yine nedenini soruyorsun, küçük bir çocuk gibi. Sana nasıl anlatayım? İşime teslim olmuşum, tepeden tırnağa gerilmişim, kendisiyle savaştığım taşa, ya da kömüre, ya da santura perçinlenmişim. Ansızın bana dokunur, benimle konuşur da işimden alıkorsan, kırılabilirim. Ama sen nereden anlıyacaksm!"

Saatime baktım, on'a geliyordu.

— Öğlen yemeği için mola vermenin zamanı geldi arkadaşlar! dedim. Bir saat geçmiş.

İşçiler sevinçle âletlerini bir köşeye attılar, terlerini sildiler; geçitten çıkmaya hazırlanıyorlardı. İşine teslim olan Zorba beni duymamıştı. Ama duysaydı da paydos etmezdi.

İşçilere,

— Bir dakika durun da, birer sigara vereyim, dedim.

Paketi bulmak için ceplerimi arıyordum. İşçiler başımda bekliyordu.

Zorba birden irkildi; kulağını geçidin duvarına yapıştırdı. Asetilen lambasının ışığında, açılmış, kıvrılmış ağzını gördüm.

— Ne oldu, Zorba? diye bağırdım.

Aynı anda, tepemizde geçidin bütün tavanı titredi.

Zorba kısık bir sesle bağırdı:

— Kaçın! Kaçın!..

Çıkış yerine doğru koştuk. Daha ilk ağaç desteklerine varmadan tepemizde daha kuvvetli ikinci bir titreme duyuldu. Zorba o sırada büyük bir kütüğü kaldırmış, laçka olan bir ağaç desteğine kuvvetle dayanmağa çalışıyordu; yapabilirse belki tavan birkaç saniye için daha dayanacak, biz de kaçmaya vakit bulacaktık.

Zorba'nın sesi bu kez ta yerin içinden çıkıyormuş gibi, daha boğuk duyuldu:

— Kaçın !

Hepimiz, güç anlarda insanın içini dolduran o korkuyla, Zorba'yı düşünmeden dışarı fırladık. Ama, birkaç saniye sonra ben kendimi toparlayabildim; geri döndüm.

— Zorba! diye bağırdım. Zorba! Bağırdığımı sanmıştım, ama sonra, sesimin gırtlağımı aşmadığını anladım; korkudan sesim kısılmıştı.

Utandım. Geriye doğru bir adım daha attım, kollarımı açtım. Zorba desteği sağlamlaştırmıştı; çıkış yerine doğru, bataklığın içinde kayarak koşmaya çalışıyordu. O hızla, yarı karanlıkta bana çarptı. İstemeden birbirimize sarıldık. O, kısılmış sesiyle homurdandı.

— Yol ver! Yol ver!

Koşup ışığa kavuştuk; giriş yerinde toplanan işçiler, sapsarı kesilmiş, sessizce dinliyorlardı.

Ortasından kırılan ağaç gövdesini andıran, daha kuvvetli üçüncü bir gıcırtı duyuldu. Birden yuvarlanır gibi bir uğultu patladı, dağ sarsıldı, geçit çöktü.

İşçiler, istavroz çıkararak mırıldandılar:

— Ulu Tanrım! Zorba öfkeyle bağırdı:

— Kazmaları içerde mi bıraktınız?

İşçiler susuyordu. Zorba yine kızgın bir sesle bağırdı:

— Neden almadınız? Donlarınıza doldurdunuz değil mi, babayiğitler! Aletlere yazık değil mi? Tuh size!

— Şimdi kazmaları mı düşüneceğiz, Zorba? dedim. Dua edelim ki insanlara bir şey olmadı. Sağ olasın Zorba, hepimiz hayatımızı sana borçluyuz!

Zorba:

— Karnım aç! dedi. Bu iş karnımı acıktırdı.

Bir taşın üstüne bırakmış olduğu azık mendilini aldı, açıp içinden ekmek, zeytin, soğan, kaynamış bir patates ve küçük bir susak içindeki şarabı çıkardı.

Ağzı dolu bir halde:

— Buyurun çocuklar, yiyelim! dedi.

Sanki kuvvetinin büyük kısmı birden kaçmış da, kalbini yeniden kanla doldurmak istermiş gibi olanca hızıyla tıkınıyordu.

Eğilmiş, konuşmadan atıştırıyordu; küçük susağı aldı, kafasını da kaldırdı, kurumuş gırtlağında şarap fokurdadı.

İşçiler de yüreklendiler; onlar da uydurma paketlerini açıp yemeye başladılar. Hepsi Zorba'nın çevresinde bağdaş kurup oturmuştu, hem yiyor, hem ona bakıyorlardı. Ayaklarına kapanmak, ellerini öpmek istiyorlardı ama onun ne kadar sert ne kadar garip biri olduğunu bildikleri için, hiçbiri bu işe kalkışamıyordu.

Sonunda, kalın bıyıklı ve en yaşlıları olan Mihelis kararını verdi:

— Sen olmasaydın, Kir Aleksi, dedi, çocuklarımız şimdi öksüz kalacaktı.

Zorba, ağzı dolu dolu,

— Patla! diye karşılık verdi.

Ve bir daha kimse konuşmaya yanaşamadı.

10

«Bu kararsızlık geçitini, şarlatanlık tapınağını, bu günah testisini, bu hile otlarının dikilmiş bulunduğu tarlayı, bu Cehennemin giriş yerini, bu kurnazlıklar taşan sepeti, bu bala benzeyen zehiri, ölümlüleri dünyaya bağlayan bu zinciri: kadını kim yarattı?»

Yanan mangalın yanında yere bağdaş kurup oturmuş, bu Buda şarkısını ağır ağır, sessizce defterime çekiyordum. Kötü ruhları kovmak için dua üstüne dua ediyor, yağmurdan ıslanmış sağrıları dalgalı, bütün bu kış gecelerine havadan akıp geçen bir kadın bedenini aklımdan kovmaya çalışıyordum. Hayatımın son bulma tehlikesiyle karşılaştığı o göçük olayından hemen sonra, kanımın içinde silkinen dulu duyuyordum, öfkeli bir canavar gibi dirençle ve sitemle bana sesleniyordu.

— Gel, gel! diye bağırıyordu: Hayat bir şimşektir, çabuk gel, gel ki yetişesin!

Bunun, kalkık, sağrılı dişi bedeniyle Kötü'nün ruhu Mara olduğunu biliyordum. Ona karşı savaşıyordum. Tıpkı ilk insanların, mağaralarında, yontulmuş bir taşla kazıyarak ya da kırmızı ve beyaz boyalar kullanarak, çevrelerini sarmış yabani hayvanların resimlerini yapışları gibi, ben de oturmuş, Buda'yı yazıyordum. Onlar da, üzerlerine atılıp kendilerini yemesinler diye, kayalara kazıyıp boyayarak onları durdurmak için, bu canavarlara karşı savaş veriyorlardı. Ölüm tehlikesi geçirdiğim günden beri, dul yalnızlığımın havasından geçiyor, o pek hafif sağrılarını sallayarak bana işaretler veriyordu. Gündüzün güçlüydüm: aklım uyanıktı ve onu kovalıyabiliyordum. Kışkırtıcının Buda'ya ne yoldan geldiğini, kadın kılığına nasıl girdiğini, bacaklarının üzerine sert ve dik göğüslerini nasıl dayadığını yazıyordum. Buda tehlikeyi gördü, bütün güçlerini harekete geçirdi ve kötülüğü bozguna uğrattı. Ben de kötülüğü onunla birlikte bozguna uğratıyordum.

Yazıyor, her cümlede hafifliyor, yürekleniyor, sözcüğün olağanüstü gücüyle, kötülüğün geri çekildiğini, kovalanıp atıldığını hissediyordum.

Gündüzün, elimden geldiği kadar korkusuzca savaşmaktaydım. Ama geceleyin aklım silâhsızlanıyor, iç kapılar açılıyor, dul içeri giriyordu.

Sabahleyin bitkin, yenilmiş halde uyanıyordum ve savaş yeniden başlıyordu.

Başımı kâğıttan kaldırdığımda gün çoktan sona ermiş, aydınlık kovalanıp kaçmış oluyordu ve karanlık ansızın üzerime çöküyordu. Günler kısaldıkça Noel yaklaşıyor, havadaki sonsuz boğuşmayı izleyerek kendi kendime şöyle diyordum: «Yalnız değilim, büyük bir güç olan ışık da savaşıyor, yenilip yeniyor, umutsuzluğa kapılmıyor. Ben de onunla birlikte savaşacak ve umutlu olacağım.»

Dul'la savaşırken, kendi kendime, evren çapında bir tempoya uyduğumu sanıyordum; bu da bana büyük bir güç vermekteydi. Hepten kötü olan madde, tatlılıkla egemen olmak ve içimdeki o özgür ateşi söndürmek için böyle beden biçimine girdi, diye düşünüyor ve diyordum ki: "Maddeyi ruha çeviren ölümsüz güç Allah'tır; her insanın içinde bu ilâhî yumaktan bir parça vardır; bunun için de ekmeğin, suyun ve etin biçimini değiştirip onu düşünce ve hareket haline sokuyor. Bu yüzden hakkı var Zorba'nın. "Bana yediğini ne yaptığını söyle, senin ne olduğunu söyleyeyim," diyordu.

Şimdi bende, atın o zorlu isteğini Buda'ya çevirmek için olanca gücümle savaşıyordum.

Noel arefesi olan bir akşam üzeri, benim hangi şeytanla savaştığımı anlayan Zorba,

— Neyin var, patron? Seni sıkıntılı görüyorum, dedi.

Duymamış gibi yaptım, ama kolay kolay bırakmadı yakamı.

— Gençsin patron, dedi. Sesi acı ve öfkeli bir ton almıştı. Gençsin, sağlamsın, iyi yiyip içiyorsun, havayı iyi dolduruyorsun ciğerlerine, boyuna güç topluyorsun ama, ne işe yarıyor bütün bunlar? Yalnız başına uyuyorsun. Yazık değil mi bu güce? Hemen bu akşam kalk, vakit kaybetme; dünya düzdür patron, sana kaç kez söyliyeceğim? Karıştırma şunu! Önümde Buda el yazmalarım vardı; sayfalarını çeviriyor, Zorba'nın sözlerini dinleyerek

bunların da, hepten kötü muhabbet tellâlı akıl Mara'sının sesi olup büyük ve sağlam bir yolu açtıklarını biliyordum.

Elyazmasının sayfalarını yavaş yavaş çevirerek, karşı koymaya kararlı bir halde onu dinliyor, heyecanımı gizlemek için ıslık çalıyordum. Ama Zorba benim sustuğumu gördükçe ateşi deşmekteydi:

— Bu akşam Noel gecesi, kiliseye gitmeden önce, çabuk ol da onu bul. Bu gece İsa doğuyor, patron; hadi sen de mucizeni göster!

Sinirli bir halde ayağa kalktım:

— Yeter artık, Zorba! dedim; herkes kendi yolunu izler. İnsan bir ağaç gibidir. Neden kiraz vermiyor diye incir ağacını hiç azarladığın oldu mu? Öyleyse sus! Geceyarısı yaklaşıyor. Biz de kiliseye gidip İsa'nın doğuşunu görelim.

Zorba, kışlık takkesini kafasına iyice geçirdi. Bıkmış bir halde:

— Peki, dedi; gidelim. Ama, şunu bil ki, bu akşam Başmelek Cebrail gibi dulun yanına gitseydin, benden çok Allah sevinecekti bu işe. Eğer Allah da senin yolundan gitseydi patron, Meryem'e hiçbir zaman yanaşmaz, İsa da hiçbir zaman olmazdı. Bana Allah'ın yolunu sorarsan, Meryem'e giden yol olduğunu söylerim sana. Meryem, duldur.

Sustu. Yanıt vermemi boşuna bekledi. Hızla kapıyı açtı, dışarı çıktı, sopasını çakıllara vurdu. İnatla yeniden,

— Evet, evet, dedi Meryem, duldur.

— Gidiyoruz! dedim. Bağırma!

O kış gecesinin içinde hızlı hızlı yürüyorduk. Gökyüzü tertemizdi. Yıldızlar sarkan ateş lokmaları gibi iri iriydiler, alçaktan parlıyorlardi. Biz böyle kıyıdan giderken, gece, öldürülüp de deniz kıyısına uzanmış bir canavara benziyordu.

"Kışın kısmış olduğu ışık, bu geceden başlayarak kendini toparlamaya başlıyor," diye düşünüyordum. "O da, o güzel ilâhî çocuk gibi, bu gece

doğmuş sanki... "

Bütün köylüler, sıcak, kokulu kovana benzeyen kilisenin içine doluşmuştu. Erkekler önde, kadınlar elleri kavuşmuş halde arkada... Uzun boylu, kuru, kırk günlük oruçtan çıkmış olan Papaz Stefanos, altınlarını takmış, bir aşağı bir yukarı koşturuyordu, buhurdanı sallıyor, bağırıyor, İsa'nın doğuşunu görmek ve evine gidip yağlı et suyu ile hediyelere ve kuşgözlerine yumulmak için acele ediyordu.

Eğer kutsal kitap: "Işık bugün doğuyor," demiş olsaydı, insanın kalbi hasret çekmezdi. Düşünce, efsaneye dönüşmez ve dünyayı bu kadar ele geçirmezdi. İmgelemimizi, yâni ruhumuzu canlandırmayan sıradan bir olay olarak kalırdı. Ama, kışın ortasında doğan ışık, çocuk oldu, çocuk da Allah ve şimdi yirmi yüzyıldır ruh onu tepesinde taşıyıp emziriyor...

Gece yarısından biraz sonra, mistik tören sona erdi. İsa doğdu. Köylüler acıkmış ve sevinçli bir halde yemek yemek, karınlarının derinliğiyle tenin gizlerini öğrenmek üzere evlerine koşuştular. Kanın sağlam temelidir; her şeyden önce ekmek, şarap ve et; bunlar olmadan Allah olmaz!

Şimdi, melekler kadar büyük yıldızlar parlıyor, Samanyolu, gökyüzünün bir ucundan öbürüne dökülüyor, yeşil bir yıldız üstümüzde yakut gibi sallanıyordu. İçimi çektim. Zorba dönüp baktı:

— Sen patron, dedi, Allahın insan olduğuna ve bir ağılın içinde doğduğuna inanıyor musun, yoksa bizlerle dalga mı geçiyorsun?

— Bunu yanıtlamak güç, Zorba, dedim. Ne inanıyorum, ne de inanmıyorum. Ya sen?

— Dinim hakkı için ben de şaşırmış haldeyim. Ne diyeyim sana? Veled olduğum ve ninem bana masallar anlattığı zamanlar, onlara inanmaz, ama inanıyormuş gibi heyecandan titrer, güler yada ağlardım. Sakallarım çıkınca bütün bu masalları bıraktım ve onları tarakaya bile aldım. Ama şimdi, ihtiyarlığımda yine çocuklaştım patron, onlara yeniden inanmaya başlıyorum... Anlaşılmaz şey şu insanoğlu!

Madam Ortans'a doğru yola koyulmuş, aç beygirler gibi koşuyorduk. Zorba,

— Muhterem pederler, dedi. insanı karnından yakalıyorlar. Nasıl kaçarsın? Kırk gün et yeme, diyorlar, oruç tut diyorlar. Neden? Ete hasret kalasın diye! Ne azgın boğalar be! Oyunun bütün hilelerini biliyorlar!

Adımlarını sıklaştırdı.

— Pergelleri aç patron, dedi; tavuk hanım pişe pişe lokum olmuştur!

Hanımımızın enli iki yatağı olan odasına girdiğimizde, masa beyaz bir örtüyle örtülmüştü, sırtüstü yatan, bacakları açık tavuğun dumanı tütüyordu ve yanan mangaldan tatlı bir sıcaklık yükselmekteydi.

Madam Ortans ise, bukleler yapmış, sırtına geniş kollu, dantelleri yolunmuş ve havı dökülmüş çiçekli bir rob giymişti. Bu gece, buruşuk boynunu iki parmak genişlikte ve kanarya sarısı renginde bir kurdele sıkmaktaydı; koltuk altlarına da çiçek suyu sürmüştü.

«Yeryüzünde her şey nasıl da düşünülmüş ve eksiksiz olarak birbirine uymuş! Hele toprak, insanın kalbine nasıl da uygun! İşte şu ihtiyar şarkıcı kadın, onca kazığın üstünden geçmiş de, şimdi bu ıssız kıyıya düşmüş, şuradaki, bu sefil odada kadınlığın bütün kutsal çabasını, sıcaklık ve hanımlığını toplamış.»

Özenli bol yemek, yanan mangal, yukarıdan aşağı bayraklarla süslü gövdesi, gül suyunun kokusu... Bütün bu küçük, bu derece insancıl, bedensel sevinçler, büyük bir beğeniye ne kadar da çabuk dönüşüyor.

Bir an gözlerim doldu. Bu büyük gecede, bu deniz kıyısında kimsesiz değilmişim de, anayı, kızkardeşi, kadını bu kadar bağlılık, şefkat ve sabırla temsil eden bir dişi yaratık, benimle ilgilenmek üzere koşmuş gibime geldi. Ben de, hiçbir şeye gereksinmem olmadığını sanırken, birdenbire her şeye gereksinmem olduğunu hissettim.

Zorba da aynı tatlı heyecanı duymuş olmalıydı; çünkü içeri girer girmez, koşarak o bin kocalı, tepeden tırnağa süslü kocakarımıza sarıldı.

— İsa doğdu! diye bağırdı. Selâm sana kadın milleti!

Gülerek bana baktı,

— Gördün mü, kadın ne felâket şeymiş, patron? Allah'ı bile kafeslemeyi becermiş!

Masaya kurularak yemeklere yumulduk, şarap içtik, işkembelerimiz sevindi, kalbimiz canlandı. Zorba yine alevlendi. İkide bir bana şöyle bağırıyordu:

— Ye iç, ye iç patron! Keyiflen! Sen de şarkı söyle be oğlum, koca çobanlar gibi! Hamdolsun en Ulu'ya! İsa doğdu, çocuk oyuncağı değil bu; aman aman'ı çok ki, Allah duysun ve o zavallının da ağzı kulaklarına varsın; yeter ona içirdiğimiz zehirler!

Keyfe gelmişti; gaza bastı:

— İsa doğdu, benim koca bilginim; kâğıt farem benim! Doğdu mu, doğmadı mı diye ince eleyip durma! Elbette doğdu; budala olma! Günün birinde bir makinist bana dedi ki bir lüp alıp içtiğimiz suya bakarsan, onun göze görünmeyen küçük küçük kurtlarla dolu olduğunu görürmüşsün. Kurtları görecek ve su içmeyeceksin. İçmeyeceksin de susuzluktan gebereceksin! Lüpü kır patron! Kır namussuzu da, kurtlar hemen kaybolsun! Sen de suyu içip serinle!

Dostumuz olan alacalı kadına baktı ve dolu bardağını kaldırdı:

— Ey yardımcı Kira Bakirem, dedi, şu bardağı senin sağlığına içeceğim! Hayatımda çok gemiaslanı gördüm. Gemilerin pruvalarına çakılmış, göğüslerini kaldırmışlar, yanaklarıyla dudakları kıpkırmızı boyanmıştır. Bütün denizleri dolaşmış, bütün limanlara yanaşmışlardır. Gemi çürüdü mü, onlar karaya çıkar, hayatlarının sonuna kadar, kaptanların gelip içki içtikleri bir balıkçı kahvesinin duvarına yaslanırlar. Bubulinam, seni bu kıyıda gördüğüm şu gece, iyice yiyip içtiğim ve gözlerimin açıldığı şu anda, bana büyük bir geminin pruvasındaki gemiaslanı gibi görünüyorsun. Ben de senin son limanınım Bubulinam! Kaptanların içmeye gittikleri o kahvehane ben'im. Gel yaslan bana, mayna et yelkenleri! Bu büyük bardağı senin sağlığına içiyorum, dilberim benim!

Heyecanlanan Madam Ortans ağlamaya başladı ve Zorba'nm omuzuna yaslandı.

Zorba, kulağıma, ıslık çalar gibi,

— Göreceksin patron, dedi, söylediğim bu iyi sözden ötürü başım belâya girecek. Namussuz, beni bu akşam salmayacak. Ama gel gör ki, acıyorum zavallılara, acıyorum!

Sonra dilberine doğru dönerek kuvvetle bağırdı :

— İsa doğdu! Sağlığımıza!

Kolunu Madam'm kolundan geçirdi ve ikisi el ele, koyun koyuna, biribirine tatlı tatlı bakarak şaraplarını bir yudumda içtiler.

Sıcak, küçük odadan tek başıma çıkıp dönüş yolunu tuttuğum zaman, sabah yakındı. Köy iyice yemiş, iyice içmişti; şimdi de iri kış yıldızlarının altında, kapı pencere kapalı bir halde uyuyordu.

Hava soğuktu, deniz uluyordu, sadece raks ve oyundan oluşmuş koket Afrodit yıldızı doğuya doğru sarktı. Kıyıdan kıyıdan gidiyor, dalgalarla oynuyordum; onlar beni ıslatmak için saldırıyor, ben kaçıyordum; mutluydum. Diyordum ki: «Gerçek mutluluk budur: hiçbir yükselme tutkun olmadan bütün o tutkulu olduğun yüksekliklere erişmişsin gibi köpekçesine çalışmak. İnsanlardan uzak yaşayıp onları sevmek ve onlara gereksinme duymamak. Noel olunca, iyice yiyip içmek. Sonra bütün tuzaklardan yalnız başına kaçmak. Yıldızlar tepende, toprak solda, deniz sağda olsun ve birden, kalbinin içinde hayatın son çabasını da tüketip masal olduğunu duyasın.

Günler gelip geçiyordu; çaba göstermek için savaşıyor, bağırıyor, oynuyordum; ama kalbimdeki kulakçıkların en son kıvrımına kadar kederliydim. Bütün bu yortu haftası içinde anılar ayaklandı, içim müzikle ve sevdiğim insanlarla doldu. İnsan kalbinin kan dolu bir çukur olduğunu, sevilen ölülerin bunun içine burunüstü düşerek, canlanmak için kanımızı içtiğini anlatan o çok eski masalın çok doğru olduğunu yine

hissetmekteydim; bunlar ne kadar çok sevilen kimselerse, insanın o kadar çok kanını içerler.

Yeni yılın arefesi. Gürültülü bir köylü çocuğu sürüsü, kâğıttan bir gemiyle bizim barakaya kadar geldi. Sevinçli, yüksek seslerle kalanda **(1)** söylemeye başladılar:

Ay Vasilis'a **(2)**, Kasaria'dan **(3)**, o doğduğu yerden yola çıktı...

(1) Kalanda: Eskiden bizim Ramazan gecelerinde söylenen saya'ya benzer bir tür mani olup, Noel yortusunda evlerin kapısı önünde çocuklar tarafından bahşiş almak amacıyla söylenir.

(2) Ay Vasilis: Rumcada Noel Baba'ya verilen ad.

(3) Kasaria: Kayseri'nin Rumca adı. Kalanda'daki bir beyite göre, Ay Vasilis, Kayseri'den yola çıkar ve aslında Kayseri'de oturmaktadır.

Çivit mavisi denizin yanıbaşındaki bu küçük Girit kıyısında durmuştu o. Arkadaşlarının arasındaydı ve arkadaşları birden yapraklarla güllerle örtülüverdiler. Ve Yeni Yıl şarkısı yine yükseldi :

Mutlu bir yeni yıl, sizin olsun ey Hristiyanlar! Şef, evin mısır, zeytinyağı ve şarapla dolsun? Eşin mermer bir direk gibi çatına destek olsun; Kızın evlensin ve dokuz oğlan, bir kız doğursun; Ve bu oğulların, krallarımızın kentini yeniden kurtarsın!

Zorba bunları duyunca kapıdan fırladı. Çocukların elindeki küçük davulu kaptığı gibi, çılgınca çalmaya başladı.

Hiçbir şey söylemeden öylece durup onu gözledim. Kalbimden bir yaprağın daha düştüğünü, bir başka yıla geçtiğimi hissediyordum. O kara çukura bir adım daha atıyordum.

Çocukların ortasında olanca sesiyle şarkı söyleyip davul çalan Zorba, birden sordu:

— Ne oldu sana patron? Ne oldu sana be adam? İhtiyarlayıp soldun sen, patron! Ben bu akşam, sanki yeniden çocuk oluyorum! İsa gibi yeniden doğmaktayım. Nasıl o her yıl doğuyorsa, ben de öyle...

Yatağa uzanıp gözlerimi yumdum; bu akşam kalbim vahşileşmişti; konuşmak bile istemiyordum.

Uyuyamıyordum. Sanki bu gece hareketlerimin hesabını verecekmişim gibi, bütün hayatım düşe benzer bir hızla ikircikli ve bağlantısız bir halde yükselmişti de, ben ona umutsuzca bakıyordum. Yükseklerde, rüzgârların dövdüğü tüyden bir bulut gibi hayatım figür değiştiriyor, birleşip ayrılıyor, yeniden birleşiyor, biçim değiştirerek, kuğu, köpek, şeytan, yengeç, altın tavus ve maymun oluyor; ebemkuşağı ve hava dolu bulut durmadan saçılıp serpiliyordu.

Hayatım boyunca sormuş olduğum bütün sorular, yanıtsız kalmakla bitmiyor, durmadan birbirine dolanıp vahşileşiyorlardı. En büyük umutlarım bile eşelenip uslandı.

Gün doğdu. Gözlerimi açmadım. Yakıcı isteğimi toplamaya, beynimin katılaşmış kabuğunu aşmaya ve her insanca damlayı büyük okyanusla birleştiren tehlikeli karanlık kanala girmeye çalışıyordum. Tülü yırtıp bu yeni yılın bana ne getirdiğini görmek için acele etmekteydim...

— Günaydın patron. Nice mutlu yıllara!

Zorba'nın sesi beni iyice yere serdi. Gözlerimi açtım ve Zorba'nın, baraka kapısının eşiğine oturmuş, koca bir narı ayıkladığını görme fırsatını buldum. Taze taneler yatağıma kadar savruldu; birkaçını toplayıp yedim, boğazım serinledi.

Zorba, tepeden tırnağa keyif kesilmişti,

— Umarım kazancımız bol olsun patron! Güzel kızlar becersin bizleri!

Yıkandı, traş oldu; yeşil çuhadan pantolonu, semer kumaşından ceketi ve tüyleri yarı dökülmüş keçi derisinden kısa kürkünü giydi; astragandan yapılmış Rus kalpağını başına geçirdi, bıyığını burdu:

— Patron, dedi, ben Şirket'in temsilcisi olarak kiliseye gidip orada hazır bulunacağım. Bu kömür işinde bizi mason sanmaları iyi olmaz. Ne kaybederim? Üstelik vakit de geçirmiş olurum.

Kafasını eğip göz kırptı.

— Belki dulu da görürüm, diye mırıldandı.

Allah, Şirket'in çıkarları ve dul, bu üçü, Zorba'nın kafasında birbirinden farksız olarak birleşmişlerdi. Çok hafif ayak seslerinin uzaklaştığını duydum. Yerimden fırladım. Büyüler çözülmüştü. Ruhum, yine etten hücresine kapanmış kalmıştı.

Giyinip denize doğru yürüdüm. Hızlı hızlı yürüyordum ve herhangi bir tehlikeden ya da günahtan kurtulmuş gibi seviniyordum. Geleceği henüz doğmadan araştırıp görme konusundaki sabahki amansız isteğim, birdenbire bana bir küfürmüş gibi göründü.

Yabanıl bir çam ağacında, bir sabah, tam içerdeki canın dışarı çıkmak üzere kabuğunu çatlattığı anda, bir kelebek kozasını nasıl görme fırsatını elde etmiş olduğumu hatırladım. Bekliyor, bekliyordum; o ise gecikiyordu; benim de işim vardı... Bunun için ona doğru eğildim, soluğumla ısıtmaya başladım. Onu sabırla ısıtıyordum. Mucize benim önümde, doğal hızından daha hızla oluşmaya başladı; kabuğun hepsi açılıp kelebek göründü. Ama ben, heyecanımı asla unutmayacağım: Kanatları kıvrıntılıydı ve açılmamıştı, bütün vücudu titriyor, kanatlarını açmaya çalışıyor, ama beceremiyordu. Bense ona soluğumla yardımcı olmaya çalışıyordum.

Ama boşuna. Onun, güneşte sabırla olgunlaşmaya ve açılışa gereksinmesi vardı; şimdiyse, artık vakit geçmişti. Soluğum kelebeği yedi aylık çocuk gibi vaktinden önce, daha buruşuk bir halde dışarı çıkmaya zorlamıştı. Olgunlaşmamış halde çıktı, umutsuzca kımıldadı, biraz sonra da avucumun içinde öldü.

Kelebeğin bu tüylü iskeleti, sanırım ki, bilincimdeki en büyük ağırlıktı. Ve işte bugün, tâ derinden anladım: Yüzyıllık yasalara oldu bittiye getirmek öldürücü bir günahtır; ölümsüz uyumu güvenle izlemek insanın borcudur.

Yeni yılın bu ilk düşüncesini, sakin bir halde sömürebilmek için bir kayanın üstüne tünedim. Ah! diyordum, elimde olsa da, şu yeni yıl içinde, hayatımı böyle isterik sabırsızlıklar olmadan ayarlayabilsem! Kendisini canlandırmak için acele etmiş olduğum o kelebekçik, hiç durmadan önümde uçsa, bana yolu gösterse! Böylece, zamanından önce ölmüş bir kelebeğin elinde olsa da, bir kardeşinin, bir insan ruhunun, acele etmeyip ağır bir tempoyla kanatlarını açacak zamanı bulmasına yardım etse...

Sevinçle ayağa fırladım, yeni yıl armağanım elimdeydi. Gökyüzü temiz, rüzgâr soğuktu ve deniz parlıyordu.

11

Köyün yolunu tuttum. Âyin artık bitmiş olmalıydı, ilerliyor, yürüdükçe tuhaf bir yürek çarpıntısıyla yeni yılda ilk karşılaşacağım insanın kim olacağını merak ediyordum. Ruhuma ilk adımı ***** kim atacaktı? Elinde, yeni yıla ait oyuncaklarıyla küçük bir çocuk, ya da dünyaya olan borcunu tümüyle ödemiş, üzerinde geniş kollu beyaz gömlek bulunan bir ihtiyar olsa diye düşünüyordum. İlerleyip köye yaklaştıkça heyecanım da o derece artmaktaydı.

** Yazar «ilk adım» yerine «podariko» sözünü kullanmış. Bunun Türkçede tam bir karşılığı yok. Yeni yılın ilk sabahında, ev halkı dışında biri, eve ilk girişinde «podariko» yu yapmış olur. Bütün yılın iyi ya da kötü geçmesi, bu kişinin uğurlu ya da uğursuz oluşuna bağlıdır.*

Birden dizlerimin bağı çözüldü; köy yolundan, zeytin ağaçlarının altından, salına salına, yeniden canlanmış bir halde, siyah çemberiyle narin dul görünmüştü.

Siyah bir leopar gibi salına salına yürüyordu ve havaya acı bir koku yayıyor gibi gelmişti bana. Kaçabilsem diye düşündüm. Bu azgın canavardan kurtuluş olmadığını ve tek zaferin kaçmak olduğunu çok iyi bilmekteydim. Ama nasıl kaçacaktım? Dul ilerliyordu. Çakıllar, üzerlerinden bir ordu geçiyormuş gibi çatırdamaktaydı. Başını salladı, çemberi kaydı, kargayı andıran parlak siyah saçları göründü. Çabuk bir bakışla bana gülümsedi; gözünde vahşi bir tatlılık vardı. Kadının en gizli yerlerinden biri olan saçlarının görünmesinden utanmış gibi, çemberiyle başını yeniden sardı.

Ona selâm verip, «Nice yıllara!» demek istedim, ama göçüğün olduğu, hayatımın tehlikeye girdiği günkü gibi boğazım tıkanmıştı. Bahçesinin çitindeki kamışlar sallandı, kış güneşi siyah yapraklı limon ve portakalların üzerine düştü ve bütün bahçe cennet gibi ışıldadı.

Dul artık durmuştu, elini uzattı, bahçesinin kapısını hızla itip açtı. O anda önünden geçiyordum; döndü, yine bana baktı; kaşları oynadı.

Kapıyı açık bıraktı. Portakal ağaçları arasında kalçalarını sallayarak kaybolduğunu gördüm.

Eşiği aşayım, kapının mandalını koyayım, arkasından koşup belinden yakalayayayım, bir şey söylemeden serilmiş yatağın üzerine düşelim! Erkek bu demektir! Dedem herhalde bunu yapıyordu; keşke torunu da yapsaydı... Bense orada dikilmiş düşünüyordum...

Acı acı gülümseyerek, «başka bir hayatta...» diye mırıldandım. «O zaman daha iyi davranırım; şimdi yolumuza!»

Yeşil yola daldım, öldürücü bir günah işlemişim gibi yüreğimde bir ağırlık duyuyordum. Durmadan dolaşıyordum, hava soğuktu ve ben titremekteydim. Dulun salınışını, gülümseyişini, gözlerini, göğüslerini kafamdan kovuyordum, ama hep geri geliyorlardı; onlar kovalıyormuş gibi ben koşuyordum.

Ağaçlar daha yapraklanmamıştı, ama tomurcukları kabarmaya başlamıştı bile. İçleri özsu doluydu; her tomurcuğun içinde filizlerin, çiçek ve tohumların, pusuya yatmış bir halde yoğunlaşmış, sıkışmış, ışığa çıkmaya hazır oldukları hissediliyordu. Kuru kabukların arkasında gürültüsüz, gizli, kış boyunca gece gündüz, ilkbaharın büyük mucizesi dokunmaktaydı.

Birden bir sevinç çığlığı attım. Önümdeki bir çukurun içinde, turfandacı yiğit bir badem ağacı çiçek açmıştı; bütün ağaçların önünde gidiyor ve ilkbaharı ilân ediyordu.

Hafifledim. Bunu istiyordum. Hafif biberimsi kokuyu derin derin içime çektim, sonra yoldan ayrılıp gittim, çiçek açmış dalların altına büzülerek oturdum.

Uzun süre hiçbir şey düşünmeden, hiçbir kaygım olmaksızın orada öylece kaldım. Mutluydum. Sanki ölümsüzlük içinde, bir Cennet ağacının altında oturuyordum.

Birden, vahşi koca bir ses beni Cennet'ten söküp attı:

— Nerden gelip bu çukurun içine daldın, patron? Seni bulmak için dünyayı altüst ettim. Öğle vakti yaklaştı. Gidiyoruz!

— Nereye?

— Nereye? Bir de soruyor musun? Bayan Domuzkızı'na! Karnın acıkmadı mı? Domuz yavrusu fırından çıktı. Şu mis gibi kokuya baksana... Ağzım sulandı. Yürü diyorum sana!

Kalktım; badem ağacının, bütün bu salt çiçekten oluşmuş mucizeyi çıkarabilen sert gövdesini okşadım: Zorba atik ve keyif içinde olanca açlığıyla önden gidiyordu. Onun zeybek vücudunda, insanın temel gereksinimleri -içki, yemek, kadın ve raks hâlâ tazeliklerini kaybetmeden durmaktaydı.

Elinde, pembe kâğıda sarılı, sırma şeritle bağlanmış bir şey tutuyordu.

— Yeni yıl armağanı mı? diye sordum. Zorba, heyecanını saklamaya çalışarak güldü. Bana bakmadan:

— Ee, dedi, zavallı kadın mahzun olmamalı ya!.. Geçmiş tantanaları hatırlasın!

Kadındır demedik mi? Hemen hüzünleniveren bir yaratıktır!

— Bir fotoğraf mı yoksa? Senin fotoğrafın mı yoksa imansız herif?

— Göreceksin, göreceksin... Acele etme! Ben kendim yaptım. Haydi, hızlı gidelim.

Öğle güneşinde insanın kemikleri bile neşeleniyordu. Deniz bile mutlu bir halde güneşlenmekteydi. Uzaktaki küçük, insansız ada, hafif bir sisle örtülmüştü, denizde yeni yaratılmış gibi yüzüyordu.

Köye yaklaşıyorduk. Zorba yanıma sokuldu; yavaşça:

— Biliyor musun, patron? dedi. Sen de gördün, karı kilisedeydi. Önde, ırlayıcının ***** yanında duruyordum; bir ara tapınağın ışıklandığını gördüm;

İsa ve Meryem ile on iki havari aydınlandı... Kendi kendime: «Nedir bu, güneş mi?» dedim ve istavroz çıkardım. Baktım, bizim dulmuş.

** Irlayıcı: Kilisede dua okuyan adam.*

Ben adımlarımı açarak,

— Yeter, bırak şu saçma sözleri Zorba! dedim.

Zorba, arkamdan koştu:

— Yakından gördüm onu patron; yanağında bir beni vardı ki, adamın aklını başından alır. Ne sırdır o benler be, kadının yüzünde!

Gözleri yine hayranlıktan dolu dolu olmuştu.

— Gördün mü, patron? Cilt dümdüz giderken, birden siyah bir leke. Ama, aklını alır adamın! Sen bir şey anlıyor musun, patron? Ne diyor kitapların?

— Elinin körünü diyor! Zorba hoşnut, güldü:

— Hadi hadi, sen de anlamaya başlıyorsun! dedi.

Durmadım. Kahvenin önünden hızla geçtik.

«Arhont Hanım» fırında bir domuz yavrusu hazırlamıştı; eşikte dikilmiş bizi ayakta bekliyordu.

Boynuna yine kanarya sarısı renkte bir kurdele geçirmişti; böyle pudralarla sıvanmış, dudakları koyu vişne rengine boyanmış halde, insan ondan korkardı. Bizi görünce etleri sallandı. Sevinen, ferini kaybetmiş çapkın gözleri Zorba'nın o kocaman, burulmuş bıyıklarına dikildi.

Dış kapının mandalı takılır takılmaz o da kadının beline sarıldı.

— Nice yıllara, Bubulina'm! dedi. Bak sana ne getirdim!

Sonra da kadının buruşuk, tombul ensesini öptü.

Kart dilber, gıdıklandı ama, kendini kaybetmedi. Gözü armağana dikilmişti. Yakaladı, sırma şeridi çözdü, açtı, baktı ve çığlığı bastı.

Ben de eğilip baktım; Allah'tan korkmaz Zorba, kalın bir kartona, dört ayrı boya ile sarı, kahverengi, gri ve siyah bayraklarla süslü dört büyük zırhlı resmi çizmişti. Deniz çivit mavisiydi ve zırhlıların önünde, çözülmüş saçları, dimdik göğüsleri ve kıvrık bir balık kuyruğu ile bembeyaz ve çırılçıplak bir denizkızı dalgalann üstüne yaslanmıştı. Madam Ortans'dı bu! Dört tane ip tutuyor, İngiliz, Rus, Fransız ve İtalyan bandıralı zırhlıları çekiyordu. Çerçevenin her köşesinde de sarı, kahverengi, gri ve simsiyah renkte birer sakal sarkmaktaydı.

Kart dilber, yıldırım hızıyla işi kavradı. Süzülerek deniz kızını gösterdi ve :

— Ben! dedi. Sonra içini çekti:

— Ah! Ah! Ben de bir zamanlar Büyük Güç'tüm!

Yatağının üst tarafında, papağanın kafesi yanına koymuş olduğu yuvarlak bir aynayı indirip yerine Zorba'nın tablosunu astı. Koyu allıklarının altında yüzü bembeyaz kesilmiş olmalıydı.

Zorba o sırada mutfağa dalmıştı; karnı açtı; tepsiyi getirdi, önüne kocaman bir şişe şarap koydu ve üç bardağı doldurdu. Sonra hafifçe el çırparak bağırdı:

— Buyurun! İşe önce işkembeden girişelim. Sonra Bubulina'm, daha aşağılara da ineriz!

Ama ihtiyar deniz kızının iç çekişleri yüzünden hava bozulmuştu. Her yılbaşı onun da, küçük bir Kıyamet Günü vardı. O da hayatını ölçüyor ve mahvolmuş buluyor olmalıydı. Bu tüyleri yarı yolunmuş kadın kafasının içinde kentler, erkekler, ipekli entariler, şampanyalar, parfümlenmiş sakallar, büyük günlerde, herhalde, içindeki mezarlarda canlanıp bağırıyor olmalıdır!

Şımarık bir eda ile mırıldandı:

— Keyfim yok, yok, yok...

Mangalın önünde diz çöktü, kızgın kömürleri karıştırdı, sarkık yanakları aydınlandı. Alnından bir zülüf sarkıp ateşe değdi; yanan kılın iç bulandırıcı kokusu odayı sardı.

Kendisine dikkat etmediğimizi görünce yine mırıldandı:

— Yemeyeceğim... Yemeyeceğim...

Zorba, boğulmuş bir halde yumruğunu sıktı; bir an kararsız durdu. Onun istediği kadar mırıldanmasına aldırmazdı ve biz yiyip içmeğe girişebilirdik; ama aynı zamanda önünde diz çöküp onu kucağına alabilir, ufacık bir iki sözle kuzuya da çevirebilirdi. Ona bakıyor, baktıkça altüst olmuş suratının dalgın ifadesinde birbirine zıt dalgaların geçişini okuyordum.

Zorba'nın yüzü birden duruldu; karar vermişti : Diz çöküp dilberin dizlerini tuttu. Titrek bir sesle,

— Sen yemezsen Bubulina'm, dedi, dünya mahvolur! Dünyaya acı kadınım, domuz yavrusunun şu bacağını ye!..

Sonra, her bir yanı gözyaşına bulanmış, kıkırdak halindeki küçük bacağı kadının ağzına sokuşturdu.

Sonra da, onu kucağına alıp sandalyesine yerleştirdi.

— Ye, dedi, ye de, Ay Vasilis köyümüze girsin! Yoksa, bil ki girmez. Anayurduna, Kasaria'ya döner, kâğıt kalemini, şahane pideleri, hediyeleri, çocukların oyuncaklarını, şu domuz yavrusunu alıp geri götürür. Onun için Bubulina'm aç ağzınızı da, ye!..

İki parmağını uzatıp kadının koltuk altını gıdıkladı. İhtiyar dilber de fıkırdayıp kızarmış gözlerini sildi; iyice pişmiş küçük bacağı tatlı tatlı çiğnemeye başladı.

Tam o sırada iki sevdalı kedi, damda, tam da tepemizde makaralamaya başlamaz mı! Hırsla, kudurmuşcasına bağırıyor, yalnızca korkudan oluşmuş

sesleri yükselip alçalıyor, birden damda saçsaça başbaşa yuvarlanıp birbirlerini tırmalıyorlardı.

— Miyav, miyaav! dedi Zorba ve kart dilbere bir göz attı.

O da gülümseyip, masanın altından berikinin elini sıktı. Gırtlağı açıldı, iyice keyiflenerek yemeğe başladı.

Güneş alçalarak küçük pencereden içeri girdi ve Bubulina'nın ayakları üstüne oturdu. Koca şişe boşalmıştı; Zorba yaban kedilerininki gibi dikilmiş bıyıklarıyla «dişi cins»e doğru yaklaşmıştı. Madam Ortans ise büzülmüş, kafası omuzlarının arasında, o şarap kokan sıcak soluğu ürpererek üzerinde hissediyordu. Zorba eğilip bana sordu :

— Ne sırdır bu da, be patron? Bende her şey tersine gidiyor. Söylediklerine göre küçükken ihtiyara benzermişim; ağırbaşlı, az konuşur bir adam olup ihtiyarlara benzeyen kalın bir sesim varmış. Dedeme benziyormuşum! Yılları yüklendikçe de o derece hafifliyorum. Yirmi yaşında çılgınlıklar yapmaya başlamışım ama, çok değil. Alışılmış olanlarını. Kırk yaşına gelince gençliğimi iyice hissetmeye başladım ve ondan sonra büyük çılgınlıklara doğru yelken açtım. Altmışımda olduğum şu anda da altmış beşimdeyim ama patron, lâf aramızda, evet altmışıma girdiğim şu anda da, dinim hakkı için dünyaya sığamıyorum! Sen bunu nasıl açıklarsın, patron?

Bardağı kaldırdı, kadınına tatlı tatlı baktı:

— Sağlığına içiyorum, Bubulina'm! dedi. İnşallah yeni yılda dişlerin ve kılıçlar gibi kaşların biter, cildin mermer gibi olur da şu kurdelecikleri artık boynundan atarsın! İnşallah yine Girit ayaklanır, dört Büyük Devlet yine donanmalarıyla gelir Bubulina'm, her donanmanın amirali, her amiralin de kıvırcık ve kokulu sakalları olur. Sen de, yine dalgaların arasından fırlayıp şarkıya yandık, aman! başlarsın, denizkızım benim! Bütün donanmalar da, şu iki vahşi kayaya çarpıp parçalanır!

Bunu söyleyince o kocaman elini Madam'ın susağa benzeyen porsumuş göğüslerine uzattı.

Zorba yine tutuşmuştu. Aşırı istekten sesi kısıldı. Bir zamanlar sinemada, bir Paşa'nın Paris kabarelerinde dolaştığını seyretmiştim; dizlerine sarışın bir yosmayı oturtmuştu. Paşa yanıp tutuştukça, başlığındaki püskülün de yavaş yavaş kalktığı, önce kıpırdandığı, yatay bir hal aldığı, sonra da fayrap edip dimdik havaya kalktığı görülüyordu.

Zorba bana sordu:

— Neden gülüyorsun, patron? Madam'ın aklı hâlâ Zorba'nın sözlerindeydi.

— Ah Zorba'm! dedi. Olur mu bunlar? Gitti gençlik!

Zorba, biraz daha yaklaştı; iki sandalye birbirine yapıştı. Zorba, kadının bluzundaki üçüncü önemli düğmeyi de çözmeye çalışırken,

— Dinle de sana söyleyeyim Bubulina'm, dedi, dinle de sana vereceğim büyük armağanı anlatayım : Mucizeler yaratan yeni bir doktor türedi. Bir ilâç veriyor -toz mu desem, damla mı desem? Seni aldatmış olurum- yine yirmi, en çok yirmi beş yaşında oluyorsun. Merak etme Kira Bubulina'm, bu ilâçtan senin için Avrupa'ya ısmarlarım...

Bizim kart dilber silkindi; kafasındaki seyrek kıllar arasından parlak, kırmızı cildi göründü.

— Doğru mu? diye bağırdı. Doğru mu bu?

Porsumuş tombul kollarını Zorba'nın boynuna doladı. Ona sürtünerek, guruldayan bir güvercin gibi,

— Doğruysa bu, Zorba'm, dedi, ve eğer bunlar damla ise, bana bir damacana sipariş et; ama toz ise... Zorba,

— Bir çuval! diyerek üçüncü düğmeyi açtı. Bir ara susmuş olan kediler yeniden bağrışmaya başladılar. Sesin biri inleyip yalvarıyor, öteki tersleyerek yılgı veriyordu. Bizim hatun esnedi, gözleri çipilleşti.

— Kedileri işitiyor musun? Utanmıyorlar... diye mırıldandı ve Zorba'nın dizlerine oturdu. Boynuna yaslanıp içini çekti. Fazla şarap içmiş, gözleri şişmişti. Zorba,

— Ne düşünüyorsun Bubulina'm, dedi, gözlerin neden yumuldu?

Avucu göğüsle dolmuştu. Çok gezmiş denizkızı, ağlamaklı bir sesle mırıldandı:

— İskenderiye... İskenderiye... Beyrut... İstanbul... Türkler... Araplar... şerbetler... yaldızlı sandallar... fesler...

Yeniden iç geçirdi:

— Ali Bey geceleyin benimle kaldığı zaman -ne bıyıklar, ne kaşlar, ne kollardı onlar!-para verir, avlumda sabaha kadar davul zurna çaldırırdı. Komşu kadınlar hırslarından kudurur, «Ali bey yine Madamla,» derlerdi... Sonra İstanbul'da Süleyman Paşa, cuma günü, camiye giden Sultan görür de güzelliğime vurulup beni haremine alır diye, gezmeğe bile salıvermezdi... Sabahleyin evden çıkarken, bir erkek yaklaşmasın diye, kapıma üç arap dikerdi... Ah, küçük Süleyman'ım benim!..

Mendilini çıkarıp ısırmaya başladı. Tıpkı bir sukaplumbağası gibi durmadan su salıveriyordu.

Zorba onu yandaki sandalyeye bırakıp boğulmuş gibi ayağa kalktı; iki üç kez aşağı yukarı gidip geldi; pufluyordu. Oda birdenbire ona küçük gelmişti. Eğilip bastonunu yerden aldığı gibi kendini avluya attı. Merdiveni duvara dayadı; basamakları ikişer ikişer çıktığını gördüm.

— Kimi dövmeye gidiyorsun Zorba? diye bağırdım, Süleyman Paşa'yı mı?

— Allah kahretsin şu kedileri! Rahat vermiyorlar!

Ve bir sıçrayışta dama çıktı.

Sarhoş olmuş ve saçları karmakarışık bir halde bulunan Madam Ortans, çok öpülmüş gözlerini yummuştu; uyku onu kaldırmış, Doğu'nun büyük kentlerinde, kapalı bahçelere, karanlık haremlere, sevdalı paşalara götürüyordu. Sonra yine uyku, onu denizlerden geçiriyor, düşünde dört olta atarak dört büyük zırhlı avladığını görüyordu.

Hafif hafif soluyor ve horluyordu kart dilber; uykusunda mutlu mutlu gülümsedi; görünüşe bakılırsa, denizde yıkanıp serinliyor gibiydi!

Zorba bastonunu sallaya sallaya içeri girdi. Madam'a bakarak,

— Uyuyor mu? dedi. Uyuyor mu dişi domuz?

— Evet Paşam, dedim. Onu, ihtiyarları gençleştiren Doktor Voronof, yani uyku alıp götürdü, Zorba Paşam! Şimdi o yirmi yaşındadır ve İskenderiye ile Beyrut arasında geziniyor.

Zorba yere tükürerek mırıldandı:

— Yokolasıca pis murdar! Nasıl gülümsüyor, görüyor musun? Haydi, gidelim patron?

Kalpağını giyip kapıyı açtı.

— Böyle kaçıp onu yapayalnız bırakmamız ayıp değil mi? dedim.

Zorba homurdandı:

— Yalnız değil, görmüyor musun? Süleyman Paşa ile birlikte! Kokmuş karı, dişiliğin yedi kat göklerinde... Haydi!..

Dışarı, serin rüzgâra çıktık; ay gökyüzünde tam bir mutlulukla yükseliyordu. Zorba, iğrenmiş halde:

— Kadınlar, dedi, tuh! Ama, kabahat sizde değil, biz sersemlerde, biz horoz beyinlilerde, Süleyman'larda, Zorbalarda...

Sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

— Bizim de kabahatimiz yok. Yalnız bir kişi kabahatli, yalnız bir kişi: Büyük sersem ve Horozbeyinli... Büyük Süleyman ve Büyük Zorba... Kim olduğunu biliyorsun!

— Gerçekten varsa, dedim. Ama ya yoksa? — O zaman tükür içine!

Bir süredir hızlı yürüyorduk, Zorba konuşmuyordu. Çetin düşüncelere dalmıştı, çünkü ikide bir bastonuyla taşlara vuruyor ve yere tükürüyordu. Birden döndü:

— Allah, dedemin kemiklerini aziz etsin! dedi. Rahmetli dedem kadınlardan anlardı; kadınları çok severdi çünkü. Kadınlar canına okumuştu onun. «Hayır- duam üstüne olsun Aleksi,» derdi, «kadınlardan koru kendini! Allah kadını yaratmak için Adem'in kürek kemiğini çıkardığı zaman -o âna lanet olsun!- şeytan yılan oldu, hap diye kürek kemiğini kaptı ve kaçtı... Allah koşup onu yakaladı ama, elinden kaydı; yalnız boynuzları kaldı elinde. Allah dedi ki: 'iyi hanım kaşıkla da iplik eğirir; ben de kadını şeytanın boynuzlarından yaparım.' Yaptı ve bizi de şeytan aldı, Aleksi'm benim! Kadının neresine dokunursan şeytan boynuzudur; kendini koru oğlum! Cennet'in elmalarını da o çalıp koynuna soktu; şimdi de kahrolasıca, aşağı yukarı gezinip süzülüyor! Bu elmalardan yedin mi, hapı yuttun! Yemedin mi, yine hapı yuttun! Ne öğüt vereyim sana, be oğlum? Ne istersen onu yap!» Rahmetli dedem bana bunları söylerdi ama, ne gezer bende akıllanmak? Ben de onun yolunu tuttum ve Şeytan'a doğru yürüdüm!

Köyü hızla geçiyorduk. Sanki insan sarhoş olmuş, yürümek için dışarı çıkmış da, dünyayı değişmiş bulmuştu; ayın canı sıkılmıştı, kendisi de can sıkıyordu. Yollar süt nehirleri halini almış, çukurlar kireçle dolmuş, dağlara kar yağmıştı.

İnsanın elleri, yüzü, boynu ateşböceğinin karnı gibi fosforlanıyordu. Ay, insanın göğsünde yuvarlak ve egzotik bir madalya gibi sarkmaktaydı.

Atlar gibi, hızlı hızlı yürüyor, böyle içkili olduğumuz için, vücudumuzu uçuyormuş gibi hafif hissediyorduk. Arkamızdaki uyuyan köyde, damlara çıkmış köpekler, gökleri Ay'a dikilmiş, acı acı uluyorlardı. İnsanın da, hiç nedeni yokken, boynunu kaldırıp ulumaya başlayası geliyordu.

Şimdi dulun bahçesi önünden geçiyoruz, Zorba durdu; şarap, iyi yiyecekler ve ay, onu sersemletmişti. Boynunu dikti ve o koca eşek sesiyle, sanırım o anda aşka gelmiş olduğu için, kendi uydurduğu edepsizce bir maniyi okumaya başladı

Seveyim, o güzel vücudunun belden aşağısını, Canlı alır ve bir anda öldürür yılan balığını!

— Bu da, şeytanın başka bir boynuzu, dedi, yürü patron!

Barakaya vardığımızda gün doğmak üzereydi. Ben bitkin halde kendimi yatağa attım. Zorba yıkandı, gazocağını yakıp kahve yaptı. Kapının önünde yere bağdaş kurdu, bir sigara yaktı. Dimdik ve hareketsiz vücuduyla sakin sakin sigarasını içiyor, denize bakıyordu. Yüzü ciddi, derlitopluydu; çok sevdiğim bir Japon resmine benziyordu: Rahip portakal rengi cübbesine bürünerek bağdaş kurmuş... Sert, özenle yontulmuş, yağmurlardan siyahlaşmış yüzü parlamakta ve dimdik boynu ile önündeki kapkara geceye korkmadan bakmaktadır...

Ayışığında Zorba'ya bakıyordum. Korkusuzca ve safça kendini dünyaya nasıl uydurduğunu, vücudunun ve ruhunun nasıl birleştiğini, kadının, erkeğin, beynin, uykunun ve her şeyin kendi kendine, neşe ve uyum içinde, onun teniyle bütünleşip, nasıl Zorba'yı oluşturduğunu görüyordum, insanla dünyanın bu derece dostça bağdaştığını asla görmemiştim.

Ay artık batmaya başlamıştı; yusyuvarlak ve soluk yeşil renkteydi; denize, anlatılmaz bir tatlılık yayılıyordu.

Zorba sigarasını attı, elini uzattı; bir sepetin içini karıştırdı, sicimler, makaralar, tahta parçaları çıkardı, yağ kandilini yaktı ve hava yolunun denemelerini yapmaya başladı. İlkel oyuncağının üzerine eğilmişti, güç problemlere daldığı kesindi, çünkü ikide bir hırsla kafasını kaşıyor, küfrediyordu. Birdenbire bıkkınlık içinde, bir tekme vurarak hava yolunu yıktı.

12

Uyuyakaldım; uyandığımda Zorba gitmişti. Hava soğuktu. Kalkmaya hiç hevesli değildim. Elimi tepemdeki rafa uzattım, sevdiğim için yanımda getirdiğim bir kitabı, Mallarme'nin şiirlerini aldım. Yavaş yavaş, rastgele okudum. Kapadım, yine açtım ve attım. Bütün bunlar, bugün ilk kez bana kansız, insanca kokusu olmayan şeyler gibi geldi; mavi boyaları kaçmış, havada duran boş sözler! Tertemiz, süzülmüş, mikropsuz, ama aynı zamanda besleyici lezzeti, hayatı olmayan bir su...

Yaratıcı parıltısını yitirmiş dinlerde, ilâhlar, insanların yalnızlığını ve duvarlarını süslemek için nasıl ozanca süslere ağırlık verirlerse, bu şiirlerde de durum öyleydi. Yüreğin erişilmez istekleri, tohum ve toprakla yüklü, eksiksiz bir oyun, bir akıl, havasal ve anlaşılmaz bir mimari yapı haline gelmişti.

Kitabı açıp yeniden okumaya başladım. Bu şiirler bunca yıldır niçin etkilemişti beni? Arı şiir! Hayat saydam ve hafifçecik bir oyun olsun ki, onu bir boğum kan bile ağırlaştırmasın. İnsan ruhu köylü, kaba ve pistir -aşk, ten, çığlık,- maddeden kurtulup düşünce olur ve aklın yüksek dereceli fırınında simyadan simyaya sürüp gelişir!

Beni o derece baştan çıkarmış olan bütün bunlar, bu sabah nasıl da şarlatanca cambazlıklar gibi görünmüştü! İnsanın ruhsal acıları, her zaman, her uygarlığın sonunda, çok ustaca hokkabaz oyunlarıyla -arı şiir, arı müzik, arı düşünce- ile biter. Her din ve sahtekârlıktan öksüz kalmış, artık hiçbir şey beklemeyen, hiçbir şeyden korkmayan son insanın bütün toprağı, ruh halini almıştır ve ruhun artık beslenmek için köklerini salıp emeceği yer yoktur... Son insan da kendini boşalttı; artık ne tohum, ne gübre, ne de kan. Her şey sözcüklere dönüştü. Her sözcük topluluğu da müzik hokkabazlığına yöneldi. Şimdi son insan daha da ileri gidiyor; yalnızlığının ucunda oturuyor ve müziğin çözümünü, sağır matematik ölçülerle yapıyor.

Silkindim. Buda, işte o son insandır! diye bağırdım. Anlamın korkunç sırrı budur. Buda, boşalmış olan «temiz» ruhtur, içinde hiçbir şey yoktur, o

Hiç'tir. İçinizi boşaltın, aklınızı boşaltın, kalbinizi «boşaltın!» diye bağırıyor; ayağının bastığı yerden artık su çıkmıyor, ot bitmiyor ve orada çocuk doğmuyor.

Onu içimden çıkarmam, üzerine sözcüklerin ağını atıp atıp yakalamam, kurtulmam için benzetişler ve büyülü seslerle kendisine birçok yeminler etmem, baştan çıkarmam gerek diye düşündüm.

Buda'yı yazmam, artık bir edebiyat oyunu olmaktan çıkıyordu. Bu, içimdeki büyük öldürücü bir güçle, kalbimi yiyen büyük olmazla savaşmamdı artık; hayatım bu savaşa asılmış duruyordu.

Elyazmasını sevinçle aldım; şimdi kalbimi bulmuştum, artık nereye varacağımı biliyordum! Buda, son insandır, biz daha başlangıçtayız; yemedik, içmedik, yeter derecede öpmedik, daha yaşamadık bile. Bu tüyü dökülmüş narin ihtiyar, bize vaktinden önce geldi. Onu, olabildiği kadar çabuk yerinden etmeliyiz!

İçimden böyle bağırıyor ve yazmağa başlıyordum. Bu artık yazma değil, canavarı derinliklerimden çıkaracak bir savaş, zalim bir kovalamaca; sarma ve söküp atmaydı. San'at, gerçekte, bir büyü oyunudur. İçimizde pusuya yatmış karanlık güçler oturmaktadır; öldürmek, yıkmak, öçalmak, saldırmak için her zalimce davranışımızda, sanat tatlı flütüyle gelip bizi kurtarıyor.

Bütün gün yazıyor, savaşıyordum. Akşamüstü artık bitmiştim. Ama biliyordum ki, bugün ilerlemiş, birkaç yüksekliğe birden egemen olmuştum. Zorba gelsin de yemek yiyeyim, uyuyayım, yeniden güç kazanarak şafakta yine savaşa başlayayım diye sabırsızlanıyordum.

Zorba tam ışıkların yanacağı sırada geldi; yüzü sevinçliydi. Kendi kendime.- «O da buldu, o da buldu!» dedim ve bekledim.

Geçende bıkkınlıkla, öfke içinde şunları söylemiştim ona:

— Paralar bitiyor Zorba, ne olacaksa bir an önce olsun! Hava yolunu işletelim; kömür işi rastgitmezse, kendimizi oduna verelim. Yoksa hapı yuttuk demektir.

Zorba başını kaşımıştı.

— Paralar bitiyor mu patron? Çok kötü bu!

— Bitti. Yedik Zorba! Hesabını yap. Hava yolunun denemeleri nasıl gidiyor? Daha bir şey yok mu?

Zorba başını indirmiş, yanıt vermemişti. Çok utanmıştı o gece, öfkeyle,

«Allah kahretsin o yamacı!» demişti. «Ama bu işin üstesinden geleceğim, patron!»

Ve şimdi içeri girdiğinde Zorba'nın yüzünde başarmanın sevinci vardı.

— Buldum patron! diye bağırdı. Tam eğimi buldum. Elimden kaçıyordu namussuz, kaçıyordu ama, yakaladım onu!

— Öyleyse, acele yol ver! Toplara ateş Zorba! Ne gerekli sana şimdi?

— Yarın sabah Kastro'ya gidip gerekli aracı gereci almalıyım. Kalın çelik tel, makaralar, küçük takozlar, çiviler, kancalar... Kuş gibi gidip geleceğim.

Alelacele ateşi yaktı, yemek pişirdi, yedik. Bu kez daha büyük bir iştahla yedik; çünkü bugün ikimiz de iyi çalışmıştık.

Sabahleyin Zorba'ya köye kadar arkadaşlık ettim. Yolda linyitin işlenmesi konusunda uzun uzun konuştuk. İnişte Zorba bir taşa çarptı, taş aşağılara yuvarlandı gitti. Zorba, hayatında bu kadar hayranlık verici bir görüntüyü ilk kez görüyormuş gibi şaşkınlıkla durdu; dönüp bana baktı, gözlerinde çok hafif bir korku sezdim. Sonunda bana:

— Sen hiç dikkat ettin mi, patron-, dedi. Taşlar varlıklarına inişte sahip oluyor.

Konuşmadım ama, sevincim büyüktü. Büyük konuşmacılar ve büyük ozanlar da, aynı biçimde ve hep ilk kez görürler. Önlerinde her sabah, yepyeni bir dünya bulurlar; bulurlar değil, onu yaratırlar.

Zorba için evren, ilk insanlar için olduğu gibi, koyu kıvamlı bir görünümdü; yıldızlar üstünden akıp gidiyor, deniz onun şakaklarında kırılıyordu. Yeryüzünü, suları, hayvanları ve Tanrıyı, aklın biçim değiştirici girişimi olmadan yaşıyordu.

Haber verilmiş olduğu için, Madam Ortans bizi kapının eşiğinde beklemekteydi. Boyanmış, pudra ile kalafatlanmıştı; heyecanlı görünüyordu. Cumartesi akşamı verilen bir içkili baloya süslenir gibi süslenmişti. Kapının önünde katır hazırdı. Zorba atlayıp yuları yakaladı.

Bizim kart dilber, çekine çekine ilerleyip, tombul, minik elini katırın göğsüne dayadı. Sevgilisinin gitmesine engel olmak istermiş gibiydi.

— Zorba... diye guruldadı ve ayak parmaklarının ucunda yükseldi. Zorba!..

Zorba, yüzünü öteye çevirdi. Böyle yol ortasında sevdalı sululuklar hoşuna gitmiyordu. Zavallı Madam, Zorba'nın gözlerini görerek korktu; ama hâlâ yalnız bir yalvarış halindeki eli, katırın göğsüne dayanmaktaydı.

Zorba sinirli sinirli sordu :

— Ne istiyorsun?

O, yalvarır gibi mırıldandı:

— Zorba, uslu dur... Unutma beni Zorba. Uslu dur...

Zorba karşılık vermeden, yuları çekti ve katır yollandı.

— Uğurlar ola Zorba! diye bağırdım. Üç gün, duyuyor musun? Fazla değil ha!

Durdu, kocaman elini salladı. İhtiyar dilber ağlıyor, gözyaşları pudra tabakası üzerinde oluklar açıyordu.

— Söz, patron! Sağlıcakla buluşalım!

Ve zeytin ağaçlarının arasında kayboldu.

Madam Ortans ağlıyordu. Ağlıyor ve sevgilisinin rahat oturması için sermiş olduğu kırmızı battaniyenin arasıra gümüş yapraklar arasında yanıp sönüşüne bakıyordu zavallı. Az sonra o da görünmez oldu. Madam Ortans çevresine bakındı. Dünya bomboştu...

Kıyıya dönmeyip, yukarı dağa vurdum. Yokuştaki patikaya girmeden önce bir boru sesi işittim; köy postacısı, gelişini haber veriyordu. Elini sallayarak bana bağırdı:

— Patron!

Sonra yaklaştı, bir paket gazete ve dergi ile iki mektup verdi. Birini, gün bitip de kafam yatışınca okumak üzere hemen cebime soktum. Kimin yazdığını bildiğim için, sevincim uzun sürsün diye okumayı geciktirmek istiyordum.

Öteki mektubu ince, sinirli yazısından ve üzerindeki yabancı pullardan tanıdım. Eski bir okul arkadaşım olan Karayanis, Afrika'dan, Tanganika'ya yakın bir dağ köyünden gönderiyordu.

Bembeyaz ve keskin dişli, acayip, acımasız, esmerimsi bir adamdı bu. Ağzındaki köpek dişlerinden biri, yaban domuzlarınınki gibi dışarı çıkıyordu. Kesinlikle konuşmaz, bağırırdı. Tartışmaz, azarlardı. Çok gençken, din öğretmeni ve keşiş olduğu anayurdundan, Girit'ten kaçmıştı. Öğrencilerinden bir kızla işi pişirdi; aynı gün cübbeyi atıp vapura bindi. Afrika'ya bir akrabasının yanına gitti. İşe sarıldı, ip yapan bir imalâthane açtı, para topladı. Arasıra bana yazar, gidip yanında altı ay kalmamı isterdi. Her mektubunu açar açmaz, hattâ daha okumadan, daima bol iplikle bağlanmış sayfalarından sert bir havanın taştığını, saçlarımı dimdik ettiğini duyardım. Her zaman Afrika'ya gidip onu görmeye karar verir, her seferinde de gitmezdim. Patikadan ayrılıp bir taşın üzerine oturdum, bu mektubu okumaya başladım :

«Artık ne zaman karar verip geleceksin, Yunan istiridyesi; söyle bakalım? Sanırım, sen de tipik bir Rum oldun; kahvehanelerde sürtüyorsun? Ama, sanma ki yalnız kahvehaneler kahvehanedir; kitaplar da, alışkanlıklar da, ünlü ideolojiler de var. Bugün pazar, işim yok; kendi malım olan evimdeyim ve seni düşünüyorum. Güneş yakıyor, ocak gibi. Bir damla bile

yağmur yok. Burada Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında bardaktan boşanırcasma yağmurlar yağar.

«Yapyalnızım, böylesi hoşuma gidiyor. Burada birkaç Rum var ama, görmek bile istemiyorum, iğreniyorum onlardan. Siz lanet olasıca Yunanlılar, buraya bile, bize cüzzamınızı, o namussuz particiliklerinizi getirdiniz; Rumu bir bunlar, bir de iskambil, bilgisizlik ve ten yiyor.

«Avrupalılardan nefret ediyorum; bu yüzden burada, Vasamba dağlarında dolaşıyorum. Avrupalılardan, ama en çok da Rumlardan ve Yunanlı olan her şeyden nefret ediyorum. Sizin Yunanistan'ınıza bir daha ayağımı basmayacağım. Burada gebereceğim, ıssız dağdaki evimin önünde mezarımı hazırlatmaya başladım bile! Mezar taşını da diktim ve üzerine kendim, kalın majüskül harflerle şunları kazıdım:

BURADA YUNANLILARDAN NEFRET EDEN BİR YUNANLI YATIYOR.

«Yunanistan'ı hatırladığım zaman gülmekten katılıyor, tükürüyor, küfrediyor, ağlıyorum. Yunanlıları ve Yunanla ilgili olanları görmemek için Yunanistan'dan kaçtım; buraya geldim. Alınyazımı da birlikte getirdim - alınyazım getirmedi beni. İnsan istediğini yapar alınyazımı buraya ben getirdim. Köpek gibi çalıştım, gene de çalışıyorum. Nehir gibi ter döktüm, gene de döküyorum. Toprakla, rüzgârla, yağmurla ve işçilerle, benim kızıl ve kara kölelerimle savaşıyorum.

«Hoşlandığım hiçbir şey yok; bir teki dışında : Çalışmak. Bedence ve ruhça çalışmak. Ama bedence çalışmak daha iyi. Yorulmak, terlemek, kemiklerimin gıcırdadığını duymak hoşuma gidiyor. Paranın yarısını, neresi aklıma eserse oraya atıyor, savuruyorum; paranın uşağı değilim; para benim uşağım. Namusum üzerine yemin ederim ki, ben işin kölesiyim. Odun kesiyorum, İngilizlerle anlaşmam var.

İp yapıyorum. Şimdi pamuk da ekiyorum. Siyah, kızıl derili ve siyah-kızıl karışığı renkte birçok işçim var. Gübre köpekleri hepsi de! Kader budalaları. Pisler, yalancılar, sefihler. Dün akşam işçilerimden iki kabile, Vaya'lar ile Vagoni'ler, bir kadın yüzünden kapıştılar. Bir orospu yüzünden. Görüyorsun mübarekleri, tıpkı bizim Yunanistan'daki gibi! Küfürler,

dalaşmalar, kapıdışarı edilmeler. Kan için birbirlerinin kafalarını kırdılar. Kadınlar geceleyin koşup geldiler, onları yargılamam için çığlıklarla beni uyandırdılar. Kızdım. Onları önce şeytana, sonra İngiliz polisine yolladım. Ama, bütün gece kapımın önünde kalıp havladılar. Sabaha karşı, aşağı inip yargıladım onları.

«Yarın Pazartesi; sabah sabah Vasamba dağlarına, sık ormanlara, soğuk sulara, ölümsüz yeşilliğe çıkacağım. Eee, ya sen Babilonyalı Rum? Orospuların ve iğrençliklerin anası Babilonya'dan, Avrupa'dan ne zaman kopacaksın? Ne zaman geleceksin de, şu kızoğlankız dağlara birlikte çıkacağız?

«Zenci bir kadından bir çocuğum var: Bir kız. Anasını kovdum. Güpegündüz, her yeşil ağacın altında, açıkça bana boynuz takıyordu; bıktım ve kovdum işte. Fakat çocuğu alıkoydum; -şimdi iki yaşında. Yürüyor, konuşmaya başlıyor; ona Grekçe öğretiyorum, öğrettiğim ilk cümle şu: 'Tuh sana Rumluk! Tuh sana Rumluk!'

«Bana benziyor hınzır! Yalnız geniş ve biraz yassı olan burnu, anasının... Onu seviyorum, tıpkı bir kediyi, bir köpeği sever gibi... Küçük bir hayvan gibi!.. Sen de gel, Vasamba'lı bir kadından bir oğlun olsun da, ikisini evlendirelim!»

«Hoşçakal! Şeytan seninle de olsun, benimle de olsun, sevgili dostum!»
Karayannis

Mektubu dizlerimin üstünde açık bıraktım. İçimde yine kaçma isteği tutuşmuştu; kaçma zorunluğundan değil; bu deniz kıyısında iyiyim, beni rahat rahat alıyor burası; hiçbir şeyim de eksik değil; ama şu istek beni yiyor: Ölmeden önce, elimden geldiği kadar çok toprak ve deniz görmek.

Kalktım. Düşüncemi değiştirdim. Yukarı, dağa tırmanacağıma kıyıya indim. Ceketimin üst tarafındaki öteki mektubu hissediyor, kendimi tutamıyordum. Neşenin tatlı, öldürücü tadı, yeter derecede dayandı diyordum.

Barakaya vardım, ateş yaktım, çay yaptım; ekmek, yağ, bal ve portakal yedim. Soyundum, yatağa uzandım, açtım mektubu.

«Merhaba genç aydın öğrencim ve hocam!

«Burada işler çok zor, şükür Allah'a! Mektubu açar açmaz, hemen kızmayasın diye, en tehlikeli sözü içimde (bir canavarı parmaklıklar arasına hapseder) hapsediyorum. İşler burada zor, şükür Allah'a!

Güney Rusya ile Transkafkas'da yarım milyon Yunanlı tehlikede. Bunların çoğu yalnız Türkçe yada Rusça konuşur; ama kalpleri bağnazca Grekçe konuşur. Bizim kanımız... Senin sevgili Odisseas'ının gerçek torunları olduklarını anlaman için (gözlerinin nasıl hırsla parladığını, dudaklarının nasıl hilekârca ve zevk düşkünlerine özgü biçimlerle gülümsediğini, efendi efendi mujikleri çalıştırmayı nasıl becerdiklerini) bir kez görmen yetişir; o zaman onları sevecek ve yokolup gitmelerine boyun eğmeyeceksin.

«Çünkü onlar yokolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorlar. Ellerinde neleri var, neleri yoksa yitirmişler; açlar... Onları bir yandan partizanlar kovalıyor, öte yandan Kürtler... Daha çok Gürcistan ile Ermenistan'ın birtakım kentlerinde göçmen olarak toplanmışlar; yiyecek, giyecek ve ilâç yok. Limanlara birikip özlemle Yunan vapurlarının gelip kendilerini almalarını bekliyorlar. Anayurtları Yunanistan'a dönmek için. Irkımızdan bir parça, yani ruhumuzun bir parçası paniğe tutulmuş, hocam.

«Eğer onları yazgılarıyla başbaşa bırakırsak yokolacaklar. Onları kurtarmamız ve ırkımıza en çok yakışan yerde, özgür topraklarımızda, yukarı Makedonya'da, ötede Trakya sınırlarında yeniden kökleştirmemiz için çok sevgi, çok akıl, heyecan ve örgüt senin o birleştikleri zaman çok sevdiğin iki erdem gerek. Zorunludur bu; yüzbinlerce Yunanlının canı ancak böyle kurtulur; biz de onlarla birlikte kurtuluruz. Buraya gelir gelmez, bir çember çizdim çünkü; düşünebiliyor musun, bu çembere de 'görevim' adını taktım. Ve dedim ki: 'Bu çemberin içindekileri kurtarabilirsem, ben de kurtulurum. Kurtaramazsam, ben de yokolurum.' Evet, bu çemberin içinde tam beşyüzbin Yunanlı var.

«Kentlere, köylere koşuyor, Yunanlıları topluyor, kendilerine hatırlatmalar yapıyor, telgraflar çekiyor, vapurlar, yiyecek, giyecek, ilâç göndersinler ve bütün bu insanları Yunanistan'a götürsünler diye, resmî kişileri inandırmaya çalışıyorum. Bu savaşı bu kadar inatla yapıyorsam, bu bir mutluluktur; mutluyum ben. Bilmiyorum, mutluluğumu senin dediğin gibi, boyuma göre

kestim mi? Keşke öyle olsa, boyum yüksek demektir o zaman. Ama ben boyumu, mutluluk saydığım şeylere, yâni Yunanistan'ın en kenar sınırlarına uydurmaya çabalıyorum. Ama boşvereyim kuramlara... Sen Girit'teki kıyıya uzanmışsın, denizi ve santuru dinliyorsun, vaktin var; benim ise yok. Enerji beni yiyor ve seviniyorum; hareket ve hareket... Başka kurtuluş yolu yoktur. Başta hareket vardı, sonda da hareket var.

«Şimdiki düşüncem çok basit ve bütün. Şöyle diyorum: Şu Pontüs'lüler ve Kafkaslılar, köylüler ve Tiflis'in, Batum'un, Novo Rossisk'in, Rostov'un, Odessa'nın, Kırım'ın tüccar ve küçük tüccarları bizimdir. Hepimiz aynı öndere sahibiz; ona sen Odysseus diyorsun, başkaları Konstantinos Paleologos **(1)** diyorlar, ama şu ölen değil, masalda Mermerleşmiş olanı. Ben, izin verirsen, bizim bu önderimize 'Akritas **(2)** diyorum. Bu sözcük daha çok hoşuma gidiyor, daha ciddi ve daha savaşçı... Çünkü bunu duyar duymaz insanın içinde, durmadan uç ve sınırlarda savaşan, her zaman silâhlı, ölümsüz Yunanlı silkinir. Ulusal, manevî ve ruhî, her sınırda... Ve eğer sen buna Digenis dersen, tarihimizi, Doğu ile Batı'nın hayranlık verici anlaşmasını daha da derinden çizmiş olursun.

(1) Paleologos: Son Doğu Roma imparatoru (1448-1453)

(2) Akritas: Digenis Akritas, bir Yunan efsanesinin kahramanıdır.

«Şimdi, bütün çevre köylerden Yunanlıları toplama çabasındayım. Kürtler, bir papazla bir öğretmen yakalayıp katırlar gibi nallamışlar. Hepsi, korku içinde, konakladığım eve toplandılar; ilerleyen Kürtlerin, durmadan biraz daha yaklaşan top seslerini duyuyoruz. Sanki, onları kurtaracak güç bende varmış gibi, gözlerini bana dikmişler.

«Yarın Tiflis'e gitmem gerekiyordu, ama şimdi tehlike karşısında gitmeye utanıyorum. Kalacağım. Korkmuyorum diyemem, korkuyorum ama, utanıyorum da. Rembrandt'ın 'Savaşçı'sı olsa, o bile aynı şeyi yapmaz mıydı? O da kalırdı; öyleyse, ben de kalıyorum. Eğer Kürtler içeri girerse, önce beni nallamaları doğaldır; haklarıdır da... İnanıyorum ki, öğrencin için böyle katırca bir son beklemiyordun hocam, değil mi?

«Uzun süren Grekçe bir tartışmadan sonra, bütün Yunanlılar bu gece katırları, atları, öküzleri, koyunları, kadınları ve çocuklarıyla toplanarak hep

birlikte kuzeye hareket etmeyi kararlaştırdık; ben en önde, sürünün kılavuzu koç gibi gideceğim.

«Sıradağlar ve tarlalar içinde, efsanevî adlarla gelen bir ulusun, peygamberlerden kalma göçü bu... Ben de, senin Yunanistan için dediğin gibi, Adanmış Toprak'a doğru, bu seçkin ulusu yönelten bir çeşit Musa - Yalancı Musa- olacağım. Elbet, Musa ile ilgili havailiğimde seni utandırmamak için, senin o kadar alay ettiğin zarif tozluklarımı atmam ve bacaklarıma deriler sarmam gerekirdi; kat kat yağ içinde uzun sakallarım ve en önemlisi, iki de boynuzum olmalıydı. Ama, yazık ki isteğini yerine getiremiyeceğim. Ruhumu değiştirmek, giyimimi değiştirmekten daha kolaydır. Tozluklarım var, sinekkaydı tıraş olmuşum ve bekârım.

«Sevgili hocam, belki de sonuncu olacak şu mektubumu alacağını umarım. Kimse bilemez. İnsanları sözde koruyan gizli güçlere güvenim yok benim. Kötülükler, amaçları olmadan sağa sola saldıran ve yanlarına kim rastlarsa öldüren kör güçlere inanıyorum ben. Eğer, yeryüzünden gidersem (herkesin kullandığı sözcüğü kullanıp seni korkutmamak için, kendim de korunayım diye 'gidersem' diyorum), evet, yeryüzünden gidersem, sağlıcakla kal, hocam! Söylemeye utanıyorum ama, söylemem gerek, bu yüzden bağışlanmak istiyorum: Ben seni çok sevmişimdir! »

Altta da, kurşun kalemle acele olarak şunlar yazılmış:

«EK: Vapurda, ben giderken verdiğimiz kararı unutmadım; eğer 'gidecek' olursam, bil ki, nerede olursan ol, sana haber vereceğim; sakın korkmayasın!»

13

Üç gün geçti, dört gün geçti, beş gün geçti, Zorba görünürlerde yoktu. Altıncı günü, Kastro'dan postalanmış çok sayfalı, upuzun bir mektup aldım. Kokulu, pembe bir kâğıda yazılmıştı, ucunda da, bir uçtan öbürüne, okla delinmiş bir yürek resmi vardı.

Orasına burasına serpiştirilmiş, kendine özgü deyimleri taşıyan mektubu dikkatle sakladım; yalnız, o güzel karalama yazılarını düzelttim. Zorba, kalemi keser gibi tutuyor; kuvvetle bastırıyordu; bu yüzden kâğıdın birçok yerleri yırtılmış, bazı yerleri de mürekkebe bulanmıştı.

«Sevgili patron, bay kapitalist!

«Ben, çoktandır dünyaya at, ya da öküz olarak gelmediğimi anlamış bulunuyorum. Yalnız hayvanlar yemek için yaşar. Yukarıki bölümlemeden çıkmak için, gece gündüz işler icadediyor, bir düşünce uğruna ekmeğimi tehlikeye atıyor, atasözlerini ters çeviriyor ve şöyle diyorum : 'Gelecek olan on, eldeki beşten iyidir!'

Zarar görmemiş olan pek çok kimseler yurttaştır. Ben yurttaş değilim, onun için zarar görebilirim. Pek çokları Cennet'e inanarak eşeklerini sağlam kazığa bağlamışlardır; benim eşeğim yok, özgürüm; eşeğim nerede ölürse ölsün, Cehennem'den korkmam; nerede yonca yerse yesin, Cennet'ten umudum yoktur. Cahilim, nasıl söyleyeceğimi bilmem, ama sen patron, beni anlarsın.

«Çok kişiler gururdan korkmuştur; ama ben onu yendim. Çokları düşünür, benim düşünmeye gereksinmem yok. İyilikten dolayı sevinmem, kötülükten dolayı da üzülmem; Yunanlıların İstanbul'u aldığını öğrensem, Türklerin Atina'yı almasıyla aynı şeydir bu benim için.

«Sana bu yazdıklarımdan, yaşımın ihtiyarlığa vardığını anlıyorsan, bana yaz. Ben, Kastro dükkânlarında, hava hattımız için tel alayım diye dolaşıyor ve gülüyorum.

Bana : 'Neden gülüyorsun, sağdıç?' diye soruyorlar. Ama nerden nereye hesap vereceğim onlara? Ben gülüyorum, çünkü tam telin iyi olup olmadığını anlamak üzere elimi uzattığım zaman birden insanın ne olduğunu, dünyaya neden geldiğini ve ne işe yaradığını düşünüyorum... Bana kalırsa, hiçbir şeye... Her şey aynı; karım olsa da, olmasa da, namuslu ve namussuz olsam da, bey ya da hamal olsam da; yalnız canlı ya da ölü oluşumun önemi var. Beni Şeytan ya da Allah alırsa (ne diyeyim patron, sanırım arada fark yok!) gebereceğim, pis kokulu bir leş olacağım, dünyayı kokutacağım ve bu dünya, boğulmamak için beni bir yere saklamak zorunda kalacak.

Şimdi söz gelmişken patron, senden korktuğum ve beni gece gündüz rahat bırakmayan bir şeyi (başka bir şeyden korkmam) soracağım; iyi saatte olsun, beni ihtiyarlık korkutuyor, patron! ölüm bir şey değildir, bir püfff! Ve mum sönüverir, ama ihtiyarlık... büyük ayıp bence.

İhtiyar olduğumu açık açık söylemeyi ve kimsenin ihtiyarladığımı haber almaması için elimden geleni yapmayı çok büyük bir ayıp sayıyorum; sıçrıyor, oynuyorum, belim ağrıyor ama gene oynuyorum; içiyorum, bir başdönmesi geliyor, dünya dönüyor ama, gene başım dönmemiş gibi dik duruyorum. Terliyor, denize dalıyor, soğukluyorum. 'Guh, guh!' diye öksürüp hafiflemek istiyorum ama, utanıyorum patron, öksürüğü zorla geri çeviriyorum. Yâni, benim hiç öksürdüğümü duydun mu patron? Hiç! Bu, yalnız başkalarının yanında değil, tek başıma olduğum zaman da böyle. Zorba'dan utanıyorum patron, ne diyeyim? Utanıyorum Zorba'dan.

«Bir zamanlar Aynaroz'da -oraya da gittim ama ayağım kırılaydı da gitmez olaydım!- Sakız'dan Peder Laurentio adında bir keşişle tanışmıştım. O herif, içinde bir şeytanın bulunduğunu sanıyordu; ona bir ad da takmıştı: Hoca diyordu. Zavallı Laurentio: 'Hoca Büyük Cuma günü et yemek istiyor' diye böğürür, kafasını kilisenin eşiğine vururdu; 'Hoca kadınla yatmak istiyor. Hoca Başpapazı öldürmek istiyor. Ben değil, Hoca, Hoca!' Ve hababam alnını taşa vururdu.

«Şimdi, benim de böyle içimde bir şeytan var patron, adına da Zorba diyorum, içerdeki Zorba ihtiyarlamak istemiyor, hayır istemiyor, hayır ihtiyarlamadı, o canavardır, simsiyah saçları, otuziki dişi ve kulağında bir karanfil var. Fakat, dışarıdaki zavallı Zorba su koyverdi, saçları aklaştı,

buruşup süzüldü, dişleri dökülüyor; kocaman kulağı, ihtiyarlara özgü beyaz eşek kıllarıyla örtüldü.

«Ben ne yapayım patron? İki Zorba ne zamana kadar güreşecek? Sonunda hangisi yenecek? Eğer çabuk kıkırdarsam iyi, o zaman üzülmem; ama, daha çok yaşarsam bittim demektir, bittim, patron; çökeceğim gün gelecek. Özgürlüğümü yitireceğim, gelinim ya da kızım bir velet, bir canavar olan çocuklarının yanmaması, düşmemesi, kirlenmemesi için dikkatli olmamı emredecekler ve eğer kirlenirse oturup, benim (tuuuuuuh!) temizlememi de...

«Aklında olsun patron, genç de olsan, aynı şeyler senin de başına gelecek. Onun için sözüme kulak ver, gittiğim yolda git, başka kurtuluş yolu yok; dağlarda dolaşalım, kömür, bakır, demir, tutya taşı çıkaralım, çok kazanalım, akrabalar bizden korksun, dostlar pohpohlasın, beyler şapkalarını çıkarsınlar. Bunu başaramazsak, ölüm daha iyidir patron; kurtlar, ayılar ve başımıza hangi canavar çıkarsa, onun tarafından öldürülmek daha iyi; helâl olsun ona! Allah dünyaya canavarları bunun için gönderdi; çökmeyelim de, bizim gibi bazılarını yesinler diye...»

Zorba buraya, renkli bazı kalemlerle yeşil ağaçların altında koşan uzun boylu, zayıf bir adamla, onu kovalayan yedi kırmızı kurt resmi yapmıştı; altına da kalın bir yazıyla şunları yazmıştı : «Zorba ve yedi günahlar!»

Ve şöyle devam ediyordu :

«Sanırım ki mektubumdan, ne kadar zavallı bir adam olduğumu anlayacaksın; yalnız seninle başbaşa olup konuşurken karamsarlığımın hafifleyeceğinden umutluyum. Çünkü sen de benim gibisin, ama bunu bilmiyorsun; senin de içinde bir şeytan var, adını bilmiyorsun henüz. Bilmediğin için de boğuluyorsun; onu vaftiz et de, hafifle patron!

«Zavallı olduğumu söylüyordum, değil mi? Bütün açıkgözlülüğümün budalalıktan başka bir şey olmadığını açıkça görüyorum; ama bazan, büyük bir adama yakışır düşüncelerle hareket ettiğim anlar oluyor, eğer içerideki Zorba'nın emrettiğini yapabilirsem, dünyayı şaşkın bırakıyorum.

«Hayatımda vadeli anlaşmam olmadığı için, en tehlikeli uçuruma vardığım zaman freni laçka ederim. Her insanın hayatı inişli yokuşlu bir çizgidir ve her akıllı adam kendini frenle idare eder; fakat ben patron, değerim buradadır, frenimi çoktan attım, çünkü karambollar, beni korkutmuyor; biz işçiler yoldan çıkmaya karambol deriz. Yaptığım karambollara dikkat ediyorum Allah belâmı versin! Gece gündüz koşuyor, keyfimi yaşıyorum ve isterse, kırılıp paramparça olayım. Yitirecek neyim var? Hiç! Sanki kendimi uslu idare etsem kırılmayacak mıyım? Kırılacağım; öyle ise toplara ateş!..

«Şimdi sen bana gülüyorsun patron, ama ben sana budalalıklarımı, -ya da haydi düşüncelerimi ya da zaaflarımı diyelim- vallaha, bu üçü arasında ne fark var, bilmem; yazıyorum, işin yoksa gül sen. Ben de, senin güldüğüne gülüyorum, böylece de dünyada gülmenin sonu gelmiyor. Her insanın kendi deliliği vardır; bana da öyle geliyor ki, en büyük delilik, bir deliliğe sahip olmamaktır.

«Yâni, şimdi ben burada, Kastro'da, deliliğimin eğitimini görüyorum ve kabul etmen için bunu sana ayrıntıları ile yazıyorum. Doğrudur, daha gençsin patron, ama ihtiyarlara ait hikâyeleri okudun ve bağışla ama, biraz ihtiyar oldun; onun için senin kabulünü istiyorum.

«Ben, her insanın ayrı bir kokusu olduğuna inanırım: Biz bunu anlamıyoruz, çünkü kokular birbirine karışıyor, hangisi senin, hangisi benim olduğunu bilemiyoruz; yalnız havanın pis bir koku yaydığını anlıyor; buna da insanlık adını veriyoruz. Kimileri, onu soluyup lavanta adını da veriyorlar; benimse kusacağım geliyor. Ama boş ver, bu başka bir türküdür.

«Namussuz kadınların müthiş bir burunları olduğunu ve hangi erkeğin kendilerine hasretlik çektiğinin, hangisinin ise nefret ettiğinin hemen kokusunu aldıklarını söylemek istiyordum da az daha freni salıverecektim. Bunun için hangi kente ayak bastımsa, şimdi bile, ihtiyar, çirkin suratlı ve freni bozuk olmama rağmen, daima arkamdan iki üç kadın gelmiştir ve gelir. Görüyorsun işte, av köpeği namussuzlar... Hemen kokumu aldılar, Allah iyiliklerini versin!

«Yani, hayırlısıyla Kastro'ya vardığımın ilk günü vakit akşamdı, güneş batıyordu. Hemen dükkânlara koştum, ama kapalıydılar. Bir hana gittim,

katırımı doyurdum, ben de yedim, yıkandım, sigaracığımı yaktım, dolaşmak üzere çıktım.

Kentte kimseyi tanımıyordum, kimse de beni tanımıyordu, yâni özgürdüm. Yolda ıslık çalabilir, gülüp kendi kendime konuşabilirdim; eğlencelik aldım. Tükürüyor, geziniyordum. Fenerler yandı; erkekler uzolarını içiyor, kokonalar evlerine dönüyordu. Hava pudra, mis sabunu ve mezelik şiş kebabı kokmaktaydı. Kendi kendime .- 'Ee, ulan Zorba', diyordum, 'ne zamana kadar yaşayacaksın ve burun deliklerin ne zamana kadar açılıp kapanacak ulan? Havayı koklamak için az zamanın kaldı zavallı! Derin soluk al!'

«Derin soluk alıyor ve büyük caddede bir aşağı, bir yukarı gidiyordum; bilirsin bu caddeyi. Birden şarkılar, horolar, tef sesleri ve aman aman'lar duydum, kulaklarımı diktim, sesin geldiği yana koştum; bir kafeşantandı burası; ben de onu istiyordum zaten; içeri girdim. Ön taraftaki küçük bir masaya yerleştim. Neden utanayım? Dedik ya, kimse bizi tanımıyordu... Özgürdüm.

«Peykede bir kartaloş oynuyor, eteklerini indirip kaldırıyordu, ama ben dikkat etmiyordum. Bir şişe bira ısmarladım ve al sana!.. Ufak tefek, tatlı suratı mala ile sıvanmış, kapkara bir kız gelip yanıma yerleşiverdi. Gülerek,

— İzin verir misin, dedeciğim? dedi.

«Ben alevi aldım; zevzek kızı gırtlak çıkıntısından yakalayıp sıkmak geldi içimden! Fakat kendimi tuttum, dişiliğine acıdım, garsonu çağırıp emri verdim:

— İki şampanya!

«Bağışla patron, sana ait olan paradan çok harcadım ama, işin içinde büyük çapta bir utanma sorunu vardı. Benim utanmam, senin de utanman demekti patron; bu zibidiyi önümüzde diz çöktürmeliydim. Gerekliydi bu. Ve ben biliyorum, bu güç anda beni öyle savunmasız bırakmazdın sen. Onun için, 'iki şampanya garson!'

«Tatlılar geldi; tatlı da ısmarladım, başka şampanya emrettim. Birisi, yaseminlerle geçiyordu, bütün sepeti alıp kızın kucağına boşalttım.

«İçtik, içtik ama, yemin ederim ki patron, ona dokunmadım bile. İşimi bilirim ben; gençken ilk yaptığım şey dokunmaktı; şimdi ihtiyarlığımda, ilk yaptığım şey masraftır. Cömert olmalı, parayı savurmalıyım; kadınlar böyle hareketler karşısında sersemler. Boktan yaratıklardır, kambur da olsan, ihtiyar da, pinpon da, içi geçmiş de olsan, hepsini unuturlar. Hiçbir şeye bakmaz kokmuşlar; yalnız para saçan ele bakarlar!

«Sağ olasın ve Allah bereketini arttırsın patron, harcıyor, harcıyordum ve o mübarek de artık yanımdan ayrılamıyordu. Yavaş yavaş beni izliyor, dizceğizini kuru bacaklarıma dokunduruyordu; ama ben, içimden erimeme rağmen, taş gibiydim. Başına gelirse bilmiş ol, bu kadınları deli eder. Senin, içinden yandığını anlasın, ama sen el uzatmayasın sakın!

«Sonunda, geceyarısı yaklaştı, gelip geçti; yavaş yavaş ışıklar söndü, kafeşantan kapanıyordu. Bir tomar binlik çıkarıp hesabı gördüm, garsona da büyük bir bahşiş verdim. Kızcağız yakama sarıldı. Baygın bir sesle sordu:

— Adın ne?

Ben iğneli bir tavırla karşılık verdim:

— Dedecik!

Namussuz dişi bana kuvvetli bir çimdik attı:

— Gel... dedi ve göz kırptı.

Küçücük elini tutup anlamlı anlamlı sıktım :

— Gidelim küçüğüm... dedim. Sesim kısılmıştı.

«Üst yanını anlarsın. Elimizin körünü yaptık. Sonra uykuya daldık. Uyandığım zaman nerede ise öğle olacaktı. Çevreme bakındım, bir de ne göreyim? Temiz mi temiz bir odacık, koltuklar, bir lavabo, sabunlar, şişeler, şişecikler, aynalar, aynacıklar, duvarlarda alacalı entariler ve bir sürü fotoğraf asılıydı bahriyeliler, subaylar, kaptanlar, jandarmalar, dansözler ve

sadece iki sandal giymiş kadınlar. Yanımda, yatakta da sıcak, kokulu, saçları dağılmış dişilik.

«Gözlerimi yumarak mırıldandım: 'Eee, Zorba, diri diri Cennet'e girdin; iyi burası, kıpırdama!'

«Sana başka zaman da söyledim patron, her insanın bir Cennet'i vardır; senin Cennet'in kitaplar ve büyük mürekkep damacanalarıyla dolu olacak; bir başkasınınki konyak, uzo ve şarap varilleriyle dolu olsa gerek; birininki de yığınla İngiliz lirası. Benim Cennet'im ise şu: Alacalı entarileri, kokulu sabunları, iki kişilik sustalı karyolası olan kokulu küçük bir oda ve yanımda dişilik...

«Açıkça söylenen günah, günah sayılmaz; bütün gün burnumu dışarı çıkarmadım. Nereye gideyim? Ne yapayım? Boşver; burada iyiydim. En iyi lokantaya emir verdim, bize bir tepsi dolusu, hepsi de kuvvet verici olan yemekler getirdiler : Siyah havyar, pirzola, balık, bol meyve, kadayıf. Yine elimizin körünü yaptık, yine uyuduk. Akşam üzeri uyandık, giyindik, onu koluma taktım ve çalışacağı kafeşantana gittik.

«Sözü uzatıp da başını ağrıtmayım, patron, bu durum hâlâ sürüp gidiyor. Ama üzülme, işlerimize de bakıyorum. Ara sıra çıkıp dükkânları dolaşıyor, bir göz atıyorum; teli alacağım, bize ne gerekse alacağım, sen üzülme! Bir gün önce, bir gün ya da bir hafta sonra olsa ne çıkar? Dişi kedi, acelesinden yavrularını ters doğurur derler; acele etme sen. İyiliğine olsun diye gözlerimin açılmasını, aklımın durulmasını bekliyorum ki, bizi aldatmasınlar. Her şeyden önce, telin iyi olması gerek, yoksa hapı yuttuk, öyleyse sabret ve bana güven!

«Benim sıfatım için de asla tasalanmayasın; heyecanlar beni besler, birkaç gün içinde yirmi yaşımı buldum. Öyle kuvvetim var ki, yeni diş çıkaracağım gibime geliyor; hatırlarsın, belim ağrıyordu, şimdi keklik kesildim; her sabah aynaya bakıp saçlarımın nasıl olup da hâlâ kara vernik olmadıklarına şaşıyorum.

«Diyeceksin ki, bütün bunları sana neden yazıyorum? Ben seni sırdaşım sayıyor ve bütün günahlarımı sana açıklamaktan utanmıyorum. Neden biliyor musun? Bana öyle geliyor ki, sen benim iyi ya da kötü şeyler

yapmama metelik vermiyorsun. Sen de elinde, Allah gibi, bir sünger tutuyor ve hepsini, plâf plâf siliyorsun. Onun için cesaret bulup bunları sana söylüyorum; dinle öyleyse :

«Ben altüstüm, nerdeyse pusulayı şaşıracağım, rica ederim, şu mektubumu alır almaz kaleme sarılıp bana bir şeyler yaz. Yanıtını alıncaya kadar diken üstünde oturacağım. Sanıyorum ki, yıllardan beri Allah'ın kayıtlarında yokum, ama şeytanınkilerde... Yalnız senin kaydında varım; onun için, senden başka hesap vereceğim kimse yok, o halde dinle. Buyur olan biteni :

«Dün burada, Kastro'nun yakınında panayır vardı, ama azizlerden hangisine ait olduğunu biliyorsam şeytan alsın beni! Lola -sahi, sana onu tanıştırmayı unuttum, adı Lola'dır bana dedi ki:

— Dedecik (bana hâlâ dedecik diyor ama, nazlı bir biçimde), dedecik, ben panayıra gitmek istiyorum.

— Git nineciğim, git! dedim.

—Ama ben seninle gitmek istiyorum.

— Ben gitmem, üşeniyorum, sen git.

Gözleri sulandı:

— Gitmez misin? Neden? İstemiyor musun?

— Sen gidersen isterim, gitmezsen istemem,

— Ama neden? Sen özgür bir insan değil misin?

— Hayır! değilim!

— Özgür olmak istemez misin?

— İstemem!

Ne diyeyim patron! İnfilâk edesim geldi.

— Özgür olmak istemiyor musun? diye bağırdım.

— Hayır, istemiyorum! İstemiyorum! İstemiyorum!

«Patron, sana Lola'nın odasında, Lola'nın kağıdıyla yazıyorum; rica ederim dikkat et; ben sanıyorum ki, özgür olmak isteyen insandır, kadın özgür olmak istemiyor; öyleyse, kadın insan mıdır?

«Rica ederim, bana hemen karşılık ver. Dostça saygılarımla! Ben Aleksi Zorba»

Zorba'nın mektubunu okuduktan sonra bir zaman kararsız kaldım. Kızmam mı, gülmem mi, yoksa hayatın kabuğunu, mantığı, ahlâkı, namusu aşarak lezzete varan bu eski adamı hazla seyretmem mi gerektiğini bilemiyordum. O kadar gerekli olan bütün değerler kendisinde yok da, onu, karşı konmaz bir biçimde en uç sınıra, uçuruma iten güç, evet yalnız bunun tehlikeli bir değeri kalmış onda.

Yazdığı zaman, sabırsız bir hızla kalemleri kıran bu okumamış işçi, maymunluktan kurtulmaya çalışan kaçan ilk insan gibidir, ya da insanlığın temel problemlerine egemen olmuş büyük filozoflar gibidir; onları âcil gereksinmeler gibi yaşar; çocuk gibi o da, her şeye ilk kez bakıyor, hep şaşıyor, soruyor, her şey ona olağanüstü görünüyor ve her sabah gözlerini açıp ağaçları, denizi, taşları, bir kuşu görünce, ağzı bir karış açılıyor. 'Nedir bu sır?' diye bağırıyor. Ağaç, deniz, taş, kuş ne demek?

Birgün, hatırlıyorum, köye doğru giderken, katıra binmiş bir ihtiyarla karşılaştık. Zorba, yuvarlak gözlerini kırpıştırarak katıra baktı. Bakışının ateşi ve şiddeti o kadar büyük olmalıydı ki, köylü korkuyla bağırdı:

— Allah rızası için sağdıç, katırıma nazar değdirme!

Ve istavroz çıkardı. Zorba'ya baktım:

— İhtiyara ne yaptın da bağırıyor? dedim.

— Ben mi? Ne yapacağım? Katıra baktım; senin de dikkatini çekmedi mi patron?

— Ne?

— Şey işte, dünyada katırların bulunması! Başka bir gün de, deniz kıyısında uzanmış okurken Zorba geldi, karşıma bağdaş kurup oturdu; santurunu dizlerinin üstüne koydu, çalmaya başladı. Gözlerimi kaldırıp ona baktım. Yüzü yavaş yavaş değişiyordu; kendisine vahşi bir sevinç, acayip bir uyanma egemen oldu. Uzun buruşuk boynunu silkeledi ve şarkı söylemeye başladı.

Makedonya havaları, hırsız şarkıları, vahşi çığlıklar... İnsan gırtlağı, tarih öncesi çağlarda olduğu gibi, bir çığlıkla büyük bireşim yaratıyor; bugün şiir, müzik, düşünce dediğimiz şeyler bunlar. Zorba, tâ içinden «Ah! Vah!» diye bağırdıkça, bizim uygarlık dediğimiz bütün ince kabuk çatlıyor, içinden ölümsüz canavar, kıllı ilâh, korkunç Goril fırlıyordu.

Linyitler, zarar ve kârlar, Bubulina'lar, hepsi yok olmaktaydı. Haykırış hepsini alıp götürüyordu, artık hiçbir şeye gereksinmemiz yoktu; ikimiz de Girit'in ıssız kıyısında, göğüslerimizin üzerinde hayatın bütün acısını ve zevkini taşıyorduk, acı ve zevk yoktu; güneş sallanıyordu, gece yaklaşıyor, Büyük Ayı gökyüzünün hareketsiz ekseni çevresinde raksediyordu, Ay yükseliyor ve korkuyla iki küçük canlının kumsal üzerinde şarkı söyleyip kimseden korkmadıklarını seyrediyordu.

Zorba fazla şarkıdan coşmuş halde, birden,

— Ulan, insan canavar be! dedi. Kitapları bırak, utanmıyor musun, insan canavardır, canavarlar okumaz!

Biraz sustuktan sonra güldü:

— Biliyor musun, dedi, Allah insanı nasıl yarattı, insanın, bu canavarın, ilk olarak Allah'a hangi sözleri söylediğini biliyor musun?

— Hayır! Nereden bileceğim? Orada değildim ki!

Zorba, gözleri kıvılcımlanarak bağırdı:

— Ben oradayım!

— Söyle öyleyse...

— Dinle öyleyse, patron: Allah bir sabah, cinleri başına toplanmış halde uyandı. 'Ben ne biçim Allah'ım ki', dedi, 'vaktimi geçirmek için, bana günnük yakacak ve küfredecek insanlarım yok? Baykuş gibi yalnız yaşamaktan bıktım artık! Tuuh!' Avuçlarına tükürdü, çamur yaptı, iyice yoğurdu; küçük bir insan yapıp güneşe bıraktı. Yedi gün sonra aldı, pişmişti. Allah ona bakıp güldü: 'Hay şeytan alsın beni!' dedi. 'Bu düpedüz domuz be! Başka şey istiyordum, başka şey oldu. Hapı yuttum, ama oldu bir kere...' Sonra, ensesinden yakalayıp bir tekme attı: 'Haydi bas!' dedi, 'git, başka domuz yavruları da yap. Dünya senindir; yürü! Biir, iki, maarş!..' Fakat o, domuz değildi iki gözüm.

Başında fötr şapka, omuzlarına rastgele atılmış bir ceket, ütülü bir pantolon ve kırmızı tüylü çarıkları vardı. Belinde de, ona şeytan vermiş olmalı üstünde, 'Seni yiyeceğim!' yazılı bilenmiş bir lâz bıçağı taşıyordu... Bu insandı; Allah, öpsün diye elini uzattı ona, ama insan, bıyığını burarak dedi ki: 'Yol ver be moruk, geçeyim!'

Zorba, benim kahkahayla güldüğümü görünce sustu. Suratını astı:

— Gülme! dedi, bu böyledir!

— Ama, sen nereden biliyorsun?

— Böyle oldu diyorum sana; ben Adem olsaydım böyle yapardım. Kellemi ortaya korum ki, Adem de böyle yaptı. Sen kitapların dediklerine kulak asma, beni dinle!

Yanıt vermemi beklemeden, kocaman elini uzattı ve yine santur çalmaya başladı.

Zorba'nın, üzerinde ok saplanmış resim bulunan mektubunu hâlâ elimde tutuyor; birlikte geçirdiğim zevk dolu günleri hatırlıyordum. Zaman, Zorba'nın yanında yeni bir tad almıştı; artık içimde ne olayların matematik silsilesi, ne de çözümlememiş problem kalmıştı; sıcak, ince elenmiş bir kum vardı; parmaklarım arasından yumuşak ve gıcıklayın bir biçimde akıp gittiğini hissediyordum.

Kendi kendime fısıldadım:

«Sağ olsun Zorba! İçimdeki titreşen kaygılara sevilen ve sıcak biçimlerini o verdi. O yokken, ben yine üşümeye başlıyorum.»

Kâğıt aldım, bir işçiyi çağırdım ve şu acele telgrafı çektim:

«Hemen gel.»

14

Pazartesi öğleden sonra, martın biri. Denizin karşısında bir kayaya yaslanmış, yazı yazıyordum. Bugün ilk kırlangıcı görmüştüm, sevinçliydim. Buda'yı başımdan uzaklaştırma duası kâğıt üzerinde engelsiz koşuyordu, onunla savaş yumuşamıştı, artık acele etmiyordum; kurtuluştan kuşkum kalmamıştı.

Birden çakılların üzerinde ayak sesleri duydum ve başımı kaldırdım. Bizim kart dilberin, süslü püslü bir firkateyn gibi, tutuşmuş, soluk soluğa, kıyıdan kıyıya, yuvarlana yuvarlana geldiğini gördüm. Kederli görünüyordu. Sıkıntı içinde bağırdı:

— Mektup var mı?

Onu karşılamak üzere ayağa kalktım, gülerek,

— Var! Çok çok selâm ediyormuş, gece gündüz seni düşünüyor, yemek yiyemiyor, uyku uyuyamıyor, ayrılığına dayanamıyormuş.

— Başka bir şey demiyor mu?

Ona acıdım; mektubu cebimden çıkarıp okur gibi yaptım. İhtiyar dilber dişsiz ağzını açıyor, küçük gözlerini yarım yumuyor, soluyarak dinliyordu.

Ben, okur gibi yapıyor, karıştırıyor, çıkaramıyormuş gibi davranıyordum; 'Dün bir lokantaya gittim patron, yemek yemeye. Karnım açtı. Baktım, güzeller güzeli, sahici bir peri gibi bir kız girdi içeri. Allah'ım, Bubulina'ma nasıl da benziyordu! Ve birden gözlerim çeşmeler gibi boşandı, boğazım düğümlendi; yutkunmak nerde, ben nerde! Kalktım, parayı verip çıktım. Ben ki, azizleri çok seyrek hatırlarım; sevda öyle çarpmış ki, patron, hemen Ay-Mina kilisesine koştum ve kocaman bir mum yaktım. 'Ay-Mina'm' diye dua ettim, 'sevdiğim melekten haberler almamı sağla benim. Kanatlarımızı çabuk birleştir!'»

Madam Ortans, yüzü canlanarak:

— Hi hi hi!., dedi.

Soluk almak ve kafamda başka yalanlar uydurmak için durarak sordum:

— Neden gülüyorsun hanımcığım? Neden gülüyorsun? Benimse ağlayasım geliyor.

O, kıkırdayarak guruldadı:

— Bilsen... Bilsen...

— Neyi?

— Kanat, ha... Allah'tan korkmaz adam, ayaklara kanat diyor. Yalnız kaldığımız zaman böyle diyor. Kanatlarımız birleşsinmiş... Hi hi hi!

— Daha aşağısını dinle hanımım da, şaş... Sayfayı çevirdim ve yine okur gibi yaptım: «Bugün yine bir berber dükkânının önünden geçiyordum; o anda berber, sabunlu su kabını döküyordu; sokak mis gibi koktu. Ben yine Bubulina'mı hatırlayarak ağlamaya başladım. Artık ondan uzakta yapamıyorum, patron. Deli olacağım. Sonunda şair bile oldum; iki gece önce, gözüme uyku girmedi, oturup ona bir de şiir yazdım... Lütfen ona oku da, neler çektiğimi görsün :

Ah, bir karşılaşsaydık, ikimiz bir sokakta, Sokak geniş olsa da alabilseydi derdimizi! Ufalasalar, ezseler, doğrasalar da beni, Yine sana koşar gelirdi kemiciklerim!

Madam Ortans, kızarmış, yarı kapalı gözlerle dikkat kesilmiş, mutluluk içinde dinliyordu. Kendisini nerdeyse boğacak olan boynundaki kurdeleyi de çıkarıp buruşuk etlerini serbest bıraktı. Susuyor, gülümsüyordu. İnsan onun aklının, sevinçli ve mutlu bir halde, uzakta, kaybolmuş sularda dolaştığını anlıyordu.

Aylardan Marttı; serin çimenler, kırmızı, sarı eflâtun çiçekler, berrak bir su ve yukarıda, siyahlı beyazlı sürüler halinde, şakıyarak çiftleşen serçeler; dişileri beyaz, erkekleri açık al renkli gagalarıyla siyah serçeler... Kocaman yeşil Muranalar *****, sudan ışıldayarak çıkıyor, büyük sarı yılanlarla

birleşiyordu. Madam Ortans, yine on dört yaşında olmuştu, yine İskenderiye'de, Beyrut'ta, İzmir'de, İstanbul'da, doğu halıları üzerinde, sonra da Girit'te parlak gemi döşemeleri üzerinde raksetmekteydi. Hatırlamıyor, karıştırıyordu. Hepsi ona aynı görünüyordu, memeleri denizler gibi kabarıyor, kumsallar yarılıyordu. Ve birden, o raksederken, deniz, teknelerle, pruvaları altın kaplı teknelerle doluverdi. Güvertelerinde renk renk tenteler, ipekten flamalar vardı. Gemilerden kırmızı fesleri dik, sırma püsküllü paşalar, ellerinde pahalı hediyelerle saygıdeğer beyler ve bıyığı terlememiş mahzun beyzadeler çıkıyordu. Parlak, üç köşeli şapkalarıyla amiraller, tertemiz yakalı, geniş dalgalı pantolonlarıyla genç denizciler çıkıyordu. Mavi çuhadan, şişkin poturlu, sarı çizmeli, saçlarına siyah mendiller bağlamış Girit delikanlıları çıkıyordu. En sonda da, upuzun sevdadan zayıflamış bir halde, parmağında kalın bir nişan yüzüğü ve kır saçlarında limon çiçeklerinden bir taçla Zorba gelmekteydi...

** Murana: Bir tür yılan balığıdır.*

Çok kalabalık geçen hayatında tanımış olduğu bütün erkekler, hepsi, hepsi, bir teki bile eksik kalmaksızın gemilerden çıkıyordu; hattâ akşam olduğu için kendilerini kimsenin görmediği İstanbul sularında, bir gün onu gezmeye götüren dişsiz kambur ihtiyar sandalcı bile... Hepsi, hepsi çıkıyor, ötelerinde de yallah edip muranalar, serçeler, kuğular çiftleşiyorlardı.

Erkekler çıkıyor, hepsi de, ilkbaharda birbirinden tıslayarak çözülüp dikilen sevdalı yılanlar gibi kümelerden çözülüp onunla birleşiyorlardı. Salkımın ortasında da bembeyaz çırılçıplak, ter içinde yarı çıplak açık dudakları ve keskin küçük dişleriyle, hareketsiz, doymak bilmez, dik göğüslü, onbeş yaşında, yirmi, otuz, kırk, altmış yaşında bir Madam Ortans çöreklenmekteydi.

Hiçbir şey yokolmadı, hiçbir sevgili ölmedi. Onun pârsümüş göğüslerinde hepsi, özel giysileri içinde canlandılar. Sanki Madam Ortans üç direkli, derin bir firkateyndir de, çalışmış olduğu şu kırk yıl içinde bütün sevgililer, onun üzerine, ambarlarına, küpeştesine ve direklerine tırmanmışlar, o da binlerce deliği ve binlerce kez yenilenmiş kalafatıyla uzaktaki o özlenen limana, evlenmeye doğru yol alıyor. Zorba da, binbir çehreye, Türk, Frenk, Ermeni, Arap, Rum... kimliğine bürünüyor ve Madam Ortans da onu kucaklamakla, o sonu gelmez kutsal alayın tümünü kucaklamış oluyordu.

Kart dilber, birden durduğumun farkına vardı, hayalleri dağılıverdi. Ağır yüklü gözkapaklarını açtı, oburca dudaklarını yalayarak, yakınır gibi,

— Başka bir şey demiyor mu? diye mırıldandı.

— Daha başka ne istersin, Madam Ortans? Görmüyor musun? Bütün mektup senden söz ediyor. Bak işte, dört sayfa. Şurda, köşede de bir kalp var, Zorba bunu kendi eliyle çizmiş. Bak, bir yanından öbürüne bir ok delip geçiyor onu... yâni sevda! Altında da bak, öpüşen iki güvercin. Kanatlarının üstünde de, görünmeyen ufacık yazılarla ve kırmızı mürekkeple birbirine sarılan iki ad yazılmış : Ortans - Zorba.

Ne güvercin vardı, ne de yazı; ama kart dilberin şişmiş küçük gözleri, baygın bir halde, özlemini duyduğu şeyleri görmekteydi. Bütün bunlarla yetinmeyip yine sordu.

— Başka? Başka?

Bütün bu iyi, güzel sözler kanatlar, sabunlu berber suları ve küçük güvercinler- hepsi boşunaydı, hava civaydı... Onun, pratik kadın kafası, daha elle tutulur, daha sağlam, başka bir şeyler istiyordu. Bu kaba sözleri, hayatında kim-bilir kaç kez dinlemişti! Ne işine? Çalıştığı bunca yıldan sonra, beş yolun ortasında kimsesiz kalmıştı.

Yine yakınır gibi mırıldandı:

— Başka? Başka?

Kovalanmakta olan dişi geyik gibi gözlerime baktı. Acıdım ona,

— Çok, çok önemli bir şey daha söylüyor Madam Ortans, dedim, onun için en arkaya bıraktım.

O heyecanla :

— De bakalım!., dedi.

— Döner dönmez, yaşlı gözlerle ayaklarına kapanıp, nikâhlanmanız için, sana yalvaracağını yazıyor. Artık dayanamıyormuş. Seni, karıcığı Madam

Ortans Zorba yapıp bir daha ölene dek ayrılmamanızı istiyormuş.

Bu kez, o kızarmış ufacık gözlerden yaşlar akmaya başladı, işte büyük sevinç, işte liman, işte bütün hayatın kederi! Rahat etsin, namuslu bir yatağa uzansın.. Yeter artık!

Gözlerini yumdu. Soylu bir tavırla,

— İyi, dedi, kabul ediyorum. Ama, ne olur, ona burada, köyde, düğün tacı olmadığını yaz; Kastro'dan getirsin. Pembe kurdeleli iki mum da getirsin. İyisinden bademli şeker de getirsin. Bana da beyaz bir gelin tuvaleti, ipekli çoraplar, ipek süslü iskarpinler getirsin. Ona çarşaflarımız olduğunu, yeni çarşaf gerekmediğini yaz. Karyolamız da var.

Siparişlerini yoluna koydu, kocasına da taşıtmaya başladı bile! Kalktı. Birden evli bir kadının gösterişli tavrını takınmıştı. Heyecanla durdu :

— Sana, dedi, söyleyecek çok önemli bir şeyim var.

— Buyrun söyleyin Madam Zorba.

— Ben ve Zorba seni severiz; cömertsin de, yüzümüzü kara etmezsin; bize sağdıç olur musun?

İrkildim. Bir zamanlar, babamın evinde bir hizmetçimiz vardı. İhtiyar Diamante altmışın üstünde, evlenmemiş kart bir kızdı. Bakirelikten dolayı yarı yarıya serseme dönmüş, sinirli, kupkuru biriydi; göğüsleri dümdüzdü ve bıyıkları vardı. Tombul, iyi beslenmiş bir köylü çocuğu olan mahalle bakkalının çırağı Miço'yu sevdi. Her pazar ona sorardı: «Beni ne zaman alacaksın? Al beni! Sen nasıl dayanabiliyorsun? Ben dayanamıyorum!» Müşteri olarak el altında bulundurmak için ona iyi davranan hınzır bakkal da: «Ben de dayanamıyorum,» derdi, «ben de dayanamıyorum Diamanto'm, ama biraz daha sabret. Benim de bıyıklarım çıkana kadar sabret...» Yıllar böyle geçiyor, ihtiyar Diamanto sabrediyordu. Sinirleri yatıştı, başağrıları azaldı, öpülmemiş kederli dudakları güldü. Çamaşırı daha iyi yıkıyor, daha az tabak kırıyor, artık yemeği yakmıyordu. Bir akşam gizlice bana sordu : «Sağdıcım olur musun, patron?» «Olurum Diamanto,» dedim. Üzüntüden boğazım düğümlendi.

Bu sağdıçlık beni çok üzmüştü; şimdi de Madam Ortans'ı duyunca irkildim:

— Olur, dedim, söz, Madam Ortans...

— Yalnız olduğumuz zaman bana yenge de! dedi ve süzülerek gülümsedi.

Kalktı, şapkasından taşan zülüflerini düzeltti, dudaklarını yaladı:

— Hayırlı geceler, sağdıç! dedi. Hayırlı geceler ve onu hayırlısıyla karşılayalım!

Salına salına, kart belini bir genç kız nazıyla sallayarak uzaklaşışına baktım; sevincinden uçuyordu. Eski, yan basılmış kunduracıkları kumda küçük, derin izler, derin çukurlar bırakmaktaydı.

Daha burnu dönmemişti ki, kıyıda acı seslerle ağlamalar duyuldu. Fırladım, koştum; öteki burunda kadınlar, ölüye ağlarmış gibi çığlıklar atıyorlardı; bir kayanın üstüne çıktım, çevreyi kolaçan ettim; köyden hareket eden erkek ve kadınlar koşuyor, arkalarında köpekleri havlıyor, öndeki birkaç atlının atı kişniyor ve görüntüyü koyu bir toz bulutu sarıyordu.

«Kötü bir şey olmalı,» diye düşündüm ve aceleyle buruna doğru indim.

Uğultu, tek bir ses halinde, daha da yüksek duyuluyordu. Güneş batmıştı. İlkbahara özgü iki üç pembe bulut, gökte hareketsiz duruyordu. Arhont Kızı'nın İnciri yeni yeşil yapraklarla donanmıştı.

Birden Madam Ortans sendeleyerek önüme çıktı. Saçları dağılmıştı. Soluya soluya geri dönmüştü. Ayağından çıkan kunduralarından birini elinde tutuyor, hem koşuyor, hem ağlıyordu.

— Sağdıç, sağdıç! diye bağırdı ve üstüme düşecek gibi oldu.

Onu tuttum:

— Neden ağlıyorsun, yenge?

— Korkuyorum... Korkuyorum...

— Neden?

— Ölümden!

Havadan ölüm kokusunu almış, ürpermişti. Onu, etleri gevşemiş kolundan yakaladım ama, ihtiyar vücudu direnip titremekteydi.

— İstemem... İstemem... diye çığlıklar atıyordu.

Zavallı, ölümün ayak bastığı bir bölgeyi geçmekten korkuyordu... Azrail görüp de hatırlamasın diye... Bütün ihtiyarlar gibi, bizim zavallı dilberimiz de, topraktaki otun içine saklanmaya, yeşil olmaya çalışıyordu-, toprağa gizlensin, koyu kahverengi olsun da, ölüm onu farketmesin diye... Kamburlaşmış tombul omuzlarının arasına kafasını sokmuştu; titriyordu. Bir zeytin ağacına sürtündü, yamalı paltosu açıldı.

— Beni ört, sağdıç! dedi. Ört beni ve git...

— Üşüyor musun?

— Üşüyorum, ört beni!..

Elimden geldiği kadar, özenle, topraktan ayırt edilmeyecek biçimde onu örtüp gittim.

Artık buruna yaklaşıyordum; ağlamaları net olarak duymaktaydım. Mimitos koşarak önümden geçti.

— Ne var, Mimitos? diye bağırdım. O durmaksızın yanıtladı:

— Boğuldu! Boğuldu! Boğuldu!

— Kim?

— Pavlis! Mavrandonis'in oğlu Pavlis!

— Neden?

— Dul...

Sesi ortak bağrışmalar arasında kayboldu. Sözcük, böylece boşta kalınca, kararmış olan hava, dulun tehlikeli, titrek vücuduyla dolmuştu.

Köylülerin toplandığı kayalara varmıştım. Erkekler başları açık, sessiz duruyorlardı. Başörtülerini omuzlarına indirmiş olan kadınlar saçlarını başlarını yoluyor, çığlıklar atıyorlardı. İhtiyar Mavrandonis, çakılların üzerinde şişip mosmor kesilmiş ölünün başına dikilmiş, sağ eliyle sopasına dayanmış bakıyor, öbür eliyle de kıvırcık kır sakallarını avuçluyordu.

Birden keskin bir ses duyuldu:

— Lanet olsun sana dul! Allah'tan bulasın! Yere kapanmış bir kadın silkindi, erkeklere bakarak,

— Onu dizlerinin üstünde bir kuzu gibi kesecek bir erkek yok mu be köyümüzde? dedi. Tuh size!..

Ve, konuşmadan kendisine bakan erkeklere doğru tükürdü.

Kahveci Kondomanolis konuştu:

— Bizi utandırma Deli Katerina! diye bağırdı. İyi erkekler var köyümüzde, göreceksin...

Ben dayanamadım,

— Ayıptır, çocuklar! dedim, kadının ne kabahati var? Ölenin yazgısı böyleymiş. Allah'tan korkun!

Ama, hiçbiri karşılık vermedi.

Boğulanın kuzeni olan Manolakas, iriyarı vücuduyla eğildi, ölüyü kucağına aldı ve köyün yolunu tuttu. Kadınlar çığlıklar atıp saçlarını yoluyorlardı. Ölünün taşındığını görünce, onu yakalamak istermiş gibi ileri atıldılar; ama ihtiyar Mavrandonis değneğini uzatıp onları uzaklaştırdı, öne düştü. Arkasından hüngür hüngür ağlayan kadınlar, onların arkasından da sessizce erkekler izliyordu.

Alaca karanlıkta kayboldular. Denizin hafif soluk alışı yeniden duyuldu. Çevreme baktım. Yalnız kalmıştım. Kendi kendime,

— Geri döneyim, dedim. Şükür Allah'a bugünün de zehiri bolmuş!

Düşünceli bir halde patikayı tuttum. Yarı aydınlıkta hâlâ bir taşın yanında duran Barba Anagnosti'yi ayırt ettim. Çenesini uzun değneğine dayamış, denize bakıyordu.

Seslendim, duymadı. Yaklaştım. Beni görünce başını salladı:

— Batasıca dünya! diye mırıldandı. Yazık gençliğe! Zavallıcık, hasrete dayanamadı, kendini denize atıp boğuldu. Böylece de kurtuldu.

— Kurtuldu mu?

— Kurtuldu oğlum, kurtuldu. Ne yapacaktı yâni yaşayıp da? Dulla evlenseydi, dırıltılar, belki de utanç verici olaylar çabucak başlayacaktı. Utanmaz karı, tam bir damızlık kısrak gibi... Erkek gördü mü kişniyor. Eğer almasaydı onu, bu kez bütün hayatı boyunca içine dert olacak, çünkü büyük bir kelepiri kaybettiğini sanacaktı. Önde yokuş, arkada bayır.

__ Söyleme bu sözleri Barba Anagnosti, insanın cesaretini kırıyorsun.

— Korkma be, kim duyuyor bunları? Duysa bile kim inanır? Bak işte, benden daha talihli adam var mı? Tarlalarım, bağlarım, zeytinliklerim, bir de iki katlı evim vardı, efendi idim. Karım iyi, uysal biriydi ve erkek çocuğu doğuran türden çıktı. Gözlerini kaldırıp bir kez olsun bana bakmadı. Çocuklarım da iyi çıktı. Yakındığım falan yok. Torunlarım da oldu, daha ne isterim? Derin kökler saldım. Ama, bir daha doğmak elimde olsaydı, ben de Pavlis gibi boynuma bir taş geçirir, kendimi denize atardım. Hayat ağırdır, en talihlilerinki bile ağırdır. Batasıca!..

— Ama, neyin eksik Barba Anagnosti? Neden iç çekiyorsun?

— Hiçbir şeyim eksik değil, diyorum sana! Ama, şimdi sen otur da insanın yüreğine sor.

Bir an sustu. Kararan denize bir daha baktı. Değneğini sallayarak bağırdı:

— İyi ettin ulan Pavlis! Bırak kadınları bağırsınlar, kadındırlar, akılları yoktur. Sen kurtuldun; baban bunu biliyor; gördün işte, bu yüzden sesi bile çıkmadı!

Gözlerini, gökyüzünde ve artık karanlıkta kaybolan dağlarda dolaştırdı.

— Gece oldu, dedi, gideyim! Dudaklarından çıkan sözlere pişman olmuş gibi durakladı; sanki büyük bir sırrı ele vermişti de, onu geri almaya çalışıyordu.

Kuru elini omuzuna koydu. Gülümseyerek,

— Gençsin, dedi; ihtiyarlara kulak asma! Dünya, ihtiyarları dinleseydi, çok çabuk ıssızlaşırdı. Bak dinle, yoluna bir dul çıkarsa, üzerine doğru orsa et! Evlen, çocuk yap. Çekinme, acılar yiğitler içindir!

Kıyıma geldim, ateş yakıp akşam çayını hazırladım. Yorgundum, açtım ve şimdi dinlenip yerken, hayvanca ve ölümsüz bir mutluluk duyuyordum.

Mimitos, birden incecik kafasını pencereden uzattı, beni ateşin önünde büzülmüş yemek yerken görünce çapkınca gülümsedi.

— Ne istiyorsun, Mimitos?

— Duldan sana selâm getiriyorum, patron. Bir sepetçik portakal. Bahçesinin sonuncularıymış.

Şaşırmıştım:

— Duldan mı? dedim. Peki, neden gönderiyor?

— Bu gece köylülere söylediğin iyi sözden dolayı imiş.

— Hangi iyi söz?

— Ne bileyim ben! Bana öyle dedi; ben de sana söylüyorum.

— Portakalları yatağın üzerine döktü; bütün baraka mis gibi kokmuştu.

— Hediyesi için sağ olsun diyor de. Sonra dikkat etsin! Aklını başına toplasın da, köye gitmesin, işitiyor musun? Bir zaman geçip kötülük unutuluncaya kadar evinde otursun. Anladın mı, Mimitos?

— Hepsi bu kadar mı, patron?

— Hepsi bu kadar, haydi git! Mimitos bana bir göz attı:

— Hepsi bu kadar mı?

— Git!

Gitti. Bir portakal soydum, sulu ve bal gibi tatlıydı. Uzandım. Uyuyakaldım. Bütün gece portakal ağaçlarının altında dolaştım. Sıcak bir rüzgâr esiyordu. Açık olan göğsüm rüzgârla şişmişti. Kulağımda da bir dal fesleğen vardı. Yirmi yaşında bir köylü çocuğuydum; portakal bahçesinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, ıslık çalıp bekliyordum... Kimi beklediğimi bilmiyorum; ama kalbim sanki sevinçten parçalanacaktı. Bıyığımı buruyor, bütün gece portakal ağaçlarının arkasından denizin bir kadın gibi iç çektiğini dinliyormuş gibi oluyordum.

15

O gün karşı Arabistan çöllerinden çıkıp Akdenizden geçip gelen kızgın bir lodos vardı. İnce kum bulutları havada dolanıyor, insanların gırtlağına, tâ içine kadar giriyordu, insanın dişleri gıcırdıyor, boğazı yanıyordu. Kuma bulanmadan bir parça ekmek yiyebilmek için pencerelerle kapılar sıkı sıkıya kapatılmıştı.

Bir boğulmaydı bu. Ağaçların tomurcuklandığı bu içeri kapanma günlerinde beni de ilkbaharın sabırsızlığı sarmıştı. Bir halsizlik, göğsümde bir sıkışıklık, bütün vücudumda bir karıncalanma, basit ve büyük başka bir mutluluğa karşı bir özlem... özlem mi, yoksa hatırlama mı? Hiç kuşkum yok, salgılarıyla sarılmış tırtıllar da, sırtlarında iki yara gibi kanatlarının açıldığını duyarken tomurcukların kabardığı bugünlerde aynı şehveti, aynı acıyı duyarlar.

Üç dört bin yıl sonra toprak altından hırçın, çölleşmiş dağlar çıkan ve Girit'in sevimli güneşinde ısınan küçük Minos kentine kadar üç saat yürümek üzere, dağın taşlı patikasını tuttum. Kendi kendime, belki yürümekle yorulur da, ilkbaharın baskısından kurtulurum diye düşünüyordum.

Çok sert gri taşlar, ışık saçan çıplaklıklar; benim hoşuma giden, romantik, tatlı yeşillikleri olmayan dağlar... Aşırı ışıktan kör olmuş sarı, yusyuvarlak gözlü bir baykuş, bir taşın üstüne ciddi, güzel ve bir sır gibi tünemişti. Beni duymasın diye yere pek hafif basıyordum, ama o kulak kesilmişti; korktu, taşların arasında körü körüne uçarak kayboldu.

Hava yaban kekiği kokuyordu; devedikenleri, dikenlerinin arasından ilk sarı ve canlı çiçeklerini açmışlardı bile...

Küçük, ıssız kente vardığımda şaştım kaldım. Öğle üzeri olmalıydı, güneş dikine iniyor ve yıkıntıları boğuyordu. Eski ve ıssız kentlerde bu saat tehlikelidir. Hava, sesler ve ruhlarla dolu olur. Bir dal gıcırdasa, bir kertenkele sürünse, bir bulut geçip gölgesini düşürürse paniğe kapılır insan.

Mezar da, ölüler de, bastığımız her karış toprak da ses verir, bastığımız her karış toprakta bağırırlar.

Bol ışık içinde, gözüm yavaş yavaş alışıyordu. Artık bu yıkıntılar arasında insan elinin izlerini görebiliyordum. Parlak taşlarla döşenmiş iki geniş yol ve onların sağında solunda dar, dolambaçlı sokaklar. Tam ortada yuvarlak bir agora ve tam onun yanında halkın toplandığı alan. Onun yanında da demokratik bir düzen içinde çift sütunlu, geniş taş merdivenli ve dar uzun depolarıyla kral sarayı...

Kentin göbeğinde de, taşların insan ayakları tarafından en çok aşınmış oldukları yerde, taşmış açık göğüsleri ve kollarında kutsal yılanlarıyla Ana Tanrıçanın tapınağı.

Her yanda küçük küçük dükkânlar, yağhaneler, demirciler, marangoz dükkânları, çakmakçılar. Ustaca kurulmuş, güvenlik içinde ve iyi yönetilmiş bir karınca yuvası.. Karıncalar, bundan binlerce yıl önce kaçmış. Dükkânın birinde bir san'atçı, çok damarlı bir taş üzerinde, parlak bir sanat yapıtı olan bir testiyi işliyordu, ama bitirmeye vakit bulamadı. Kalem elinden düştü ve binlerce yıl sonra bitmemiş olan yapıtın yanında bulundu.

Ölümsüz, boş, sonu gelmez sorular: Neden? Niçin? Yeniden yükselip insanın yüreğini zehirliyor bunlar; üzerinde sanatçının sevinçli ve güvenli öfkesinin kırılmış olduğu, yarım kalmış testi insana zehir içiriyor.

Birden, güneşte yanmış, dizleri simsiyah, kıvırcık saçlarında sarık gibi saçaklı bir mendil bulunan bir çoban çocuğu, yıkılmış sarayın yanındaki bir taşın üzerinde beliriverdi:

— Ee, sağdıç, diye bağırdı, sağdıççığım! Yalnız kalmak istediğim için duymamış gibi yaptım. Ama, çoban çocuğu alaycı bir sesle güldü:

— Ee, duymamış gibi yapıyorsun! Bir sigaran var mı,, sağdıç? Çünkü, canım sıkılıyor benim bu ıssız yerde...

Son sözleri öyle acı söyledi ki, ona yürekten acıdım. Sigaram yoktu, para vermek istedim ama, çoban çocuğu kızdı:

— Batsın o para dediğin şey! diye bağırdı. Ne yapayım ben parayı! Ben sana sıkılıyorum diyorum. Bir sigara versene!

Ben, umutsuzca:

— Hiç sigaram yok, dedim.

Çoban çocuğu sopasını taşlara hızla vurarak zıvanadan çıkmış bir halde bağırdı:

— Yok ha! Yok! Peki, ceplerinde ne var öyle? Ceplerin dolu!

Cebimde ne varsa birer birer çıkararak yanıtladım onu:

— Bir kitap, bir mendil, kâğıt, kalem, bir çakı!.. Sana çakıyı vereyim mi?

— Benim var, hepsi var. Ekmek de, peynir de, zeytin de, bıçak da; çizmelerim için biz ve deri de, bir susak su da, hepsi, hepsi var! Ama, sigaram olmayınca, hiçbir şeyim yok demektir! Peki, sen bu yıkıntılarda ne arıyorsun?

— Eski yapıtlara bakıyorum.

— Ne anlıyorsun bunlardan?

— Hiç!

— Ben de hiç! Onlar öldü, biz yaşıyoruz; haydi uğurlar ola!

Sanki buranın cini oymuş gibi beni kovuyordu. Boyun eğerek,

— Gidiyorum! dedim.

Keçiyolunu gerisingeri yürümeye başladım;, bir ara dönünce canı sıkılan çoban çocuğunu hâlâ taşın üstünde dikilir halde gördüm; siyah mendilden dışarı çıkan kıvırcık saçları, güçlü lodosta dalgalanıyordu. Işık, alnından ayaklarına kadar, bronzdan bir güzel delikanlı heykelinin üzerine dökülüyormuş gibi akmaktaydı. Şimdi çoban, sopasını omuzlarına almış, ıslık çalıyordu.

Başka bir yolu tutarak kıyıya doğru inmeye başladım. Sıcak bir yel, yakın bahçelerden aldığı güzel kokuları bana kadar ulaştırıyordu. Toprak kokuyor, deniz gülüyordu; gökyüzü mavi ve çelik gibi parlaktı.

Kış, vücudumuzu da, ruhumuzu da buruşturuyor; gelen sıcakla göğsümüz genişliyordu. Yürürken, gökyüzünden kulağıma boğuk sesler geldi. Başımı kaldırdım. Çocukluğumdan beri yüreğimi ağzıma getiren o görüntüyü yeniden gördüm: Turnaları. Daha sıcak bir ülkede kışı geçirmiş, geri dönen, gökyüzüne askerî bir düzende yayılmış turnaları. Tıpkı o efsanedeki gibi : Kanatlarının üzerinde ve bir deri bir kemik kalmış gövdelerinin oyuklarında kırlangıçları taşıyan turnaları...

Mevsimlerin değişmez dönüşümü, dönen dünyanın çarkı, güneş tarafından birbiri arkasınca aydınlatılan toprağın dört ayrı yüzü, kaçan ve bizim de kendisiyle birlikte kaçtığımız hayat, göğsümü yine heyecanla doldurdu. Turnaların sesiyle içimde bu hayatın her insan için bir tanecik olduğu, başkasının var olmadığı, neyin tadını çıkarabileceksen burada çıkaracağın, bunun çabucak gelip geçtiği ve ölümsüzlük içinde insana bir fırsatın daha verilmeyeceği yolundaki korkunç önsezi yeniden yankılandı içimde. Bu amansız, amansız olduğu kadar da şefkat dolu uyarıyı duyan insan yüreği, zayıflıkları, anlamsızlıkları yenmek, tembelliğin ve yararsız büyük umutların üstesinden gelmek ve sonsuza kaçan her saniyeyi yakalamak kararı alır. İnsanın kafasında büyük örnekler canlanır; hiç olduğunu, hayatının küçük sevinçler, büyük değersiz konuşmalar içinde geçtiğini açıkça görür. Ayıp! Ayıp! diye bağırır, dudaklarını kanatır.

Turnalar gökyüzünden geçti, kuzeye doğru kayboldular, ama hâlâ kısık kısık ötüyor ve durmadan bir şakağımın yönünden ötekine geçiyorlardı.

Denize vardım; kıyıdan kıyıdan aceleyle yürüyordum. Deniz kıyısında yalnız başına yürümek güçtür; her dalga ve gökteki her kuş bağırıp insana borcunu hatırlatır. Başkalarıyla yürürken güler, konuşur, tartışırsın; gürültü olur, dalgalarla kuşların ne dediğini duymazsın; belki de o zaman hiçbir şey söylemiyorlardır. Sizin bir söz kalabalığının içinden geçmekte olduğunuzu görüp, susarlar.

Çakılların üzerine uzanıp gözlerimi yumdum. Acaba hayat nedir? diye düşünüyordum ve onunla deniz, bulutlar, kokular arasında ne gibi gizli bir

ilgi vardır? Sanki o da, deniz; bulut ve kokuymuş gibi...

Kalktım, yine yürümeye başladım. Karar vermiştim. Ama ne kararı? Bilmiyordum. Birden arkamda bir ses duydum:

—Hayırlısıyla nereye patron, Manastıra mı? Döndüm.

Kambur, kısa boylu, tıknaz, elinde değneği olmayan, saçlarında siyah kıvrılmış mendiliyle bir ihtiyar, gülümseyerek bana elini sallıyordu. Ardından yaşlı karısı, onun arkasından da esmer, vahşi bakışlı, beyaz atkılı kızı gelmekteydi. İhtiyar yine sordu:

— Manastıra mı?

Ben de, birden oraya doğru gitmeye karar vermiş olduğumu anladım; deniz kıyısındaki Küçük Kadın Manastırına aylardır gitmek istiyordum, olmuyordu! Şimdi birdenbire kendiliğimden bu kararı vermiştim.

— Manastıra, diye karşılık verdim. Meryem'in «Selâmlarını duymaya.

— Onun hayır-duaları yardımcınız olsun! Adımlarını açıp bana yetişti.

— Kömürle ilgili şirket dedikleri sen misin? — Benim.

— Eeeh. İyi kazançlar versin Meryem Ana! Köye büyük bir iyilikte bulunuyorsun. Yoksul aile sahiplerine ekmek veriyorsun, sağ olasın!..

Arsız ihtiyar, işlerin kötü gittiğini sezmiş olmalı ki, biraz sonra da, avutucu seslerle şöyle dedi.

— Bir şey kazanmasan da oğlum, aldırma! Yine kazançlı çıkarsın, ruhun Cennete gider...

— Ben de onu istiyorum, babacığım...

— Ben pek yazı mazı bilmem ama, bir kere kilisede İsa'nın bir sözünü duydum. Bu söz beynime işlendi, artık çıkamıyor.- «Neyin var, neyin yoksa satıp sav ve Büyük İnci'yi al.» Büyük İnci nedir? Ruhun kurtuluşudur oğlum. Sen Büyük İnci'ye doğru gidiyorsun, patron...

Büyük İnci! Kaç kez karanlıkta büyük bir gözyaşı damlası gibi kafamda parlamıştır?

Biz iki erkek önde, kollarını kavuşturmuş olan kadınlar arkada, ilerliyorduk. Ara sıra da, zeytinlerin çiçek açıp açmayacağı, yağmur yağıp arpaların olgunlaşıp olgunlaşmayacağı yolunda bir iki söz etmekteydik. Belli ki, ikimizin de karnı acıkmıştı, çünkü sözü yemeklere getirmiştik ve artık bu konuyu değiştirmek istemiyorduk.

— En çok sevdiğin yemek hangisidir, babacığım?

— Hepsi, hepsi oğlum. Şu yemek iyidir, öbürü kötüdür demek büyük günahtır.

— Neden? Bir seçme yapamaz mıyız?

— Hayır efendim, yapamayız.

— Ama neden?

— Çünkü aç olan başka insanlar var. Utanarak sustum. Yüreğim bu kadar incelik ve acıma gücüne hiçbir zaman ulaşamamıştı benim.

Manastırın, kadın gülüşü gibi sevinçli ve şakrak küçük kampanası duyuldu. İhtiyar, istavroz çıkardı.

— Büyük Merhametli Kesilmiş Kadın yardımcımız olsun! diye mırıldandı. Boynunda bir bıçak yarası vardır ve oradan kan akar. Korsanlar zamanında...

Ve ihtiyar, sanki gerçek bir kadın, kovalanan bir göçmen kızıymış, da, dinsizler, Agarinler tarafından bıçaklanarak, Doğu'dan çocuğuyla birlikte gelmişmiş gibi, Meryem'in acılarını anlatmaya başladı.

— Yılda bir kez yarasından gerçek, siyah bir kan akar. Hatırlarım, bir kere onun yortusunda ben, daha bıyığı terlememiş bir delikanlıydım. Bütün yöre köylerden, onun rahmetine sığınmak için gelmiştik. Onbeş Ağustos'tu. Biz erkekler avluda, kadınlar içerde uyumak üzere uzandık. Ben uykumda -büyüksün sen Allahım!-Meryem'in bağırdığını duydum. Fırlayıp kalktim,

tasvirine koştum, elimi boynuna uzattım, ne göreyim? Parmaklarım kan içinde kalmıştı. İhtiyar, istavroz çıkardı; geriye döndü, kadınları görünce onlara acıdı:

— Yürüyün kadınlar! diye bağırdı. Varıyoruz!

Sonra sesini alçalttı.

— Daha evli değildim. Yüzükoyun kapandım ve bu yalancı dünyayı bırakıp keşiş olmaya karar verdim...

Güldü:

— Neden gülüyorsun, baba?

— Gülmeyecek gibi mi oğlum? Aynı gün panayırda şeytan, kadın kılığına girip önüme dikildi. İşte o'ydu.

Bakmadan, parmağıyla arkaya doğru bir işaret yaparak bana sessizce bizi izleyen ihtiyar kadını gösterdi:

— Şimdi bakma, dedi, dokunmaya iğrenirsin. O zaman, balık gibi, fıkırdağın tekiydi namussuz! Adıyla sanıyla Kaytankaş idi. Ama şimdi... Batsın bu dünya! Nerde o kaşlar? Cehennem olup yolundular!

İhtiyar kadın, bir ara arkamızda, bağlanmış ısırgan bir köpek gibi homurdandı, fakat bir şey söylemedi.

İhtiyar adam, elini uzatarak, — İşte Manastır! dedi.

Denizin öbür ucundaki iki büyük kayanın arasına sıkışmış olan küçük manastır, birden bembeyaz parlayıverdi. Kilisenin ortasında kireçle badanalanmış yusyuvarlak duru küçük kubbesi, kadın göğsüne benziyordu. Mavi boyalı kapılarıyla beş altı hücre ve avluda, büyük mumları andıran üç büyük kavak ağacı, yanındaki çitte çiçek açmış kalın Firavun incirleri...

Adımlarımızı sıklaştırdık, tapınağın açık duran küçük penceresinden melodik ilâhiler duyuldu. Tuzlu rüzgâr aselbent koktu. Çapraz dış kapı, ardına kadar açık olduğu için beyaz ve siyah deniz çakıllarıyla örtülü

avlunun çevresi tertemiz uzanıyordu. Sağda solda, duvarlar boyunca nane, merzengüş ve fesleğen dikili sıra sıra saksılar vardı.

Sessizlik, hoşluk... Güneş batıyor ve kireçli duvarlar pembeleşiyordu.

Sıcak ve loş olan küçük kilise mum kokuyordu; erkeklerle kadınlar günnük dumanları arasında gidip geliyor; siyah cüppelerine sıkı sıkıya sarılmış beş altı rahibe, tatlı sesleriyle «Güçlülerin Güçlüsü» nü okuyorlar. Her tapınma hareketlerinde cüppelerinin hışırtısı bir tüy yığınıymış gibi duyuluyordu.

«Bakire Meryem'e Selâmlar» ilâhisini yıllardan beri dinlememiştim. İlk gençlik isyanım sırasında, kiliselerin önünden kınama ve öfkeyle geçerdim; zamanla yumuşadım. Ara sıra, yortularda, Noel'de, Arefeler'de, Yeniden Doğuş'ta gider, içimde kalmış çocuğun yeniden doğuşuna sevinirdim. Vahşiler, bir müzik aletinin dinsel amaçlar için kullanılmaz olduğunda, tanrısal gücünü yitirdiğine ve bizlere uyumlu sesler vermeye başladığına inanırlar. Gençliğimin dinsel coşkuları, zamanla içimde, böyle bir estetik sevince dönüştü.

Bir köşede durdum; inançlı ellerin aşırı sürtünmesinden, fildişi haline dönüşmüş parlak kanapeye dayandım, zamanın derinliklerinden Bizans ezgilerinin gelişini dinledim: «Selâm, insan düşüncesi için aşılması güç yükseklik; selâm, meleklerin gözüyle bile görülmesi olanaksız derinlik... Selâm, gelin olmamış gelin...» ve rahibeler, başları önde eğiliyor, cüppeleri yine tüyler gibi hışırdıyordu.

Tüyleri günnük kokan melekler gibi geçiyor, açılmamış zambaklar taşıyarak Meryem'in iyiliklerini ilâhiler biçiminde okuyorlardı. Güneş battı, tüylü ve mavi sisler indi. Kendimi dışarıda, avluda nasıl bulduğumu; ihtiyar başrahibe ve daha gençççe olan öbür iki rahibeyle büyük kavağın altında nasıl yalnız kaldığımı hatırlamıyorum. Kaşıkla sunulan tatlı, soğuk su, barış dolu söyleşiler geldi arkadan...

Meryem'in mucizelerinden, linyitten, şimdi, ilkbaharda yumurtlamaya başlayan tavuklardan, sar'ası tutan Hemşire Evdokia'dan söz açtık. Kilisenin taşları üzerine düşüp balıklar gibi çırpınıyor, köpükler saçıyor, sövüyor ve giysilerini yırtıyormuş.

Başrahibe içini çekerek onu savundu:

— Şimdi otuz beş yaşındadır... Lânetli yaş... Güç anlar. Meryem Ana'nın rahmeti ona yardım edecek ve iyileşecektir. On, onbeş yıl sonra iyileşir...

İçimi çekerek mırıldandım:

— On, onbeş yıl... Başrahibe,

— On, onbeş yıl nedir? dedi; ölümsüzlüğü düşünmüyor musunuz?

Ses çıkarmadım; geçen her saniyenin sonsuzluk olduğunu biliyordum. Başrahibenin günnük kokan, beyaz ve tombul elini öpüp oradan kaçtım.

Akşam olmuştu. Birkaç karga hızla yuvalarına dönüyor, baykuşlar yemek için ağaç kovuklarından çıkıyor, salyangozlar, tırtıllar, ve fareler bu baykuş tarafından yenmek üzere toprağın dışına vuruyordu.

Kendi kuyruğunu ısıran esrarengiz yılan kendi çemberi içinde kuşattı beni; toprak can veriyor ve kendi çocuklarının canını alıyordu; sonra yeniden doğuruyor ve yine doğurduklarının canını alıyordu.

Çevreye göz gezdirdim; karanlık basmıştı, ıssızlık vardı. Son köylüler de gittiği için beni kimse görmüyordu. Pabuçlarımı çıkardım, ayaklarımı denize soktum, kumda yuvarlandım. Çıplak vücutla taşlara, suya, havaya dokunmak isteğiyle doluydu içim. Başrahibenin «sonsuzluk» sözü yabani atları yakalayan kement gibi üzerime düştü. Kurtulmak için silkindim; toprakla, denizle, çırılçıplak, göğüs göğüse gelmek ve bu sevgili ölümlülerin gerçekten var olduğunu güvenle duymak istiyordum.

Kendi içimin derinliklerinde bağırdım : «Sen varsın ve yapayalnızsın! Ey Toprak, senin son doğan çocuğunum, memeni tutuyor, emiyor ve bırakmıyorum! Benim ancak bir an yaşamama izin veriyorsun, o an meme oluyor ve ben emiyorum!»

Sanki bu yamyamca 'sonsuzluk' sözcüğünün içine düşme tehlikesi geçirmiştim: Daha geçen yıl kendisine doğru onca özlemle eğilip, düşmek için ellerim açık, gözlerimi yumduğumu hatırladım. İlkokulun birinci

sınıfında olduğum zaman, Alfabe'nin okuma parçalarının olduğu ikinci bölümünde bir masal vardı: Bir çocuk kuyuya düşmüş, orada güzeller güzeli bir kent bulmuştu : Derin bahçeler, hatırladığıma göre, bal, sütlaç ve oyuncaklar. Heceliyordum ve her hece beni masalın daha derinine gömüyordu. Bir öğle üzeri okul dönüşünde koşarak eve girdim, avlumuzda asmanın altındaki kuyuya eğilip, suyun siyah ve parlak yüzüne dalgın dalgın bakıyordum. Güzeller güzeli kenti, evleri, sokakları ve üzüm yüklü bir asmayı görür gibi oldum. Kendimi daha fazla tutamadım, kafamı, kollarımı uzattım, düşmek için ayaklarımla yeri itmeye bile başladım. O anda anam beni gördü, bir çığlık attı, koştu ve güçlükle yetişip belimden yakalayabildi...

Küçük çocukken kuyuya düşme tehlikesi geçirmiştim. Büyüyünce de 'sonsuzluk' sözcüğünün içine düşme tehlikesiyle karşılaştım ve birkaç başka sözcüğün içine daha: 'aşk', 'umut', 'anayurt' ve 'Allah'. Her yıl kurtulup ilerlediğimi sanıyordum. İlerlemiyor, yalnızca sözcük değiştiriyor ve buna «kurtuluş» diyordum. Şu son zamanlarda da, tam iki yıldır 'Buda' sözcüğüne asıldım kaldım.

Ama Zorba sağ olsun; 'Buda' son kuyu, son sözcük olacak, ve ben artık ölene dek kurtulmuş olacağım. Ölene dek mi? Durmadan böyle deriz.

Silkinip kalktım. Tabandan beynime kadar bütün vücudum mutluydu. Soyundum, denize atladım. Dalgalar gülüyor, ben de onlarla birlikte gülüyordum; oynaşıyorduk. Sonunda yoruldum, sudan çıktım. Gece rüzgârı kuruttu beni.

16

Çok hafif adımlarla yola koyulduğum zaman, büyük bir tehlikeden kurtulmuş ve yine Ana'nın memesini sıkıca yakalayıp emmeye başlamış gibi oldum. Linyit bulunan kıyının karşısına gelir gelmez durdum; barakada ışık görmüştüm.

Sevinçle şöyle düşündüm:

«Zorba gelmiş olmalı!»

Koşmak istedim ama kendimi tuttum; «Sevincimi gizlemeliyim,» dedim, «kızgın görünmeli ve kavgaya başlamalıyım. Ben onu acele işler için yolladım, o ise paraları saçtı, şantözlere bulaştı, on iki gün gecikti. Kızgın görünmeliyim. Evet öyle yapmalıyım.»

Kızacak zamanı kazanmak için de yavaş adımlarla ilerliyordum. Kendimi kışkırtmaya çalışıyor, kaşlarımı çatıyor, yumruklarımı sıkıyor, kızmış bir insanın bütün yüz biçimlerini takınıyor, kızmaya çalışıyordum. Ama kızamadım. Yaklaştıkça sevincim artıyordu.

Ayaklarımın ucuna basarak ilerliyordum, ışıklı küçük pencereden içeri baktım: Zorba yerde diz çökmüş, gaz ocağını yakmış, kahve pişiriyordu. Yüreğim erir gibi oldu; bağırdım:

— Zorba!..

Kapı birden açıldı, Zorba gömleksiz ve çıplak ayakla dışarı fırladı; karanlığa doğru boynunu uzattı, beni gördü, kollarını açtı, ama birden durdu, kollarını aşağı indirdi. Önümde asık bir suratla durdu, çekine çekine,

— Hoş bulduk, patron! dedi.

Sesimi ağırlaştırmaya çalıştım, alaylı bir tavırla,

— Hoş geldin! dedim. Yaklaşma, mis sabunu kokuyorsun!

Mırıldandı:

— Bilsen, karşına çıkmadan önce, nasıl yıkandım, patron! Ovundum ve kahrolası derimi kazıdım! Tam bir saat yıkandım işte! Ama, o Allahın belâsı koku!.. Ne yapalım yani? İlk kez değil bu... ister istemez çıkacak bu koku!

— İçeri girelim! dedim.

Dayanamayıp kahkahayı basacağımı anlıyordum. İçeri girdik; baraka, misler, pudralar, sabunlar ve kadın kokuyordu.

Bir kasanın üzerine sıralanmış çantalar, kokulu sabunlar, kadın çorapları, kırmızı bir şemsiye ve iki küçük şişe kolonyaya bakarak bağırdım :

— Ya bu maskaralıklar nedir, söyler misin? Zorba, başı eğik, mırıldandı:

— Armağan!

Ben öfkeli görünmeye çalışarak:

— Armağan mı? dedim. Armağan ha?

— Kızma patron, armağan işte; zavallı Bubulina için... Yortu yaklaşıyor, o da insandır...

Gülmemeyi zorla başarabildim:

— En önemlisini getirmemişsin ama, dedim.

— Nedir o?

— Gelinlikler.

Sonra, uydurduğum, sevdaya yakalanan denizkızı öyküsünü anlattım.

Zorba başını kaşıdı, biraz düşündü, sonunda :

— İyi etmedin patron, dedi; beni bağışla ama iyi etmedin. Böyle şaka olmaz patron... Kadın, zayıf, narin yaratıktır, sana kaç kere söyleyeceğim? İnce

camdan bir vazodur kadın. Büyük dikkat ister, patron!

Utandım. Ben de pişman olmuştum ama, artık çok geçti. Sözü değiştirdim:

— Ya teller? diye sordum. Ya araçlar?

— Hepsini, hepsini getirdim, merak etme! Hem pide tamam, hem köpeğin karnı tok. Hava yolu, Lola, Bubulina, hepsi tamam patron!

İbriği ateşten indirdi, fincanımı doldurdu, getirmiş olduğu susamlı simitlerle çok sevdiğimi bildiği bal helvasından verdi. İçtenlikle,

— Sana büyük bir kutu helva getirdim, dedi, unutmadım seni. İşte, papağan için de bir torba Arap fıstığı aldım. Hiçbir şeyi unutmadım. Aklım tamam diyorum sana...

Simitle helva yedim, kahve içtim. Zorba da, yere bağdaş kurmuş kahvesini içiyor, bana bakıyordu, gözleri, yılan gözü gibi beni süzmekteydi.

Sesimi yumuşatarak sordum:

— Sana acı veren o büyük sorunu çözdün mü, kart cehennemlik?

— Hangi sorunu patron?

— Kadının insan olup olmadığını?

— Ohoo! dedi, o hapı yuttu. O da insandır, bizim gibi insan, hem de en kötüsünden! Bir an para keseni gördü mü başı döner, sana yapışır, özgürlüğünden olur ve böyle oluşuna da sevinir. Çünkü onun kafasında senin para kesen parlamaktadır. Ama çabucak... Bırak, lanet olsun, patron!

Ayağa kalktı, küçük pencereden sigarasını attı.

— Şimdi erkek erkeğe konuşalım, dedi. Büyük hafta yaklaşıyor. Teli getirdik. Artık Manastıra çıkıp azgın boğaları bulmanın ve ormanla ilgili kâğıtları imzalamanın zamanıdır. Hava yolunu görüp gözleri açılmadan, anladın mı? Vakit geçiyor patron, böyle tembellik etmemiz doğru değil.

Sustu. Ona acıdım. Yaramazlıklar yapan, şimdi de bunları nasıl düzelteceğini bilmeyen bir çocuk gibiydi. Yüreciği titriyordu.

Kendi kendime bağırdım: «Ayıp sana, böyle bir ruh titretilir mi? Kalk ayağa, hayatında başka bir Zorba'yı bir daha nerede bulursun? Kalk ayağa, süngeri al ve sil!»

Birden patlayarak bağırdım:

— Zorba, bırak şeytanı, bize gerekli değil o! Geçmiş şeyler, unutulmuş şeyler demektir. Yakala santuru!

Yine beni kucaklamak istermiş gibi ellerini açtı, ama birden kapadı ve bir adımda duvarı boylayıp santuru indirmek için uzandı. Kandilin ışığına yaklaşınca saçlarını gördüm: siyaha boyanmıştı.

— Bre Allah'tan korkmaz! diye bağırdım, nedir bu saçlar? Nerde buldun bunları?

Zorba güldü:

— Boyadım patron. Dalgalandırma şimdi. Boyadım uğursuzları...

— Neden?

— Boyadım işte! Bir gün Lola'nın elinden tutmuş gidiyordum. Hayır, yani... nah, şöyle, ucundan ucundan!.. Derken bir piç kurusu ardımiza takıldı. Kahrolasıca şöyle bağırıyordu: «Ulan moruk! Ulan moruk! Torununu nereye götürüyorsun?» Zavallı Lola utandı, ben de utandım. Onu utandırmamak için de aynı gece, berbere gidip saçımı boyattım!..

Güldüm, Zorba ciddi ciddi bana baktı:

— Garibine mi gitti patron? Dinle de, insanın ne anlaşılmaz şey olduğunu gör. İnanır mısın, kendim bile saçlarımın siyah olduğuna inandım artık. Senin anlayacağın, insan işine gelmeyeni unutur. Vallahi gücüm arttı. Bunu Lola da anladı. Şu belimde bir ağrı vardı, hatırlıyor musun; o bile geçti! İnanmıyorsun; bunlar senin kâğıtlarda yazılı değildir elbet...

Alaylı alaylı güldü, ama birden pişman oldu :

— Kusuruma bakma, dedi. Benim, hayatta okuduğum biricik kitap Denizci Sindbad'dır. Pek bir yararını görmedim ama...

Santuru indirdi, yine incitmeden, yavaşça soydu.

— Dışarı çıkalım, dedi. Buraya, dört duvarın arasına sığmaz santur; canavardır o, genişlik ister!

Dışarı çıktık. Yıldızlar gökyüzünde çakmak çakmaktı. Samanyolu gökyüzünün bir ucundan öbür ucuna dökülüyor, deniz kaynıyordu.

Çakılların üstüne bağdaş kurduk. Dalgalar tabanlarımızı yalıyordu.

Zorba:

— Cebin delikse, hiç olmazsa güzel zamanlara sahip olmalısın, dedi. Ne yani? Bizi yeneceğini mi sanıyor yoksa? Gel buraya santur!

— Yurdundan, bir Makedonya havası Zorba! dedim. Zorba:

— Senin yurdundan, bir Girit havası, dedi. Kastro'da öğrendiğim bir maniyi okuyacağım sana; bunu öğrendiğimden beri, hayatım değişti.

Biraz düşündü.

— Hayır, değişmedi, dedi. Yalnızca haklı olduğumu anlıyorum.

Kalın parmaklarını santurun üstüne yaydı, boynunu dikti. Vahşi, boğuk ve yalnızca dert dolu sesi havayı yırttı :

Kafaya koydun mu bir işi, orsa de ve korkma, Salıver gençliğini de, hiç acıma ona!

Kaygılar dağıldı, namuslu sıkıntılar yol aldı, ruh doruğa erişti. Lola, linyit, hava yolu, «sonsuzluk», küçük büyük kaygılar, hepsi mavi bir duman oldu, dağıldılar; yalnız kurşundan bir kuş, şakıyan insan ruhu kaldı.

Bu duygulu hava bitince bağırdım:

— Helâl olsun, Zorba! Ne yaptınsa helâl olsun! Şantöz, boyattığın saçların, yediğin paralar, hepsi hepsi! Şarkı söyle yine!..

O, sadece çukurlarla dolu ince boynunu kaldırdı :

Oysa, dinine yandığım ve ne çıkarsa bahtına; Ya yolunda gider bu iş, ya da bozulur hepten!

Linyitin dışında uyuyan on kadar işçi manileri duydular; kalkıp hırsızlamadan aşağı indiler ve çevremize çömeldiler. Sevdikleri havaları duydukları için ayakları karıncalanıyordu. Kendilerini daha fazla tutamadılar, öyle oldukları gibi, yarı çıplak, saç sakala karışmış, şişkin poturlarıyla, karanlığın içinden fırladılar, Zorba'nın ve santurun çevresinde bir çember oluşturdular ve yaman bir hora'ya giriştiler.

Ben de kendimi kaptırmış onlara bakıyor, konuşmadan düşünüyordum: «Aradığım gerçek damar budur, başkasını istemem!»

Ertesi günü, daha sabah olmadan geçitler, kazma sesleri ve Zorba'nın bağırmalarıyla çın çın ötüyordu. İşçiler kudurmuşçasına çalışmaktaydı. Ancak Zorba onları kendine bağlayabilirdi; onun yanında çalışmak şaraba, şarkıya, aşka dönüşüyor, onları sarhoş ediyordu. Onun elinde dünya, taşlar, kömürler, odunlar canlanıyor, işçiler onun temposunu alıyor, geçitlerin içinde, asetilenin beyaz ışığı altında savaş başlıyor ve Zorba en önde giderek göğüs göğüse savaşıyordu.

«Ben,» diyordu, «bunun Kanavaro Geçidi (ilk geçiti böyle vaftiz etmişti) olduğunu bildikten sonra, başıma boktan herhangi bir işi açamaz. Ne 'Rahibe', ne 'Çarpık Bacaklı', ne de 'Çişli' Onları bir bir adlarıyla tanırım diyorum!»

Gözüne görünmeden geçitin içine kayıvermiştim. O, işçilere bağırıyordu:

— Vira! Vira! İleri çocuklar, dağı yiyelim! Biz insanız! Büyük canavarlarız! Allah bizi görüyor da ödü kopuyor! Siz Girit'li, ben Makedonyalı, dağı

yiyeceğiz! O bizi yiyemeyecek! Bu küçücük dağdan mı korkacağız ulan? Vira!»

Birisi koşarak, Zorba'ya yaklaştı; asetilen ışığında Mimitos'un ince yüzünü ayırt ettim. Kekeme sesiyle:

— Zorba! dedi, Zorba!..

— Zorba döndü, Mimitos'u gördü; anladı; kocaman elini kaldırdı:

— Kaç! Defol! Kafadan sakat herif ise,

— Madam'ın yanından geliyorum, diye söze başladı.

— Kaç diyorum sana, işimiz var! Mimitos, tabanları kaldırdı. Zorba sinirli bir halde yere tükürdü.

— Gündüzler, çalışmak içindir, dedi. Gündüz erkektir. Geceyse eğlence içindir. Gece kadındır. Birbirine karıştırmayalım!

Bunun üzerine ben söze karıştım :

— Çocuklar, dedim, öğlen oldu; yemek için paydos yapmanın zamanı.

Zorba baktı, beni gördü, suratını astı:

— Bırak bizi patron, dedi. Sen git, kendin ye. On iki gün kaybettik, zararı çıkarmalıyız; afiyet olsun!

Geçitten çıktım. Deniz kıyısına indim. Yanımdaki kitabı açtım. Karnım açtı, açlığı unuttum. «Düşünce de damardır,» diye düşündüm. «Vira!» ve beynin kocaman geçitleri içine gömüldüm.

Tibet'in karla örtülü dağları, esrarengiz manastırları iradelerini bir merkeze toplayarak havayı istedikleri biçime girmek zorunda bırakan sarı cüppeli sessiz keşişleriyle rahatsız edici bir kitap.

Yüksek tepeler. Ruhlarla dolu bir hava... Dünyanın yararsız uğultuları, o yüksekliklere ulaşamaz. Büyük rahip, on altı ile on sekiz yaşındaki

çömezlerini alır, geceyarısı dağın donmuş bir gölüne götürür. Soyunup buzu kırarlar, elbiselerini buz gibi suyun içine sokarlar, sonra giyer ve kendi tenleri üzerinde kuruturlar. Yedi kez daldırıp yeniden kuruturlar. Sonra, sabah âyini için Manastıra dönerler. Beş altı bin metre yükseklikteki bir tepeye çıkarlar. Vücutlarının üst yanı çıplak olduğu halde sessizce oturur, derin ve uyumlu bir biçimde soluk alıp verirler. Ama üşümezler. Avuçlarında bir tas donmuş su tutarlar, buna bakarak benliklerini oradan toplarlar, buza kesmiş suyun üzerine güçlerini toplayıp verirler ve su kaynar; çaylarını pişirirler.

Büyük rahip çömezlerini çevresine toplar ve bağırır:

«Veyl ona ki, içinde mutluluk kaynağı yoktur!» «Veyl ona ki, başkalarının hoşuna gitmek ister!» «Veyl ona ki, bu hayatla öteki hayatın aynı şey olduğunu anlamaz!»

Artık gece olmuştu, okuyamadığımdan kitabı kapamış denize bakıyordum. «Bütün bu hayallerden kendimi kurtarmalıydım. Buda'lardan, Tanrılardan, anayurtlardan ve düşüncelerden... Veyl ona ki, Buda'lardan, Tanrılardan, anayurtlardan ve düşüncelerden kendini kurtaramamıştır.

Deniz birden kararmıştı; olgunlaşmamış haldeki Ay yavrusu, denizin batısına doğru yuvarlanıyordu. Uzaktaki bahçelerde köpekler acı acı uluyor, bütün kuytularda bir ulumadır gidiyordu.

Zorba üstü başı çamur ve leke içinde çıkageldi, gömleği lime limeydi. Yanıbaşıma büzüldü. Sevinçle,

— Günümüz iyi geçti, çalıştık! dedi.

Zorba'nın dediklerini duymuş, anlamamıştım. Aklım uzaktaki esrarengiz kayalıklardaydı.

— Ne düşünüyorsun patron! Burada değilsin sen...

Kafamı toparlayıp döndüm; arkadaşıma baktım ve kafamı salladım.

— Zorba, dedim, sen kendini, dünyayı dolaşmış korkunç ve müthiş bir Denizci Sindbad sanıp böbürleniyorsun. Oysa sen hiç, ama hiçbir şey görmedin! Ben de... Dünya bizim sandığımızdan çok daha büyük. Geziyoruz, geziyoruz, ama evimizin eşiğinden bile dışarı çıkmış sayılmayız.

Zorba dudaklarını büzdü, konuşmadı. Yalnız, dayak yemiş sadık bir köpek gibi hırladı. Ben konuştum:

— Manastırlarla dolu, ilâhların oturduğu dağlar var. Bu Manastırlarda siyah cüppeli keşişler bulunur; bağdaş kurmuş görkemli durumda bir ay, iki ay, altı ay oturur ve yalnız bir şeyi düşünürler. Bir şeyi, duyuyor musun? İki değil, bir! Bizim gibi kadın ve linyit, kitap ve linyit düşünmezler Zorba, akıllarını yalnız bir şey üzerine toplar ve mucizeler yaratırlar. Mucizeler böyle olur. Bir lüp koyup güneş ışınlarının yalnız bir nokta üzerinde toplandığını hiç gördün mü Zorba? Bu nokta, biraz sonra ateş alır; neden? Çünkü Güneşin dağınık ışınları bir noktada toplanmıştır. İnsan aklı da tıpkı böyledir; aklını yalnız bir tek şeye verirsen mucizeler yaratırsın! Anlıyor musun Zorba?

Zorba'nın soluğu kesilmişti. Bir an kaçmak istermiş gibi silkindi. Ama kendini tuttu. Boğuk bir sesle hırladı:

— Konuş!

Ama birden fırlayıp ayağa kalktı:

— Sus, sus! diye bağırdı, bunları bana neden söylüyorsun patron? Neden yüreğimi zehirliyorsun? Burada iyiydim, neden beni dürtüklüyorsun? Aç idim, Allah ile Şeytan (eğer ikisini birbirinden ayırt ediyorsam kahrolayım!..) bana bir kemik attılar; onu yalayıp gidiyordum. Sonra da, kuyruğumu sallayıp ona bağırıyordum: «Teşekkür! Teşekkür!..» Ve şimdi...

Ayağını taşlara vurup sırtını bana çevirdi; barakaya doğru yürümek istedi; gene içinin kaynadığı belliydi; durdu.

— Püff! diye kükredi. Sevsinler! Allah-Şeytanın önüme attığı kemiği!.. Kart bir şantöz! Külüstür bir mavna!..

Bir avuç çakıl alıp denize attı.

— Ama, kimdir bu? diye bağırdı. Kimdir bu, bize kemikleri atan?

Biraz bekledi, sonra sustuğumu görünce büsbütün kudurdu:

— Konuşmuyor musun patron? Biliyorsan, adını bana da söyle ki bileyim ve merak etme, benzetirim onu ben! Ama böyle bilmeden neresinden saldırayım? Sonra kendi suratımı dağıtırım.

— Karnımız aç, dedim. Otur önce yemek pişir de yiyelim!

— Bir gece yemek yemesek dayanamaz mıyız patron? Benim, keşiş bir amcam vardı, bütün hafta yalnız su içer, tuz yerdi. Pazarları ve büyük yortularda, biraz da somun atıştırıverirdi. Yüz yirmi yıl yaşadı.

— Yüz yirmi yıl yaşadı, çünkü inanıyordu Zorba. Allah'ını bulmuş, eşeğini vermişti. Ama bizim, besleyecek Allah'ımız yok; onun için ateş yak, birkaç levreğimiz var; hoşumuza giden soydan, bol soğanlı ve biberli, koyu bir çorba yap. Sonra bakarız.

Zorba, cinleri başına üşüşmüş halde,

— Ne göreceğiz? dedi. Yiyip de karnımız doydu mu unuturuz.

— Ben de onu istiyorum zaten. Yemeğin değerli oluşu bundandır. Haydi, yallah Zorba, bize bir balık çorbası yap da beynimiz patlamasın!

Zorba kımıldamıyordu; hareketsiz durup bana bakmaktaydı.

— Dinle de söyleyim patron, dedi, senin amacını biliyorum. Şimdi, benimle konuştuğun sırada kafamda bir şimşek çaktı, anladım.

Gülerek sordum:

— Neymiş amacım, Zorba?

— Sen de bir Manastır yapıp içine, keşiş yerine kendin gibi birkaç yazıcıyı sokmak istiyorsun; gece gündüz okusunlar ve resimlerde gördüğümüz kimi

azizler gibi, basılmış kurdeleler çıkarasınız. Buldum, değil mi?

Üzgün bir halde başımı eğdim. Eski gençlik hayalleri, yolunmuş büyük tüyler, yararsızlıklar, kibarlıklar, yüksek ülküler... Aydın bir topluluk kuralım, birkaç arkadaş -müzisyen, ressam, şair içine kapanalım, bütün gün çalışalım, yalnız akşam üzeri toplanıp konuşalım... O zaman derneğin kurallarını bile hazırlamıştım: Hymittos Dağının bir geçitinde, Avcı Ay-Yanis'-in olduğu yerde bir yapı bile düşünmüştüm.

Zorba, benim kızarıp bozararak sustuğumu görünce sevinçle,

— Buldum! dedi.

Ben heyecanımı gizleyerek sordum:

— Buldun mu, Zorba?

— Bunun için de senden bir dileğim var. Senin kuracağın bu Manastıra, kaçakçılık yapmak üzere beni kapıcı olarak al. Oraya, arasıra acayip şeyler - kadınlar, mandolinler, damacanalarla uzo ve pişmiş domuz yavruları - sokarım Bütün hayat, palavralarla boşuna geçmesin diye...

Güldü ve aceleyle barakanın yolunu tuttu. Arkasından koştum. Balıkları temizledi. Ben de odun getirip ateş yaktım. Çorba oldu. Kaşıkları aldık. Tencereden yiyorduk. İkimiz de konuşmuyorduk. Bütün gün yemediğimiz için ikimiz de aç köpekler gibi atıştırıyorduk. Şarap da içip keyfe geldik; Zorba ağzını açtı:

— İster misin patron, dedi, şimdi Bubulina çıkagelsin? Sağ olsun ama, aynı zamanda bizden de ırak olsun! Bir o eksikti. Ben sana bir şey söyleyim mi, patron? Söz aramızda ama, şeytan alasıcayı özledim de!

— Artık bu kemiği sana kimin attığını sormuyor musun?

— Sana ne patron? Saman içinde pire arıyorsun sen de. Kemiğe bak sen, atan ele bakma, Lezzetli mi? Birazcık eti var mı? Önemli olan bu ötekiler hep...

Zorba'nın omuzuna vurarak,

— Yemek, mucizesini gösterdi, dedim. Aç olan gövde yatıştı mı şimdi? Soru soran ruhun da yatıştı... Getir öyleyse santuru!..

Tam Zorba'nın kalktığı anda, çakıllar üzerinde aceleci, ağır, ayak sesleri duyuldu. Zorba'nın kıllı burun delikleri oynadı. Ellerini bacaklanna vurup,

— Seslen eşeğe, hemen çıkagelsin! dedi. Geliyor işte! Köpoğlusu Zorba'nın kokusunu duyunca yolu tuttu; geliyor...

— Ben kaçıyorum, diyerek ayağa kalktım. Canım sıkılıyor. Gidip bir tur atacağım. Siz, ne haliniz varsa görün!

— Hayırlı geceler, patron!

— Unutma ha Zorba, ona nikâh vâdettin. Beni yalancı çıkarma!

Zorba içini çekti,

— Hâlâ mı evleneceğiz, patron? Bıktım artık!

Mis sabununun kokusu yaklaşıyordu.

— Dayan Zorba! dedim.

Acele kaçtım oradan. Dışarıda kart Dilberin soluğunu duymaya başlamıştım bile...

17

Ertesi gün şafakta, yatağımda uyurken Zorba'nın sesiyle uyandım.

— Sabah sabah ne oluyorsun, dedim, ne bağırıyorsun?

O, heybesini yiyecekle doldururken,

— İş değil bu, patron! dedi. İki katır getirdim, kalk Manastıra gidelim, kâğıtları imzalayalım da hava yolunu işletelim. Arslan bir şeyden korkar yalnız: Bitten. Bizi bitler yiyecek, patron!

Ben, gülerek,

— Zavallı Bubulina'ya neden bit diyorsun? dedim.

Zorba sağırmış gibi davrandı:

— Güneş yükselmeden gidelim! dedi. Dağa çıkmayı ve çam kokusunu özlemiştim bayağı. Katırlara binip yokuşa sardık. Linyitte biraz durduk. Zorba işçilere uyarılarda bulundu : «Rahibe'yi kazsınlar, Çişli'nin oluğunu açıp suları alsınlar, Kanavaro'yu da temizlesinler.»

Gün, yontulmamış elmas gibi parlıyordu. Biz yükseldikçe ruhumuz da yükseliyor, temizleniyordu.

Daha yükseklere çıktıkça ruhlarımızın daha da temizlendiğini ve yüceldiğini anlıyordum. Hava temizliğinin, kolay soluk almanın ne demek olduğunu kavrıyordum. Ruhun da bir canlı olduğu düşünülebilirdi; akciğerleri ve burun delikleri olan bir canlı; tozdan ve havasızlıktan boğulmuş, oksijene gereksinimi olan bir canlı.

Çam ormanının içine girdiğimizde, güneş yükselmişti. Hafif rüzgâr, baldan yapılmış bir koku gibi üstümüzde esiyor, estikçe deniz gibi hışırdıyordu.

Zorba, bütün yol boyunca, dağın eğimini izliyor, birkaç metrede bir kafasıyla kazıklar çakıyor, gözlerini kaldırıp güneşte parlayan teli ve onun bir çizgi halinde denize indiğini bile görüyordu. Bunun üstünde asılı olan, yontularak inceltilmiş ağaç gövdeleri de oklar gibi vızıldamaktaydı. Zorba ellerini oğuşturarak,

— Güzel iş, diyordu, altın bu! Kürekle para kazanacak ve dediğimizi yapacağız.

Ben ona hayretle bakınca,

— Ay; bir de unutmuş gibi yapıyorsun, dedi. Manastırımızı yapmadan önce, o büyük dağa gidecektik ya, neydi onun adı? Tiba mı?

— Tibet, Zorba, Tibet... Ama ikimiz gideceğiz. Orası kadın kaldırmaz.

— Sana kadından sözeden kim? İyidir zavallılar, onları hor görme; erkeğin, kömür çıkarmak, kaleleri basmak, Allah'la konuşmak gibi erkekçe bir işi olmadığı zaman iyidirler. O zaman erkek, patlamamak için ne yapsın? Şarap içer, zar atar, kadın kucaklar ve bekler. Saatin gelmesini bekler... Gelirse...

Bir zaman sustu. Sonra öfkeyle,

— Gelirse! dedi. Çünkü, hiçbir zaman gelmeyebilir de...

Biraz sonra da ekledi:

— Artık yapamıyorum patron, yapamıyorum; ya yer büyümeli, ya ben küçülmeliyim; yoksa hapı yuttum demektir!

Birden çamların arasından bir keşiş çıktı; kızıl tüylü, sarı benizli, buruşuk cübbeli, sivri takkeliydi. Elinde demir bir baston vardı; yere vuruyor, hızla yürüyordu. Bizi görür görmez durdu; bastonunu kaldırdı:

— Nereye gidiyorsunuz, ya mübarekler? Zorba karşılık verdi:

— Manastıra, tapınmaya.

Keşiş, şişmiş mavi gözleri kızararak bağırdı:

— Geri dönün, hıristiyanlar! İyiliğinize söylüyorum, geri dönün! Meryem'in Bahçesi değil, Şeytan'ın çiftliği bu. Münzevinin tacı yoksulluk, boyun eğme ve bekâretmiş! Yalan! Geri dönün diyorum size; para, gurur ve kin başrahip olacak! Onların Ayia-Triada'sı bu işte!

Zorba döndü ve bana neşeyle fısıldadı:

— Eğlence bu herif be, patron! Sonra keşişe doğru eğilerek sordu:

— Adın ne ihtiyar? Hayırlısıyla, böyle nereye gidiyorsun?

— Adım Zaharias; heybemi aldım, kaçıyorum, artık dayanamam, kaçıyorum. Adını söylesene bana, hemşerim!

— Kanavaro.

— Dayanamıyorum artık, kardeşim Kanavaro. İsa bütün gece haykırıp beni uyutmuyor; ben de onunla birlikte haykırıyorum. Başrahip -canı cehenneme!- bugün, sabah sabah beni çağırdı : «Ey Zaharias, dedi, biraderleri uyutmuyorsun; seni kovacağım!» «Ben mi uyutmuyorum?» dedim. «Ben mi, yoksa İsa mı? O haykırıyor!» İsa düşmanı herif, rahiplik âsâsını kaldırdı ve işte, işte, bakın!

Takkesini çıkardı, saçlarının arasında kurumuş bir kan pıhtısı göründü.

— Ben de, dedi, ayağımın tozunu silkeleyip yola koyuldum.

Zorba,

— Bizimle Manastıra gel, dedi. Ben seni baş-rahiple konuştururum. Gel bize arkadaşlık et, hem yolu da gösterirsin; Allah gönderdi seni!

Keşiş bir an düşündü, gözünde bir şimşek çaktı.

— Ne vereceksiniz? dedi.

— Ne istersin?

— Bir okka bakalyaros ve bir şişe konyak. Zorba eğilip ona baktı:

— Sakın içinde Şeytan olmasın senin, Zaharias?

Keşiş irkildi ve hayretle sordu:

— Nereden biliyorsun?

— Aynaroz'dan geliyorum ben, dedi Zorba. Elbet bildiğim bir şeyler vardır.

Keşiş başını eğdi, zor duyulan bir sesle:

— Evet, diye mırıldandı, vardır!

— Ve içindeki o şeytan, bakalyaros ile konyak istiyor, öyle mi?

— Evet ister, üç kere lanet olasıca!

— Öyleyse anlaştık! Sigara da içer mi? Zorba ona bir sigara attı. Keşiş de kudurmuş gibi kaptı.

— İçer, içer kahrolasıca! dedi. Koynundan bir çakmaktaşıyla bir fitil çıkardı; yaktı, ciğerlerinin var gücüyle çekti.

— İsa'nın adına, dedi.

Demir bastonu kaldırdı, yarım bir dönüş yaptı, önümüze düştü.

Zorba bana göz kırparak keşişe sordu:

— Peki, o içindeki şeytanın adı ne?

— Yosif!

Bu yarı deli keşişin arkadaşlığı hoşuma gitmiyordu. Ama sakat bir beden kadar, sakat beyin de bende karmakarışık bir acıma ve öfke duygusu yaratır. Konuşmuyor, Zorba'nın istediğini yapmasına izin veriyordum.

Temiz hava iştahımızı açtığı için acıktık. Kocaman bir çam ağacının altına yayıldık. Heybeyi açtık. Keşiş, içinde ne olduğunu görmek için obur obur eğildi. Zorba,

— Ee, ee, öyle kuru kuru yalanıp durma, diye bağırdı, Peder Zaharias! Bugün Büyük Pazartesi; biz masonuz, et yiyeceğiz. Bir piliç! Allah bağışlasın bizi... Ama, senin aziz kişiliğin için helva ile zeytinimiz de var, buyur!

Keşiş, yağlı sakallarını okşadı, bozulmuş bir halde:

— Ben, dedi, ben Zaharias, oruçluyum; zeytin ekmek yiyecek, sucağız da içeceğim... Ama, Yosif şeytandır, oruç tutmaz; o da et yiyecek kardeşlerim ve sizin tulumdan şarap da içecek, lanet olasıca!

İstavroz çıkardı, hızlı hızlı ekmek, zeytin, helva yedi, avucu ile silindi, su içti. Sonra yemeğini bitirmiş gibi yeniden istavroz çıkardı:

— Şimdi, dedi, sıra üç kez lânetli Yosif'in...

Ve pilice yumuldu, öfkeyle: «Ye, lanet olasıca!» diye mırıldanıyor, iri lokmalar kapıyordu: «Ye! Ye!»

Zorba, heyecanla:

— Bravo keşiş! dedi; bakıyorum, iki yanlı çalışıyorsun.

Sonra bana döndü:

— Nasıl buluyorsun patron? Ben, gülerek,

— Sana benziyor! dedim.

Zorba şarap tulumunu keşişe verdi:

— Çek Yosif! Keşiş.

— İç lanet olasıca! deyip tulumu kaptı ve ağzına yapıştırdı.

Güneş yakıyordu, daha içerilere, gölgeye çekildik. Keşiş ekşimiş ter ve günnük kokuyordu; güneşin sıcağında su salmaktaydı; Zorba çok kokmasın diye onu gölgeye çekti. İyi yemek yediği için canı konuşmak istiyordu:

— Nasıl keşiş oldun sen? Keşiş kıkırdadı:

— Azizlikten mi sanıyorsun? Asla! Yoksulluktan kardeşim, yoksulluktan... Yiyecek bir şeyim yoktu, şöyle düşündüm: Manastıra gideyim de açlıktan gebermeyim!

— Hoşnut musun bari?

— Şükür Allah'a! Çok özlem duyduğum oluyor ama, kulak asma; dünya için özlem çekmiyorum, onun içine sıçayım; bağışlayın, her gün düşünüyorum. Ben gökyüzüne özlem çekmekteyim. Sözlerime inanın. Taklalar atıyordum ve keşişler bana bakıp gülüyor; hepsi bende yedi tür şeytanlığın var olduğunu ve bunların bana küfrettiğini söylüyorlardı, ama ben diyorum ki : «Hayır, doğru olamaz, Allah gülmeyi sever. Bir gün bana: 'Gel içeri palyaçom!' diyecek, 'gel de beni güldür...' Ben de, işte böyle, Karagöz gibi Cennet'e gireceğim!»

Zorba ayağa kalkarak,

— Ulan, dedi, bana öyle geliyor ki sende akıl dörtyüz dirhem! Gidelim de geceye kalmayalım.

Keşiş yine önümüze düştü ve yolu açtı. Dağa çıkarken içimde ruhsal görüntüler yükseliyormuş gibime geliyordu; alçak kaygılardan daha yükseklerine, bayağı ova doğmalarından dik teorilere doğru tırmandığımı sanıyordum.

Keşiş birden durdu:

— Öcalıcı Meryem! dedi ve güzel, yuvarlak kubbeli küçük bir kiliseyi gösterdi. Sonra diz çöküp istavroz çıkardı.

Yere atladım, serin kemerin içine girdim. Duvarın bir köşesinde, dumandan kararmış, gümüş adaklarla yüklü eski bir tasvir; onun önünde, hiçbir zaman

sönmeyen gümüş bir kandil yanıyordu.

Tasvire baktım. Sağlam boyunlu, bir bakirenin huzursuz bakışını taşıyan, vahşi, savaşçı bir Meryem'di bu; elinde ise, kutsal bir çocuk değil, dimdik ve uzun bir mızrak taşıyordu.

Keşiş, tatlı bir sesle,

— Manastıra zarar verenin vay haline! dedi. Üzerine saldırıp elinde tuttuğu mızrakla onu deler. Eski zamanda Cezayirliler çıkıp Manastırı yaktılar; ama dur da bak, lânetlilerin başına ne geldi: Kaçıp, tam bu dış kilisenin önünden geçerlerken, Meryem, yallah diyerek tasvirin içinden çıktı, dışarı fırladı ve mızrağıyla ver yansın etti, vurdu, vurdu, hepsini öldürdü. Dedem, ormanı dolduran kemikleri hatırlardı. O zamandan beri de adını öcalıcı Meryem koydular; daha önce ona Yardımsever Meryem diyorlardı.

Zorba sordu:

— Peki Peder Zaharias, neden mucizesini Manastırı yakmalarından önce göstermedi?

Keşiş üç kez istavroz çıkararak yanıtladı.

— Çok Yüksek'tekinin iradesi!.. Zorba katıra binerken mırıldandı:

— Amma yüksek ha!.. Haydi gidelim!

Az sonra, dağın düz bir yerinde, çevresi yüksek kayalarla çevrili olan Meryem'in büyük Manastırı çamların arasında göründü. Sakin, güleç, dünyadan ırak, yüksek ve yeşil çukurun içinde, doruğun soyluluğunu ve ovanın tatlılığını tam bir uyum içinde birleştiren Manastır, bana, insan topluluğu için çok iyi seçilmiş bir barınağı düşündürdü.

Yumuşak, yalın bir düşünce, insan yapısına en uygun dinsel coşkuya erişebilir burada, diye düşündüm. Ne keskin bir doruk, ne duygusal bir tembellik ovası, ruhun insanca tadını kaybetmeden yükselmesi için ne gerekiyorsa, ne kadar gerekiyorsa o kadar... Böyle bir yer, ne kahramanlar, ne de domuzlar yaratır diyordum; tam insan yaratır.

Buraya ancak, eski Yunanistan'ın güzel bir tapınağı ile sevimli bir müslüman tekkesi yakışırdı : Allah buraya bayağı insan kıyafetiyle iner, bahar çimenlerinin üzerinde yalınayak yürür ve sakin sakin insanlarla konuşurdu.

— Ne harika, ne ıssızlık, ne mutluluk! diye mırıldanıyordum.

Katırlardan indik. Kemerli kapıdan misafirhaneye çıktık. Bir tepsi içinde bize rakı, tatlı ve kahve getirdiler. Teşrifatçı papaz çıkıp geldi. Keşişler çevremizi sardılar ve sohbet başladı. Hilekâr gözler, doymaz dudaklar, sakallar, bıyıklar, teke teke kokan koltuk altları...

Teşrifatçı papaz sordu:

— Bir gazete getirdiniz mi? Ben, şaşkınlıkla:

— Gazete mi? dedim. Ne yapacaksınız onu burada?

İki üç keşiş heyecanla bağırdılar.— Bir gazete kardeş, bakalım dünya ne halde!

Balkonun tahta parmaklıklarına asılmış, kargalar gibi ötüşüyorlardı. İngiltere, Rusya, Venizelos ve Kıral'dan tutkuyla söz açarak hem de. Gözlerini kentler, dükkânlar ve gazeteler bürümüştü.

Şişman, kıllı bir keşiş soluyarak kalktı:

— Sana gösterecek bir şeyim var, dedi, sen de bana düşünceni söylersin; gidip getireyim.

Kısa kıllı elleri karnında olduğu halde ilerledi, tüylü terliklerini sürüyerek kapıda kayboldu.

Keşişler kıkırdıyorlardı. Teşrifatçı papaz,

— Peder Dometios, yine toprak rahibesini getirecek, dedi. Şeytan onu toprağa saklamıştı birgün Dometios bahçeyi eşelerken buldu. Alıp hücresine soktu ve mübarek o zamandan beri uykularından oldu. Aklından da olması yakındır.

Zorba ayağa kalktı; boğuluyordu :

— Biz buraya Başrahibi görmeye geldik, dedi, kâğıt imzalamak için...

Teşrifatçı papaz,

— Başrahip burada yok, dedi. Sabahleyin çiftliğe gitti; sabırlı ol.

Peder Dometios, Kutsal Çanağı taşırmış gibi, avuçlarını birleştirmiş, yukarıda tutar halde göründü. Dikkatle avuçlarını açarak,

— Bu işte! dedi. Yaklaştım.

Yarı çıplak ve utangaç bir minicik Tanagra ***** heykelciği, keşişin tombul parmakları arasından gülümsüyordu bana. Sağlam kalan eliyle de başını tutuyordu.

** Tanagra: Beotia'nın bir kenti.*

Dometios,

— Başını gösterdiğine göre, dedi, içinde çok değerli bir taş var, demektir; elmas ya da inci. Siz ne dersiniz?

Bozuk niyetli bir keşiş atıldı:

— Bana kalırsa, dedi, başı ağnyor.

Ama şişman Dometios, sarkık teke dudaklarıyla ıkına sıkına bana bakarak bekliyordu.

— Onu kırayım diyorum, dedi, kırayım da göreyim: Artık uyuyamıyorum... İçinde bir elmas varsa?

Ten, kahkaha ve öpüşmeyi lanetleyen bu tütsü kokuları ve çarmıha gerilmiş ilahlar arasına sürgün edilmiş bu minicik, sıkı göğüslü bu güzel kıza baktım.

Ah, elimden gelseydi de onu kurtarsaydım!

Zorba küçük heykeli aldı, ince, biçimli kadın vücudunu yokladı, parmaklarının etli kısımları dik göğüsler üzerinde durakladı:

— Fakat, Peder, dedi; görmüyor musun ki bu şeytandır? Nah işte, tıpkısı! Sen merak etme, ben iyi bilirim o Allah'ın belâsını; göğsüne bak Peder Dometios, yuvarlak, sıkı ve taze; şeytanın göğsü de böyledir, Peder'im!

Eşikte güzel bir keşiş çocuk göründü; altın saçlarını, yuvarlak, ayva tüylü yüzünü güneş aydınlatıyordu.

Sarı benizli keşiş, teşrifatçı papaza bir göz attı; ikisi de arsızca sırıttılar:

— Peder Dometios, dediler, yardımcın Gabriel.

Keşiş hemen çamurdan yapılmış küçük kadını avuçladı ve büzülmüş bir halde yürüdü; küçük keşiş konuşmadan ve salınarak önden gidiyordu. Harap olmuş uzun avluda ikisi birden kayboldular.

Zorba'ya işaret ettim, avluya çıktık. Tatlı bir sıcaklık... Avlunun ortasındaki bir portakal ağacı çiçek açmıştı; havaya mis gibi bir koku yayılıyordu. Yanında, eski mermer bir koç başından şırıltılı bir su akmaktaydı. Kafamı altına sokup serinledim. Zorba tiksintiyle :

— Ne biçim insanlar be! dedi. Ne erkek, ne kadın; katır bunlar. Tuh yokolasıcalar!

Gülerek başını soğuk suya soktu. Sonra yine,

— Tuh yokolasıcalar! dedi. Her birinin içinde bir şeytan var. Kimi kadın ister, kimi bakalyaros, kimi para, kimi de gazete... Hay aptallar hay!.. Neden yeryüzüne inmez bunlar? İnseler de, maddeye boğulup beyinleri temizlense.

Bir sigara yakıp çiçek açmış portakal ağacının kenarına ilişti.

— Ben, dedi, bir şeye özlem duydum mu, ne yaparım bilir misin? Bir daha hatırlamayacak kadar bıkıp da kurtulmak için yerim, yerim... Ya da tiksintiyle hatırlamak için. Bak bir zamanlar çocukken, kirazlara karşı anlatılmaz bir tutkum vardı. Param olmadığı için azar azar alıyor, yiyor, yine istiyordum. Gece gündüz kiraz düşünürdüm, salyalarım akardı;

işkenceydi bu! Günün birinde, kızdım mı, utandım mı, bilmiyorum; baktım ki kirazlar bana istediklerini yaptırıyorlar ve beni rezil ediyorlar, ne plân kurdum bilir misin? Geceleyin yavaşça kalktım, babamın ceplerini yokladım, gümüş bir mecidiye bulup çaldım. Sabah sabah da kalktım, bir bahçeye gidip bir sepet dolusu kiraz satın aldım. Bir çukurun içine oturup başladım "yemeğe. Yedim, yedim, şiştim, midem bulandı, kustum. Kustum patron. O zamandan beri de kirazlardan kurtuldum; bir daha gözüme görünmelerini bile istemedim. Özgür oldum. Artık kirazlara bakıp şöyle diyordum: Size ihtiyacım yok! Şarap için de aynı şeyi yaptım, sigara için de. Hâlâ içiyorum ama, istediğim anda «harp» diye bıçakla keser gibi kesiyorum. Tutku bana egemen olamamıştır. Yurdum için de aynı şey. Hasret çektim, bıktım, kustum, kurtuldum. Ben gülerek sordum:

— Ya kadınlar?

— Onların da sırası gelecek kahrolasıcalar, gelecek! Ama yetmiş yaşımı bulduğum zaman.

Biraz düşününce az bularak,

— Seksen yaşında, diye düzeltti. Sen beni dinle, insan böyle kurtulur, böyle kurtulur.. Zevk düşkünü ve keşiş olarak değil. Kendin yarı şeytan olmazsan, şeytandan nasıl kurtulursun be?

Dometios soluyarak avluda göründü. Arkasında sarışın genç keşiş vardı. Zorba onun ergenlere özgü haşinlik ve güzelliğine bakarak mırıldandı :

— Kızgın bir melek sanki...

Üst kat hücrelerine çıkan merdivene yaklaşıyorlardı. Dometios döndü, genç keşişe bakarak bir şeyler söyledi. Genç keşiş olmaz der gibi başını kaldırdı. Ama birden boyun eğerek eğildi. İhtiyarın beline sarıldı ve merdiveni çıktılar. Zorba, bana,

— Anladın mı? dedi. Anladın mı? Sodom ve Gomorra!

İki keşiş göründü, biri öbürüne göz kırptı, bir şeyler fısıldaşıp güldüler. Zorba söylendi:

— Ne boktan şey! Karga karganın gözünü çıkarmaz, ama keşiş keşişinkini çıkarır. Bak şunlara; birbirlerinin gözünü çıkaracaklar.

Ben gülerek düzelttim.

— Biri öbürünün.

— Burda aynı şeydir be, üzme tatlı canını! Sana, katır bunlar dedim, patron. Keyfin isterse Gabriel de diyebilirsin. Gabriella da; Dometios da, Dometia da... Kaçalım patron, kâğıtları imzalatalım, kaçalım. Vallahi burada insan kadından da, erkekten de iğrenebilir.

Sesini alçalttı:

— Benim bir plânım var, dedi.

— Yine bir saçmalıktır, Zorba... Söyle bakalım!

Zorba omuzlarını kaldırdı:

— Ne diye sana söyleyim, patron? Sen, kusura bakma ama, namuslu bir adamsın. Ne yağsın, ne damla. Kışın yorganının dışında bir pire bulsan üşümesin diye içeri sokarsın. Sizin gibi yüce biri nereden anlayacak benim gibi bir düşkünü? Bir pire bulsam cak diye ezerim ben, bir kuzu bulsam, «kırt» keser, şişe geçirir ve dostlarla tadını çıkarırım. Diyeceksin ki: Senin değildir, kabul! Ama, bırak be birader, önce yiyelim de, sonra rahat rahat senin ya da benim olduğunu konuşur, tartışırız. Ve sen söyleyecek, söyleyeceksin, ben de küçük bir tahta parçasıyla dişlerimi karıştıracağım.

Avlu, onun kahkahalarıyla çınladı. Zaharias korku içinde geldi; parmağını ağzına götürdü, ayaklarının ucuna basarak yaklaştı:

— Şiit! dedi, gülmeyin! Nah, şu yukarıda, açık duran küçük pencerenin arkasında Metropolit çalışıyor. Kütüphanedir orası; yazı yazıyor. Bütün gün yazar.

Zorba, keşişin kolundan yakaladı:

— Tamam, dedi, ben de seni istiyordum, Peder Yosif! Senin hücreye gidelim de konuşalım. Sonra bana döndü:

— Sen patron, bu arada gidip kiliseyi dolaş, eski tasvirlere bir göz at. Ben başrahibi bekleyeceğim; nerdeyse gelir. Karışıp işleri altüst etme. Bana bırak; plânım var benim.

Ve kulağıma eğildi:

— Ormanı yarı fiyatına alacağız, dedi. Sen sesini çıkarma!

Sonra, yarı sersem keşişi koltuğunun altından yakalayıp hızla uzaklaştı.

18

Kilisenin eşiğini aştım, içerinin serin, kokulu, gölgeli karanlığına daldım. Yapı ıssızdı. Soluk bir ışık veren bronz kandiller. Bütün derinliği tutan oymalı bir tasvir. Üzüm yüklü altın bir asma. Duvarlar, yarı silinmiş duvar resimleriyle süslü korkutucu resimler : Haşin keşişler, kilise pederleri, İsa'nın acıları, saçlarında boyaları solmuş geniş kurdeleler bulunan kıvırcık saçlı melekler...

Üstte, kubbenin altında kolları açık, yalvarır bir halde Meryem. Önünde ağır, güneşten yapılmış kocaman bir kandil yanıyor; titrek ışığı yumuşak, okşayıcı bir biçimde, uzun ve çok acı çekmiş yüzünü yalıyor. Acılı gözleri, yüzük gibi yuvarlak, kıvrık ağzı ve kuvvetli, istek dolu çeneyi asla unutmayacağım. En dayanılmaz acılarında bile, alabildiğine mutlu olmuş ve doygunluğa erişmiş ana budur, diyordum; çünkü ölümlü iç organlarından ölmez bir şeyin çıkmış olduğunu biliyor.

Kiliseden çıktığımda güneş batıyordu. Mutlu mutlu portakal ağacının dibine oturdum. Kilisenin tepesi gün doğuyormuş gibi pembeleşiyordu. Hücrelerine çekilen keşişler dinleniyorlardı. Geceleyin uykusuz kalacakları için güçlenmeleri gerekiyordu; İsa bu gece harekete geçerek Golgotha'sına çıkacaktı; bu yüzden kendilerinin de birlikte çıkabilmeleri için güçlü olmaları gerekiyordu. Bir keçi boynuzu ağacının altında, pembe bir sürü memeleri olan siyah iki dişi domuz, daha şimdiden uyuklamaya başlamıştı, güvercinler damlarda sevişiyordu.

Ne zamana kadar yaşayacağımı, toprağın, havanın, sessizliğin bu tadını, çiçek açmış portakal ağaçlarının kokusunu daha ne kadar duyabileceğimi düşünüyordum. Kilisede görmüş olduğum Ayios Vakhos'a ait bir tasvir içimi mutlulukla doldurup taşırmıştı, biriciklik, amacın dayanıklılığı, isteğin sürekliliği gibi şeyler içime işliyor, bana esinler getiriyordu. Siyah salkımlar gibi alnının çevresinde sarkan, erginlere özgü kıvırcık saçlarıyla, Hıristiyan azizinin şu küçük ve sevimli tasviri sağ olsun! Coşku ve şarap tanrısı yakışıklı Dionisos ile Ayios Vakhos kafamda birleşiyordu, aynı yüzü

taşıyorlardı. Bağ yapraklarıyla cübbelerin altında, güneşte yanmış aynı sıcak vücut, yani Yunanistan fırtınalar geçirmekteydi.

Zorba avluda göründü ve haberi verdi bana:

— Başrahip geldi, dedi, bir şeyler konuştuk, diretiyor, âyinlerin masrafı çıkmıyormuş, daha çoğunu istiyor ama, becereceğim...

— Ne diretmesi? Anlaşmamış mıydık?

Zorba yalvardı:

— Aman be patron, sen karışma! Her şeyi altüst edeceksin. Buyurun bakalım, şimdi eski anlaşmadan sözediyorsun; o bitti! Kaşlarını çatma, bitti diyorum sana! Ormanı yarı fiyatına alacağız.

— Peki, bu çevirdiğin dolaplar nedir, Zorba?

— Sen bırak, patron, benim işim o; tekerleği yağlayacağım, o da dönecek, anladın mı?

— Ama neden? Anlamıyorum.

— Kastro'da çok para savurdum da ondan işte! Çünkü Lola birkaç binliğimi, yâni senin birkaç binliğini yedi. Unuttum mu sanıyorsun? Onurum var benim, ne sanıyorsun? Kılıcımın üstüne sinek konmasını istemem. Harcadım, ödüyorum. Hesabı yaptım: Lola'nın harcamalarını başrahip Manastır ve Meryem çekecek. Plân bu, hoşuna gitti mi?

— Hiç gitmedi. Sen paraları çarçur ettiysen Meryem'in suçu ne?

— Suçu var. Hem de çok... Evet. Oğlu Allah'ı o yaptı; Allah da beni yaptı ve bildiğin araçları verdi; o kahrolası araçlar da, nerede bir dişi görsem başımı döndürecek ve kesemi açacak hale soktu beni. Anladın mı? Onun için Meryem sorumlu, hem de çok sorumlu. Bırak ödesin!

— Hoşuma gitmiyor bunlar, Zorba!

— O başka konu, patron. Biz hele yedi binliği kurtaralım, sonra tartışırız. «Sen hele becer beni, oğlum, sonra ben yine teyzen olurum.» Bu şarkıyı bilir misin?

Kaba kıçlı teşrifatçı papaz göründü. Tatlı bir papaz sesiyle:

— Buyurun, dedi, sofra hazır!

Yemekhaneye indik, kanapeleri ve dar uzun masaları olan büyük bir salondu burası. Acı bir zeytinyağı kokusuyla ekşi bir koku vardı içerde. Dipte, yarı silinmiş bir duvar resmi 'Son Yemek'i gösteriyordu. Onbir sadık çömez İsa'nın çevresinde bir sürü halinde toplanmış, karşıda da sırtı seyirciye dönük, tek başına, kızıl sakallı, anormal alınlı, şehevî burunlu Yudas; İsa da yalnız ona bakıyordu.

Teşrifatçı papaz oturdu; sağında ben vardım, solunda Zorba.

— Sarakosti ***** olduğu için kusurumuza bakmayın; dedi, yolcu da olsanız, ne yağ var, ne şarap. Hoş geldiniz!

** Sarakosti: Büyük Oruç.*

İstavroz çıkardık, konuşmaksızın ellerimizi zeytinlere, taze soğanlara, taramaya, taze baklalara uzattık. Üçümüz de yavaş yavaş ve iştahsız bir halde geveliyorduk.

Teşrifatçı papaz,

— Bu dünyada hayat böyledir, dedi. Sarakosti. Ama sabredelim, kuzuyla İsa'nın Dirilişi, yâni Gökler Hükümdarlığı geliyor.

Öksürdüm, Zorba 'Sus' demek istermiş gibi ayağıma bastı. Konuyu değiştirmek için,

— Peder Zaharias'ı gördüm, dedi. Teşrifatçı huylandı ve huzursuzca sordu:

— Yoksa, şeytan herif bir şey mi söyledi? Yedi şeytan vardır onun içinde, sözlerine kulak asmayın. Ruhu pistir, pislikleri görür.

Keşişleri çağıran çan acı acı çınladı. Teşrifatçı, istavroz çıkarıp ayağa kalktı.

— Ben gidiyorum, dedi. İsa'nın acıları başladı. Onunla birlikte çarmıha gerileceğiz. Bu akşam için siz dinlenebilirsiniz, yoldan geldiniz; ama yarın sabah âyininde...

Keşiş gider gitmez Zorba dişlerinin arasından homurdandı:

— Alçaklar! Alçaklar. Yalancılar, insan kılıklı katırlar, katır kılıklı insanlar!..

— Ne oldun Zorba? Yoksa Zaharias sana bir şey mi dedi?

— Bırak patron, bırak şeytan alsın! Ee, bir imzalamasınlar, tepsi içinde oynatacağım onları!

Bize hazırladıkları hücreye gittik. Köşede eski bir tasvir vardı: Yanağını sıkı sıkıya oğlununkine dayamış Meryem tasviri. İri gözleri yaşlarla doluydu.

Zorba, koca kafasını salladı:

— Neden ağlıyor, biliyor musun, patron? — Hayır.

— Gördüğü için. Ben aziz resimleri yapan bir ressam olsaydım, Meryem'i gözsüz, kulaksız, burunsuz yapardım. Acıyorum ona.

Kuru döşeklerimize uzandık. Kalaslar kavak kokuyordu. Açık duran pencereden ilkbahar yeli, kokularla yüklü giriyordu. Bahçeden arasıra, birbirini izleyen soluklar gibi, yas dolu ezgiler gelmekteydi. Pencerenin dışında bir bülbül şakımaya başladı, sonra daha ötede bir başkası, bir başkası daha... Gece aşkla dolup taştı.

Uyuyamıyordum; bülbülün şakıması, İsa'nın inleyişiyle birlikte ben, çiçek açmış portakal ağaçlarının arasında, büyük kan damlalarını izleyerek, Golgotha'ya tırmanmaya çalışıyordum. Mavi bahar gecesinin içinde İsa'nın, vücudunu, domur domur soğuk terler süzülen yüzünü ve ellerini yalvarır, dilenirmiş gibi nasıl oynattığını görüyordum... Ardından koşan Galilea'lılar ona: «Osanna! Osanna!» diye bağırıyor, ellerinde kutsanmış dallar tutuyor, basması için elbiselerini yere seriyorlardı. O sevdiklerine bakıyor, hiçbiri

bir şey anlamıyordu: Yalnız kendisinin ölüme gittiğini bilmekteydi. Yıldızların altında ağlayarak, susarak, titreyen insancıl kalbini yatıştırmaya çalışıyordu.

«Buğday gibi toprağa inip ölmen gerek, kalbim, titreme. Başka türlü nasıl başak olursun kalbim ve açlıktan ölen insanları nasıl beslersin?»

Gene de, içinde insancıl kalp titriyor, titriyor, ölmek istemiyordu... Manastırın çevresinde bütün orman, yavaş yavaş bülbüle kesti. Islak dallardan şarkı, sadece, aşk ve tutku halinde yükseliyor, onunla birlikte insanın göğsü de oynuyor, ağlıyor, kabarıyor, taşıyordu.

Böylece, nasıl olduğunu anlamadan, İsa'nın çektiği acıları düşünürken, bülbül sesleri arasında, ruhun Cennet'e girişi gibi ben de uyku ülkesine giriverdim.

Doğru dürüst bir saat uyumamıştım ki, korkuyla irkildim:

— Zorba, diye bağırdım, duydun mu? Bir tabanca sesi!

Zorba çoktan yatağının içinde oturmuş, sigara içiyordu.

Nefretini bastırmaya çalışarak,

— Üzme tatlı canını patron, dedi; bırak birbirinin gözünü çıkarsınlar.

Koridorda sesler duyuldu. Ağır terlikler sürükleniyor, kapılar açılıp kapanıyor, uzakta birisi yaralanmış gibi inliyordu.

Yataktan fırlayıp kapıyı açtım. Kuru bir ihtiyar önüme çıktı; beyaz, sivri bir takkesi ve dizlerine kadar inen beyaz bir entarisi vardı.

— Kimsin sen?

O titreyen sesiyle karşılık verdi.

— Piskopos...

Az daha gülecektim; sırmalı elbiseler, kuşak, koltuk değneği, çok renkli sahte taşlar... İlk kez bir piskoposu gecelikleriyle görüyordum.

— Tabanca sesi neydi?

— Bilmiyorum, bilmiyorum... diye mırıldandı ve beni geriye doğru itti.

Zorba yatağının içinden güldü:

— Ne o, titreme mi tuttu, ihtiyarcık? dedi. Gir içeri, zavallı. Biz keşiş değiliz, korkma!

Alçak sesle:

— Zorba, dedim, böyle konuşma,- Piskopos bu!

— Gir içeri, diyorum sana!

Yataktan indi, kolundan tutup içeri çekti; kapıyı kapadı. Heybeden rakı çıkardı, bir kadeh doldurdu.

— İç ihtiyar, dedi, zavallı yüreciğin canlansın.

İhtiyarcık rakıyı içip kendine geldi. Benim yatağa oturdu, duvara dayandı.

— Muhterem Peder, dedim, o tabanca sesi neydi?

— Bilmiyorum oğlum... Gece yarısına kadar çalışmış, uyumak üzere yatmıştım; o sırada yanımdaki Peder Dometios'un hücresinde şey duydum.

Zorba:

— Hah! dedi, hakkın varmış be Zaharias!

Piskopos başını eğdi.

— Herhalde bir hırsızdı... diye mırıldandı. Koridordaki fısıltılar durmuş, Manastır yine sessizliğe gömülmüştü. Piskopos korkmuş saf gözleriyle yalvarır gibi bana baktı:

— Uykun var mı oğlum? diye sordu. Anladım ki gitmek ve yine hücresinde yalnız kalmak istemiyor, korkuyordu.

Yastığa dayandı ve sayıklarmış gibi mırıldanmaya başladı:

— Ölmezlerin Gülü, Sevgili Toprak, Bağ, Kaynak, Nehir, Mucize Çeşmesi, Gökyüzü Merdiveni, Köprü, Firkateyn, Liman, Cennet'in Anahtarı, Şafak, Meş'ale, Şimşek, Ateş Sütun, Koruyucu Komutan, Kımıldatılamaz Kule, Alınamaz Kent, Örtü, Sığınak, Avutucu, Sevinç, Körlerin Bastonu, Öksüzlerin Anası, Mihrap, Erzak, Barış, Sessizlik, Koku, Şenlik, Bal ile Süt *****...» Zorba, alçak sesle:

— Sayıklıyor zavallı! dedi, üstüne bir örtü atayım da üşütmesin!

** Bal ile Süt: Aynı zamanda Yunanca'da bizim «süt liman» deyimindeki anlama da gelir.*

İhtiyarın üstüne bir battaniye atıp yastığını düzeltti:

— Delilik yetmiş yedi türlü olur, diye duymuştum, dedi, ama bununkiyle birlikte yetmiş sekiz oldu.

Artık gün ağarıyordu. Avluda tahta çanın sesi duyuldu. Pencereden eğilip baktım; zayıf bir keşişin, başında uzun siyah bir örtüyle, yavaş yavaş bahçe çevresinde dolandığını ve küçük bir çekiçle, uyumlu sesler çıkaran bir tahtaya vurduğunu gördüm. Tahta çanın sesi, yalnız tad, uyum ve çağrı halinde sabah rüzgârının içine yayıldı. Bülbül susmuştu; ilk kuşlar, ağaçların arasında, çekingen çekingen cık, cık!.. etmeye başlıyordu.

Eğilmiş, tahta çanın bu güvensiz ezgisini büyülenmiş gibi dinliyor ve yüksek bir yaşama dengesinin, artık bütün dış görünüşünü, yararsız sayarak kovabileceğini düşünüyordum. Ruh, ayrılıp gidiyor, ama bıraktığı, bir deniz kabuğu kadar karmaşık ve yavaş yavaş oluşan bir büyük konut bırakıyordu.

«Artık çok gürültülü, dinsiz kentlerde karşılaşılan büyük katedraller, böyle boşalmış kabuklardır» diye düşünüyordum; yağmurların ve güneşin aşındırdığı, yalnız iskeletleri kalmış tarih öncesi canavarlar.»

Birisi hücremizin kapısını çaldı; teşrifatçının kaygan sesi duyuldu:

— Sabah âyini için kalkın! Zorba, öfkeyle fırladı:

— Neydi o tabanca sesi?

Biraz bekledi. Ses yok. Uzaklaşan ayak sesleri duyulmadığı için, keşişin kapı önünde duruyor olması gerekirdi. Zorba parladı ve yeniden bağırdı:

— Neydi o tabanca sesi, ulan keşiş?

Ayak seslerinin hızla uzaklaştığı duyuldu. Zorba bir sıçrayışta kapının yanına varıp açtı; kaçmakta olan keşişe doğru tükürerek,

— Tuh maskaralar! dedi. Papazlar, keşişler, rahibeler, kilise kethüdaları, kandil yakıcılar, tuuh size!

— Kaçalım, dedim, burası kan kokuyor! Zorba homurdandı:

— Keşke yalnız kan koksaydı! Eğer canın istiyorsa sen, âyine git, patron; ben işi kurcalayıp öğreneceğim.

Ben, yine,

— Kaçalım! dedim, sen de lütfen ekilmediğin yerde bitme!

— Ama ben, tam orda bitmek istiyorum, patron!..

Biraz düşündü, sonra hınzırca güldü:

— Sağolsun Şeytan, işleri iyi götürüyor olmalı, dedi. Biliyor musun patron, bu tabanca sesi Manastıra kaça mal olur? Yedi binliğe!

Avluya indi. Çiçek açmış ağaçlar sabahın hoşluğu, büyük mutluluk... Zaharias bizi bekliyormuş. Koştu, Zorba'yı kolundan yakaladı. Titreyerek mırıldandı:

— Gel kardeşim Kanavaro, kaçalım!

— Tabanca sesi neydi? Birini mi öldürdüler? Ulan Keşiş, konuş, yoksa boğarım seni!..

Keşişin alt çenesi titriyordu. Çevresine baktı; avlu ıssız, hücreler kapalıydı. Açık olan kilise kapısından ezgiler dalga dalga yayılıyordu.

— İkiniz de beni izleyin, diye mırıldandı. Sodom ve Gomorra!..

Duvar dibinden kaydık; avluyu geçtik, bahçeden dışarı çıktık; Mezarlık, Manastırdan bir taş atımı uzaktaydı; içeri girdik.

Mezarların üstünden geçtik, Zaharias küçük kilisenin kapısını itti, içeri girdik. Ortada, bir hasırın üstünde, cübbeye sarılmış bir ölü yatıyordu. Bir mum başucunda bir tane de ayak ucunda yanmaktaydı.

Ölünün üzerine eğildim, yüzünü açtım. Ürpererek,

— Genç keşiş! diye mırıldandım; Dometios'un sarışın keşişi!

Tapınağın kapısındaki tasvirde, dik kanatları, çıplak kılıcı, kırmızı sandallarıyla Başmelek Mikâil şimşekler çakıyordu. Rahip bağırdı.

— Başmelek Mikâil! Ateş yağdır da, yak onları! Başmelek Mikâil, bir tekme vur, çerçeveden fırla çık. Tabanca sesini duymadın mı?

— Kim öldürdü onu? Kim? Dometios mu? Konuş ulan, teke sakallı!

Keşiş, Zorba'nın elinden kurtulup burunüstü Başmeleğin ayaklarına kapandı; başı biraz kalkık, ağzı dinliyormuş gibi açık, bir zaman kıpırtısız durdu. Sonra birden, sevinçle ayağa fırladı, kararlı bir halde:

— Yakacağım onları! dedi. Başmelek sallanıp bana işaret verdi.

Sonra istavroz çıkararak,

— Şükür Allah'a, dedi. Hafifledim!.. Zorba, keşişi yine kolunun altından yakaladı.

— Yürü bakalım Zaharias! Gidiyoruz. Sana ne dersem onu yapacaksın.

Bana baktı:

— Paraları bana ver patron! Kâğıtları ben imzalayacağım. Burada kurtlar var, sen kuzucuksun, yerler seni; bana bırak! Merak etme, elimde azgın boğalar, öğle üzeri, orman elimizde olduğu halde gideceğiz. Yürü ulan Zaharias!

İkisi, Manastıra doğru hırsızlamadan sıvıştılar. Ben uzağa, çamlara doğru gittim. Güneş yükselmişti, gökyüzü ve toprak pırıl pırıldı. Serinlik, yaprakların üzerinde titreyerek oynamaktaydı. Önümden bir karatavuk uçtu, bir yaban ahlatının dalına kondu; uzun kuyruğunu salladı, gagasını açtı, bana baktı ve alay edercesine iki üç kez öttü.

Çamların arasından, dış avluda, keşişlerin sırayla başları eğik, omuzlarında simsiyah tüylerle çıktıklarını gördüm. Ayin bitmiş, Mihraba gidiyorlardı.

«Ne yazık,» diye düşündüm, «böyle bir yalınlık, böyle bir soyluluk nasıl ruhsuz olabilir?»

Yorgun ve uykusuzdum. Otların üzerine uzandım. Yaban menekşeleri, katırtırnakları, adaçayları kokularını salıyordu; böcekler aç bir halde vızıldıyor, yaban çiçeklerinin içine dalıyor, balını yiyorlardı. Uzakta dağlar saydam, bembeyaz parlıyor, güneşin kızgınlığı içinde fırtınalı dumana benziyordu.

Yatışmıştım; gözlerimi yumdum. Sanki, bütün bu çevremdeki yeşillik Cennetmiş, sanki bütün bu tazelik, hafiflik ve dingin sarhoşluk Allah'mış gibi içimi, garip bir neşe sardı. Allah'ı her maskenin arkasında ayırt edebilene ne mutlu! O, bazan bir bardak serin sudur, bazan dizlerimizde oynayan bir oğul, bazan çapkın bir kadın, bazan da küçük bir sabah gezintisi.

Çevremdeki her şey yavaş yavaş inceliyor, hafifliyor, değişmeksizin bir düşe dönüşüyordu; uykuyla uyanıklık, aynı niteliğe bürünüyordu; uyuyor, mutlu bir halde, gerçeğin düşünü görüyordum. Yeryüzü ile Cennet aynı şey olmuştu. Hayat bana, ortasında iri bir damla bal bulunan yabanıl bir çiçek, ruhum da onun balını toplayan bir eşekarısıymış gibi geldi.

Bu hazzın içinden âni olarak fırladım; arkamda ayak sesleri ve fısıltılar duydum; bir de sevinçli ses:

— Gidiyoruz, patron!

Zorba önümde duruyor, gözleri şeytanca parlıyordu. Ben rahatlamış bir halde:

— Gidiyor muyuz? dedim. Hepsi bitti mi? Zorba ceketinin üst cebine vurarak,

— Hepsi! dedi. Orman burada cepte. Kutlarım! Ve işte, Lola'nın bizden yemiş olduğu binlikler!

Koynundan bir demet kâğıt para çıkardı:

— Al, dedi, borcumu ödedim, artık senden utanmıyorum! Kira Bubulina'nın çorapları, çantacıkları, kokuları ve şemsiyesi de bunun içinde. Papağanın fıstıkları da, sana getirdiğim helva da...

— Senin olsun Zorba, dedim, haksızlık ettiğin Meryem'e boyun kadar bir mum dikersin!

Zorba arkasına baktı; Peder Zaharias yağ içindeki, rengi yeşil olmuş cübbesi, dibi çıkmış çizmeleriyle geliyordu; iki katırı yularından çekmekteydi.

Zorba, yüzlük destesini ona gösterdi:

— Bunları paylaşalım, Peder Zaharias, dedi. Yüz okka bakalyaros alasın da, yiyesin, yiyesin, dibin delinsin, kusasın da kurtulasın! Gel, aç avucunu!..

Keşiş, yağlı kâğıtları kapıp koynuna soktu:

— Parafin alacağım... dedi.

Zorba sesini alçaltıp keşişin kulağına eğildi:

— Gece olsun, herkes uykuya dalsın, rüzgâr essin... Duvarların dört köşesine dökersin; cacala, paçavra, üstüpü, ne bulursan, parafine daldırıp onları ateşe ver... Anladın mı?

Keşiş titriyordu.

— Titreme ulan, keşiş, Başmelek sana buyurmadı mı? Parafine ve Allah'a hamdolsun. Haydi, eyvallah!..

Katırlara bindik, manastıra son kez baktım.

— Peki, öğrendin mi Zorba? diye sordum.

— Tabanca sesini mi? Kendini üzme diyorum sana, patron, Zaharias'ın hakkı var: Sodom ve Gomorra! Güzel keşişoğlunu Dometios öldürmüş.

— Dometios mu? Neden?

— Karıştırma diyorum sana patron! Pis ve mide bulandırıcı bir koku bu!..

Manastıra doğru baktı. Keşişler şimdi Mihraptan çıkıyor, hücrelerine kapanıyorlardı. Zorba bağırdı:

— Lanetiniz benim üstüme olsun, aziz Pederler!..

19

Hemen hemen gece vakti, kıyımızda hayvanlardan indiğimizde, karşılaştığımız ilk insan Bubulina'mız oldu; barakanın önünde bir yumak gibi oturmaktaydı. Kandili yakıp da yüzünü gördüğüm zaman korktum.

— Ne oldun Madam Ortans? Hasta mısın? Bizim kart dilber, kafasında büyük evlenme umudu parladığından beri, bütün o ne idüğü belirsiz ve kuşkulu çekiciliğini yitirmişti. Bütün geçmişleri silmek, paşaları, beyleri ve amiralleri yolarak süslemiş olduğu hayalî kanatları atmak için çırpmıyordu. Ciddi, hanım hanımcık bir su nergisi olmak için can atmaktaydı. Artık boyanmıyor, süslenmiyor, yıkanmıyor; güzel güzel kokuyordu.

Zorba konuşmadan, sinirli sinirli, yeni boyanmış bıyığını buruyordu. Eğildi, gazocağını yaktı, kahve için ibriği koydu.

Kart şantözün boğuk sesi birden işitildi:

— Kalpsiz!

Zorba başını kaldırıp ona baktı; gözleri tatlı bir anlam kazandı. Bir kadının, yalvaran bir sesle kendisine seslendiğini duyup da altüst olmaması olanaksızdı. Bir kadının gözyaşı onu bozabilirdi.

Konuşmadı; kahve ile şekeri koyup karıştırdı. Kart dilber guruldadı:

— Neden beni bunca zamandır nikâhsız bırakıyorsun? Artık köye görünecek yüzüm kalmadı. Namusumdan oldum! Namusumdan oldum! Kendimi öldüreceğim!

Yorgun olduğumdan yatağıma uzanmış, yastığa yaslanmış halde, bu yürekler acısı komediyi izliyordum.

Madam Ortans şimdi Zorba'ya yaklaşmış, dizlerine dokunuyordu.

Acıklı bir sesle sordu:

— Gelinlikleri neden getirmedin?

Zorba bunu iyi bildiği için yüreği yumuşadı. Ama yine de konuşmadı. Kahveyi üç fincana bölüştürdü.

Derken acıklı bir ses daha duyuldu:

— Gelinlikleri neden getirmedin, Zorba'm?

— Kastro'da iyileri yok, dedi Zorba. Herkese fincanını verdi ve bir köşeye büzüldü :

— Atina'ya yazdım, dedi, iyilerinden gönderecekler; beyaz mumlar, içleri çikolata, kavrulmuş badem dolu şekerlemeler için de yazdım...

Konuştukça kafasının içi alevleniyordu; gözleri kıvılcımlanıyor, şairin yaratma sırasındaki ateşli ânında olduğu gibi, yalanla gerçeğin birleştiği, birbiriyle kardeş kabul edildikleri yüksek bir ortama doğru yol alıyordu. Artık, böyle büzülmüş halde dinleniyor, kahvesini gürültüyle çekiyordu. Bir sigara yaktı. Gün iyi geçmişti. Orman cebindeydi. Mutluydu. Fayrap etti:

— Düğünümüzün dünyayı altüst etmesi gerek, Bubulina'm. Görsen, senin için nasıl bir gelinlik ısmarladım! Kastro'da da, bu kadar gün kalışım ondandı sevgilim. Atina'dan iki büyük terzi getirip dedim ki. «Aldığım kadının, Mağrip'ten Maşrik'a eşi yoktur! Dört Devletin kıraliçesi idi, şimdi devletler öldü, o dul kaldı ve benimle evlenmeye, 'peki' dedi. Gelinliğinin de eşsiz olmasını istiyorum. Sırf ipekle inciden olmalı, eteğine altın pullar asmalı, göğsünün sağ yanına Güneş'i, sol yanma Ay'ı koymalısınız!» Terziler : «Ama, bunu kim görse gözleri kamaşacak, gözleri bozulacak!» diye bağırdılar. Ben: «Bozulsun!» dedim. «Aşkımız sağolsun da!..»

Madam Ortans duvara dayanmış dinliyordu. Sıvılaşmış, yalnızca tende oluşan bir gülümseyiş, buruşmuş ve sarkık küçük yüzüne yayılmıştı. Boynundaki pembe kurdelecik de neredeyse kopacaktı...

Baygın gözlerle, Zorba'ya bakarak mırıldandı :

— Kulağına bir şey söylemek istiyorum...

Zorba bana göz kırpıp eğildi. Geleceğin gelini, dilceğizini Zorba'nın kocaman kıllı kulağına sokarak fısıldadı:

— Bu akşam sana bir şey getirdim! Koynundan bir ucu düğümlenmiş küçük bir mendil çıkardı, Zorba'ya verdi. Zorba mendili iki parmağıyla tuttu, sağ dizinin üstüne koydu, sonra dışarı dönüp denize baktı.

Bubulina,

— Düğümü çözmüyor musun, Zorba? dedi. Hiç acelen yok mu senin be mübarek?

Öteki, karşılık verdi:

— Önce kahvemle sigaramı içeyim. Ben onu çözdüm bile; içinde ne olduğunu biliyorum. Dilber,

— Çöz düğümü, düğümü çöz... dedi. — Önce sigaramı içeyim dedim ya! Sonra bana: «Kabahat sende!» der gibi sitemli sitemli baktı.

Sigarasını yavaş yavaş içiyor, dumanı burun deliklerinden çıkarıyor, denize bakıyordu.

— Hava değişti, yarın keşişleme var! dedi. Ağaçlarla birlikte, kızların göğüsleri kabaracak, bluzlarına sığmayacak... Şeytan icadıdır, namussuz ilkbahar!

Sustu, biraz sonra,

— Bu dünyada iyi olan ne varsa, hepsi şeytanın icadıdır, dedi. Güzel kadın, ilkbahar, şarap... Bunları Şeytan icat etti; Allah da keşişleri, oruçları, adaçayını, çirkin kadınları yarattı. Yokolasıcalar!

Bunları söylerken, köşeye büzülüp onu dinleyen Madam'a şöyle bir baktı:

— Zorba... Zorba ...diye mırıldanıyordu Bubulina.

Ama o bir sigara daha yaktı. Denize bakıyordu.

— İlkbaharda, dedi, Şeytan egemendir. Kuşaklar laçka olur, bluzların düğmeleri açılır, kocakarılar iç çeker... Hey, Kira Bubulina, çek o pis ellerini!

Madam eğilip mendili aldı. Zorba'nın avucuna sıkıştırıp yine yalvaran bir sesle:

—Zorba... Zorba... dedi.

O da sigarayı attı, düğümü yakaladı; çözdü. Şimdi avucunu açmış bakıyordu.

Dehşetle:

— Ne bunlar, Kira Bubulina? diye sordu. Kart dilber, titreyerek mırıldandı:

— Yüzük... yüzükçük, cicim... Nişan yüzükleri... Sağ olsun, Sağdıç da burda. Gece güzel. Keşişleme de esiyor. Allah bizi görüyor. Nişanlanalım Zorba'cığım!

Zorba bir bana baktı, bir Madam Ortans'a, bir de yüzüklere. İçinde bir sürü şeytan çarpışıyordu. Şimdilik hiçbiri öbürüne üstün gelmemişti. Zavallı kadın da, korkuyla ona bakmaktaydı.

— Zorba'm... Zorba'm... diye gurulduyordu.

Artık ben de yatakta doğrulmuş bekliyordum. Acaba Zorba, yollardan hangisini seçecekti?

Birden kafasını sallayıp kararını verdi. Yüzü parladı; avuçlarını birbirine sürtüp ayağa fırladı.

— Dışarı çıkalım! diye bağırdı. Allah görsün diye yıldızların altına!.. Al yüzükleri, sağdıç; dua etmesini bilir misin?

— Bilmem! dedim, gülerek. Ama hiç önemli değil.

Ve yerimden fırlayıp Madam'ın kalkmasına yardım ettim.

— İyi ya. Ben kendim yapabilirim, dedi Zorba. Unutmuşum sana söylemeyi; bir zamanlar kilise korosunda okuyuculuk da yaptım ben. Düğünlerde, vaftizlerde, cenaze törenlerinde papaza eşlik ederdim. İlâhileri dışarıdan ve karışık bir biçimde öğrendim. Gel Bubulina'm, gel ördeğim, kımılda! Gel Frengistan Firkateyni, sağımda dur!

Bu akşam Zorba'nın bütün şeytanlarından, yine oyunu seven, iyi şeytan üstün gelmişti. Zorba, ihtiyar şantöze acıdı; bayatlamış ölgün gözünün, o kadar büyük bir acıyla kendisine dikildiğini görünce yüreği sızlamıştı. Kararını verirken:

— Şeytan alsın! diye mırıldandı. Dişilere bir iyilik daha yapabilirim; yapayım öyleyse!

Kıyıya fırlayıp Madam'a sarıldı, yüzükleri bana verdi, denize döndü ve duaya başladı:

— Her daim Allah'a hamdolsun, şimdi, yarın ve her zaman, âmin!

Sonra bana döndü:

— Aklını başına topla, patron! dedi.

— Bu akşam patron yok, dedim, bana sağdıç de!

— Öyleyse, aklını başına topla, sağdıç, «vira, vira!» diye bağırdığım zaman yüzükleri takacaksın.

Bunları söyledikten sonra, o falsolu, koca eşek sesiyle yine duaya başladı:

— Allah'ın kulu Aleksios ile Allah'ın kulu Fortensias'ın hayrına, ikisinin nişanları ve kurtuluşları için Allah'a sığınıyoruz!..

Ben, gülmemek ve ağlamamak için kendimi güç tutarak tempoya katılıyordum:

— Ulu Tanrım! Ulu Tanrım! Zorba:

— Başka ilâhiler de var ama, dedi, hatırlıyorsam, şeytan alsın beni! Ama, biz yine işin özüne dönelim.

Arkadan bir hamle yapıp bağırdı:

— Vira! Vira!

Ve kocaman elini bana uzattı. Nişanlısına ise:

— Sen de uzat elceğizini, kokonam! dedi. Çamaşırdan yıpranmış tombul el titriyordu. Yüzükleri parmaklarına taktım; Zorba bir derviş gibi coşarak bağırdı:

— Allah'ın kulu Aleksios, Allah'ın kulu Fortensias ile, Baba, Oğul ve Ruh-ül Kudüs adına nişanlanıyor, âmin! Allah'ın kulu Fortensias, Allah'ın kulu Aleksios ile... Tamam, bitti! Ömrümüz olursa, gelecek yıla da!.. Gel buraya Bayan Zorba'm, gel de, sana hayatının ilk namuslu öpücüğünü vereyim!

Ama, Madam Ortans yere kapanmış, Zorba'nın ayaklarına sarılıp ağlıyordu. Zorba alevlenmiş kafasını acımayla sallayıp mırıldandı:

— Zavallı kadınlar!

Madam Ortans kalktı, eteklerini silkeledi ve kollarını açtı. Zorba bağırdı:

— Ee, ee! Bugün Büyük Salı'dır; eller aşağı! Sarakosti var!

Kadın ise baygın bir halde mırıldandı:

— Zorba'm!

— Paskalya'ya kadar sabret, hanımcığım, et yiyeceğiz. Kırmızı yumurtaları da tokuşturacağız. Şimdi, eve dönmenin zamanı. Bu saatte, dışarıda dolaştığını görürlerse kim ne demez?

Bubulina yalvaran gözlerle ona baktı. Zorba :

— Hayır, hayır! dedi. Paskalya'da! Gel bizimle, sağdıç!

Kulağıma eğildi,

— Allah aşkına bizi yalnız bırakma, bu akşam hiç keyfim yok!..

Köyün yolunu tuttuk; gökyüzü kıvılcımlanıyor, deniz kokuyor, gece kuşları iç çekiyordu.

Kart dilber, Zorba'nın koluna asılmış, mutlu ve düşünceli, sürüklenip gidiyordu. Bu gece, bütün hayatı boyunca özlemini duyduğu limana varmıştı. Zavallı, bütün ömrünce şarkı söylemiş, eğlenmiş, namuslu kadınlarla alay etmişti ama, kalbi yanıyordu. Kokular sürünmüş, yüzü ağır sıvalı bir halde, gözalıcı tuvaletlerle İskenderiye'nin, Beyrut'un ve İstanbul'un sokaklarından geçerken, yavrularını emziren yoksul kadıncağızları gördüğü zaman, zavallı Madam Ortans'ın göğsü karıncalanıyor, meme başları, kendileri için de bir bebek ağzı özleyerek dikiliyordu. «Evleneyim, evleneyim de çocuğum olsun!» Hayatı boyunca aklı fikri bunda olmuş, iç çekmişti. Ama, hiçbir zaman, acısını kimseye açmadı. Şimdiki ise, şükür Allah'a, biraz geç olmuştu ama, yine de iyiydi. Kırık dökük ve fırtınalar tarafından dövülmüş bir halde, çok özlediği limana varıyordu şimdi.

Arasıra gözlerini kaldırıyor, hırsızlamadan yanıbaşındaki upuzun izbanduda bakıyordu. «Altın püsküllü, zengin bir paşa değil,» diye düşünüyordu. «Güzel bir beyzade de değil, ama şükür Allah'a, yine iyi! Kocam oldu, nikâhlı kocam, şükür Allah'a!..»

Zorba onun, ağırlaşarak üzerine çöktüğünü duyuyor, bir an önce köye varıp kurtulmak için kadını hızlı hızlı sürüklüyordu. O zavallı ise, taşlara çarpıyordu; ayak tırnakları neredeyse sökülecekti, nasırları acıyor ama ses çıkarmıyordu. Neden çıkarsındı? Neden yakınsındı? Her şey iyiydi, şükür Tanrı'ya!

Arhontopula'nın incir ağacını, dulun bahçesini geçmiştik; köyün ilk evleri göründü. Durduk. Mutlu olan şantöz, ayaklarının ucunda yükselerek nişanlısının ağzına yetişmeye çalıştı ve:

— Hayırlı geceler cevahirim! dedi.

Ama Zorba eğilmiyordu. Yere kapanmaya hazırlanan kadın sordu:

— Ayaklarına kapanıp öpeyim mi, sevgilim?

Heyecanlanan Zorba, onu yakalayıp kollarının arasına aldı:

— Hayır, hayır! dedi. Asıl ben senin ayaklarını öpmeliyim, ama üşeniyorum... Hayırlı geceler!

Ayrıldık. Dönüş yolunu tuttuk. Konuşmuyorduk. Kokulu havayı derin derin içimize çekmekteydik. Zorba bir ara dönüp bana baktı:

— Ne yapalım patron? dedi. Gülelim mi, ağlayalım mı? Akıl ver bana...

Bir şey diyemedim. Benim de boğazımda bir düğüm oturuyordu; hıçkırık mı, yoksa kahkaha mı olduğunu bilmiyordum. Zorba yine birden sordu:

— Patron, dünyada hiçbir dişiyi üzgün bırakmayan o eski kötü Tanrının adı neydi? Bir şeyler duymuştum. O da sakallarını boyar, kollarına yürek ve denizkızı dövmeleri yaptırır, her kadının isteğine göre maskaralaşır, boğa, kuğu, koç ve bağışla ama eşek bile olurmuş. Ne olursun, adını söyle bana!

— Zeus'u mu söylüyorsun, nerden aklına geldi Zeus?

Zorba ellerini havaya kaldırarak,

— Allah ruhunu aziz etsin, dedi. Çok çekti, çok acı duydu, tam bir ulu şehittir o. Sen beni dinle, elbet bir bildiğim var benim de... Sen kitapları dinlersin, ama onları kimlerin yazdığını bir düşünsene! Püf! Öğretmenler...

Peki, ne anlar öğretmenler zamparalarla kadınlardan? Ellerinin körünü!..

— Peki sen neden yazıp da, bize dünyanın bütün sırlarını anlatmıyorsun. Zorba?

— Neden mi? Çünkü ben, senin dediğin o bütün sırları yaşıyordum ve yazmaya vaktim yok da ondan. Bazan dünya, bazan kadın, bazan şarap, bazan santur... Onun için, şu saçmalar yumurtlayan kalemi ele alacak

zamanım yok. Böylece de dünya kâğıt farelerinin ellerine kaldı; sırları yaşıyanların vakti yok; vakti olanlar ise sırları yaşamıyorlar. Anladın mı?

— Peki ama, ya Zeus? Sözü değiştirme bakalım!..

Zorba içini çekerek,

— Ah zavallı! dedi. Onun ne çektiğini bir ben bilirim. Kadınları sevdiği doğru, ama siz kalemşorların sandığınız gibi değil... Hayır, asla! O kadınlara acıyordu; herbirinin merakını anlıyor, onlar için kendini feda ediyordu. Taşranın herhangi bir yerinde sıkıntısından marazlanan herhangi kart bir kızı, kocası olmadığı için gözüne uyku girmeyen güzel bir kadıncağızı -güzel değil de, isterse korkunç olaydı be!- gördü mü, o yufka yürekli, hemen istavroz çıkarır, elbise değiştirir, kadının düşündüğü adamın biçimini alır ve odasına girerdi... Sevda işlerine iştahı yoktu diyorum sana, bazı bazı, haklı olarak bitkin de düşerdi. O kalabalığa nasıl yetişsin, zavallı. Çoğu bıkkın ve rahatsız olurdu... Birkaç keçiye birden atlamış teke gördün mü sen hiç, patron? Salyaları akar, gözleri bulanıp çapaklanır, öksürür, hırlar, ayaküstü duramaz. Zavallı Zeus da, çoğu bu hallere düşerdi. Sabaha karşı evine döndü mü şöyle derdi: «Ah İsa'cığım, ben de ne zaman şöyle uzanıp uyuyacağım? Artık ayakta duramıyorum!» Ve ha babam salyalarını silerdi...

Ama, birden bir iç çekmesi duyardı. Aşağıda, yeryüzünde bir kadın, çarşaflarını atmış, taraçaya çıkıp içini çekmiştir. Zeus'un yüreği hemen eriyiverirdi. «Ah, ah! Haydi yine dünyaya ineyim,» diye mırıldanırdı, «zavallı ben, ineyim yine dünyaya, bir kadın içini çekti, ineyim de avutayım onu!» Sonunda kadınlar onu mahvetti, beli koptu, kustu, felç geldi ve kıkırdadı. O zaman, varisi İsa geldi, eski Tanrı'nın halini gördü ve: «Kadınlardan avara!» dedi.

Zorba'yı dinledikçe beyninin tazeliğine hayran oluyor, kahkahadan kırılıyordum.

— Gül sen patron, gül, ama eğer Tann-Şeytan, işleri rastgetirirse, ki bana iyi gidecek gibi geliyor, ben ne dükkânı açacağım o zaman, biliyor musun? Bir Evlenme Acentesi! Evet, Zeus Evlenme Acentesi! Koca bulamamış zavallı kadınlar, kart kızlar, çirkin suratlılar, çarpık bacaklılar, şaşılar, topallar,

kamburlar gelecek; ben onları, duvarları delikanlı resimleriyle örtülü küçük bir salonda karşılayıp diyeceğim ki: «İstediğinizi seçin güzel hanımlarım, ben onu size koca olarak almaya çalışacağım.» Sonra, ona benzeyen bir delikanlı bulup resimdeki gibi giydirecek, eline de para verip şöyle diyeceğim: «Filân cadde, feşmekân numarada, koşup falancayı bul ve ona kur yap. İğrenme, yat onunla, parası benden; erkeklerin kadınlara söylediği ve zavallının hayatında duymadığı tatlı sözleri söyle ona; biraz neşe, keçilerin, hiç olmazsa kaplumbağa ve kırkayakların bile duyduğu neşeyi ver, zavallıya!» Ama, sağ olsun bizim Kira Bubulina'mız gibi, ne kadar para versen delikanlıların avutmayı kabullenemeyeceği bir kocakarı rast gelirse, o zaman istavroz çıkarıp, onu acentenin müdürü olan ben üstlenirim. Bütün şom ağızlılar da şöyle der: «Bak sen sarsak moruğa! Görecek gözü, koku alacak burnu yok mu bunun be?» «Var ulan sersemler, gözlerim de, burnum da var ulan duygusuzlar, ama kalbim de var ve acıyorum! Kalbin olduktan sonra, varsın gözlerin ve burnun da olmasın! Haydi yallah!» Sonunda ben de, aşırı sevap yüzünden felçlenip kıkırdadığım zaman Anahtarcıbaşı Petros, bana Cennet'i açıp şöyle diyecek: «Gir sevdalı Zorba, gir koca şehit Zorba, sen de gidip meslektaşın olan Zeus'un yanına uzan da dinlen mübarek! Hayatında çok çektin!»

Zorba konuşuyor, hayalinde, kendisinin içine düştüğü tuzakları kuruyor, bu akşam da kendi uydurduğu masala inanıyordu. Arhontopula'nın inciri önünden geçerken sözünü bitirerek içini çekti; yemin edermiş gibi gözlerini kaldırdı.

— Üzülme sen, Bubulina'm, çürümüş, çok çekmiş mavnam benim! Merak etme, ben seni avuntusuz bırakmam, hayır! Seni dört Devlet bıraktı, gençlik bıraktı, Tanrı bıraktı, ama bırakmam ben!»

Kıyımıza vardığımızda vakit gece yarısını geçmişti. Rüzgâr çıktı; uzaktan, Afrika'dan sıcak bir lodos geliyor, Girit'in ağaçlarını, bağlarını, göğüslerini kabartıyordu. Denize uzanmış olan bütün ada, rüzgârların ağaç uyandıran sıcak solumalarını ürpererek kabullenmekteydi. Bu gece Zeus, Zorba ve sevdalı lodos rüzgârı, gecenin içine kara sakallı, yağlı siyah saçlı ağır bir erkek suratı halinde birleşiyor ve kıpkırmızı, sıcak dudaklarıyla Madam Ortans'a, yani toprağa doğru eğiliyordu.

20

Yataklarımıza uzandık; Zorba, durumundan hoşnut, ellerini uğuşturuyordu.

— Bugün iyi gitti, patron! dedi. İyi de ne demek? Bana sorarsan, dopdolu bir gündü bugün! Bir düşünsene! Sabahleyin şeytanın anası Manastırdaydık, Başpapazı kafesledik -laneti üstümüze olsun!- Sonra yerimize döndük. Kira Bubulina'yı bulduk, nişanlandık; işte yüzüğü! Halis altın; geçen yüzyılın sonlarında, İngiliz amiralinin verdiğinden iki İngiliz lirası daha varmış kendisinde, cenazesi için saklıyormuş; şimdi de, bunları kuyumcuya verip yüzük yaptırmış. Bir sırdır insan, vesselam!

— Uyu Zorba! dedim. Dinlen artık. Yeter. Yarın resmî törenimiz var; hava yolunun ilk direğini çakacağız. Ben Papaz Stefanos'a da gelmesini bildirdim.

— İyi ettin patron, çok açıkgözce davranmışsın! Gelsin o teke papaz, köy ihtiyar kurulu da gelsin, küçük mumlar dağıtalım; yakılsın da etki yapsınlar; bunlar işimizi sağlamlaştırır bizim. Sen bana bakma; benim özel Tanrım ve özel Şeytanım vardır, ama halkınki...

Güldü, uyuyamıyordu, beyninde canlı bir alev yanmaktaydı. Biraz sonra,

— Hey be dedeciğim, hey! dedi. Tanrı kemiklerini aziz etsin! O da benim gibi biriydi ama, Tanrı'dan korkmaz adam, Ayios-Tafos'a ***** gitmiş, hacı olmuştu. Ne amaçları vardı kimbilir? Köye döndüğü zaman, keçi hırsızı ve hayırsız bir herif olan sağdıcı, ona dedi ki: «Ah bre sağdıç, bana Ayios-Tafos'dan bir kutsal haç parçası getirmedin!» Tepeden tırnağa sahtekâr olan dedem ise : «Nasıl getirmem, sağdıç?» dedi. «Seni mi unutacaktım? Akşam eve gel, kutsama işi için, şöyle pişmiş ufak bir domuzcağız ile şarap da getiriver gayri.» Dedem akşam eve döndü, testere artığı kapı tahtasından bir parça kopardı, nah şöyle, pirinç tanesi kadar, pamuğa sardı, üstüne bir parça da zeytinyağı damlattı, beklemeye koyuldu. Az sonra sağdıç, papaz ve küçük domuzla çıkageldi. Papaz tören atkısını taktı, kutsamayı yaptı, kutsal haçın teslim işi oldu ve domuza yumuldular. İnanır mısın patron? Sağdıç

kutsal haça tapındı, boynuna astı, o andan sonra da bambaşka bir adam oldu. Değişti. Dağlara çıktı, milislerle hırsızları birleştirdi. Düşman köylerini yakıyor, korkmadan mermilerin üstüne atılıyordu. Neden korkacaktı? Üstünde kutsal haç vardı, kurşun işlemezdi ki ona!

** Ayios-Tafos: Kutsal Mezar anlamına olup, İsa'nın gömülü olduğu yere bu ad verilir.*

Zorba gülmekten katılıyordu.

— Hepsi düşünce işi, dedi. İnanıyor musun? Külüstür bir kapı kıymığı kutsal haç bile olur! İnanmıyor musun? Kutsal Haç'ın bütünü külüstür bir kapı olur.

Zorba'nın ruhunun neresine dokunulsa kıvılcımlar saçılıyordu.

— Sen hiç savaşa gittin mi, Zorba? O, büzülerek karşılık verdi:

— Ne bileyim ben? Hatırlamıyorum. Hangi savaşa?

— Vatan için yapılan savaş, demek istiyorum işte!

— Sana bırak o lâfları demedim mi ben? Geçmiş saçmalar, unutulmuş saçmalardır!

— Bunlara saçma mı diyorsun, Zorba? Utanmıyor musun? Vatan için böyle mi konuşursun sen?

Zorba boynunu uzatıp bana baktı. Ben de yatağa, uzanmıştım, tepemde kandil yanıyordu; uzun uzun bana baktı; bıyıklarını avuçladı, sonra da,

— Çiğ şey, dedi... Öğretmen eti, öğretmen beyni... Bağışla ama, patron, sana ne söylersem havaya gidiyor!

Ben karşı koydum:

— Ama neden? Ha, anlıyorum Zorba, yemin ederim ki anlıyorum!

— Evet, beyninde anlıyorsun. Diyorsun ki: Doğru, yanlış, böyledir, böyle değildir, haklıdır, haklı değildir. Ama bundan ne çıkar? Konuştuğun zaman ben, senin kollarına, ayaklarına, göğüslerine bakıyorum; onların hepsi de dilsiz duruyor; bir şey söylemiyorlar. Kanları yokmuş gibi... Öyleyse, nasıl anlayabilirsin? Kafadan mı? Püff. Onu kışkırtmak için bağırdım:

— Söyle be Zorba, evirip çevirme! Bana öyle geliyor ki, vatan senin pek umurunda değil, namussuz! Zorba kızdı, yumruğunu duvara vurdu ve tenekeler gibi gümbürdedi:

— Şu gördüğün ben!., diye bağırdı. Bana söyleme bunları... Ben Ayasofya'yı saçımla örmüş, boynuma asmış, tam göğsümün üstünde muska gibi taşımışım... Evet, şu koca ellerle ve o zaman karga gibi simsiyah olan şu saçlarımla örmüştüm. Şu gördüğün ben, Pavlos Melas ile birlikte, Makedonya kayalıklarında dolaşıyordum; leventtim, boyum, nah şuraya kadardı, dev gibiydim; çaprazlarımla, tozluklarım, muskalarım, zincirlerim, fişeklerim, tabancalarımla! Sırf demir, gümüş ve çivi idim ve yürüdüğüm zaman, bir süvari geçiyormuş gibi gürültü çıkarırdım. Nah, buraya; buraya bak! Buraya bak... Buraya bak!..

Gömleğini açtı, pantolonunu çıkardı, sonra şöyle buyurdu -.

— Getir kandili buraya!

Kandille yaklaştım; porsumuş zayıf vücudu aydınlandı; derin yaralarla, kurşun delikleriyle dolu vücudu kalbur gibiydi.

— Şimdi buraya da bak! Döndürüp sırtını gösterdi:

— Görüyorsun, arkamda bir yara bile yok... Anladın mı? Al şimdi kandili öteye!

Pantolonuyla gömleğini giydi ve yatağına oturdu. Kızgın bir halde bağırdı:

— Saçma ha!?. Ayıp! İnsan ne zaman insan olacak be? Pantolonlar, kolalı yakalar, şapkalar giyiyoruz ama, hâlâ katırız, kurduz, tilkiyiz, domuzuz. Bizde Tanrı'nın sureti varmış! Kimde? Bizde mi? Tuh suratımıza!

Zorba'nın kafasında korkunç anılar canlanıyor, durmadan da kızıyordu. Çürümüş, sallanan dişlerinin arasından anlaşılmayan sözler çıkmaktaydı.

Kalktı, sürahiyi yakalayıp içti, içti, serinledi. Kendine gelince,

— Nereme dokunsan inlerim, dedi. Yaralarla doluyum. Bana ne diye oturmuş, kadınlardan dem vuruyorsun? Ben, sahici erkek olduğumu anlayınca, dönüp onlara bakmıyordum bile. Dönsem de, şöyle horoz gibi zıplayarak bir an onlara dokunur kaçardım. «Kokmuş sansarlar,» derdim, «kokmuş papaz karıları, gücümü yutmak istiyorlar, tuh yokolasıcalar!» Sonunda tüfeğimi alıp yola koyuldum! İsyanlara katıldım, komitacı oldum. Birgün akşam üzeri, bir Bulgar köyüne daldım, bir ahırda saklandım. Bu vahşi, kan içici bir komitacı olan Bulgar papazının eviydi. Geceleyin cübbesini çıkarır, çoban elbisesi giyer, silâhlanır ve Yunan köylerinin yolunu tutardı; gün doğarken geri döner üstündeki çamurla kanları yıkar, dinsel törene girerdi. O günlerde Yunanlı bir öğretmeni yatağında uyurken öldürmüştü. İşte ben, papazın ahırına girip beklemeye başladım. İki öküzün arkasında uzanıp başımı gübrenin üstüne koydum, bekledim. Derken, gece olacağı sırada papaz, hayvanlarını yedirmek için içeri girdi; üstüne atılıp koyun gibi boğazladım. Kulaklarını kesip aldım; yani, Bulgar kulağı kolleksiyonu yapıyordum; neyse, papazın kulaklarını alıp kaçtım işte... Birkaç gün sonra, öğle üzeri, aynı köye sözde seyyar satıcıymışım gibi girdim; silâhlarımı köyde bırakmış, bizim çocuklar için ekmek, tuz, çarık almak üzere köye girmiştim. Bir ara, evin birinin önünde, elele tutuşmuş dilenen, siyahlar giymiş çıplak ayaklı beş çocuk gördüm. Üçü kız, ikisi oğlandı; en büyükleri on yaşında olmalıydı; en küçüğü ise, bebekti daha; büyük kız onu kucağında tutuyor, ağlamasın diye okşuyordu. Neden bilmiyorum ama, Tanrı'nın kışkırtması olacak, çocuklara yaklaşacağım tuttu. Bulgarca sordum: 'Kimsiniz siz be çocuklar?' En büyükleri olan erkek çocuğu, küçük başını kaldırdı: «Geçende ahırda kesilen papazın!» dedi. Gözlerim karardı, toprak değirmen taşı gibi yuvarlandı, yeryüzünün dönmesi durdu. «Yaklaşın be çocuklar!» dedim, «gelin yanıma!..» Türk liraları ve mecidiyelerle dolu kesemi kuşağımdan çıkardım, diz çökerek yere boşalttım: «Nah, alın!» diye bağırdım. «Alın, alın!» Çocuklar yere yumuldular; mecit ve liraları küçük elleriyle topluyorlardı. Ben bağırıyordum:

«Sizin bunlar, sizin! Alın onları!» Eşya ile dolu selemi de bıraktım: «Hepsi sizin, alın!» Ve hemen tabana kuvvet, köyden çıktım, gömleğimi açtım, örmüş olduğum Aya-Sofya'yı çıkarıp yırttım, attım ve koştum, koştum... Hâlâ da koşuyorum!

Zorba duvara dayandı, dönüp bana baktı:

— Böyle kurtuldum! dedi.

— Vatandan mı kurtuldun?

Zorba sakin ve kararlı bir sesle karşılık verdi:

— Evet, vatandan! Biraz sonra da:

— Vatandan kurtuldum, dedi, papazlardan kurtuldum, paradan kurtuldum; silkiniyorum. Silkindikçe de hafifliyorum. Nasıl söyleyim sana? Kurtuluyor, insan oluyorum.

Zorba'nın gözleri parlıyor, kocaman ağzı mutlu bir halde gülüyordu.

Kısa bir sessizlikten sonra yine fayrap etti; kalbi taşıyor, artık ona komuta edemiyordu:

— Bir zamanlar diyordum ki: Bu Türk'tür, bu Bulgar'dır ve bu Yunanlı'dır. Ben, vatan için öyle şeyler yaptım ki patron, tüylerin ürperir; adam kestim, çaldım, köyler yaktım, kadınların ırzına geçtim, evler yağma ettim... Neden? Çünkü bunlar Bulgar'mış, ya da bilmem neymiş... Şimdi kendi kendime sık sık şöyle diyorum. Hay kahrolasıca pis herif, hay yokolası aptal! Yani akıllandım, artık insanlara bakıp şöyle demekteyim : Bu iyi adamdır, şu kötü. İster Bulgar olsun, ister Rum, isterse Türk! Hepsi bir benim için. Şimdi, iyi mi, kötü mü, yalnız ona bakıyorum. Ve ekmek çarpsın ki, ihtiyarladıkça da, buna bile bakmamaya başladım. Ulan, ister iyi, ister kötü olsun be! Hepsine acıyorum işte... Boşversem bile, bir insan gördüm mü içim cız ediyor. Nah diyorum, bu fakir de yiyor, içiyor, seviyor, korkuyor, onun da Tanrı'sı ve karşı Tanrı'sı var, o da kıkırdayacak ve dümdüz toprağa uzanacak, onu da kurtlar yiyecek... Hey zavallı hey! Hepimiz kardeşiz be... Hepimiz kurtların yiyeceği etiz... Ve bu kadınsa,

gayri o zaman, vallahi ağlayasım geliyor. Sen ikide bir, kadınları seviyorum diye benimle alay edersin. Nasıl sevmeyeyim be? Nasıl acımayayım ki, onlar zayıf yaratıklardır, ne yaptıklarını bilmezler; memelerinden tutuversen, kapılarını açıp teslim olurlar!.. Ben, bir zamanlar yine bir Bulgar köyüne girmiştim. Namussuz bir Yunanlı köy ihtiyar kurulu üyesi beni ihbar etti, kaldığım evde sarıldım. Dama fırladım, damdan dama atladim. Ayışıklı bir geceydi. Kaçmak için kedi gibi taraçadan taraçaya atlıyordum. Ama gölgemi görüp damlara çıktılar, beni yaylım ateşe tuttular. Ne yapabilirdim?

Bir avluya atladım; avluda uyuyan bir Bulgar karısı geceliğiyle fırladı, beni görünce ağzını açıp bağırmak istedi, ama elimi uzatıp dedim ki: «Aman! Aman! Sus!» ve göğsünü tuttum. Kadın sararıp mayna etti Yavaşça, «Gir içeri,» dedi, «görmesinler bizi!..» İçeri girdim, elimi sıktı: «Yunanlı mısın?» dedi. «Evet, Yunanlıyım, beni ele verme!» deyip belinden yakaladım. Ses çıkarmadı. Birlikte yattık. Kalbim hazdan titriyordu. «Nah,» diyordum, «nah ulan Zorba, kadın bu demektir, insan bu demektir! Bu Bulgar mı, Rum mu, hamhum şaralop mu? Aynı şey be; insandır, insan! Öldürmekten utanmıyor musun? Tuh sana!» Onunla birlikteyken, onun ılıklığı içinde olduğum sürece bunları düşünüyordum. Ama o kuduz köpek «vatan» bırakmaz ki! Sabahleyin, dul Bulgar karısının verdiği Bulgar elbiselerini giyerek kaçtım; merhum kocasının elbisesini sandıktan çıkarıp vermişti; tekrar geleyim diye de dizlerimi öperek yalvarıyordu... Evet, evet, ertesi gece oraya gene döndüm, ama, yurtsever olarak; evcilleşmez bir canavar olarak; bir teneke petrolle döndüm. Köyü yaktım. O zavallı kadın da birlikte yanmış olmalı. Adı Ludmila idi...

Zorba içini çekti; bir sigara yaktı, iki soluk çektikten sonra attı:

— 'Vatanım' diyorsun... Kâğıtlarının sana söylediği, incir çekirdeğini bile doldurmayan o boş sözlere kulak asıyorsun... Sen beni dinle; vatan var oldukça insan canavar kalacaktır, evcilleşmez canavar... Ama, şükür Tanrı'ya, kurtuldum, geçti! Ya sen?

Karşılık vermedim. Benim, sandalyeme çakılmış yalnızlığımın içinde düğüm düğüm çözmeye savaştığım bütün sorunları, bu adam dağların arasında; temiz hava içinde kılıcıyla çözmüştü.

Umutsuzca gözlerimi yumdum.

Zorba bıkmıştı:

— Uyudun mu patron? dedi. Ben budala da, oturmuş seninle konuşuyorum.

Mırıldana mırıldana yatağına uzandı. Biraz sonra horladığını duydum. Bütün gece uyuyamadım. Yalnızlık dolu köşemizde, o gece, ilk kez duyduğum bir bülbül sesi dünyayı dayanılmaz bir acıya boğdu. Gözyaşlarımın yanaklarımdan süzülüp aktığını duydum birden.

Sabaha karşı kalktım. Kapının önüne çıktım, denize, toprağa baktım; dünya bir gecede değişmiş gibime geldi. Karşımda, kumun üstünde, daha düne kadar yararsız bulduğum bir küme diken, çok küçük beyaz çiçekler açmış, uzaktaki çiçeklenmiş limon ve portakal ağaçlarından gelen koku bütün havayı doldurmuştu. İlerledim, baştan aşağı yeniden süslenmiş toprak üzerinde birkaç adım attım. Dünyanın oluşundan beri yinelenen bu mucizeye doyamıyordum.

Birden arkamda neşeli bir çığlık duydum. Döndüm; Zorba yarı çıplak halde ayağa fırlamış, kapının önüne dikilmiş, şaşkınlık içinde baharı kavramaya çalışıyordu.

— Nedir bu patron? dedi. Dinim hakkı için dünyayı ilk kez görüyorum. Bu ne mucize patron. Şu uzakta sallanan mavi şey? Ne onun adı? Deniz! Deniz! Ya şu çiçekli yeşil önlük giymiş olanı? Hangi meraklı yaptı bunları? Yemin ederim ki patron, ilk kez görüyorum. Gözleri dolmuştu.

— Ey Zorba! diye bağırdım; çocuklaştın mı yoksa sen?

— Gülme! Görmüyor musun? Burada bize büyü yapıyorlar, patron!

Dışarı fırladı, oynamaya başladı. Bir bahar tayı gibi çimenlerin üzerinde yuvarlandı.

Güneş göründü; ısınsınlar diye avuçlarımı uzattım. Ağaç kabarması, göğüs kabarması... Ruhum da ağaç gibi çiçek açıyordu, insan ruh ile bedenin aynı maddeden yapılmış olduğunu sezmekteydi.

Zorba, saçları kırağı ve toprak dolu bir halde otların üstünden kalkmıştı.

— Çabuk patron! diye bağırdı, giyinelim, süslenelim; bugün kutsanacağız. Papazla eşraf neredeyse gelirler. Bizim böyle otlarda yuvarlandığımızı görürlerse şirket için çok ayıp olur! Hemen kolalı yakalarla boyunbağlarını takmalıyız. Kafan olmasa da zararı yok; şapkan olsun yeter... Tüh be sana dünya!..

Giyindik, hazırlandık, işçiler geldi, eşraf göründü.

— Sabret patron, gülmemeye bak ki, rezil olmayalım...

En önde, yağlı cübbesi ve dipsiz cepleriyle Papaz Stefanos yürüyordu. Dualarda, âyinlerde, düğünlerde, vaftizlerde cep diye taşıdığı bu dipsiz çukurlara, kendisine ne sunulursa, kuru üzüm, simit, peynirli pideler, hıyarlar, köfteler, koliva, şeker, hepsini karmakarışık atardı; akşam üstü de, papazın ihtiyar karısı, geveleye geveleye bunları ayıklardı.

Papaz Stefanos'un arkasında eşraf vardı: Hanya'ya kadar gidip Prens Yorgos'u gördüğü için dünyayı tanıyan kahveci Kodomonolios. Bembeyaz, geniş kollu gömleğiyle sakin ve güleç Barba Anagnosti. Bastonuyla saygıdeğer ve ağırbaşlı öğretmen. En sonra da yavaş ve ağır yürüyüşüyle Mavrandonis; başında beyaz mendil, siyah gömleği, siyah çizmeleriyle. Acılı ve kızgın bir halde yarım ağızla selâm veriyordu; sırtı denize dönük olmak üzere, herkesten ayrı bir yerde durdu.

Zorba saygılı bir tavırla: «Tanrı'nın adına!» diyerek öne geçti. Hepsi onu dinsel bir dikkatle izliyordu.

Köylülerin göğüsleri içinde, sihirbaz törenlerinden kalma, yüzyıllarca öncelere ait anılar uyanıyordu; hepsi görünmez güçlerle güreşip onları kovmasını beklermiş gibi gözlerini papaza dikmişlerdi. Bundan binlerce yıl önce sihirbaz, ellerini kaldırır, havaya kutsal sudan serper, birtakım anlaşılmaz, büyük sözler mırıldanır, kötü ruhlar sulardan, havadan, topraklardan kaçıp gider ve iyi ruhlar insanın yardımcısı olurdu.

Hava yoluna ait ilk kazığın çakılması için deniz kıyısında açılmış olan çukura vardık, işçiler büyük bir çam gövdesini kaldırıp çukurun içine

diktiler. Papaz Stefanos, atkılarını taktı, kutsal su kabını aldı ve kazığa ciddi ve uyarıcı bir sesle, o tekdüze sönüp giden, kötü ruhları kovma duasını okumaya başladı:

— ...Ve, bu sağlam bir taşın üzerine dayansın; ne rüzgâr, ne de su onu yıkamasın! Amin!..

— Amin! diye gürleyen bir sesle bağırdı Zorba ve istavroz çıkardı.

— Amin! diye bağırdı eşraf.

— Amin! dedi işçiler. Papaz Stefanos,

— Allah işlerinizi korusun ve sizlere Hazret-i İbrahim ile İshak'ın iyiliklerini ihsan etsin! diye hayır duada bulundu.

Zorba da eline bir kâğıt para sıkıştırdı. Papaz hoşnut bir tavırla mırıldandı:

— Hayır duam üstüne olsun!

Barakaya döndük. Zorba, şarap ve Sarakosti mezeleri çıkardı: ahtapot, kalamar, taze bakla ve zeytin.

Sonra bütün tören görevlileri bir bir çekilip gittiler. Sihirbazlık töreni bitmişti.

Zorba, kocaman ellerini oğuşturarak,

— İyi becerdik! dedi.

Soyundu, iş elbiselerini giydi, eline bir kazma aldı. İşçilere:

— Çocuklar! diye bağırdı, Tanrı aşkına ileri!

Zorba o gün, akşama kadar işten başını kaldırmadı; kudurmuşcasına çalıştı. İşçiler, her elli metrede bir çukur açıyor, kazıklar çakıyor ve dosdoğru dağın tepesine gidiyorlardı. Zorba ölçüyor, hesaplıyor, buyruklar veriyordu. Bütün gün, ne yedi, ne sigara içti, ne de dinlendi. Kendini tümüyle işine vermişti.

Bir zaman bana şöyle demişti:

— Dünyayı bugünkü durumuna getiren nedir, bilirmisin? Yarım işler, yarım konuşmalar, yarım günahlar, yarım iyiliklerdir. Sonuna kadar git be insan, avara et ve korkma! Tanrı, baş şeytandan çok yarım şeytandan iğrenir!

Akşam üzeri paydos edince, imanı gevremiş bir halde kumsala uzandı.

— Burada uyuyacağım, dedi, yeniden işe başlamamız için sabah olmasını bekleyeceğim. Geceleyin bile çalışacak vardiyalar kuracağım.

— Peki ama, bu kadar acele neden, Zorba? O biraz durakladı:

— Neden mi? Eğitim işinde başarıya ulaşıp ulaşmadığımı görmek istiyorum işte! Eğer beceremedimse, hapı yuttuk patron! Hapı yuttuğumuzu ne kadar çabuk görürsem, o kadar iyidir!

Acele acele, kaçarcasına yemek yedi. Az sonra bütün kıyı, onun horultusunu yankılıyordu. Bense, hafif mavi gökyüzünde yıldızları izleyerek bir zaman uyumadım. Gökyüzünün, yıldızlarıyla birlikte yavaşça sallandığını görüyordum. Kafatasım da teleskop kubbesi gibi, yıldızları izleyerek sallanıyordu. «Yıldızların yer değiştirişini görmek mi istiyorsun, onlarla birlikte dönmen gerek...» Marcus Aurellius'un bu sözü bir uyum içinde yüreğime doldu.

21

Bugün Paskalya. Zorba giyinip kuşandı. Sağdıcı olan bir kadının ördüğünden sözettiği patlıcan rengi, kaba Makedonya çoraplarını giydi. Kıyıya yakın bir tepede, kuşkulu kuşkulu gidip geliyordu. O kocaman, kalın kaşlarının üzerine elini siper ediyor, uzağa köye doğru bakıyordu. Yeniden Doğuş'u birlikte kutlamak üzere bugün Madam Ortans'ı bekliyorduk. Bir kuzu çevirdik, kokoreç yaptık, kumun üstüne beyaz bir çarşaf serdik, yumurta boyadık. Zorba ile yarı alaylı, yarı heyecanlı halde, bugün Madam'a büyük bir karşılama yapalım diye düşünmüştük. Bu ıssız kumsalda, bu semiz, pis kokulu, kafadan sakat, yarı çürük Dilber'imiz, biz istemesek de, garip bir alımla bizi çekiyordu. Yanımızda olmadığı zaman, noksan bir şey vardı sanki... Kolonya gibi bir koku, kırmızı bir renk, ördeğinki gibi paytak bir sallanış, boğukça bir ses, eskimiş ve renksiz iki göz.

Birkaç mersin dalı ve defne kesip, altından geçsin diye, bir zafer takı da yaptık; takın üstüne de dört bayrak çiviledik: İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya. Ortaya, biraz daha yükseğe de, mavi çizgili beyaz bir çarşaf astık. Toplarımız yoktu ama, ödünç iki tüfek bulduk ve tepenin üstüne çıkıp, bizim sallantılı kocakarının kıyıda yuvarlanmaya başladığını görür görmez ateşe başlamayı kararlaştırdık. Böyle bir günde, bu ıssız kumsalda, ona eski görkemli günlerini hatırlatmak istiyorduk. O zavallı da, bir an için aldansın, yeniden gül gibi al tenli, dik göğüslü, rugan ayakkabılı ve ipek çoraplı bir genç kız olduğunu sansın istiyorduk. Eğer içimizde gençlik, neşe, mucize inancı canlanmayacak ve kart bir koket yirmi yaşında olmayacaksa, İsa'nın yeniden dirilişinin ne değeri olabilirdi?

Zorba, ikide bir düşen patlıcan rengi çoraplarını çekerek söyleniyordu:

— Gecikiyor dişi domuz... gecikiyor paçavra... gecikiyor yırtık bandıra...

— Gel Zorba, dedim, şu keçiboynuzu ağacının gölgesine otur; bir sigara iç, nerdeyse gelir! Zorba, köy yoluna doğru son kez özlemle bakarak ağacın altına uzandı. Öğle yaklaşıyordu. Hava sıcaktı. Uzaktan neşeli ve aceleci

Paskalya çanları duyuluyordu. Arasıra rüzgâr, bir lir'e sürtünen yayın seslerini bize kadar ulaştırıyordu. Bütün köy, bir arı kovanı gibi uğuldamaktaydı. Zorba,

— Her Paskalya'da, İsa ile birlikte benim ruhumun da canlandığı yıllar geçti, dedi. Geçti! Şimdi yalnız bedenim canlanıyor. Çünkü, biri ısmarlar, bir başkası ısmarlar, al şu mezeciği, al şunu da... derken, daha bol ve daha lezzetli yemekler yiyorum ve bunların hepsi gübre olmuyor; bir şeyler kalıyor, bir şeyler kurtulup keyif, hora, şarkı ve kavgacık oluyor. Ben bu bir şeylere 'canlanma' diyorum işte.

Yine fırlayıp ayağa kalktı, bakındı. Kızgın bir halde suratını astı:

— Koşarak bir çocuk geliyor! dedi ve haberciyi karşılamak üzere yerinden fırladı.

Çocuk, ayaklarının ucunda yükseldi, Zorba'nın kulağına bir şeyler fısıldadı. Zorba irkildi. Öfke içindeydi:

— Hasta mı? dedi. Hasta mı? Kaç, yoksa dayaktan gebertirim seni!

Sonra bana döndü:

— Patron, köye kadar uzanayım da, bakayım dişi domuza ne olmuş... Sabırlı ol. İki kırmızı yumurta ver, ona götüreyim, tokuştururuz; hemen dönerim.

Kırmızı yumurtaları cebine soktu, düşük çoraplarını çekti ve yola koyuldu.

Tepeden inerek aşağıda, bizim kıyının çakılları üzerine uzandım. Çok hafif bir imbat esiyor, denizin yüzü pürtükleniyordu. İki küçük martı, karınlarını dalgacıklara dayayıp nazlı nazlı denizin iniş çıkışlarına uyarak sallanmaya başlamıştı. Karınlarının beyazlık ve tazeliğine hayran hayran bakıyordum.

Onlara baktıkça şöyle düşünmekteydim: Yol budur; büyük uyumu bulmak ve güvenle izlemek...

Zorba bir saat sonra, göründü. Durumdan hoşnuttu, bıyıklarını okşuyordu.

— Zatülcenp olmuş zavallı; bir şey değil. Şimdi Büyük Hafta olduğundan, o da, Frenk olduğu halde, sırf benim onuruma, gece dualarına katılıyormuş. Zavallı bu yüzden zatülcenp olmuş. Vantuz kestim, kandilden iyi kötü vücuduna yağ sürdüm, bir de rom verdim, yarın keklik kesilir. Hey namussuz hey!.. Hoş yanları da yok değil ha!.. Gövdesine yağ sürdüğüm zaman gıdıklanıyor, dişi güvercin gibi gurulduyordu.

Yemeğe oturduk; Zorba bardakları doldurdu. Tatlı bir sesle:

— Sağlığına! dedi. Şeytan onu almakta gecikir inşallah!

Bir zaman konuşmadan yiyip içtik. Rüzgâr bize uzaktan arı vızıltısı gibi, hastalıklı lir sesleri getiriyordu. İsa damlarda hâlâ diriliyor, Paskalya kuzusu ile Paskalya simitleri, biçim değiştirerek hâlâ sevdalı maniler halini alıyordu.

Zorba, iyice yiyip içtikten sonra kocaman, kıllı kulağını dikti:

— Lir! diye mırıldandı, köyde çalıp oynuyorlar!

Ayağa kalktı, karnı doymuş, şarap başına vurmuştu. Bağırdı:

— Guguk kuşları gibi ne oturuyoruz burada be? Gidip oynayalım! Sen kuzucuğa acımıyor musun? Böyle boşuna mı gidecek? Haydi, gidip onu hora ve şarkı yapalım!

Zorba dirildi!

— Dur be Zorba, delirdin mi sen?

— Doğru doğru dosdoğru patron, sen ne dersen de, ama ben kuzucuğa acıyorum; kırmızı yumurtalara, paskalya simitlerine, lor peynirine acıyorum! Yemin ederim ki, zeytin ekmek yemiş olsaydım şöyle derdim: «Eh uzanıp da uyuyalım! Ne yapayım ben eğlenceyi. Zeytin ekmekten ne yarar beklersin yani?» Ama şimdi günahtır; diyorum sana, böyle bir yemeğin haram olması... Gidip Dirilme yapalım patron!

— Bugün keyfim yok; sen git, benim için de oyna!

Zorba beni kolumdan yakalayıp ayağa kaldırdı.

— İsa dirildi be oğlum! Eeh, senin gençliğin bende olmalıydı! Deniz, kadın, şarap ve bol iş! Nereye olsa burunüstü düşmelisin! İşe, şaraba, aşka burunüstü düş ve ne Tanrı'dan, ne de Şeytan'dan kork! Delikanlı bu demektir...

— Kuzucuk senin içinde konuşuyor Zorba, dedim. Vahşileşip kurt oldu kuzu!

— Kuzucuk Zorba oldu be, Zorba konuşuyor diyorum sana! Sen beni dinle önce, sonra istersen küfret. Ben bir Denizci Sindbad'ım; çok yer gezdiğim için değil, asla! Ama, çaldım, öldürdüm, yalan söyledim, bir sürü kadınla yattım. Bütün kutsal buyrukları çiğnedim. Kaç taneydi onlar? On mu? Neden yirmi, elli, yüz olmasın da, hepsini çiğnemiyeyim be? Ama, Tanrı varsa eğer, yarın onun önüne çıkmaktan da asla korkmayacağım. Anlaman için sana nasıl söylemeliyim bilmem ama, bütün bunların hiç önemi yok. Şimdi Tanrı, Yeryüzü'ndeki bazı ufacık kurtları gözetleyip de hesap tutmaya tenezzül eder mi hiç? Yanımızdakinin kurt yuvasına sataşıp üstünden geçtiğimiz ve Çarşamba ile Cuma günü bir lokma et yediğimize kızar, bizi azarlayıp tatlı canını üzer mi? Hay yokolasınız, azgın boğalar! Ben onu kışkırtmak için :

— İyi Zorba, dedim, Tanrı senin ne yediğini sormaz ama, ne yaptığını sorar!

— Ben de sana diyorum ki. Onu da sormaz! «Peki, sen bunu nasıl biliyorsun be, cahil Zorba?» diyeceksin. Biliyorum işte. Çünkü benim iki oğlum olsa, biri namuslu, aile reisi, tutumlu, Tanrı'dan korkan; öteki boktan, haksızlık eden, yiyici, zampara, haydut olsa, elbet ikisini de soframa oturturdum. Ama biliyor musun, kalbim ikincisiyle olurdu. Herhalde bana benzediğinden olacak. Gece gündüz tapınan, mangır toplayan, ama kendi meleğine bir yudum su bile vermeyen Papaz Stefanos'dan Tanrı'ya benim daha yakın olmadığımı kim söyleyebilir sana ha? Kim söyleyebilir? Tanrı da tıpkı benim gibi eğleniyor, öldürüyor, haksızlık yapıyor, seviyor, çalışıyor, tutulması olanaksız kuşları kovalıyor. Hoşuna ne giderse onu yer o, hangi kadını isterse alır. Serin sular kadar hoş bir kadının yeryüzünde yürüdüğünü görünce kalbini sevinç sarar; birden yer açılır ve o kadın

kaybolur. Nereye gider? Kim alır onu? Namusluysa denir ki: «Tanrı aldı!» Çapkınsa deriz ki: «Şeytan aldı.» Ama, ben sana diyorum ki, patron, diyor ve yine diyorum ki: Allah ile Şeytan birdir.

Ses çıkarmadım. Zorba sopasını aldı, başlığını efece yana eğdi, acıyan bir gözle bana baktı. Belki de bana öyle geldi. Bir ara dudakları bir şey söylemek istermiş gibi kımıldadı; ama konuşmadı. Bıyığını bura bura, hızla köye doğru yürüdü.

Gecenin aydınlığında, çakılların üzerinde uzayan dev gibi gölgesinin, sopasını sallaya sallaya uzaklaşışına bakıyordum. Onun geçişiyle bütün kıyı canlanıyordu. Bir ara kulağımı dikip Zorba'nın yavaş yavaş kaybolan ayak seslerini dinledim. Yalnız kaldığımı anlar anlamaz birden ayağa fırladım. Neden? Nereye? Bilmiyordum, içimde hiçbir şey kararlaşmış değildi. Gövdem sanki kendi başına ayaklanmış, bana sormadan karar veriyordu:

— İleri!

Köyün yolunu tuttum. Kararlı ve acele gidiyordum. Ara sıra durup ilkbaharı ciğerlerime çekmekteydim. Toprak papatya kokuyordu. Bahçelere yaklaştıkça, limon ve portakal ağaçlarıyla, çiçek açmış defnelerden kokular, soluk soluk bana geliyordu. Batı'da Akşam Yıldızı oynamaya başlamıştı.

İstemeye istemeye Zorba'nın «Deniz, kadın, şarap, bol iş!» sözlerini mırıldanarak gidiyordum. Kendime güç katmak istermiş gibi içimden durmadan : «Deniz, kadın, şarap, bol iş! İşe, şaraba, aşka burunüstü düşmeli, Tanrı ile Şeytan'dan korkmamalısın!» diyor ve ilerliyordum. Sanki, istediğim yere varmıştım. Nereye? Baktım: Dul'un bahçesi. Kamış çitin ve Frenk incirlerinin arkasında, tatlı bir kadın sesi, yavaşça şarkı söylüyordu, önüme arkama baktım, kimse yoktu.

Yaklaştım, kamışları araladım; bir portakal ağacının altında, siyahlar giymiş, boynu tombul bir kadın, çiçekli dalları kesiyor, şarkı söylüyordu. Alacakaranlıkta yarı açık göğsünün ışıldadığını gördüm.

Soluğum kesildi: «Canavar bu,» diye düşündüm; «canavar ve bunu biliyor. Karşısında erkekler ne zayıf, ne günübirlik yaratıklar, karşı koyma gücünden ne kadar yoksun, sersem ve zevzek şeylerdir! Bazı böcekler

Meryem'in küçük atı, çekirge ve örümcek gibi beslenmiş olduğu halde, doymak bilmeyen bu kadın da, sabaha karşı erkekleri yiyordur.»

Dul, baktığımı birden farketmiş gibi, çok yavaş söylediği şarkısını hemen kesiverdi ve döndü. Bakışlarımız iki şimşek gibi birleşti. Kamışların arkasında dişi bir kaplanla karşılaşmış gibi dizlerimin kesildiğini farkettim.

Dul, kısık bir sesle,

— Kim o? dedi.

Bluzunu ilikleyip göğsünü örttü. Yüzü karanlık bir anlam aldı. Kaçmak istedim, ama Zorba'nın sözleri yüreğimi doldurdu ve erkekleştim: «Deniz, kadın,şarap...»

— Ben, dedim. Benim!

Bu sözleri söyler söylemez titremiştim. Yine kaçmak istedim. Ama dayanamadım. Zorba'dan utanmıştım.

— Sen kimsin?

Yavaş, dikkatli, gürültüsüz bir adım attı; boynunu uzattı, farkedebilmek için gözlerini yarı yarıya kıstı, eğilmiş ve gözetler bir halde bir adım daha attı.

Birden yüzü aydınlandı; dilinin ucunu çıkarıp dudaklarını yaladı:

— Patron mu? dedi; sesi yumuşamıştı. Sessiz, toparlanmış ve kişnemeye hazır halde bir adım attı. Boğuk bir sesle bir daha sordu :

— Patron mu?

— Evet.

— Gel!

Güneş göründü, sabah oldu. Zorba dönmüş, barakanın önünde oturuyordu. Sigara içerek denize bakmakta, beni beklemekteydi.

Ben görünür görünmez başını çevirip baktı; burun kanatları tazınınkiler gibi oynadı, boynunu uzattı, derin bir soluk aldı. Kokluyordu. Birden yüzü aydınlandı; üzerimde Dul'un kokusunu keşfetmişti.

Yavaşça ayağa kalkarak tâ yürekten gülümsedi, sonra kollarını açtı:

— Hayır duam üzerine olsun! dedi. Uzandım, gözlerimi kapadım. Denizin, ninni söyler gibi yavaş yavaş soluduğunu duyuyor, üzerinde bir martı gibi inip kalkıyordum. Böyle tatlı bir ninniyi dinleye dinleye uykuya daldım ve şu düşü gördüm:

Dev bir Arap karısı çömelmiş oturuyordu; bu bana, siyah granitten yapılmış, eski ulu bir anıtmış gibi geldi. Giriş yerini bulmak için, çevresinde acıyla dört dönüyormuşum; boyum, onun ayağının küçük parmağına ancak varıyormuş; birden, topuğunun çevresini dolanırken, mağara gibi siyah bir kapı görmüşüm, ağır bir ses duyulmuş: «Gir!» Ve girmişim...

Öğleye doğru uyandım. Güneş, küçük pencereden kayıyor, çarşafların üstüne dökülüyor, duvarda asılı küçük bir aynaya öyle güçlü çarpıyordu ki, onu bin parça ediyordu sanki!..

Dev Arap karısıyla ilgili düş aklıma geldi. Denizin mırıltılarını duyuyordum. Yine gözlerimi yumdum. Mutlu sandım kendimi. Ava çıkan, avını yakalayan, yiyen, sonra da güneşte uzanıp yalanan bir hayvan gibi gövdem hafiflemişti. Aklım da doymuş, dinleniyordu; tıpkı gövdem gibi. Sanki kendisine işkence eden yırtıcı sorular bile en açık karşılığını bulmuştu.

Dün geceki bütün sevinç, içerden akıyor, bölünüyor ve benim yapılmış olduğum toprağı sulayıp doyuruyordu. Böylece, gözlerim kapalı, uzanmış olduğum halde, içimin gıcırdayıp genişlediğini duyuyordum sanki! Dün gece, ilk kez elle tutulur halde ruhun da, belki daha çabuk hareket eden, daha saydam, daha özgür bir beden olduğuna inandım. Beden de, biraz uykusu gelmiş, büyük yürüyüşlerden yorulmuş, ağır miraslarla aşırı yüklenmiş bir ruhtur; ama, büyük anlarda o da uyanır, beş kolunu da kanat gibi silkeleyerek doğrulur.

Üstüme bir gölge düştü, gözlerimi açtım. Zorba dikilmiş, mutlu mutlu bana bakıyordu. Anaç bir sevgiyle yavaş sesle,

— Uyanma patron, uyanma... dedi. Bugün de yortudur, uyu!

— Uykuya doydum! deyip ayağa kalktım. Zorba, gülümseyerek:

— Sana bir yumurta çırpayım, dedi; güç verir.

Ses çıkarmadım. Denize koştum, suya daldım. Güneşte kurundum. Ama burun deliklerimde, dudaklarımda, parmaklarımın ucunda hâlâ tatlı inatçı bir kokuyu duyuyordum. Gül suyu gibi bir şey. Ya da, Girit'te kadınların saçlarına sürdükleri defne yağı gibi bir şey!

Geçen gece, dul, kilisedeki İsa'ya götürmek üzere bir kucak limon çiçeği koparmıştı; köylülerin köy alanında ve salkım söğüt ağaçlarının altında oynayacakları kilisenin tenha saatinde... Yatağının üstündeki kutsal resmin çevresi bir sürü limon çiçeğiyle doluydu. Aralarında iri gözlü, iyi yürekli, Üzgün Meryem görünüyordu.

Zorba eğildi; bir fincan çırpılmış yumurtayla iki büyük portakalı, bir de Paskalya çöreğini yanıma koydu. Bir ananın, savaştan dönen oğluna yaptığı gibi, sessizce ve mutlu bir halde bana hizmet ediyordu. Şımartıcı bir gözle bana bakıp uzaklaştı.

— Birkaç direk dikmeye gidiyorum, dedi.

Serin ve yeşil bir denizin içinde yüzüyormuş gibi, derin bir beden hafifliğine dalmış, güneşte yavaş yavaş yiyeceklerimi çiğniyordum. Aklımın, bedenimdeki bütün bu ten hazzını toparlayıp kalıplarının içine sokmasına, onu düşünce biçimine dönüştürmesine izin vermiyordum. Bütün bedenimi, tepeden tırnağa; bir hayvan gibi hazza bırakmaktaydım. Yalnız, arasıra çevremdeki dünya mucizesine, içimdeki mucizeye hayranlıkla bakıyordum; «Nedir bu?» diyordum. «Nasıl olmuş da dünya, ayaklarımız, ellerimiz, karnımızda bu kadar güzel bir uyum yapmış?» Sonra, yine gözlerimi kapıyor ve susuyordum.

Birden ayağa kalktım; barakaya girdim. Buda elyazmasını alıp açtım. Artık sonuna gelmiştim. Çiçekli ağacın altına uzanan Buda, elini kaldırmış, kendisini uyumlu olarak yaratan beş öğenin toprak, su, ateş, hava ve ruh çözülüp dağılmasını önlüyordu.

Çabuk çabuk, her zaman güçlü afsunlar olan sözlerden yararlanarak, onun bedenini, sonra ruhunu, sonra da aklını yıkamaktaydım. Bunu acımadan yapıyordum, çünkü acelem vardı. Son sözü çiziktirdim, son çığlığı attım; kalın bir kırmızı kalemle adımı karalayıp bitirdim. Kalın bir sicim aldım ve elyazmasını sıkıca bağladım. Büyük bir düşmanın el ve ayaklarını bağlıyormuş gibi, ya da vahşilerin, sevdikleri ölüleri, mezardan çıkamasın ve hortlamasınlar diye bağladıkları zaman duyduklarına benzer garip bir sevinç duydum.

Çıplak ayaklı bir kız çocuğu koşarak geldi; üstünde sarı bir entari vardı, elinde kırmızı bir yumurtayı sıkı sıkı tutuyordu. Durdu, heyecanla bana baktı.

Yüreklendirmek için, gülümseyerek sordum:

— Ne var? Bir şey mi istiyorsun?

O sümüğünü çekti, solumalı ince bir ses işitildi :

— Beni Madam gönderdi, gelesinmiş. Zavallı yatakta yatıyor, Zorba dedikleri sen misin?

— Peki, dedim, geliyorum.

Kızın öteki eline bir yumurta daha sokuşturdum, kapıp kaçtı.

Kalkıp yola koyuldum; köyün uğultusu büyüyordu. Tatlı lir sesleri, bayram çığlıkları, tüfek patlamaları, maniler... Ben alana vardığım zaman, delikanlılarla kızlar yeni dallanmış salkım söğütlerin altında toplanmış, oynamaya hazırlanıyorlardı. Çevredeki kanapelerde ihtiyarlar sıra sıra oturmuşlar, çenelerini sopalarına dayamış, bakıyorlardı. Daha arkada kocakarılar ayakta duruyordu. Orta yere, kulağında bir ilkbahar gülü ile, ünlü lirci Fanurios yerleşmişti. Liri, sol eliyle dizinin üstünde dikine

tutuyordu; hızla hareket eden sağ eliyle, gökgürültüsü gibi ses çıkaran çıngıraklı yayın denemesini yapıyordu.

Geçerken bağırdım:

— İsa dirildi!

Erkek ve kadın seslerinin oluşturduğu neşeli bir uğultu duyuldu:

— Gerçekten dirildi!

Şöyle hızla bir göz gezdirdim; şişkin şalvarlı ince belleri sıkı sıkıya bağlı delikanlılar vardı, başlarındaki mendilin saçakları, alın ve şakaklarında bukleler gibi sarkıyordu. Boyunlarında altınları ve beyaz işlemeli bluzlarıyla, gözleri yere dikilmiş kızlar da, onlara gizli gizli bakarak acele ediyorlardı.

— Bizimle olmayı küçüklük mü sayıyorsun? diye bazı sesler duydum, ama oradan geçmiştim bile.

Madam Ortans, elinde kalmış biricik mobilyası olan geniş karyolaya uzanmıştı; ateşten yanakları yanıyor, öksürüyordu.

— Ya Zorba? Zorba nerde?

— Hasta. Sen hastalandığın günden beri, o da hastalandı; fotoğrafını alıyor, ona bakıp bakıp içini çekiyor.

Zavallı Dilber mırıldandı:

— Anlat! Anlat!..

Ve mutlu bir halde gözlerini yumdu.

— Şimdi beni, bir şey isteyip istemediğini sorayım diye yolladı... Bu akşam, dizleriyle sürüklenerek de olsa, kendisi gelecekmiş. Artık dayanamıyormuş, dayanamıyormuş senin ayrılığına...

— Söyle... söyle... söyle...

— Atina'dan telgraf almış: gelinlikler hazırmış, taçlar, ayakkabılar, şekerler yola çıkmış, geliyormuş... Pembe kurdeleli beyaz mumlar da...

— Söyle... söyle... söyle...

Ama, uykuya dalmış gibi, soluk alıp verişi değişti; sayıklamaya başladı. Oda kolonya, amonyak ve ter kokuyordu; açık pencereden de avludaki tavuk pislikleriyle ada tavşanlarının kekre kokusu gelmekteydi.

Kalktım, gitmek için yürüdüm. Dış kapıda Mimitos'a rastladım. Bugün ayağında çizmeleri ve üstünde de yeni, mavi bir şalvar vardı; kulağına da bir dal fesleğen takmıştı.

— Mimitos, dedim, Kalohoryo'ya koş, doktoru getir.

Mimitos çizmelerini çıkarmış, yolda bozulmasın diye koltuğunun altına sokup sıkmaya başlamıştı bile...

— Doktoru bul, benden selâm söyle, kısrağına binip hemen gelsin. Madam'ın ağır hasta olduğunu söyle ona; zatülcenp olmuş zavallı, zatülcenp. Bunları söyle ona, koş...

— Hemen gidiyorum.

Avuçlarının içine tükürdü, sevinçle onları birbirine çarptı, ama kıpırdamıyordu. Gülerek bana bakmaktaydı.

— Git diyorum sana!

Ama gitmiyordu; bana göz kırpıp çapkınca gülümsedi.

— Patron, dedi, senin eve bir şişe çiçek suyu götürdüm... Armağandır...

Biraz durdu. Bunu kimin gönderdiğini sormamı bekliyordu, ama ben susuyordum. O, kıkırdayarak :

— Kimin gönderdiğini sormuyor musun, patron? Süresin de, kokasın diye imiş!

— Çabuk git! Sus!

Güldü, yine avuçlarının içine tükürdü:

— Hop! Hop! diye bağırdı, İsa dirildi!.. Ve gözden kayboldu.

22

Paskalya horası, salkım söğütlerin altında alevlenmişti. Yirmi yaşlarında, daha ustura değmemiş yanakları tüylü, esmer, boğa gibi bir delikanlı, kendini horaya vermişti; açık göğsü orman gibi kıvırcık kıllarla simsiyahtı; başını arkaya devirmiş, ayakları kanatlar gibi toprağı dövüyordu; gözlerini arasıra kızlardan birine çeviriyor, suratının karanlığı içinde gözlerinin vahşi akı parlıyordu.

Sevinçle ürperdim; Madam Ortans'dan dönüyordum; ilgilensin diye bir kadın çağırmıştım, şimdi de rahatça Girit'lilerin oyununu seyretmeye gidiyordum; Barba Anagnosti'nin yanına yaklaştım, yanındaki kanapeye oturdum. Kulağına,

— Oynayan delikanlı kim? dedim.

Barba Anagnosti güldü. Hayran hayran bakarak,

— Canalıcı Başmelek gibidir hınzır! dedi.

Çoban Sifakas'dır bu. Bütün yıl dağlarda çobanlık yapar. Yalnız Paskalya'da insan görüp oynamak için iner. İçini çekti:

— Ah ulan, diye mırıldandı, onun gençliği bende olsa! Onun gençliği bende olsa, dinim hakkı için kasabaları basardım be!

Delikanlı başını salladı; azgın koç gibi, meleyerek, biçimsiz bir nâra attı:

— Çal Fanurios! diye bağırdı. Çal! Ölümü kahredene kadar çal!

Ölüm her an ölüyor, her an hayat gibi yeniden doğuyordu. Genç kızlarla delikanlılar, binlerce yıldan beri yeni dallanmış ağaçların; salkımsöğütlerin, çamların, meşelerin, çınarların, kılıç dallı hurmaların altında hora teperler ve istekten yıpranmış yüzleriyle daha binlerce yıl tepeceklerdir. Yüzler toprağa dökülür, her yirmi yılda bir değişir, başkaları gelir. Ama haz tektir

ve, her zaman hora tepmek için, yirmi yaşındaki aynı ölümsüz, âşık olarak kalacaktır.

Delikanlı, burmak için elini uzattı ama, bıyığı yoktu. Yine bağırdı.

— Çal! Çal ulan Fanurios, yoksa boğulacağım!

Lir çalan, elini salladı, lir gümbürdedi, çanları vahşileşti ve delikanlı bir hamle yaptı, ayaklarını üç kez vurup bir boy havalandı, çizmelerinin burnuyla yanındaki kırbekçisi Manolakas'ın başından beyaz mendilini kaptı.

— Sağol ulan Sifakas! diye sesler duyuldu; kızlar ürpererek gözlerini yere indirdiler.

Ama delikanlı, sessiz, kimseye bakmadan, ağırbaşlı ve disiplinli bir çalımla bu kez sol elini demir gibi kalçalarına ters olarak dayamış, gözlerini kurumsuz bir halde yere dikerek oynuyordu.

Hora birdenbire duruverdi. İhtiyar Kandil yakıcı Andreulice göründü, ellerini kaldırarak çığırtkanlar gibi bağırıyordu :

— Dul! Dul! Dul!

İlk fırlayıp horayı bozan Kırbekçisi Manolakas oldu. Hâlâ mersin ve defnelerle süslü duran aşağıdaki kilise, alandan görünüyordu. Oyuncular heyecanla durdu, ihtiyarlar kanapelerden kalktı; Fanurios, liri dizlerinin üstüne uzattı, kulağından nisan gülünü çıkarıp kokladı.

Hepsi birden heyecanla bağırıyordu:

— Nerede ulan Andrulios? Nerede?

— Kilisede ulan, şimdi girdi, Tanrı'nın lânetlisi, bir kucak da limon çiçeği taşıyordu...

Kırkbekçisi bağırdı:

— İleri çocuklar!

Ve ilk önce kendisi fırladı.

O anda Dul, kilisenin eşiğinde göründü; siyah bir çemberi vardı ve istavroz çıkarıyordu. Hora yerinde :

— Namussuz, paçavra! Katil karı! diye bağrışmalar duyuldu. Gelecek yüzü varmış demek! Saldırın ulan! Köyümüzün namusunu lekeledi!

Bazıları Kırbekçisiyle birlikte aşağıya, kiliseye doğru koştu. Bazıları yukarıdan kadına taş atıyordu. Bir taş omuzuna çarptı. Dul bir çığlık attı; ellerini yüzüne kapadı, eğilerek kaçmak için koştu. Fakat gençler kilisenin dış kapısına varmıştı bile; Manolakas da bıçağını çekmişti.

Dul, çığlık atarak geri döndü, iki büklüm oldu; sallanarak kiliseye dalmak üzere koştu. Ama, eşikte ihtiyar Mavrandonis sessizce dikilmekteydi; kollarını açmış, kapının kanatlarını tutuyordu. Sola sıçradı, fırlayıp avludaki büyük kavağa sarıldı. Bir taş havada ıslık çaldı, başına çarptı; beyaz çemberi düştü, saçları omuzlarına döküldü.

Kavak ağacına sıkı sıkıya sarılmış, bağırıyordu :

— İsa aşkına! İsa aşkına!

Yukarıdaki alanda küme halinde toplanmış kızlar, beyaz şallarını ısırıyorlardı; çitlere asılmış kocakarılar ise bağırıyordu:

— İsa aşkına! İsa aşkına!

Yukarıdaki alanda küme halinde toplanmış kızlar, beyaz şallarını ısırıyorlardı; çitlere asılmış kocakarılar ise bağırıyordu:

— Öldürün be, öldürün!

İki genç üzerine atılıp dulu yakaladı. Siyah bluzu yırtıldı, mermer gibi memesi göründü. Artık kanlar tepesinden alnına, yanaklarına ve boynuna akıyordu. Dul hâlâ inlemekteydi:

— İsa aşkına! Isa aşkına!..

Akan kan ve bembeyaz göğüsler, gençleri kudurttu; kuşaklarından bıçaklarını çektiler. Manolakas bağırdı:

— Durun! O benimdir!

Hâlâ kilisenin kapısında dikilen ihtiyar Mavrandinos elini kaldırdı, hepsi durdular. Ağır bir sesle:

— Manolakas! dedi. Amcanoğlunun kanı inliyor, onu sustur!

Asılmış olduğum çitten fırladım, kiliseye varmak için koştum, ayağım bir taşa çarptı, boylu boyunca yere uzandım. O anda Sifakas geçiyordu; eğildi, bir kedi gibi ensemden tutup beni ayağa kaldırdı.

— Sen ne arıyorsun burada züppe? dedi. Kaçsana!

— Ona acımıyor musun be Sifakas? Acımalısın ona!

Dağ adamı güldü:

— Kadın mıyım ben be, dedi, acıyayım? Ben erkeğim!

Ben de, onun arkasından koşarak yetiştim. Şimdi hepsi Dul'un çevresini sarmıştı; ağır bir sessizlik vardı: Dul'un boğuk solumasından başka bir şey duyulmuyordu.

Manolakas, istavroz çıkardı, bir adım ilerledi, bıçağı kaldırdı; yukarıki çitte kocakarılar sevinç çığlıkları atıyordu. Genç kadınlar şallarını indirip gözlerini örttüler. Dul doğruldu, bıçağı üstünde gördü, inek gibi böğürdü. Kavağın köküne yığılarak başını omuzlarının arasına gizledi. Saçları toprağı örttü, bembeyaz ensesi sanki parlıyordu.

İhtiyar Mavrandonis, istavroz çıkarıp karga gibi öttü:

— Tanrı aşkına!

Ama o anda arkamızda vahşi bir ses duyuldu :

— İndir bıçağı, katil!

Herkes şaşkınlık içinde döndü; Manolakas başını kaldırdı; Zorba önünde duruyor, öfkeyle ellerini sallayıp bağırıyordu:

— Utanmıyor musunuz, ulan? Ne erkeksiniz siz be? Bütün bir köy, tek kadını öldüreceksiniz? Rezil edeceksiniz Girit'i ulan!

Mavrandonis böğürdü:

— Git işine Zorba, sen karışma! Sonra yeğenine döndü:

— Manolakas, İsa ile Meryem aşkına vur!

Manolakas bir sıçrayışta Dul'u yakaladı, yere yıktı, dizini karnına bastırdı, bıçağı kaldırdı. Ama beceremedi; Zorba, Manolakas'ın bileğini yakalamış, büyük mendilini yumruğuna sarmış, Kırbekçisi'nin avucundan bıçağı çıkarmaya çalışıyordu.

Dul dizlerinin üstüne kalktı, kaçmak için çevresine bakındı; ama köylüler kapıyı tutmuştu, kapı ve eşiklerde çember halinde duruyorlardı; onun kaçmak istediğini görünce bir hamle yapıp çemberi daralttılar.

Zorba o sırada hiç bağırmadan ve konuşmadan, çevik hareketlerle dövüşüyordu. Kapıda durmuş, acı içinde, boğuşmayı seyrediyordum. Manolakas'ın suratı kızgınlıktan morarmıştı. Sifakas ile izbandut gibi başka biri ona yardım etmek için yaklaştılar; ama Manolakas öfkeyle gözlerini çevirdi:

— Geriye! Geriye! diye bağırdı. Kimse sokulmasın!

Ve yeniden, kudurganlıkla Zorba'ya saldırıp boğa gibi vurmaya başladı.

Zorba dudaklarını ısırarak susuyordu. Kırbekçisinin kolunu kerpeten gibi tutuyor, toslayışlardan kurtulmak için bir sağa, bir sola kaçıyordu. Manolakas, kudurmuş bir halde atılıp Zorba'nın kulağını dişleriyle yakaladı ve koparmak için çekmeye başladı. Kanlar akıyordu. Korku içinde bağırdım:

— Zorba!

— Kaç patron! diye bağırdı, sen karışma!

Yumruğunu sıktı. Manolakas'ın altına, hayalarına hızla yapıştırdı. Vahşi hayvan birden laçka oldu, dişleri gevşeyip, yerinden yarı yarıya ayrılmış olan kulağı bıraktılar. Suratı sarardı. Zorba bir itişte onu yere yıktı. Bıçağı avucundan çıkardı, taşlara çarparak parça parça etti.

Sonra, kulağından akan kanları mendiliyle sildi, ter içinde olan yüzünü kuruladı; ama bütün yüzü kana bulandı. Ayağa fırlayıp yana kaçtı, gözleri şişmişti ve kıpkırmızıydı. Dul'a bağırdı :

— Kalk! Gel benimle!

Dul, vahşi bir heyecanla toparlandı, bütün gücünü topladı, fırlamak için hazırlandı; ama yetişemedi. İhtiyar Mavrandonis şimşek gibi üzerine atıldı, onu ters çevirdi, saçlarını üç kez koluna doladı ve bir bıçak vuruşuyla kafasını kesti.

— Günahını üzerime alıyorum! diye bağırdı ve Dul'un başını kilisenin eşiğine fırlattı; sonra da istavroz çıkardı.

Zorba dönüp baktı. Bıyığından bir tutam kıl yoldu, içini çekti... Yaklaşıp kolundan tuttum; eğildi, bana baktı; gözlerinde iki damla iri gözyaşı vardı.

Boğuk bir sesle:

— Yürü patron! dedi.

O akşam Zorba, ağzına lokma koymak istemedi.

— Boğazım tıkalı, yutamıyorum! diyordu.

Kulağını soğuk suyla yıkadı, rakıyla bir parça pamuğu ıslattı, pansuman yaptı, sardı, yatağına oturmuş, başı avuçlarının arasında düşünüyordu.

Ben de yere uzanmış, duvara dayanmıştım; sıcak gözyaşlarımın yavaş yavaş yanaklarımdan aşağı aktığını duyuyordum. Beynim kesinlikle çalışmıyordu; hiçbir şey düşünemiyordum; derin ve çocukça bir gariplik içimi sarmıştı, ağlıyordum.

Zorba bir ara başını kaldırıp boşaldı, içindeki vahşi monologu yüksek sesle sürdürerek bağırmaya başlamıştı:

— Sana söylüyorum patron, bu dünyada bütün olanlar haksız, haksız, haksız! Ben, ufacık kurt, ben çıplak salyangoz Zorba, hiçbir şeyin altını imzalamıyorum! Neden delikanlılarla genç kadınlar ölsün de hurdalar kalsın! Küçük çocuklar neden ölsün? Benim küçük bir çocuğum vardı, Dimitraki'm; üç yaşında öldü ve ben asla, işitiyor musun, asla Tanrı'yı bundan dolayı bağışlamıyacağım! Öbür gün, eğer önüme çıkacak yüzü varsa, ve gerçek Tanrı ise eğer, bil ki utanacaktır! Evet, evet, benden, çıplak salyangoz Zorba'dan utanacaktır!

Yüzünü buruşturdu. Canı acıyordu. Yarasından yine kan akmaya başlamıştı. Bağırmamak için dudaklarını ısırdı.

— Dur Zorba, dedim, sargıyı değiştireyim! Kulağını yine rakıyla yıkadım, Dul'un bana göndermiş olduğu ve yatağımın üstünde bulduğum gülsuyunu aldım, pamuğu ıslattım. Zorba doymak bilmeyen bir iç çekişle:

— Gülsuyu mu? dedi, gülsuyu mu? Saçlarıma dök, hah şöyle, sağol! Avuçlarıma da, hepsini dök, vira!

Dirilmişti; şaşkınlıkla ona baktım. Mırıldandı :

— Kaç yılın geçmesi gerekti? Toprağın böyle bir bedeni yaratması için kaç yılın geçmesi gerekti? İnsan ona bakıp şöyle diyordu: «Ah, bir yirmi yaşında olsaydım, insan soyu dünyadan kalksaydı da yalnız bu kurtulsaydı ve onunla çocuklar, çocuklar değil, gerçek tanrılar yapsaydım da, dünyayı yeniden doldursaydım!» Ama şimdi...

Ayağa fırladı:

— Yapamam patron! dedi. Bu akşam dağa iki üç kere inip çıkmalıyım ki kafam yerine gelsin... Ah ulan kadın, yüksek sesle ağlayasım geliyor; patlayacağım!

Dışarı fırlayıp dağın yolunu tuttu ve karanlıkta kayboldu.

Yatağıma uzandım, lambayı söndürdüm ve yine o benim sefil, insanlıkdışı yolumda ilerleyerek, gerçeği değiştirmeye, onu kanından, etinden, kemiklerinden soyutlayıp, oradan evrensel yasalarla bağ kurmaya başladım; ta ki her ne olmuşsa, gerekli olduğu için olmuştur gibi korkunç sonuca varana kadar. Dahası var, olanlar, evrensel uyum için de yardımcı olmuştur. Ve şu sonuca, şu iğrenç avuntuya ulaştım: Bütün bu olanlar, olması gerekenlerdi ve doğruydu.

Yıllardır bütün zehirlerin bala dönüştüğü bir arı kovanı olan beynime dulun katili gelip çöreklenmiş ve orayı allak bullak etmişti. Felsefem, bu korkunç uyarıyı hemencecik kavradı, onu imgelerle kuşattı ve kurnazca ve çabucak onu zararsız duruma sokuverdi. Tıpkı, balarılarının, ballarını çalmak için kovana giren aç eşek arısını balmumuyla örtüp dondurdukları gibi. Birkaç saat sonra, dul, belleğimde rahat, durgun, bir simgeye dönüşmüş, dinleniyordu. Yüreğimin içinde, balmumuyla kaplanıp dondurulmuştu. İçimde artık öyle büyük panikler yaratamaz, beynimi inmeli duruma sokamazdı.

O günkü korkunç olaylar genişledi, zamana ve uzaya yayıldı, geçmiş büyük uygarlıklardan biriyle bütünleşti, uygarlıklar yeryüzünün kaderi oldular, yeryüzü evrenin kaderi oldu ve bütün bunlar dul'a dönüştü. Kımıltısız, sessiz duran dulu, büyük varoluş yasaları içinde, katüleriyle barışmış buldum.

Benim için zaman, gerçek anlamına kavuşmuştu. Dul, Ege uygarlığı döneminde binlerce yıl önce ölmüştü. Ve Knossos'un saçları bukleli genç kızları da, bu güzelim denizin kıyılarında, günün erken saatlerinde ölmüşlerdi.

Ölümün beni alacağı ne kadar kesinse, uyku da aynı kesinlikle bundan daha kesin bir şey yoktur beni alıp götürdü; gürültüsüzce karanlığın içine kaydım. Zorba'nın ne zaman döndüğünü, hattâ dönüp dönmediğini bile duymadım; sabahleyin onu, dağda işçilere bağırıp çağırırken buldum.

Yaptıklarının hiçbiri ona yakışmıyordu. Kendisine kafa tutan üç işçiyi kovaladı, baltayı kendisi aldı ve kayalarla bodur çalılıklar arasında direkler için çizdiği yolu açtı. Dağa çıktı, çamları kesen bıçakçıları buldu,

bağırmaya başladı. Bir tanesi gülerek bir şeyler mırıldandı; Zorba üzerine atıldı.

O akşam kulübeye bitkin ve üstü başı yırtık döndü. Kumsala yanıma çöktü. Ağzını bıçak açmıyordu. Sonunda konuştu. Burasını, bir an önce ve elinden geldiği kadar kökünden harap etmek, böylelikle kazanmak ve gitmek isteyen bir doymak bilmez iş adamı gibi keresteden, tellerden, linyitten sözediyordu.

Bir ara ben, avunmuş olmak için, Dul'la ilgili bir şeyler söylemek istedim. Zorba kocaman elini uzatıp ağzımı kapadı. Boğuk bir sesle.

— Sus! dedi.

Utanmış bir halde sustum. Zorba'nın acısını kıskanarak kendi kendime «insan bu demektir» diye düşünüyordum. Acı duyduğu zaman, gerçek iri gözyaşları döken, sevinirken de sevincini, ince, metafizik eleklerden geçirerek onu boşuna harcamayan, sıcakkanlı ve sağlam kemikli insan!

Üç dört gün böyle geçti. Zorba başını işten kaldırmıyor, yemiyor, içmiyor, eriyordu. Bir akşam ona, Kira Bubulina'nın hâlâ yattığını, doktorun gelmediğini, kadının sayıkladığını söyledim. O yumruğunu sıktı:

— İyi! dedi.

Ertesi günü sabah sabah köye gitti ve çabucak döndü. Sordum:

— Gördün mü? Nasılmış? Zorba kaşlarını çattı.

— Bir şeyi yok, dedi, ölecek... Ve dağa doğru yürüdü.

Aynı akşam, yemek yemeden sopasını aldı, dışarı çıktı. Sordum:

— Nereye gidiyorsun, Zorba? Köye mi?

— Hayır, bir dolaşıp döneceğim.

Kararlı, büyük adımlarla köye doğru yürüdü.

Yorgundum, uzandım; aklım yine yeryüzünde tur atmaya başladı; anılar uyandı, acılar geldi, aklım, yine uzak düşüncelere yelken açtı ve yine gelip Zorba'nın üstüne kondu.

«Eğer yolda kendisine, o azgın koca Girit'li Manolakas rastlarsa, diye düşündüm, üstüne atılıp onu öldürür. Öğrendiğime göre bugünlerde evine kapanmış, bağırıyormuş; köye çıkmaya utanıyor ve Zorba'ya rastlarsa, durmadan, 'Onu sardalya gibi yırtacağım!' deyip duruyormuş. Dün geceyarısı da bir işçi, onu barakanın yakınlarında, elinde silâh, dolaşırken görmüş. Eğer bu gece karşılaşırlarsa cinayet çıkar...»

Yerimden fırladım, giyindim, hızla köyün yolunu tuttum. Gece tatlı ve ıslaktı. Yaban menekşeleri kokularını yaymışlardı. Biraz sonra, karanlıkta Zorba'nın yorgun gibi, yavaşça ilerlediğini farkettim. Arasıra duruyor, yıldızlara bakıyor, çevreyi dinliyor, sonra yine yola koyuluyordu. Sopacığını taşlara çarptığını duyuyorum.

Artık Dul'un bahçesine yaklaşmaktaydı. Hava limon çiçeği ve hanımeli kokuyordu; birden portakal ağaçlarının arasında, şırıldayan berrak bir su gibi, bülbülün şakıması başladı. Karanlıkta ötüyor, ötüyor, insanın soluğunu kesiyordu. Zorba da, bu tatlılık karşısında birden durdu.

Birdenbire çitin kamışları sallandı ve keskin, yaprakları, çelik levhalar gibi yankılandı.

Sonra, kocaman, vahşi bir ses duyuldu:

— Ee sağdıç! Ee ihtiyar bunak!.. Hoşbuldum.

Donakaldım. Sesi tanımıştım.

Zorba bir adım attı, sopasını kaldırdı, yine durdu. Yıldızların ışığı altında her hareketini iyice görebiliyordum. Kamışların içinden, bir sıçrayışta, uzun boylu bir dev fırladı. Zorba boynunu uzatarak bağırdı:

— Kim o?..

— Ben ulan... Manolakas!

— Çek git yoluna!..

— Neden beni utandırdın, ulan Zorba?

— Ben seni utandırmadım Manolakas! Git diyorum! Sen canavarsın, ama kader sana karşı çıktı. Kader kördür, bilmez misin?

Manolakas:

— Kader mader, kör mör, dedi ve dişlerinin gıcırdadığını duydum; ben namusumu temizlemek istiyorum, hem de bu akşam. Bıçağın var mı?

Zorba:

— Hayır, yalnız sopam var, dedi.

— Git bıçağını al, seni burada bekleyeceğim. Git!

Zorba kımıldamıyordu.

Manolakas'ın sesi, alaycı bir ıslık gibi duyuldu :

— Korkuyor musun? Git diyorum sana! Kızmaya başlayan Zorba,

— Bıçağı ne yapayım be Manolakas? dedi. Ne yapayım onu ulan? Hatırlarsın, kilisede, senin bıçağın vardı da, benim yoktu ama, bana öyle geliyor ki, becerdim işi...

Manolakas kükredi:

— Bir de gülüyorsun, değil mi? Demek o akşam, sen silâhsız olduğun halde beni silâhlı bulup gözüne kestirdin ha? Oynuyorsun benimle, öyle mi? Getir bıçağı pis Makedonyalı da, boy ölçüşelim!

Zorba öfke dolu bir sesle bağırdı.

— Sen bıçağını at, ben de sopamı atayım, boy ölçüşelim. Marş, pis Giritli!

Zorba kolunu salladı, sopasını attı; onun kamışlar arasına düştüğünü duydum.

Ayaklarımın ucuna basarak, yavaş yavaş yaklaşmıştım. Yıldızların ışığında, kamışların arasına düşen bıçağın parıltısını da gördüm.

Zorba, avuçlarının içine tükürdü:

— Vira!., diye bağırdı ve hamle yapmak üzere silkindi.

Ama iki kabadayı kapışmaya vakit bulamadan ben fırlayıp aralarına girdim.

— Durun! diye bağırdım. Gel buraya Manolakas, sen de gel Zorba... Ayıp size!

İki düşman yavaş adımlarla yaklaştı; herbirinin sağ elini tuttum.

— Verin ellerinizi, ikiniz de kabadayısınız, barışın!..

Manolakas elini çekmeye çalışarak,

— Beni utandırdı ama, dedi.

— Sen kolay kolay utandırılamazsın, Kaptan Manolakas! Bütün köy senin kabadayılığını bilir. Sen geçende kilisede olana bakma; kötü bir saatti; olan oldu. Sonra, unutma ki, Zorba bir yabancı, bir Makedonyalıdır ve biz Giritliler için, ülkemize gelmiş bir yabancıya el kaldırmak çok ayıptır. Gel, ver elini, erkeklik budur... Hem, gelin birlikte gidip birer şarap içelim, bir arşın mezelik sucuk pişirelim de, barışma sağlamlaşsın, Kaptan Manolakas!

Manolakas'ı belinden kavrayıp biraz uzaklaştırdım. Kulağına fısıldadım:

— O ihtiyardır, sen ise koca delikanlısın. Ona uyman doğru değil!

Manolakas yumuşadı :

— Peki, dedi, senin hatırın için!

— Zorba'ya doğru bir adım attı, kocaman ağır elini uzattı:

— Gel, sağdıç Zorba, dedi, geçmiş demek, unutulmuş demektir; ver elini!

Zorba da:

— Kulağımı yedin ama, helâl olsun! dedi. Al elimi!

Uzun uzun el sıkıştılar. Hep biraz daha kuvvetle el sıkışıyor ve birbirine bakarak sertleşiyorlardı. Yeniden kapışacaklar diye korktum.

Zorba,

— İyi sıkıyorsun Manolakas, dedi, yiğitsin!

— Sen de iyi sıkıyorsun; yapabileceksen biraz daha sık!

Ben bağırdım:

— Yeter artık, gidip dostluğumuzu ıslatalım!

Araya girdim. Sağımda Zorba, solumda Manolakas vardı. Bizim kıyıya doğru yollandık. Sözü değiştirmek için,

— Bu yıl ekinler iyi olacak, dedim, bol yağmur yağdı.

Hiçbiri konuşmuyordu. Göğüsleri hâlâ şişti. Artık, bütün umudum şaraptaydı. Barakaya vardık.

— Fakirhanemize hoş geldin, Kaptan Manolakas! dedim. Zorba, sucuğu pişir ve bize içki ver.

Manolakas, barakanın dışında, bir taşın üstüne oturmuştu. Zorba bir çalıyı tutuşturdu, mezeyi pişirdi, üç bardağı ağzına kadar şarapla doldurdu.

Bardağımı kaldırarak,

— Sağlığınıza! dedim. Sağlığına Kaptan Manolakas! Sağlığına Zorba! Tokuşturun bakalım!

Tokuşturdular. Manolakas yere birkaç damla şarap döktü. Resmî bir tonla:

— Kanım böyle aksın, dedi, eğer sana bir daha el kaldırırsam, kanım böyle aksın, Zorba!

Zorba da yere birkaç damla döktü.

— Yediğin kulağımı daha unutmadım ama, benim de kanım böyle aksın, Manolakas! dedi.

23

Zorba sabaha karşı yatağında doğrularak beni uyandırdı:

— Uyuyor musun, patron?

— Ne var Zorba?

— Bir düş gördüm. Garip bir düş. Sanırım yakında yolculuk var. Dinle de gül! Burda, limanda bir kasaba kadar büyük bir vapur varmış. Gitmek üzere ötüyormuş. Ben de, ona yetişmek için köyden koşuyormuşum; elimde bir papağan varmış. Yetişip vapura tırmanmışım, kaptan gelmiş: «Bilet!» diye bağırmış. «Ne kadar?» diye sorup cebimden bir avuç kâğıt para çıkarmışım. «Bin drahmi!» «Bre aman, demişim, sekiz yüz olmaz mı?» «Hayır, bin olacak!» «Sekiz yüzden başka param yok, al!» «Binden metelik aşağı olmaz! Yoksa çek git, çabuk!» O zaman ben de kızmışım:

«Dinle kaptan, demişim, senin iyiliğine söylüyorum, verdiğim şu sekiz yüzü al, yoksa uyanırım, zavallı sen, onlardan da olursun.»

Zorba kahkahayı bastı.

— Ne makina şu insan be! İçine ekmek, şarap, balık, turp koyuyorsun; iç çekmeleri, gülüşler ve düşler çıkıyor. İmalâthane! Sanırım beynimizde konuşan bir sinema var.

Zorba birden yatağından fırladı. Huzursuz bir halde,

— Ama, neden papağan? Ne demek bu? Elimde neden bir papağan vardı? Yoksa...

Sözünü bitiremedi; kısa boylu, şeytan gibi kızıl tüylü bir haberci soluk soluğa içeri girdi:

— Zavallı Madam, Tanrı aşkına doktora haber vermenizi istiyor, çünkü ölüyormuş, ölüyormuş zavallı ve günahı boynunuza olacakmış!

Utandım; Dul'un bizde yarattığı telâş yüzünden, ihtiyar dostumuzu tümden unutmuştuk. Kızıl tüylü herif, konuşuyordu:

— Ağrıları var kara talihli kadının. O ne öksürük öyle? Bütün han sarsılıyor. Ne eşek öksürüğü be! Kın kıh!.. Köy sallanıyor.

— Sus! diye bağırdım. Onun hakkında öyle konuşamazsın!

Ve bir parça kâğıt alıp yazdım:

— Koş, bu mektubu doktora götür. Doktorun kısrağına bindiğini gözlerinle görmeden geri dönme; duydun mu? Marş!..

O küçük mektubu kapıp kuşağının içine soktu, bayır yukarı yollandı.

Zorba kalkmıştı. Konuşmadan, acele giyindi.

— Bekle, ben de geliyorum, dedim.

— Yetişmeliyim, dedi ve beni beklemeden köyün yolunu tuttu.

Biraz sonra ben de köye yollandım. Dulun bahçesi bomboştu. Mimitos dayak yemiş köpek gibi büzülmüş, kızgın bir halde dışarıda oturuyordu. Zayıflamış, gözleri çukurlarının içine gömülmüştü; yanıyordu. Döndü, gözü bana takıldı, bir taş kaptı. Özlemle bahçeye bakıp sordum:

— Ne yapıyorsun burada, Mimitos?

Boynumda sıcak ve kuvvetli iki kol hissediyordum. Limon çiçeği ve defne yağı kokusu. Konuşamıyorduk; akşamın alaca karanlığında simsiyah, ateşli, yağmur damlalarını andıran gözlerini görüyordum; ceviz kabuğuyla uğulmuş keskin, bembeyaz dişleri parlıyordu.

Mimitos beni azarladı:

— Ne soruyorsun? Haydi, çek git işine!

— Bir sigara ister misin?

— Bıraktım! Hepiniz alçak heriflersiniz! Hepiniz! Hepiniz! Hepiniz!

Sözcükleri arıyormuş da bulamıyormuş gibi heyecanla durdu, sonra:

— Alçak herifler!.. Namussuzlar!.. Yalancılar!.. Katiller!..

Aradığı sözcüğü bulmuş gibi ayağa fırladı, küçük avuçlarını birbirine vurdu ve çığlık atarcasına:

— Katiller! Katiller! Katiller! dedi ve bir gülmedir tutturdu.

İçim burkuldu :

— Hakkın var Mimitos, hakkın var! diye mırıldanarak hızlı adımlarla oradan uzaklaştım.

Köyün giriş yerinde, sopasına dayanıp eğilmiş, ilkbahar çimenleri üzerinde birbirini kovalayan iki sarı kelebeği dikkatle izlemekte olan ihtiyar Anagnosti'yi gördüm. Artık ihtiyarlayıp kendisini kadınlar, tarla ve çocukların kaygısı ilgilendirmediği için dünyaya bakacak zamanı vardı. Toprak üzerinde gölgemi görüp başını kaldırdı.

— Hayrola, sabah sabah nereye böyle? Yüzümdeki kaygıyı anlamış olmalı ki, karşılık beklemeden,

— Çabuk bir şeyler yap oğlum! dedi. Onu canlı bulup bulamayacağını bilemem!.. Hey talihsiz kadın, hey!

En yakın iş arkadaşı olan çok kullanılmış geniş yatağı, küçük odanın ortasına çekilmişti; odayı dolduruyordu. Yeşil frakı, sarı takkesi, yuvarlak hain bakışıyla sadık sırdaşı papağan, düşünceli ve üzgün bir halde ona doğru eğilmişti. Hanımının aşağıda yatıp inleyişine bakıyor, işitmek için, insan biçimli başını yana doğru eğiyordu.

Hayır, hayır, o çok bilinen sevdalı, hıçkırıklı iç çekişleri, dişi güvercinin nazik gürültüleri, gıdıklamaları değildi bunlar! Hanımının alnından, böyle buram buram akan soğuk terle şakaklarına yapışmış olan keçeleşmiş, yıkanmamış, taranmamış saçlarını ve yatakta bu ağır kıvranmaları papağan

ilk kez görüyor ve üzülüyordu. «Kanavaro! Kanavaro!» diye bağırmak istiyordu ama, sesi, gırtlağında kısılıp kalıyordu.

Kara talihli hanımı da inliyor, sarkık etli, solmuş kolları çarşafları kaldırıp indiriyor; boğuluyordu kadıncağız. Boyaları dökülmüş, aptallaşmıştı. Ekşi ter ve çürümeye başlamış et kokuyordu. Biçimsiz, yan basılmış, küçük kunduraları yatağın kenarından çıkıyor, onları gördükçe insanın yüreği burkuluyordu; bu kunduralar insanı, sahibinden daha çok kederlendiriyordu.

Hastanın başucuna oturmuş olan Zorba, iki kunduraya bakıyor, gözlerini onlardan ayıramıyordu. Ağlamamak için dudaklarını sıkmaktaydı. İçeri girip Zorba'nın arkasında durdum, ama o beni işitmedi.

Zavallı kadın boğuluyor, soluk almak için sarsılıyordu. Zorba ona hava sağlamak için, çivide asılı bezden yapma çiçekleri olan bir şapkayı yakaladı; önünde, ıslak kömür varmış da, yansınlar diye yelliyormuş gizi hızla ve beceriksizcesine sallamaya başladı.

Kadın, korkuyla gözlerini açtı; çevresine bakındı. Dünya donuklaşmıştı, kimseyi ayırt edemiyordu; gül kırmızısı şapkasıyla Zorba'yi bile!

Çevresi karanlıktı, yerden mavi buharlar yükseliyor, biçim değiştiriyor, bazan kahkahalar atan ağızlar, bazan yaklaşan tırnaklı ayaklar, bazan siyah kanatlar biçimine giriyordu.

Zavallı kadın gözyaşlarından, salya ve terden lekelenmiş kirli yastığa tırnaklarını batırdı; büyük bir çığlık attı:

— Ölmek istemiyorum! istemiyorum!

Ama, köyün iki ağıtçısı, kokusunu çoktan almış, damlamışlardı bile. Odanın içine kaydılar, sırtlarını duvara dayayıp yere oturdular.

Papağan, yuvarlak gözüyle baktı, kızdı, boynunu uzatıp bağırdı: «Kanav...» Zorba cinleri başına toplanmış gibi kocaman elini kafesin üstüne uzattı ve papağan büzülüverdi. Umutsuz, boğuk çığlık yeniden duyuldu:

Bıyıkları terlememiş, vücutları güneşte yanmış iki delikanlı kapıda göründü, hastaya iyice baktılar ve sevinçle işaretleşerek kayboldular.

Birdenbire avluda korkmuş tavuk ve kanat sesleri duyuldu; birisi onları tutmak için kovalıyordu sanki! Birinci ağıtçı ihtiyar Malamatenia, arkadaşına döndü:

— Gördün mü onları Lenio Teyze, gördün mü? Acele ediyor kudurmuşlar, şimdi tavukları kesip etlerini kemiklerinden ayıracaklar. Köyün bütün serserileri avluya toplandı; nerdeyse yağmaya başlayacaklar!

Sonra ölmek üzere olan kadının yatağına döndü ve içten gelen bir sesle mırıldandı:

— Elini çabuk tut da öl dostum. Çabuk öl ki, biz de yetişip bir şeyler yiyelim!

Lenio Teyze, dişsiz ağzını büzerek,

— Sana Hak'ça, doğru olanı söyleyim mi? dedi, sana Tanrı'nın gerçeğini söyleyim mi, Kira Malamatenia'm? İyi ediyorlar. Rahmetlik anam bana, 'Bir şey yiyeceksen, kapacaksın; bir şeye sahip olacaksan, çalacaksın' diye öğüt verirdi. Ağıtlarımızı bir an önce yakalım da, birer avuç pirinç, biraz şeker, bir tane de tencere kapalım; sonra da anısına hayır dua ederiz. Çocukları, köpekleri filân yoktu, tavuklarla ada tavşanlarını kim yiyecek? Şarabını kim içecek, Taraklarının, karamelalarının mirasına kim konacak? Ee, ne diyeyim sana Kira Malamatenia'm? Tanrı beni bağışlasın ama, içimden saldırıp ne olursa kapasım geliyor. Kira Malamatenia, arkadaşının kolundan yakalayıp :

— Dur be, Tanrı'dan korkmaz! dedi. Acele etme! Ben de aklımdan aynı şeyleri geçiriyorum, ama dur önce canı çıksın hele!

O sırada zavallı Madam Ortans, acele acele yastığının altını yokluyor, bir şey arıyordu. Tehlikeyi sezer sezmez sandığından, beyaz, parlak kemikten yapılmış bir İsa'yı bulup çıkarmış, yastığının altına saklamıştı. Sandığın dibinde, yırtık iç gömlekleri ve kadife paçavraların arasında, yıllardır onu unutmuştu. Sanki İsa, yalnızca ağır hasta olunduğu zaman alınan bir ilâçmış

da, yaşadığımız, iyi günler gördüğümüz, yiyip içtiğimiz, öpüştüğümüz zaman gereği olmazmış gibi...

Yoklaya yoklaya kemikten yapılmış İsa'yı buldu ve nemli, sarkık göğsünün üzerine yapıştırdı. Sevdalı bir tutkuyla:

— İsa'cığım... İsa'cığım... diye mırıldanıyor ve son âşığını sıkarak öpüyordu.

Söylediği şefkat ve tutku dolu sözler yarı Fransızca, yarı Grekçeydi, yalnızca birbirine karışmaktaydı.

Papağan da, hanımının ses tonundaki değişmeyi anlamıştı. Geçmiş sabahlamaları hatırladı ve sevinçli bir halde yukarı doğru dikildi. Güneşi çağıran horoz gibi, kısık bir sesle öttü:

— Kanavaro! Kanavaro!

Zorba, bu kez onun sesini kesmek için bir hareket yapmadı. Ağlayan, çarmıha gerilmiş Tanrı'yı öpen kadını ve bu cansız, eriyip bitmiş yüz üzerine dayanılmaz bir tatlığın dökülüşünü sevgiyle seyrediyordu.

Kapı açıldı, ihtiyar Anagnosti, takkesi elinde, ayaklarının ucuna basa basa içeri girdi; hastaya yaklaştı, eğilip istavroz çıkardı:

— Beni bağışla Madam! dedi. Bağışla beni. Tanrı da seni bağışlasın! Ağzımdan ara sıra ağır bir söz çıkmışsa, insanız, bağışla beni.

Şimdi Madam, uzanmış, anlatılmaz bir mutluluğa dalmıştı. İhtiyar Anagnosti'yi işitmedi bile... Bütün acıları, kahrolasıca ihtiyarlığı, fakirlikleri, çöküşü, ıssız eşiğinde oturup önemsiz, namuslu bir kadın gibi pamuk ipliğiyle köylü çorapları ördüğü o acı dolu akşamları yokolmuştu artık. Dizlerinin üstünde dört Büyük Devleti oynatan ve kendini dört büyük donanmanın selâmladığı bu çapkın, bu zarif, Parisli kadın!

Bembeyaz bir deniz, köpüklü dalgalar, demirden yapılmış yüzen kaleler raksediyor, çeşitli bandıralar direklerde dalgalanıyor, ıskarada pişirilen

keklikler ve barbunlar kokuyor, buzlu meyveler yontma kristallerin içinde geliyor ve şampanyanın tapası zırhlının demir tavanlarına kadar fırlıyor...

Siyah, kumral, kır, sapsarı sakallar; kolonya, menekşe, misk ve amberden oluşan dört türlü koku; demir kamaranın kapıları kapanıyor, ağır perdeler iniyor, elektrikler yanıyor. Madam Ortans gözlerini yumuyor. Sevdalarla dolu bütün o hayat, acılarla dolu bütün o hayat, ah yüce Tanrım, yoksa bir saniyelik bir şey miydi?

Dizden dize geçiyor, ipek işlemeli ceketlere sarılıyor, parmaklarını parfümlü sık sakalların içine gömüyor. Adlarını kendisi de, papağanı da hatırlamıyor artık. Yalnız Kanavaro... En hovardaları Kanavaro'ydu çünkü. Papağan yalnız onun adını söyleyebiliyordu. öbürleri karışık ve güçtü, onun için kayboldular.

Madam Ortans derin derin içini çekti ve çarmıha gerilmiş İsa'yı sıkısıkıya, tutkuyla bağrına bastı. Sayıklayarak:

— Kanavaro'm... Kanavaro'm... diye mırıldanıyor ve onu gevşek, terli göğsünde sıkıyordu.

Lenio Teyze mırıldandı:

— Artık kendini kaybetmeye başladı. Meleğini görüp korkmuş olmalı. Çemberlerimizi çözerek yaklaşalım.

Kira Malamatenia:

— Allah'tan korkmuyor musun kadın! dedi. Kadına daha diriyken mi ağıt yakacağız?

Lenio Teyze, boğuk bir sesle bağırdı :

— Ebre Kira Malamatenia, sandıklarıyla elbiselerini, dükkânın önündeki mallarını, bahçedeki tavuklarıyla ada tavşanlarını görmüyor musun da, oturmuş bana canının çıkmasından dem vuruyorsun? Kapanın elinde kalıyor!

Bunları söyledikten sonra ayağa kalktı, öteki de telâşlı bir halde onu izledi. Siyah çemberlerini çözdüler, azalmış beyaz saçlarını açtılar ve karyolanın demirlerine yapıştılar. İlk olarak Lenio Teyze, insanın tüylerini ürperten ince bir sesle sinyali verdi:

— Aaa..

Zorba fırladı, iki kocakarıyı saçlarından yakalayıp yere itti.

— Patlayın, pis saksağanlar! diye bağırdı; daha yaşıyor ulan!.. Hay şeytan alsın sizi be!..

Kira Malamatenia yeniden çemberini bağlarken,

— Kart alık! dedi. Bu yabanın herifi de ne cehennemden gelip karşımıza çıktı be?

Madam Ortans çok çekmiş, gün görmüş, o büyüleyici kadın, yatağının yanından gelen tiz çığlığı duydu. O tatlı görüntüsü soldu, amiral gemisi battı, yemekler, şampanyalar, parfümlü sakallar yok oldu ve dünyanın bir ucundaki bu pis yatakta yeniden ölümün eline düştü. Kaçıp kurtulmak istiyormuş gibi kalkmaya çalıştı ama yine düştü. Yavaş ve hüzün verici bir sesle yine bağırdı:

— Ölmek istemiyorum!.. İstemiyorum!.. Zorba ona doğru eğildi, kocaman, nasırlı eliyle yanan alnına dokundu, alnına yapışmış saçlarını kaldırdı ve o kuş gözleri sulandı.

— Sus, sus Kira'm! diye mırıldandı. Ben buradayım, ben Zorba! Korkma!

Ve yine kocaman bir denizkelebeği gibi, o görüntü yine geri döndü; bütün karyolayı kapladı. Ölümü yakın olan kadın Zorba'nın kocaman elini yakaladı, yavaşça kolunu uzatıp eğik boynuna sarıldı; dudakları kıpırdadı.

— Kanavaro'm! Oooh, Kanavaro'm... Kemikten yapılmış İsa, yastıktan yuvarlanıp yere düştü ve parçalandı. Avluda bir erkek sesi duyuldu:

— Tavuğu koy ulan, su kaynadı!

Zorba, Madam Ortans'ın kolunu boynundan yavaşça ayırdı. Kalktı; benzi sapsarıydı. Gözlerini elinin tersiyle sildi; hastaya baktı; ama bir şey seçemedi; göremiyordu. Gözlerini bir daha sildi; o zaman, kadının şişmiş bacaklarının yardım bekleyen kıpırdanışlarını ve ağzının yılgınlık içinde büzüldüğünü gördü. İki üç kere irkildi, çarşaflar yere düştü, yarı çıplak, ter içinde, şişmiş ve sarımtırak yeşil bir renk almış olan bedeni göründü. Kesilen tavuk gibi ince, keskin bir ses çıkardı, sonra ardına kadar açık, korku dolu cam gözleriyle kıpırtısız kaldı.

Papağan, kafesin alt katına atladı, tellere tutundu, baktı ve Zorba'nın koca elini uzatarak, hafif hafif anlatılması güç bir sevgiyle hanımının gözlerini kapadığını gördü.

Ağıtçı karılar yatağa saldırarak bir çığlık attılar,

— Elinizi tez tutun be çocuklar, kıkırdadı işte!

Çığlığı bastılar. Gövdelerinin üst kısmını öne arkaya sallıyor, yumruklarını sıkıp göğüslerine vuruyorlardı. Bu hüzünlü salmışlarının tekdüzeliği içinde yavaş yavaş, başları dönüyor, çok eski acılarla zehirleniyor, kalplerinin kabuğu kırılıp içinden ağıt çıkıyordu:

— ...Sana yerde yatak sermek gerekmezdi.

Yakışmazdı...

Zorba avluya çıktı; ağlayası gelmiş olduğunu hatırlıyorum.

— Ağlamaktan utanmam, hayır; ama erkeklerin önünde. Erkeğiz, aynı sınıftanız, ayıp değildir, ama kadınların önünde her zaman yürekli kalmak gerek. Biz de ağlamaya başlarsak, o zavallılar ne yapsın? Dünya yıkılır sonra!

Ölüyü şarapla yıkadılar, kefenci kadın sandığı açtı, temiz elbise çıkardı, Madam'in üstünü değiştirdi, eline geçirdiği bir şişe kolonyayı da üstüne döktü. Yakın bahçelerden leş sinekleri gelerek ölünün burun deliklerine, göz çukurlarına ve dudaklarının kenarlarına yumurtalarını bıraktılar.

Artık akşam olmaya başlamıştı. Batı yakasında gökyüzü çok hoş bir görünüme bürünmüş, koyu bir menekşe rengi almıştı; üstünde altın oyalı, kırmızı, kabarık küçük bulutlar, akşam ışığında yavaş yavaş yüzüyor, durmadan biçim değiştiriyorlardı: bazan gemi, bazan kuğu, bazan da didiklenmiş ipek ve pamuktan düşsel canavarlar oluşturuyorlardı. Avludaki kamışların arasından, uzaktaki fırtınalı denizin kıpırdanışları görünüyordu.

İyi beslenmiş iki karga, bir incir ağacından uçup avlunun taşları üzerinde gezindiler. Zorba kızdı, bir taş alıp onları kovaladı.

Avlunun öbür ucunda, köyün serserileri katmerli bir eğlence kurmuşlardı. Mutfağın büyük masasını dışarı çıkarmışlar; arayıp ekmek, çatal kaşık bulmuşlar, kilerden bir damacana şarap getirmişler, üç tavuk kaynatmışlar, şimdi de sevinçli bir halde ve oburlukla bardaklarını tokuşturarak, yiyor, içiyorlardı.

— Tanrı bağışlasın onu! Bütün yaptıkları da tuzla buz olsun...

— Bütün sevgilileri de melek olup ruhunu alsın, be çocuklar!

Manolakas,

— İhtiyar Zorba'ya bakın, ulan! dedi, karga avına çıkmış! Dul kaldı zavallı, çağıralım da rahmetliden bir tane içsin! Heey, Kaptan Zorba, heey hemşerim!

Zorba döndü. Donanmış bir sofra, duman tüten pişmiş tavuklar, ve dolu şarap bardakları gördü. Ve güçlü, güneşte yanmış, başları mendille sarılı, umursamazlık ve gençlikten oluşmuş delikanlılar... Kendi kendine,

— Zorba! dayan Zorba! diye mırıldandı. Burada göreyim seni!

Yaklaştı. Bir, iki, üç bardak şarabı birer dikişte içti. Bir tavuk bacağı yedi.

Kendisiyle konuşuyorlardı ama o karşılık vermiyor, hızlı hızlı, oburca, konuşmadan, lokmaları birer yudumda; içkiyi bir solukta atarak yutuyordu. Sırtını ihtiyar dostunun hareketsiz yattığı odaya çevirmiş, açık pencereden duyulan ağıtı dinlemekteydi. Acıklı ezgi arasıra duruyor, kavgaya benzer

konuşmalar, dolapların açılıp kapanması ve kavga ediliyormuş gibi hızlı ama ağır ayak sesleri geliyor, sonra ağıt, yine tek telden umutsuz ve arı vızıltısı gibi tatlı tatlı duyuluyordu.

Ağıtçı karılar, ölü odasında koşuşuyorlar, ağıt yakıyorlar ve hırsla ortalığı karıştırıyorlardı. Küçük bir dolabı açıp beş altı küçük kaşık, biraz şeker, ufak bir teneke kutu içinde kahve ve bir kuru lokum buldular. Lenio Teyze atılıp kahve ile lokumları kaptı, ihtiyar Malamatenia da şekerlerle kaşıkları aldı, saldırıp iki de lokum kaparak ağzına tıktı. Artık ağıt, lokumların arkasından hıçkırıklı ve boğuk bir halde duyuluyordu :

— Çiçekler üzerine, elmalar kucağına dökülsün!..

İki kocakarı odaya dalıp sandığa saldırdılar; ellerini sokarak birkaç mendil, iki üç peçete, üç çorap, bir çorap bağı yakaladılar; bunları koyunlarına sakladıktan sonra ölüye dönüp istavroz çıkardılar.

Kira Malamatenia, kocakarıların sandığı kurcaladıklarını görünce kudurdu. Lenio Teyze bağırdı:

— Sen ağıtı söyle kız, ben geliyorum!

Ve o da kafasıyla birlikte sandığın içine gömüldü.

Yırtılmış atlas parçaları, mor renkte boyası kaçmış bir rob, çok eski, kırmızı renkte sandallar, kırık bir yelpaze, yeni, kırmızı bir şemsiye, dipte üç köşeli eski bir amiral şapkası. Bu şapkayı kendisine evvel zaman içinde hediye etmişlerdi. Yalnızken, aynanın önünde, ciddi, düşünceli bir halde bunu giyer, selâm verirdi.

Birisi kapıya yaklaştı; kocakarılar çekildi, Lenio Teyze yine ölü karyolasına tutundu. Göğsünü dövüp bağırmaya başladı:

— Kırmızı karanfiller boynunda olsun!.. Zorba içeri girdi; sakin, rahat, sapsarı kesilmiş, her yanı sinek dolu, elleri kavuşmuş ve kadife kurdeleleri hâlâ boynunda yatan ölü kadına baktı.

«Bir parça toprak, diye düşündü; acıkan, gülen ve sarılan bir parça toprak. Ağlayan bir top çamur... Peki, ya şimdi? Hangi şeytan bizi dünyaya getiriyor ve hangi şeytan alıyor böyle?»

Yere tükürüp oturdu; artık yiyip içmiş, kuvvetlenmişti.

Dışarda, bahçede gençler horayı kurmuştu bile; lir ustası Fanurios geldi, masayı, gaz tenekelerini, tekneyi, çamaşır küfesini kenara çekip yer açtılar, oyun başladı.

Eşraf geldi; geniş, beyaz gömleği, uzun kancalı sopasıyla Barba Anagnosti, yuvarlak ve üstü başı yağlı Kodomanolios; kuşağına sokulmuş kalın bakır bir divit ve kulağına takılmış yeşil bir kalemle öğretmen. İhtiyar Mavrandonis yoktu; yasalardan kaçıp dağlara çıkmıştı. Barba Anagnosti, elini kaldırarak, — Hoş bulduk be çocuklar! dedi. İyi eğlenceler. Yiyip içiyorsunuz, Tanrı'nın rahmeti üstünüze olsun, ama bağırmayın, ayıptır. Ölü duyar, duyar be çocuklar!

Kodomanolios açıklamada bulundu:

— Merhumenin malını saptayıp, köyün fakirlerine dağıtmak için geldik. Yediğinizi yediniz, içtiğinizi içtiniz, yeter! Saldırıp yağma edelim demeyesiniz zavallıcıklar, yoksa bakın!..

Üç eşrafın arkasından, saçları dağınık, çıplak ayaklı ve çullar içinde on kadar kadın çıkageldi. Herbirinin ya koltuk altında bir çuval, ya da sırtında bir küfe vardı. Sesleri çıkmadan, hırsızcasına ve adım adım yaklaşıyorlardı.

Barba Anagnosti döndü, onları görünce kızdı:

— Eh be çingene karılar! diye bağırdı; geriye! Ne o? Yoksa yağmaya mı geldiniz? Her şeyi burada birer birer kâğıda yazacağız, sonra gerektiği biçimde ve hakça fakirlere dağıtacağız. Geri diyorum size, sopamı kaldırmayım! Öğretmen kuşağından uzun, bakır diviti çıkardı, kalın bir yaprak kâğıt açtı ve yazma işine ortadan başlamak üzere küçük dükkâna baktı.

O anda, korkunç bir gürültü duyuldu; tenekeler tangırdıyor, makaralar yuvarlanıyor, fincanlar birbirine çarpıp kırılıyordu. Mutfakta da, tencere, tabak ve çatalların çıkardığı büyük bir gürültü vardı. İhtiyar Kodomanolios sopasını sallaya sallaya fırladı. Fakat, hangi birine yetişecekti? Kocakarılar, erkekler, çocuklar kapılardan koşuyor, pencerelerden, çitlerden atlıyor, damdan aşağı düşüyor ve herbiri ne kapabilmişse götürüyordu: Tavalar, tencereler, yataklar, ada tavşanları... Bazıları pencere ve kapıları yataklarından çıkarmış, omuzlarında taşıyorlardı. Mimitos da, merhumenin iki kundurasını almış, bir kordonla bağlamış, boynuna asmıştı; sanki Madam Ortans ensesine binmiş de gidiyor ve yalnız kunduraları görünüyordu.

Öğretmen kaşlarını çattı, divitini kuşağına soktu, yazısız kâğıt tabakasını katladı; ses çıkarmadan, büyük acılı bir gururla eşiği aşarak gitti.

Zavallı Barba Anagnosti de bağırıyor, yalvarıyor, sopasını sallıyordu:

— Utanın be çocuklar, ölü duyuyor, utanın! Mimitos sordu:

— Gidip papazı çağırayım mı? Kodomanolios kızgın sesle,

— Hangi papazı ulan sersem? dedi. Bu kadın Frenkti ulan, nasıl istavroz çıkardığını görmedin mi?Dört parmağıyla yapıyordu, kâfir karı. Haydin, onu kuma gömelim de, kokuşup köyü kirletmesin!

Mimitos istavroz çıkararak:

— Nah, istavroz hakkı için kurtlanmaya başladı bile! dedi.

Barba Anagnosti, ince Arhont kafasını salladı :

— Tuhafına mı gidiyor ulan, koca deli? İnsan doğduğu andan beri içi kurtlarla doludur ama, biz görmeyiz; kokuşmaya başladığımızı gördüler mi, peynirinkiler gibi bembeyaz olan bu kurtlar, deliklerinden çıkmaya başlar!

İlk yıldızlar göründü ve gümüş çıngıraklar gibi titrek bir halde havada asılıp kaldılar; bütün gece çınlayıp durdular.

Zorba, ölmüş kadının karyolası üstündeki kafesi papağanıyla indirdi. Öksüzleşmiş kuş, korkuyla bir köşeye sokulmuştu; bakıyor, bakıyor, anlayamıyordu; başını kanatlarının içine sokup büzüldü.

Zorba kafesini indirdiği vakit, papağan ayağa fırladı; konuşmak istedi ama, Zorba elini uzattı. Okşayıcı bir sesle:

— Sus, dedi, sus; gel benimle.

Zorba eğildi, ölüye baktı; uzun uzun ona bakıyor, boğazı düğümleniyordu; eğilip kadını öpmek istedi ama, kendini tuttu.

— Haydi güle güle, diye mırıldandı ve kafesi alıp avluya çıktı. Beni görerek yaklaştı. Kolumdan tuttu.

— Haydi gidelim!., dedi.

Sakin görünüyor, ama dudakları titriyordu. Onu avutmuş olmak için,

— Hepimiz aynı yola gideceğiz, dedim. Alaylı alaylı fısıldadı:

— Sağ olsun avuntu! Haydi gidelim...

— Dur Zorba, şimdi onu kaldıracaklar; dur da görelim... Yoksa dayanamayacak mısın,

Boğulurcasına,

— Dayanırım, dedi.

Kafesi yere koydu, kollarını kavuşturdu.

Ölü odasından, başları açık, Barba Anagnosti ile Kodomanolios göründü; istavroz çıkarıyorlardı. Onların arkasında, kulaklarında hâlâ nisan gülleri duran horacıların dördü keyifli, yarı sarhoş halde, dış kapıyı dört köşesinden tutuyorlardı; ölü kadın onun üstüne yatırılmıştı. Daha arkadan liri ile lirci, çeneleri hâlâ işleyen ve keyifleri yerinde olan on kadar erkekle herbiri birer tencere ya da sandalye taşıyan beş altı kadın geldi. En arkada,

dipleri patlamış kunduralar boynunda asılı bir halde Mimitos geliyordu. Gülerek şöyle bağırmaktaydı:

— Katiller! Katiller! Katiller!

Sıcak, nemli bir rüzgâr esiyor, deniz azıyordu; lirci yayını kaldırdı; sesi, sıcak gecenin içinde neşeli ve şakıyan bir tonla yayılıyordu:

— Hey güneşim, nasıl da acele ettin gidip batmak için!

Zorba,

— Haydi! dedi. Hepsi bitti...

24

Köyün dar sokakçıkları içinde sessizce ilerliyorduk. Kapkaranlık evler siyaha dönüyor, arasıra bir köpek havlıyor, bir öküz iç çekiyordu. Rüzgârın, esişiyle, bazı bazı lirin çıngırak sesleri, şakrak sular gibi neşeli ve fışkırırcasına, bize kadar gelmekteydi.

Köyden çıktık, kıyımıza giden yola saptık. Ben derin sessizliği bozmak için,

— Zorba, dedim, ne rüzgârıdır bu? Lodos mu?

Papağanın kafesini fener gibi tutarak önden giden Zorba karşılık vermedi.

Kıyımıza vardığımız zaman Zorba döndü:

— Karnın aç mı patron? dedi.

— Hayır, aç değilim, Zorba.

— Uykun var mı?

— Yok.

— Benim de yok. Çakılların üstüne oturalım, sana soracaklarım var.

İkimiz de yorgunduk ama, uyumak istemiyorduk. Bugünün zehirini yitirmek istemiyorduk. Uyku, sanki tehlike anında bize, kaçma anlamında bir şey olarak görünüyordu; uyumaktan utanıyorduk.

Deniz kıyısına oturduk. Zorba kafasını dizlerinin arasına soktu ve bir zaman sustu. Dağdan, kıvrık kuyruklu, çok gözlü canavar gibi korkunç bir burç göründü; arasıra bundan bir yıldız kopup düşüyordu.

Zorba ilk kez görüyormuş gibi, ağzı açık bir halde yıldızlara baktı.

Biraz sonra da kararını vererek konuştu:

— Bana söyleyebilir misin patron, dedi ve sesi sıcak gecenin içinde ciddi ve heyecanlı bir tonda yükseldi. Bütün bunların ne demek olduğunu bana söyleyebilir misin? Kim yaptı bunları? Neden yaptı? Ve hepsinin üstünde de şu var: (Zorba'nın sesi kızgınlık ve korku doluydu.) Neden ölüyoruz?

En basit, en bilinen şeyi sormuşlar da, açıklayamıyormuşum gibi utanarak karşılık verdim:

— Bilmiyorum, Zorba! Zorba, gözleri dolarak,

— Bilmiyorsun! dedi.

Bir gece, raks bilip bilmediğimi sorduğu, benim «bilmiyorum...» diye yanıtladığım zaman da aynı biçimde gözleri dolmuştu.

Biraz sustu, sonra birden parladı:

— Öyleyse, nedir okuduğun o külüstür kâğıtlar? Neden okuyorsun? Bunu söylemiyorlarsa, neyi söylüyorlar?

— Senin bu sorduklarını yanıtlayamayan insanın üzüntüsünü söylüyorlar Zorba! dedim.

Zorba zıvanadan çıkmış halde, ayağını taşlara vurarak,

— Üzüntünün içine tüküreyim! dedi. Birden bağırmamız üzerine papağan ayağa fırladı. Yardım istermiş gibi haykırdı:

— Kanavaro! Kanavaro!

Zorba kafese bir yumruk indirdi:

— Patla sen de! Sonra yine bana döndü :

— Ben senin, nereden gelip, nereye gittiğimizi söylemeni istiyorum. Bunca yıldır büyücülük kitapları üzerinde eriyip gittin; iki üç bin okka kâğıdı sıkmışsındır; nasıl bir su çıkardın acaba?

Zorba'nın sesinde öyle bir acı vardı ki, soluğum kesildi; ah, ona bir karşılık verebilseydim! insanın erişebileceği en yüksek şeyin ne düşünce, ne erdem, ne iyilik, ne zafer olmadığını, içimde duyuyordum. Ama bu daha yüce, daha kahramanca ve daha umutsuzca bir şeydi: Kutsal Korku. Kutsal korkunun ötesinde ne vardır? İnsanın aklı oraya kadar gidemiyor.

Zorba, acılı bir sesle sordu:

— Karşılık vermiyor musun?

Ben de arkadaşıma Kutsal Korkunun ne olduğunu anlatmaya çalıştım:

— Biz, dev gibi bir ağacın, ufacık bir yaprağı üzerindeki küçük küçük kurtçuklarız Zorba. Bu küçücük yaprak, bizim Yeryuvarlağımızdır; ötekiler de, gecenin içinde sallandıklarını gördüğün yıldızlar. Biz küçücük yaprağımızın üstünde sürünüyor ve onu hırsla araştırıyoruz. Kokluyoruz: Bize güzel kokuyor ya da kötü kokuyor. Tadına bakıyoruz: yenilebilir buluyoruz. Vuruyoruz, sanki canlı bir şeymiş gibi çığlıklar atıyor. En korkusuz olan insanlar, yaprağın ucuna kadar varıyorlar; bu uçtan, gözlerimizle kulaklarımız açık olduğu halde kaosa eğiliyoruz. Ürperiyoruz. Altımızdaki korkunç uçurumu görüyor, dev ağacın öteki yapraklarının çıkardığı gürültüyü uzaktan uzağa duyuyor, özsuyun köklerinden yükselip kalbimizi kabarttığını kavrıyoruz. Böyle, uçuruma eğilmiş bir halde de, bütün bedenimiz ve bütün ruhumuzla, korkunun içimizi kapladığını anlıyoruz. O andan sonra artık şey başlar...

Durdum. Demek istiyordum ki: O andan sonra artık şiir başlar. Ama Zorba anlamayacaktı, sustum. O, hırsla sordu :

— Ne başlar? Neden sustun?

— ...büyük tehlike başlar, Zorba. Bazılarının başı dönüp sayıklar, bazıları korkup yüreklerini sağlamlaştıracak bir karşılık bulmak için çırpınır ve buna Tanrı derler; bazıları da yaprağın kenarından uçuruma sakin sakin korkusuzca şöyle der: 'Hoşuma gidiyor!'

Zorba bir zaman düşündü; anlamakta güçlük çekiyordu. Sonunda,

— Ben, dedi, her an ölüme bakıyorum; ama, hiçbir zaman da : 'Hoşuma gidiyor!' dediğim yok. Hayır, hiç hoşuma gitmiyor! Özgür değil miyim? Ben imzalamıyorum bunu!

Sustu, yine hızla bağırdı:

— Hayır, ben Ölüme kuzu gibi boynumu uzatıp: «Beni kes ağam da, aziz olayım!» demeyeceğim.

Konuşmuyordum. Zorba dönüp bana baktı ve kızdı. Yine bağırdı:

— Özgür değil miyim? Konuşmuyordum artık. Gerekince, insanın «Evet!» deyip, kaçınılmaz olanı, kendi özgür iradesine çevirmesi... Sanırım, kurtuluşun biricik insanca yolu budur. Bunu biliyor, bu yüzden de konuşmuyordum.

Zorba, kendisine söyleyecek bir şeyim olmadığını görünce, papağan uyanmasın diye yavaşça kafesi aldı, başucuna yerleştirdi ve uzandı.

— Hayırlı geceler patron, dedi. Yeter!

Uzaktan, Afrika'dan sıcak bir lodos esiyor, sebzeleri, meyveleri ve Girit'in göğüslerini kabartıyordu. Onun alnıma, dudaklarıma ve boynuma dökülüşünü duyuyordum, beynim bir meyveymiş gibi gıcırdıyor, büyüyordu.

Uyuyamıyor, uyumak istemiyordum. Hiçbir şey düşünemiyordum. Yalnızca bir şeyler seziyordum : Bu sıcak gecede sanki içimde, biri, büyüyüp olgunlaşıyordu. Şu şaşırtıcı görünüme bakıyor, onu bayağı yaşıyordum... İlk zaman göğsümüzün en karanlık köşelerinde olan şey, şimdi açıkça, örtüsüz bir biçimde önümde oluşmaktaydı. Deniz kıyısında büzülmüş, mucizeyi izliyordum.

Yıldızlar soluklaştı, gökyüzü ışıklandı; ışığın üstünde ince bir kalemle dağlar, ağaçlar, martılar çizilmeye başladı.

Sabah oluyordu.

Aradan birkaç gün geçti. Ekinler olgunlaşmış, tohum dolu başlar eğilmişti. Zeytin ağaçlarındaki ağustos böcekleri havayı testereliyor, kızgın ışığın içinde parlak böcekler vızıldıyordu. Denizin buğusu tütmekteydi.

Zorba, şafakla birlikte sessizce dağa gidiyordu; artık hava yolunun kuruluşu tamamlanmak üzereydi. Direkler dikilmiş, teller çekilmiş, makaralar asılmıştı. Zorba, canı çıkmış bir halde işten geceleyin dönüyor, ateş yakıyor, yemek pişiriyordu. Yemeği yiyorduk. Aşk, korku gibi büyük şeytanları uyandırmaktan kaçınıyorduk. Ne Dul'dan, ne Madam Ortans'tan, ne Tanrı'dan sözediyorduk. İkimiz de suskunduk; konuşmuyor, uzağa, denize bakıyorduk.

Zorba'nın bu suskunluğu, yine o başı sonu olmayan sorularla doldurdu içimi. Göğsüm bir kere daha o onulmaz sıkıntıyla sıkıştı. Neydi bu dünyanın anlamı? Şaşkındım. Amaç neydi? Erişebilmek için ne yapabilirdik? Zorba'ya bakılırsa, insanın da, doğa'nın da amacı sevinçler yaratmaktı. Kimileri bunu 'bir ruh yaratmak' diye belirtiyorlar. Sonuçta aynı şeyler bunlar. İyi ama, neden? Ne adına? Beden çözülüp dağılınca 'ruh' diyebileceğimiz bir şey kalacak mı geriye? Yoksa ölümsüzlük baharına duyduğumuz o sönmeyen özlemimiz mi gerçek olan? Hangisi doğru? Ölümsüz oluşumuz mu, yoksa o kısacık yaşamımız boyunca ölümsüz birtakım şeylerin buyruğunda kalışımız mı?

Bir sabah kalktım, yıkandım. Yeryüzü de yıkanmış, yıkanmasını daha yeni bitirmiş gibiydi; yeni yaratılmış gibi ışıl ışıldı. Köyün yolunu tuttum. Solumda uzanan çivit mavisi deniz, kıpırtısızdı. Sağımda buğday tarlaları, uzaktan, tören yürüyüşündeki askerlerin altın mızrakları gibi parıldıyordu. Yeşil yapraklar ve küçücük incirlerle dolu Arhontopula'nın incir ağacını geçtim, Dul'un bahçesine bakmadan hızla yürüdüm; köye girdim. Küçük otel öksüzleşmiş, daha da ıssızlaşmıştı; kapı ve pencereleri yoktu, avlusuna köpekler girip çıkıyordu, küçük odaları boştu, birer yıkıntıya dönmüştü, ölü odasında artık ne karyola vardı, ne sandık, ne de sandalye; her şeyi yağmalamışlardı. Bir köşede yırtık, yan basılmış, kırmızı küçük püskülü ile bir terlik duruyordu. Büyük bir bağlılıkla hanımının ayak biçimini hâlâ koruyordu; bu hınzır terlik, insan ruhlarından daha acılı olup, o sevgili ve çok çekmiş ayağı hâlâ unutamamıştı.

Geç vakit döndüm. Zorba ateşi yakmış, yemek pişirmeye hazırlanıyordu; başını kaldırıp bana bakar bakmaz nereden geldiğimi anladı. Kaşlarını çattı. Bu kadar gün sonra, bu gece yine yüreğinin kilidini açıp konuştu. Kendini haklı göstermek istermiş gibi:

— Her acı, yüreğimi ikiye böler patron, dedi. Ama o kırk yaralı yürek hemen kaynar ve yara görünmez; kaynamış yaralarla doluyum ben; onun için dayanıyorum.

— Zavallı Bubulina'yı çabuk unuttun Zorba! dedim.

Sesim, ben istemeden kırıcı olmuştu. Zorba üzülerek sesini yükseltti.

— Yeni bir yol, yeni plânlar! diye bağırdı. Artık dünküleri hatırlamaktan, yarınkileri istemekten vazgeçtim; şimdi, şu anda ne oluyor, o ilgilendiriyor beni. «Şimdi ne yapıyorsun, Zorba?» diyorum. «Uyuyorum,» diyor. «İyi uyu öyleyse!» «Şimdi ne yapıyorsun, Zorba?» diyorum. «Bir kadına sarılıyorum,» diyor. «İyi sarıl öyleyse Zorba, hepsini unut, dünyada başka bir şey yok, yalnız o ve sen. Vira!»

Biraz sonra da,

— Bubulina yaşadığı zaman, hiçbir Kanavaro ona, benim, şu gördüğün hırpani, ihtiyar Zorba kadar zevk vermemiştir. «Neden?» diyeceksin. Çünkü Kanavaro'lar onu öpüyor ve onu öptükleri anda donanmalarını, Girit'i, devletlerini, sırmalarını ve karılarını düşünüyorlardı. Ama ben hepsini, hepsini unutuyordum. O namussuz karı da bunu anlıyordu. Ve sen bilgiç, şunu öğren ki, kadın için bundan daha büyük bir zevk yoktur! Bir ki, gerçek kadın, erkekten aldığından çok ona verdiği hazdan zevk alır... Eğildi, ocağa biraz daha odun attı. Biraz sonra,

— Yarından tezi yok, dedi, hava yolunun açılış töreni olacak; artık yerde yürümüyorum, havalardayım. Omuzlarımda makaraları hissediyorum!

— Pire'deki kahvede, beni oltaya takmak için nasıl tuzak kurduğunu hatırlıyor musun, Zorba? Ananın yiyip çocuğuna vermeyeceği çorbaları yapmasını bildiğini söylemiştin ve benim sevdiğim yemek de, rastlantı bu ya, tıpatıp o çıkmıştı, nasıl anlamıştın bunu?

— Ben de biliyor muyum, patron? Öyle esti işte! Senin, o kahve köşesinde uslu uslu, derli toplu oturmuş, küçük, yaldızlı bir kitaba titreyerek eğildiğini görünce, neden bilmem, çorbaları seveceğini düşündüm. Öyle esti diyorum sana; ara da bul!

Sustu, kulağını dikti:

— Sus, dedi, biri geliyor!

Hızlı ayak sesleri ve koşan birinin ağır soluması duyuldu. Birdenbire, alevin ışığında, önümüze yırtık cübbeli, başı açık, sakalları yanmış, yarım bıyıklı bir keşiş düştü. Parafin kokuyordu.

Zorba bağırdı:

— Hoş geldin be Peder Zaharias! Hoş geldin be, Peder Yosif! Ne bu hal?

Keşiş, ateşin yanında yere yıkıldı; çeneleri birbirine çarpıyordu.

Zorba eğilip ona göz kırptı.

— Evet! dedi keşiş. Zorba sevinçle sıçradı:

— Bravo keşiş! Şimdi Cennet'e gireceksin, artık kurtuluş yok; elinde bir de parafin tenekesi olacak!

Keşiş istavroz çıkararak mırıldandı:

— Amin!..

— Nasıl oldu? Ne zaman? Söyle!

— Başmelek Mikâil'i gördüm, Kanavaro kardeş, ondan aldım buyruğu. Dinle bak: Mutfakta taze fasulye ayıklıyordum; yapayalnızdım. Kapı kapalıydı. Pederler akşam duasındaydı. Büyük bir sessizlik vardı. Ötüşen kuşları dinliyordum; kuşlar bana melekmiş gibi geliyordu. Sakindim, her şeyi hazırlamış, bekliyordum. Bir teneke parafin almış, Başmelek Mikâil kutsasın diye, mezarlıktaki küçük kilisede Mihrab'm altına saklamıştım. Dün akşam üzeri işte, taze fasulye ayıklıyor, Cennet'i düşünüyor ve şöyle

diyordum : «İsa Efendimiz, Gökyüzü Cennetine kabul edilsem de, Cennet'in mutfağında sonsuza dek fasulye ayıklasın!» Bunları düşünüyordum ve gözlerimden yaşlar boşanıyordu. O sırada, birden üstümde kanat sesleri duydum; anlayıp başımı eğdim; sonra bir ses duydum : «Korkma Zaharias, kaldır gözlerini!» Ben korkuyorum, yere kapandım. Ses yine duyuldu: «Kaldır gözlerini, Zaharias!» Gözlerimi kaldırınca şunları gördüm:

Kapı açılmıştı ve eşikte Başmelek Mikâil duruyordu. Tıpkı Mihrab'ın kapısındaki resimde olduğu gibi duruyordu: Siyah kanatlar, kırmızı tozluklar ve yaldızlı miğferiyle. Yalnız elinde kılıç değil, yanan bir odun tutuyordu: «Selâm Zaharias!» dedi. Ben de: «Tanrı'nın kulu hazırdır! Buyur!» dedim. «Şu yanan odunu al, Tanrı yardımcın olsun!» dedi. Elimi uzattım, avucumun yandığını duydum. Ama, Başmelek kaybolmuştu; yalnız kapıdan, Gökyüzün'de akan yıldız gibi, ateşten bir çizgi gördüm.

Keşiş yüzündeki terleri sildi; sapsarı kesilmişti. Kuvvetli bir hummaya tutulmuş gibi dişleri birbirine çarpıyordu.

Zorba,

— Ee? dedi, sonra ne oldu keşiş?

— O sırada pederler akşam duasından çıkmış, sofraya oturuyorlardı. Başpapaz geçerken, köpekmişim gibi, bana bir tekme vurdu. Pederler gülüştü, ben gık demedim. Başmeleğin geçişinden dolayı hava hâlâ kükürt kokuyordu; ama hiçbiri anlamadı. Sofraya oturdular. Sofracı bana : «Zaharias,» dedi, «sen yemeyecek misin?» Bende ses yok. Oğlancı Dometios: «Meleklerin ekmeğiyle karnını doyurur o!» dedi. Pederler yine gülüştüler. Ben kalktım, mezarlığın yolunu tuttum. Başmeleğin ayaklarına yüzükoyun kapandım; bana basan ayağını sırtımda duyuyordum. Saatler şimşek gibi geçti; saatler de yüzyıllar da Cennet'te böyle geçiyordur. Geceyarısı oldu. Her yer sessizdi. Keşişler uyumuştu. Kalktım, istavroz çıkardım, Başmeleğin ayağını öptüm. «İsteğin yerine gelecektir!» dedim. Dışarı çıktım. Ceplerime paçavralar doldurmuştum. Zifiri karanlıktı. Ay daha doğmamıştı; Manastır Cehennem gibi simsiyahtı. Dış avluya girdim, merdiveni çıktım. Başpapazın oraya vardım; kapıya, pencerelere, duvarlara parafin döktüm, Dometios'un hücresine koştum. Senin dediğin gibi yaptım,

döktüm parafini. Sonra kiliseye girdim, bir mum aldım, İsa'nın kandilinden yaktım ve ateşe verdim.

Keşiş soluyarak sustu, gözleri alev alev olmuştu. İstavroz çıkararak bağırdı:

— Şükür Tanrı'ya! Şükür Tanrı'ya!.. Manastır birden alevlere bürünmüştü. Ben: «Canı Cehennem'e!» diye bağırdım ve tabanları kaldırdım. Koşuyor, koşuyordum; kampanaların çalındığını, papazların bağırdığını duyuyor, durmadan koşuyordum...

Sabah oldu. Ormanda saklandım. Titriyordum. Güneş doğdu. Keşişlerin koşuşup beni aradıklarını duyuyordum; ama Tanrı üstüme bir sis örtmüştü, beni göremiyorlardı. Akşama doğru yine bir ses duydum: «Denize in, kaç!» «Yol göster, ey Başmelek!» diye bağırdım ve yine yola düştüm. Nereye gittiğimi bilmiyordum; bazan bir ışık, bazan ağaçlar arasında kara bir kuş, bazan aşağı doğru inen bir patika biçimine girerek Başmelek bana yol gösteriyordu. Ben de onun arkasından güvenle koşuyor, koşuyordum; işte, onun büyük yardımıyla, seni buldum Kanavaro'm ve kurtuldum!

Zorba konuşmuyordu; ama bütün yüzünü geniş, şeytansı, görünmez bir gülüş kaplamıştı; dudaklarının kenarları, o kıllı eşek kulaklarına kadar ulaşıyordu.

Artık yemek hazırdı; tencereyi ateşten indirdi.

— Zaharias, dedi, «meleklerin besini nedir? Keşiş istavroz çıkararak yanıtını verdi:

— Ruhtur!

— Ruh, yani başka deyimle hava mı? Karın doyurmaz o. Gel otur da ekmek, balık çorbası ve et ye, kendine gel biraz, iyi çalıştın, ye!

— Karnım aç değil! dedi keşiş.

— Zaharias'ın karnı aç değil. Peki ya Yosifinki? Yosif'in de karnı aç değil mi?

Keşiş büyük bir sırrı açığa vuruyormuş gibi yavaş yavaş:

— Yosif, dedi, çok şükür Tanrı'ya, o lânetli Yosif yandı!

Zorba gülerek bağırdı:

— Yandı! Nasıl? Ne zaman? Sen gördün mü?

— İsa'nın kandilinden mumu yaktığım anda, o da yandı Kanavaro kardeş! Üzerinde ateşten yazılar bulunan kara bir kurdele gibi ağzımdan çıktığını gözlerimle gördüm; mumun alevi üstüne düştü, yılan gibi kıvrıldı ve kül oldu. Şükür Tann'ya, hafifledim. Çoktan Cennet'e girmiş gibiyim.

Çöreklenmiş olduğu ateşin yanından kalktı.

— Gidip deniz kıyısında uyuyacağım, dedi. Öyle buyuruldu.

Kıyıdan kıyıdan yürüdü, gecenin karanlığı içinde gözden kayboldu.

— Bu işten sen sorumlusun Zorba, dedim. Keşişler onu bulursa mahvolur!

— Sen merak etme patron, bulamayacaklar. Bu gibi yasa dışı işlerden çakarım ben! Yarın, sabah sabah onu tıraş edecek, giyeceği bir insan elbisesi verecek ve gemiye bindireceğim. Böyle ufak tefek işlerle kendini üzme, patron!...

Çorba iyi mi? İnsanların ekmeğini iştahla ye ve dertlenme.

Zorba iştahla yedi, içti, bıyıklarını sildi. Şimdi canı konuşmak istiyordu:

— Gördün mü, dedi, içindeki şeytan öldü! Ve şimdi boşaldı, boşaldı zavallı!.. Yallah! O da ötekiler gibidir artık.

Sonra, bir an düşündü ve birden,

— Ne dersin patron, acaba şeytan o muydu yoksa? dedi.

— Kesinlikle oydu, dedim. Manastırı yakma düşüncesi ona egemen olmuştu; yakıp rahatladı. Bu düşüncenin olgunlaşıp eyleme dönüşmesi için et yemesi ve şarap içmesi gerekti, ötekinin, yani Zaharias'ın etlere ve şaraplara gereksinmesi yoktu; o oruç tutarak olgunlaşıyordu.

Zorba bu sözleri kafasında evirip çevirdi:

— Eh, dedi, sanırım hakkın var, patron. Sanırım benim de içimde beş altı tane şeytan var...

— Hepimizde var Zorba, korkma! Ve ne kadar çok varsa, o kadar iyidir. Yeter ki, hepsi farklı yollardan aynı amaca doğru gitsinler...

Bu sözler Zorba'yı altüst etti; kocaman kafasını dizlerine dayadı; düşünüyordu. Sonunda, gözlerini kaldırarak sordu:

— Hangi amaca?

— Nerden bilirim ben Zorba? Hep güç şeyler soruyorsun bana. Nasıl anlatayım?

— Açıkça söyle de anlayım. Ben şimdiye kadar, istediklerini yapsınlar, hoşlarına giden yoldan yürüsünler diye şeytanlarımı özgür bırakıyordum; onun için bazıları bana namussuz, bazıları namuslu, bazıları sersem, bazıları da bilge Salomon derler; bunun için elindeyse, beni amacın ne olduğu konusunda aydınlat!

— Belki yanılıyorum ama Zorba, sanırım ki, insanlar üç türlüdür: Kendi deyimleriyle hayatlarını yaşamayı amaç sayanlar, yani yemeyi, öpmeyi, zengin olmayı, onur kazanmayı... Sonra, kendi hayatlarını değil, bütün insanların bir olduğunu anlarlar ve insanları ellerinden geldiği kadar aydınlatmak, sevmek ve onlara iyilik etmek için savaşırlar. Bir de, bütün evrenin hayatını yaşamayı amaç edinenler var; her şey, insanlar, hayvanlar, bitkiler, yıldızlar; hepimiz bir bütünüz; biz hepimiz aynı korkunç savaşın içindekileriz. Hangi savaş mı? Maddeyi ruha dönüştürme savaşı!..

Zorba başını kaşıdı:

— Kalın kafalıyım ben, dedi, kolay anlamıyorum... Ah bre patron, o dediklerini bir raksedebilseydin de, ben de anlasaydım!

Umutsuzluk içinde dudaklarımı ısırdım. Bütün bu umutsuz düşünceleri gerçekten raksa bir dökebilseydim.

— Ya da patron, bütün bunları bana masal gibi anlatabilseydin. Hüseyin Ağa'nın yaptığı gibi... Bu, benim komşum olan ihtiyar bir Türk'tü; çok ihtiyar, çok yoksuldu; karısı da yoktu, çocukları da... Garibin biri; yemek pişirir, tahta siler, akşam üzeri de babadan kalma evine gelir, ninem ve öbür ihtiyar komşularla avluda oturur, çorap örerdi... Ermiş bir adamdı bu Hüseyin Ağa. Birgün beni dizlerine aldı, hayır duası edermiş gibi elini başıma koydu: «Aleksi,» dedi, «bak sana bir söz söyleyeceğim; küçük olduğun için anlamayacaksın; büyüyünce anlarsın. Dinle oğlum: Tanrı'yı yedi kat gökler ve yedi kat yer almaz; ama insanın kalbi alır. Onun için, aklını başına topla Aleksi, hayır duam seninle olsun, dikkat et, hiçbir zaman insan yüreğini yaralama!»

Zorba'yı konuşmadan dinliyordum. Ah ben de, ancak soyut düşünce doruk noktasına ulaştığı, masal olduğu zaman ağzımı açmayı becerebilseydim! Ama bunu, yalnız büyük bir ozan ya da bir halk yüzyıllarca süren sessiz bir işleyişten sonra başarabilir.

Zorba kalktı:

— Gidip bakayım, dedi, bizim kundakçı ne yapıyor? Üstüne bir battaniye atayım da, üşütmesin. Bir de makas alayım yanıma, gerekli olabilir!

Güldü.

— İnsanlar, dedi, insan olacakları zaman, bu gördüğün Zaharias Kanari'nin yanında yer alacaktır, patron!

Bir battaniye ile makası aldı, deniz kıyısına doğru yürüdü. Ay incecik belirmişti, toprağın üzerine solgun, hastalık, acılı bir ışık döküldü.

Sönen ateşin yanında, tek başıma kaldım, anlamca çok zengin ve sımsıcak toprak kokan sözlerini tarttım kafamda. Onun sözleri, tâ belkemiğinden, içinden geliyor, üzerlerinde hâlâ insan sıcaklığını taşıyorlardı. Benim sözlerim, kâğıttandı, yalnız bir damlacık kanla bulaşmış halde kafadan geliyorlardı; eğer herhangi bir değerleri var idiyse bu değeri, o bir damla kana borçluydular.

Zorba kolları aşağıda, şaşkın bir halde birden ortaya çıktığı zaman, başımı uzatmış, ateşli külü karıştırıyordum.

— Patron, dedi, sakın korkmayasın ha... Ayağa fırladım;

— Keşiş öldü!., dedi.

— Öldü mü?

— Onu, bir kayanın üzerine uzanmış halde buldum. Ayışığı onu aydınlatıyordu, diz çöküp sakallarıyla bıyığının geri kalanını kesmeye başladım. Kesiyor, kesiyordum ama, o hiç kımıldamıyordu; hızlanıp saçlarını da kökünden kestim; yarım okka kadar saç çıkarıp onu yumurta gibi yaptım. O zaman bir gülmedir tuttu beni; «Bre Sinyos Zaharias!» diye bağırıp dürtükledim. «Uyan da Meryem'in mucizesini gör!» Ama o kımıldamıyordu. Bir daha dürttüm, hiçbir şey yok! «Zavallı kıkırdamış olmasın?» diye düşündüm. Cübbesini açtım, göğsünü buldum, elimi kalbinin üstüne koydum. Tak! Tak! Tak! Hiçbir şey? Sessizlik! Makina işlemiyordu artık.

Zorba konuştukça keyiflenmekteydi. Ölüm, bir an için onu şaşırtmıştı, ama kendisini çabuk toparladı.

— Şimdi ne yapacağız onu, patron? Ben diyorum ki, yakalım. Parafinle yok etti, parafinle yok olsun! İncil'de de buna benzer bir söz yok muydu? Hem görsen, cübbesi yağdan kolalanmış halde, üstelik parafine de bulanmış. Büyük Perşembe'nin Yuda'sı gibi yanar.

Ben, ilgisizce,

— Ne istersen onu yap! dedim. Zorba düşünceye daldı. Sonunda,

— Belâ be, dedi, büyük belâ... Onu ateşlersem elbisesi meşale gibi yanacak, ama kendisi zavallı, bir deri bir kemik, kül olması uzun sürecek; fukaranın yağı yok ki ateşe yardım etsin!..

Kafasını salladı.

— Eğer Tanrı var olsaydı, bütün bunları önceden görüp onu şişman, bol yağlı yaratırdı; bizi de bu belâdan kurtarmış olurdu. Sen ne dersin?

— Beni karıştırma, diyorum sana! Ne istersen yap. Ama elini çabuk tut!

— En iyisi, bütün bunlardan bir mucizenin doğması olurdu. Keşişler, Manastıra zarar verdiği için, Tanrı'nın berber biçimine girip onu tıraş ettiğine, sonrada öldürdüğüne inanırlardı...

Yine kocaman kafasını kaşıdı:

— Ama, nasıl bir mucize, dedi, nasıl bir mucize? Göster kendini Zorba.

Yarım olan Ay neredeyse batacaktı; gökle denizin birleştiği yere dokunuyordu. Kızgın bir kazan gibi, sarı - kırmızı bir renk almıştı.

Yorgundum, uzandım.

Gün doğarken uyandığımda, Zorba'nın, yanımda oturmuş, kahve pişirdiğini gördüm. Sapsarıydı; uykusuzluktan gözleri şişmiş, kıpkırmızı olmuştu. Ama, kalın teke dudakları muzipçe gülümsüyordu :

— Bütün gece uyumadım patron, dedi. İşim vardı.

— Ne işiymiş o, Allah'tan korkmaz herif?

— Mucizeyi gerçekleştirdim. Güldü, parmağını ağzına götürdü:

— Söylemem! dedi. Yarın, hava yolunun açılış töreni var; azgın boğalar gelip kutsayacaklar; o zaman sen de Öcalıcı Meryem'in (yardımları sonsuzdur) yeni mucizesini öğrenirsin gayri!

Kahve servisini yaptı, sonra,

— Ben iyi başpapaz olurdum be! dedi. Manastır açsaydım, bahse girerim ki, öbürlerinin hepsini kapatır, bütün müşterilerini alırdım. Gözyaşı mı istiyorsun? Islak bir süngercik ve bütün tasvirler ağlamaya başlardı. Gökgürültüsü mü istiyorsun? Mihrabın altına sokacağım bir makina ulurdu. Hayalet mi istiyorsun? İki sâdık keşiş bütün gece çarşaflarla manastırın

damlarında dolanırdı. Ve her yıl, Meryem Ana Panayırında, gözleri görecek ve ayağa fırlayıp raksa başlayacak topallar, körler, inmeliler hazırlardım... Gülme patron! Benim bir amcam vardı, bir gün ölmek üzere olan bir katır buldu; gebersin diye ıssız bir yere bırakmışlardı. Amcam onu aldı; her sabah otlatmaya çıkıyor, akşamüstü de eve getiriyordu. Köylüler ona: «Ey, Haralambi Amca,» diyorlardı, «ne yapacaksın bu külüstür katırı?» Amcam: «Onu fışkı fabrikası olarak kullanıyorum!» diye karşılık veriyordu. Ben de manastırı, mucize fabrikası olarak kullanacaktım, patron!

25

Bugünkü 1 Mayıs öncesini hayatımda unutmayacağım. Hava yolu hazırdı; direkler, tel ve makaralar sabah güneşi altında parlıyordu, dağın tepesinde, dizilen yontma iri çamları yukarıdaki işçiler tele asıp denize salıvermek için bekliyorlardı.

Hava yolunun dağdaki tepesinde, bir de deniz kıyısındaki ucunda büyük birer bayrak dalgalanıyordu. Zorba, barakanın dışına bir fıçı şarap yerleştirmişti ve bir işçi, şişteki, alabildiğine yağlı bir kuzuyu çeviriyordu. Kutsama ve açılış töreninden sonra çağrılılar, birer bardak şarapla biraz mezecik alıp iyi kârlar dileğinde bulunacaklardı.

Zorba, barakadan, kafesiyle papağanı da çıkarmış, ilk direğin yakınında, yüksek bir taşın üstüne yerleştirmişti.

Acıyan gözlerle ona bakarak mırıldandı.

— Hanımını görür gibi oluyorum!

Ve cebinden bir avuç Arap fıstığı çıkararak ona yedirdi.

Bayramlıklarını giymişti; düğmeleri açık, beyaz bir gömlek, gri ceket, yeşil pantolon ve lastikli iyi pabuçlarını... Bıyığının boyası da kaçmaya başladığı için kozmetikle boyamıştı.

Büyük bir Arhontun büyük arnonları karşılayışı gibi, koşarak eşrafı karşıladı. Onlara hava hattının ne olduğunu, köye ne gibi zenginlikler getireceğini ve Meryem'in (yardımı büyüktür) bunu bu derece noksansız yapma yolunda kendisine nasıl ilham verdiğini anlatmaya başladı.

— Bu eser önemlidir, diyordu. Doğru eğimi bulmak gerekir; bu da tam bir bilim işidir! Aylarca uğraştım, ama boşuna; büyük eserlerde insanın aklı yetmiyor, Tanrı'nın ilhamı da gerekli! İşte, Yardımı Büyük, benim uğraşmamı görerek acıdı: «Zavallı Zorba,» dedi, «iyi adamdır, köyün iyiliğini istiyor, yardım edeyim ona!..» Ve ey mucize!

Zorba durdu, üç kez istavroz çıkardı .

— Ey mucize! Bir gece düşümde siyahlı bir kadın gördüm; Yardımı Büyük Meryem'di bu! Elinde küçük, nah şu kadarcık bir hava treni tutuyordu. «Zorba,» dedi, «sana göklerden örneğini getiriyorum, nah şu eğimi al ve hayır duam seninle olsun!» Böyle dedi ve kayboldu; ben de uyanıp fırladım, provaları yaptığım yere koştum, bir de ne göreyim? Sicim doğru eğimi almış, günnük kokuyordu; kesinlikle Meryem'in eli dokunmuştu ona!

Kodomanolios, bir şey sormak için ağzını açtı ama, taşlı patikadan, dişi katırlara binmiş beş keşişin indikleri görüldü. Bir keşiş, omuzunda kocaman bir tahta haç olduğu halde önden koşuyordu. Bağırıyordu, ama neden bağırıyordu? Anlayamıyorduk.

Sonra ilâhiler duyuldu, keşişler ellerini sallıyor, istavroz çıkarıyor, taşlardan kıvılcımlar saçılıyordu.

Yaya keşiş sonunda geldi, vücudu ter içindeydi; haçı havaya kaldırıp bağırdı:

— Hristiyanlar, mucize! Hristiyanlar mucize! Pederler, Yardımı Büyük Meryem'i getiriyorlar... Diz çökün!..

Köylüler eşraf ve işçiler heyecanla koşup keşişin çevresini sardılar, istavroz çıkarmaya başladılar. Kenarda duruyordum; Zorba şimşek hızıyla bana bir göz attı,

— Sen de yaklaş patron, dedi. Sen de yaklaş da Yardımı Büyük'ün mucizesini dinle!

Keşiş aceleyle ve soluyarak anlatmaya başladı :

— Dinleyin, Hristiyanlar! Tanrı'nın belirişi, tanrısal mucize! Dinleyin, Hristiyanlar! Şeytan, lanetini Zaharias'ın ruhuna yüklemiş, geçen gece Kutsal Manastırı çepeçevre gazlatmıştı. Ama uyardı Tanrı bizi; başpapazlık ve hücreler ateş almıştı. Kampanaları çalıp : «Yardım et Meryem'imiz!» diye bağırdık, testiler ve kovalarla koştuk; onun yardımıyla sabaha karşı ateş sönmüştü. Meryem'in mucizeli tasvirinin bulunduğu küçük kiliseye

gittik, diz çökerek; «Özalıcı Meryem,» diye bağırdık, «mızrağını kaldır ve suçluyu vur!» Dış avluda toplandık, baktık ki o Yudas olan Zaharias yok. Hepimiz: «Bizi o yaktı, o!» diye bağırarak onu bulmak üzere dağıldık. Bütün gün aradık, yok; bütün gece aradık, yok. Bu sabah, gün ağaracağına yakın yine küçük kiliseye gittik; bir de ne görelim, hıristiyanlarım? Tanrı'nın belirişi, tanrısal mucize! Zaharias, Meryem'in ayakları dibinde ölü yatıyordu; Meryem'in tuttuğu mızrağın ucunda da, iri bir damla kan vardı.

Köylüler «Ulu Tanrı! Ulu Tanrı!» diye mırıldanıyor, yere yatıyor ve veryansın ediyorlardı tapınmayı.

Keşiş, yutkunarak konuşmasını sürdürdü:

— Daha korkuncu da var! Şeytanın götürdüğü herifi kaldırmak için eğildiğim zaman, hepimizin ağzı açık kaldı: Meryem saçını, sakalını ve bıyıklarını Frenk papazı gibi tıraş etmişti.

Gülmemek için kendimi zor tutarak döndüm, Zorba'ya baktım. Alçak sesle,

— Allah'tan korkmaz herif! dedim.

Zorba, gözleri sulanmış bir halde keşişe bakıyor, coşku içinde birbiri arkasına istavroz çıkarıyordu. Üstelik de şöyle mırıldanmaktaydı:

— Büyüksün Tanrı'm, büyüksün Tanrı'm ve yarattıkların mucizelidir!

O sırada keşişler gelip hayvanlarından indiler, teşrifatçı papaz mucizeli tasviri kucağında taşıyordu; bir taşın üstüne çıktı; herkes tapınmak için itişe kakışa koştu. Daha arkada şişko Dometios bir tepsiyle duruyor ve sert köylü alınlarına gülsuyu serpiyordu; kıllı elleri göbeklerinin üstünde, tere batmış üç keşiş de ilâhi okuyordu.

Şişko Dometios,

— İnananların tapınması ve Büyük Yardımcı'nın uygun göreceği kadarını vermeleri için Girit köylerinde bir tur yapacağız! dedi. Kutsal Manastırı yenilemek için...

Zorba mırıldandı:

— Vay azgın boğalar vay! Yine onlar kârlı çıkacak be...

Başpapaza yaklaştı,

— Kutsal Peder, dedi, kutsama töreni için her şey hazır: Büyük Yardımcımız, eserimizi kutsasın!

Güneş yükselmişti, rüzgâr esmiyordu, çok sıcak vardı. Pederler bayrağın bulunduğu birinci direğin çevresinde durdular; kollarının geniş yenleriyle alınlarını sildiler ve: «Yapı Temelleri'ne ait hayır duasını» okumaya başladılar:

— Tanrım! Tanrım! Bu makinayı sağlam kayaya oturt; ne rüzgâr, ne yağmur, ne de su, zarar vermesin!

Serpeceği, bakır kaba daldırdılar, direği, teli, makaraları, Zorba ile beni, sonra köylüleri, işçileri ve denizi ıslattılar.

Sonra, hasta bir kadınmış gibi, dikkatle tasviri kaldırdılar, papağanın yanındaki yüksek taşın üstüne diklemesine koydular ve açılış törenini seyretmek için kenarda durdular. Direğin öteki yanında, ortalarında Zorba olmak üzere eşraf durdu. Ben denizden yana çekilmiş, bekliyordum.

Deneme yalnız üç ağaç gövdesiyle yapılacaktı; Kutsal Üçlü. Fakat Özalıcı Meryem'in onuruna dördüncü bir çam daha koyduk.

Keşişler, köylüler, işçiler istavroz çıkardılar,

— Tanrının ve Meryemin adına! diye mırıldandılar.

Zorba, bir adımda birinci direğin yanına geldi, ipi çekip bayrağı indirdi. Bu, dağın tepesindeki işçilerin beklediği işaretti. Geriye çekilip gözlerimizi oraya diktik.

Başrahip bağırdı:

— Tanrı adına!

O sırada olanı anlatmaya olanak yok. Felâket, yıldırım gibi geldi ve zor kurtulabildik. Bütün hava yolu sarsıldı; işçilerin tele asmış oldukları çam, şeytanca bir atılımla aşağı doğru fırladı; kıvılcımlar saçıyor, parça parça koparak havaya fırlıyordu; birkaç saniye sonra aşağı varınca geriye yarı yanık bir kütükten başka bir şey kalmamıştı.

Zorba, dayak yemiş köpek gibi bana baktı; keşişlerle köylüler daha uzağa çekildiler. Bağlı duran katırlar çifte atmaya başladı. Şişko Dometios, yere kapandı; korku içinde mırıldanıyordu :

— Tanrım, acı bana! Zorba, elini kaldırdı:

— Bir şey değil, dedi. İlk odun her zaman böyle yapar; makina şimdi yoluna girecek, bakın!

Bayrağı çekti, işareti verdi ve koşarak kaçtı.

— Oğlu'nun ***** adına da!..

** Bu oğul, Hristiyanlığa göre, Tann'nın oğlu İsa'dır.*

Sesi biraz titriyordu.

İkinci odun da salıverildi; direkler sarsıldı, odun hızlandı; yunus gibi sıçrıyordu, üzerimize doğru gelmekteydi, ama aşağı inmeye vakit bulamadı, dağın orta yerinde tuzla buz olup dağıldı.

Zorba koca bıyıklarını ısırarak homurdandı:

— Hay kör şeytan hay be! Eğim, denk gelmedi!

Kudurmuş gibi direğe doğru fırladı, bayrağı indirdi, yine işaret verdi. Eşraf, kaçmaya hazır bekliyordu.

Başrahip, cübbesini toplayıp, kesik kesik soludu :

— Ve Ruh-ül Kudüs adına!..

Üçüncü odun, koskoca bir çamdı; salıverilince büyük bir uğultu duyuldu. Zorba, kaçarken bağırıyordu:

— Yere yatın be zavallılar!

Keşişler burunüstü yere kapandı, köylüler tabanları kaldırdılar.

Çam, bir atılım yaptı, tele asıldı, kıvılcımlar çıkardı. Bizim görmemize zaman kalmadan, dağ ile kıyıyı geçmiş, uzakta köpükler saçarak açık denize dalmıştı.

Birçok direkler eğilmiş titriyordu; katırlar iplerini koparmış kaçmaktaydı.

Zorba, zıvanadan çıkmış bir halde bağırdı:

— Bir şey değil! Bir şey değil! Makina şimdi yoluna girecek! İleri!

Yine bayrağı kaldırdı; insan onun umudunu yitirdiğini ve artık her şeyin bitmesi için acele ettiğini anlıyordu.

Bir kayanın arkasına saklanmış olan Baş rahip, kekeledi:

— Ve Öcalıcı Bakire Meryem adına!..

Dördüncü odun bırakıldı; korkunç bir çatırtı duyuldu; ikinci «krak!» sesinde bütün direkler birbiri arkasına, iskambil kâğıtları gibi yıkıldı.

İşçiler, köylüler ve keşişler bağırdılar:

— Ulu Tanrı! Ulu Tanrı! Ve kaçan kaçana...

Bir kütük yarması Dometios'u baldırından yaraladı. Başka bir yarmanın, Başrahibin gözünü çıkarmasına kıl payı kaldı. Köylüler yok olmuştu. Yalnız tasvirdeki Meryem, elinde mızrakla taşın üstünde, ayakta duruyor, ciddî gözlerle insanlara bakıyordu; onun yanında da, zavallı papağan, kabarmış yeşil tüyleriyle titremekteydi.

Keşişler Meryem'i kucaklarına aldılar, ağrıdan böğüren Dometios'u kaldırdılar, katırları topladıktan sonra üstlerine binerek kaçtılar. Şişteki işçi

de bırakıp kaçtığı için, kuzu yanıyordu. Zorba bağırdı:

— Kuzu kömür olacak be!

Ve şişi döndürmek üzere koştu.

Yanına oturdum. Artık kıyıda kimse kalmamıştı, yapayalnızdık. Döndü, kararsız, biçimsiz bir bakışla bana baktı. Felâketi nasıl kabul edeceğini, bu bozgunun nereye varacağını bilmiyordu.

Yine kuzuya doğru eğildi, bir bıçak aldı, bir parça kesip tadına baktı; hemen kuzuyu ateşten çıkardı, dikine oturttu.

— Lokum, dedi, lokum patron! Zâtın da bir mezecik ister mi?

— Şarabı da, ekmeği de getir, acıktım.

Zorba çabuk bir hareketle fırladı, küçük fıçıyı kuzunun yanına yuvarladı, büyük bir buğday somunuyla iki bardak getirdi.

Herbirimiz birer bıçak alıp iki büyük parça etle kalın iki dilim ekmek kestik ve doymak bilmeden yedik, yedik.

Zorba,

— Görüyor musun, ne tatlı patron? dedi. İnsanın ağzında lokum gibi eriyor. Burada, bilirsin, geniş otlak yoktur, hayvanlar kuru ot yer ve etleri de sırf tad olur. Bunun kadar tatlı eti, yalnız bir kez yediğimi hatırlarım. Bilirsin, hani Ayias Sofiya'yı saçımla örüp muska gibi taşıdığım dönemdi. Eski hikâye...

— Söyle! Söyle!

— Eski hikâye diyorum sana, patron! Yunanlılık, delilik hevesleri işte...

— Söyle be Zorba, hoşuma gidiyor!

— Senin anlayacağın, Bulgarlar bizi abluka altına almıştı. Gece olmuştu. Çevremizdeki dağ sırtlarında, ateşler yakıp bizi korkutmak için kurtlar gibi

uluduklarını görüyorduk. Üç yüz kadar vardılar; biz yirmi sekiz kişiydik ve Kaptan Ruvas -öldüyse Tanrı günahlarını bağışlasın-başkanımızdı. «Ee Zorba, geçir bakalım kuzuyu şişe!» dedi. «Çukurda daha lezzetli olur Kaptanım!» dedim. «Nasıl istersen öyle yap ama, çabuk ol; karnımız aç!» dedi. Bir çukur kazdık, kuzuyu postuyla içine soktum; üzerine büyük bir yığın köz yığdık, çevresine oturduk. Kaptan Ruvas : «Belki de sonumuzdur!» dedi. «İçinizde korkan var mı be çocuklar?» Hepimiz güldük, kimse yanıtlamak istemedi. Tahta matrayı yakaladık. «Sağlığına Kaptan, iyi kurşunlar!» dedik.

Bir içtik, iki içtik, kuzuyu gömülü olduğu yerden çıkardık. Neydi o be patron? Hatırladıkça hâlâ salyalarım akıyor; erimiş, ilik olmuştu! Hepimiz erkekçe yumulduk. Kaptan.- «Hayatımda bundan lezzetli et yemedim!» dedi. «Tanrı yardımcımız olsun!» Hiç içmediği halde, o da çekti kafayı. «Bir hırsız havası söyleyin çocuklar!» diye emretti. «Şunlar orada kurtlar gibi uluyor, biz insan gibi şarkı söyleyeceğiz. İhtiyar Dimo'yu söyleyelim.» Çabucak ağzımızdakini yuttuk; birer tane daha attık, şarkı başladı; bayırlar yankılandı : «Ben kırk yıllık hırsız, ihtiyarladım be çocuklar!» Katmerli bir keyifti bu. Kaptan: «Pöh!» dedi. «Tanrı hayırımıza çıkarsın, ne keyif bu be? Kürek kemiğine bir bak bakalım be Aleksi... Ne diyor?» Kuzunun kürek kemiğini çakıyla temizledim, ateşe yaklaştım: «Mezar görmüyorum Kaptan; ölüm görmüyorum. Sanırım bu kez de paçayı kurtaracağız!» Yeni evli olan birinci yiğit, «Tanrı sözlerini işitsin!» dedi; «yetişeyim, bir oğlum olsun da, sonra ne isterse olsun!»

Zorba, böbrek yatağından iri bir parça kesti:

— O kuzu iyiydi ama, bunun da, hayrını göreyim geri teptiği yok.

— Doldur Zorba içelim; zarar yok, bardaklar taşsın da dip görünsün!

Kadeh tokuşturup içtik. Olağanüstü, tavşan kanı gibi siyah, seçme bir şaraptı bu; insan bunu içince toprağın kanını içmiş gibi canavarlaşıyordu. İnsanın damarlarından güç, yüreğinden de iyilik taşıyor, alçaksa kahraman, kahramansa canavar oluyordu. Alçakgönüllü küçüklükler unutuluyor, dar sınırlar yıkılıyor, insanlar, hayvanlar Tanrıyla yakınlaşıyor, onunla bir oluyordu.

— Haydi biz de, kuzunun kürek kemiğine bakalım, ne diyor? dedim. Gel, fora et kehanetleri, Zorba!

Kürek kemiğini iyice yaladı; sonra bıçakla temizledi, ışığa doğru kaldırıp dikkatle baktı:

— Her şey iyi, dedi; bin yıl yaşayacağız patron; dağ gibi yüreğimiz var; büyük bir yolculuk görünüyor; yolculuğun sonunda da, çok kapılı, büyük, kocaman bir ev. Bir kent olmalı patron; ama belki, benim kapıcılığını yapıp kaçakçılıkla uğraşacağımı söylediğimiz manastırdır bu!

— Doldur içelim Zorba. Kehanetleri bir yana bırakalım da, çok kapılı evin ne olduğunu söyleyim sana: Mezarlar ve topraktır; yolculuğun sonu budur; sağlığına, Tanrı'dan korkmaz herif!

— Sağlığına patron! Derler ki, talih Tanrı'nın körüdür; nereye gittiğini bilmez, yolculara çarpar; kime çarparsa ona da talihli derler. Şeytan alsın böyle talihi; biz istemeyiz onu, patron!

— İstemeyiz Zorba, vira!

İçerek kuzuyu didikliyorduk. Dünya hafiflemeye başlıyor, deniz gülüyor, toprak, gemi güvertesi gibi sallanıyordu. İki martı, çakılların üzerinde yürüyor, sanki insan gibi konuşuyorlardı.

Kalktım.

— Gel Zorba, diye bağırdım, bana raksetmesini öğret!

Zorba silkindi, yüzünde şimşekler çakmıştı.

— Raks mı patron? dedi. Raks ha? Gel!

— İleri Zorba, hayatım değişti, vira!

— Sana en önce zeybeği öğreteceğim; vahşi bir yiğit raksıdır. Biz komitacılar savaştan önce bunu oynardık.

Pabuçlarını çıkardı, patlıcan rengi çoraplarını attı, gömlekle kaldı; ama sıkıldığı için onu da fora etti. Sonra buyurdu :

— Ayağıma bak patron! Aklını başına topla!

Ayağını uzattı, hafifçe yere dokundu, ötekini uzattı, adımlar vahşi ve neşeli, birbirine dolandı; toprakta yankılar yaptılar. Zorba beni umuzumdan tuttu.

— Gel yiğitçiğim, ikimiz birden!..

Horaya başladık. Zorba ciddi, sabırla ve sevgiyle yanlışlarımı düzeltiyordu; gayret veriyordu; ağır olan ayaklarımın kanatlandığını duyuyordum.

Zorba tempoyu sürdürmek için el çırparak bağırdı:

— Yaşşa şahinim! Yaşşa yiğitçiğim! Şeytan alsın kâğıtları da, divitleri de! Şeytan alsın iyiliklerle çıkarları! Eh bee! Artık zâtın, da oynuyor ve benim dilimi öğreniyorsun ya. Daha ne isteriz be!..

Çıplak tabanlarıyla çakılları itti, ellerini çırptı.

— Patron! diye bağırdı. Sana çok söyleyeceklerim var! Senin kadar kimseyi sevmedim! Sana çok söyleyeceklerim var ama, dilim beceremiyor! Öyleyse, ben de onları oynayacağım! Kenarda dur da basmayım! Vira! Hop! Hop!

Bir hamle yaptı, el ve ayakları kanat oldu; toprağın üstünde dimdik fırlıyor, böyle gökyüzüyle denizin derinliğinde ona baktıkça, bana birden ihtiyar bir Başmelek gibi görünüyordu. Çünkü Zorba'nın bu raksı sadece kışkırtma, inat ve isyandı. Sanki şöyle bağırıyordu: «Ne yapabilirsin bana Kadir-i Mutlak! Bana hiçbir şey yapamazsın! Yalnızca beni öldürürsün! Öldür beni! Kılım bile kıpırdamaz! Hırsımı aldım! Söylemek istediğimi söyledim! Oynayacak vakit de buldum! Artık sana ihtiyacım yok!»

Zorba'nın oynayışına bakıyor, ilk kez insanın, şeytanca isyanının ağırlığıyla ve maddesiyle, üvey çocuğunun lanetinin yenisini hissediyordum. Onun karşı koymasını, inceliğini, gururunu hazla seyretmekteydim. Aşağıda,

kumun üstünde, Zorba'nın cesur ve hepsi de çok usta olan yere basışları, insanın sabah yıldızına özgü şeytani tarihini çiziyordu.

Durdu, küme küme yıkılmış hava yoluna baktı. Güneş batmaya hazırlanıyordu. Gölgeler büyümüştü. Zorba birden hatırlamış gibi gözlerini açtı. Dönüp bana baktı; âdeti olduğu üzere avucuyla ağzını kapadı:

— Pa pa patron! dedi. Gördün mü ne kıvılcımlar saçıyordu namussuz?

İkimiz de kahkahayı bastık. Zorba üzerime atıldı, beni kucaklayıp öpmeye başladı.

Tatlı bir sesle bağırıyordu:

— Zâtın da gülüyor musun? Zâtın da gülüyor musun patron? Yaşşa leventim benim!

İkimiz de gülmekten kırılıyorduk. Uzun zaman çakılların üstünde güreştik. Birden ikimiz de yere düştük, denizin kenarına uzandık ve birbirimize sarılmış halde uyuduk.

Hafiften gün ağarırken kalktım, kıyıdan kıyıdan köye doğru hızlı adımlarla yürümeye başladım; kalbim uçuyordu. Bu kadar sevinci hayatımda pek seyrek tatmışımdır. Bu sevinç değil, yüksek, saçma ve hak edilmemiş bir keyifti. Yalnız hak edilmemiş değildi, aynı zamanda bütün haklılıklara da karşıttı. Bütün paramı yitirmiştim. İşçiler, hava yolu, vagonlar... Taşıma için küçük bir liman da yapmıştık, ama şimdi taşıyacağımız bir şey yoktu, hepsi elden gitmişti.

Tam bu anda beklenmedik bir kurtuluş duyuyordum. Sanki, gereksinmenin sert ve aldatılması olanaksız kafatasının içinde, küçük bir köşede oynayan özgürlüğü bulmuş, onunla birlikte oynamaktaydım.

Her işimiz ters gittiği zaman, ruhumuzun karşı koyuşu ve değeri olup olmadığını denememiz ne mutlu şeydir! İnsan, görünmez sonsuz kuvveti olan bir düşmanın buna bazıları Tanrı, bazıları da Şeytan der- bizi yıkmak için saldırdığını, fakat bizim ayakta durduğumuzu sanır. Böylece de, içten her yenişimde, dıştan yenilmiş olsak bile, gerçek insan, söylenmeyen bir

gurur ve sevinç duyar; dış mutsuzluk, daha yüksek, daha güç bir mutluluk halini alır.

Bir akşam Zorba bana demişti ki:

— Bir gece, karlı bir Makedonya dağında, korkunç bir rüzgâr çıktı; içine dalmış olduğum küçük kulübeyi sallıyor, yıkmak istiyordu. Ama ben, onu iyice sağlamlamıştım, yanan ocağın önünde yalnız başıma oturuyor, gülerek rüzgârı kışkırtıyor ve diyordum ki: «Kulübeme girmeyeceksin, sana kapıyı açmayacağım, ocağımı söndürmeyecek, beni yıkamayacaksın!»

Zorba'nın bu sözleri ruhumu erkekleştirmişti; insanın duruma göre nasıl hareket etmesi ve nasıl konuşması gerektiğini anlamıştım.

Deniz kıyısında hızlı hızlı yürüyor, ben de görünmeyen düşmanla konuşarak bağınyordum:

— Ruhuma girmeyeceksin, sana kapıyı açmıyorum, ocağımı söndürmeyecek, beni yıkamayacaksın!

Güneş dağdan burnunu çıkarmamıştı daha. Mavi, yeşil, pembe ve sedef renkli ışıklar gökle deniz karışımı içinde oynaşıyor, ötede zeytin ağaçları arasında, küçük bülbül yavruları uyanarak pırpırlanıyorlardı.

Bu ıssız deniz kıyısına veda etmek, onu kafama işlemek, kaçarken yanımda götürmek için kıyıdan kıyıdan gidiyordum.

Bu denizde çok hazlar duymuştum; Zorba'yla geçen hayatım, yüreğimi genişletmiş, onun söylediği bazı sözler, içimdeki çok düğümlü kaygılara basit bir çözüm vererek aklımı yatıştırmıştı. Kusursuz içgüdüsü ve o ilkel kartal bakışıyla bu adam, sağlam ve kısa yollardan kestirme gidiyor, çabanın doruğuna çabasızlığıyla yorulmadan, kolayca varıyordu.

Yanımdan kadınlı erkekli bir küme geçti; sepetleri meze ve kocaman şişelerle dolu, 1 Mayıs Bayramı'nı kutlamak için bahçelere gidiyorlardı. Kırk fıskiye gibi, bir genç kız sesi yükselip şarkı söylemeye başladı. Kabarık göğüslü küçük bir kız koşa koşa, soluyarak önümden geçti,

kurtulmak için yüksek bir taşın üstüne çıktı. Arkasından kara sakallı, soluk benizli ve azgın bir erkek onu kovalıyordu.

— İn... İn!., diye bağırdı. Sesi soğuktu.

Fakat, yanakları al al olmuş kız, ellerini kaldırdı, başının üstünde kavuşturdu ve yavaş yavaş, yukarıdan aşağı yanan vücudunu sallayarak şarkıya başladı:

Şakacıktan söyle, nazla söyle bana, Aldırmam ben, sevmediğini söyle bana!

Kara sakallı erkek ona bağırdı:

— İn... İn!..

Kısık sesi hem yalvarıyor, hem korkutucu olmaya çalışıyordu.

Birdenbire bir sıçrayışta ayağını yakalayıp sıktı, kız da hafiflemek için bunu bekliyormuş gibi ağlamaya başladı.

Bütün bu amansız istekler yüreğimi zehirlediği için, hızla yürüyüp geçtim, bir akşam soğuklayan ve toprağın yarılıp kendisini yuttuğu, doymuş ve öpülmüş, tombul, parfümlü kart Dilber aklıma geldi; şimdi artık şişmiş, yeşil bir renk almış, patlamış, suları dökülmüş, kurtlar görünmüş olmalıydı.

Köyün giriş yerinde, borusunu ağzına götürmeye hazırlanan posta dağıtıcısını gördüm. Bana büyük bir zarfı verirken bağırdı:

— Bir mektup patron!

İnce, nazik yazıyı tanıyarak sevinçle sıçradım; köyü hızla geçtim, zeytinliğe girdim, sabırsızlıkla mektubu açtım. Kısa ve acele yazılmıştı, bir solukta okudum:

«Gürcistan sınırına girdik, Kürtlerden kurtulduk, her şey iyi gidiyor; mutluluğun ne demek olduğunu, sanırım ki yalnız şimdi öğrenmeye başladım. O çok eski, bilgece sözü neden yaşadığımı ancak şimdi anlıyorum: Mutluluk, borcunu yerine getirmek demektir; borç ne kadar güç olursa, mutluluk da o kadar büyük olur...

«Kovalanan ve ölmek üzere olan Rumlar, birkaç güne kadar Batumda olacak, bugün şu telgrafı aldım: 'İlk vapurlar göründü.'

«Bu binlerce, cin gibi çalışkan Rum'la geniş kalçalı karı ve çocukları, çabucak Makedonya ve Trakya'ya yerleşecekler. Yunanistan'ın damarlarına, yeni bir kahraman kanı akıtıyoruz.

«Biraz yoruldum ama, zararı yok; yendik hocam, yakında görüşürüz!»

Mektubu sakladım, adımlarımı sıklaştırdım, ben de mutluydum. Yürüyor, yürüyordum. Dağa çıkan patikaya saptım. Çiçek açmış, dikenli bir kekik dalını parmaklarımın arasında ufalayıp duruyordum. Öğle vakti yaklaşıyordu. Gölgem, ayaklarımın dibinde simsiyah toplanmaktaydı. Yüksekte bir şahin denge aradı, kanatları o kadar çabuk hareket ediyordu ki, hareketsizmiş gibi görünüyordu. Bir keklik, yürüyüşümü duydu, bodur ağaçların arasından fırladı ve madenî uçuşu havada gümbürdedi.

Mutluydum. Bilseydim, hafiflemek için şarkı söyleyecektim. Oysa sadece anlamsız çığlıklar çıkarıyordum. Kendi kendimle alay ederek: «Ne oldun?» diyordum. «Yoksa, bu kadar yurtseverdin de, ben bilmiyor muydum? Dostunu o kadar çok mu seviyorsun? Uslu dur. Utanmıyor musun?»

Fakat kimse karşılık vermiyordu. Ben de yine çığlıklar atarak yokuşa devam ediyordum. Sonra çıngırak sesleri duyuldu; kayaların üzerinde siyah tarçın renginde ve gri keçiler göründü : teke dik boynu ile önde, yavaş yavaş yürüyordu; hava teke koktu.

Bir çoban, bir kayanın üstüne fırlamıştı, parmakları ve ağzıyla ıslık çalarak bana sesleniyordu :

— Ey sağdıç! Nereye böyle? Kimi kovalıyorsun?

— İşim var! diye karşılık vererek tırmanmaya devam ettim.

Çoban, bana yaklaşmak için kayadan kayaya atlayarak yine bağırdı:

— Dur! Süt iç de serinle!

Sanki konuşup da sevincimi yarıda kesmek istemiyormuş gibi, yine bağırdım :

— İşim var!

Çoban gücenmiş bir halde,

— Sütümü hor mu görüyorsun yoksa? dedi. Güle güle öyleyse!

Parmaklarını ağzına soktu, sürüye bir ıslık çaldı, hayvanlar kayaların arkasında kayboldular.

Biraz sonra, dağın tepesine varmıştım. Yürüyüşün amacı bu tepeymiş gibi de rahatladım. Bir kayanın altında gölgeye uzandım, uzaktaki ovaya, denize bakıyor, derin derin soluk alıyordum. Hava, adaçayı ve kekik kokuyordu.

Kalktım, bir kucak adaçayı topladım, bunları yastık yapıp uzandım; yorgundum, gözlerimi yumdum.

Bir ara aklım uzakta, karlar altındaki yaylalara gitti, kuzeye doğru koşan sürü sürü insanlarla öküzleri ve ileride giden öncü dostumu hayalimde canlandırmaya çalıştım. Ama beynim çabuk bulandı, yenilmez bir uyku bastı üstüme.

Karşı koymak, uyumamak istedim, gözlerimi açtım. Karşımdaki kayanın üstüne, tam dağın tepesine bir karga tünemişti. Mavimsi siyah kanatları güneşte parlıyordu, büyük ve sarı gagasını iyice farkettim. Kızdım, bu bana kötü belirtiymiş gibi geldi. Bir taş alıp attım; karga sakin ve ağır ağır kanatlarını açıp havalandı.

Karşı koymayarak yine gözlerimi yumdum ve birden, yıldırım hızıyla uykuya daldım. Fakat, bir çığlık atıp ayağa fırladığımda, uykuya dalışım ancak birkaç saniye olmalıydı; karga hâlâ başımın üstünde süzülüyordu. Titreyerek kayanın üstüne oturdum; ilhama benzer keskin bir düş, beynimi yırtmıştı.

Düşümde Atina'da olmuş, Ermos Caddesini yapayalnız çıktığımı görmüştüm. Bol güneş vardı. Yol ıssız, dükkânlar kapalıydı. Ortalıkta bir

ölüm sessizliği. Tam Kapnikalarea'yı geçtiğim anda, birden dostumun Sindagma'dan, benzi solmuş, soluk soluğa, önünde dev adımlarıyla koşan, çok uzun boylu bir adamın arkasından koştuğunu gördüm. Dostumun sırtında büyük diplomat üniforması vardı, beni gördü ve uzaktan uzağa bağırdı:

«Ey hocam, ne yapıyorsun? Yıllardır seni görmedim; gel bu akşam konuşalım!»

Çok uzaktaymış da, duyması için bütün gücümü harcamam gerekmiş gibi, ben de olanca sesimle bağırdım:

«Nereye?»

«Akşam altıda Omonia'ya. Cennet Çeşmesi Kahvesi'ne!..»

«Peki,» diye karşılık verdim, «geleceğim!» Bu kez sesi şikâyetçi bir tonda işitildi: «Öyle diyorsun, öyle diyorsun ama, gelmezsin!»

Ben bağırdım:

«Geleceğim! Ver elini!»

«Acelem var.»

«Neden? Niye acele ediyorsun?»

Elini uzattı; birden eli omuzunun dibinden koptu ve havadan gelip elimi tuttu. O soğuk dokunuştan korktum, bir çığlık atıp uykumdan uyandım.

Karganın hâlâ başımın üstünde dolandığını gördüm; dudaklarımdan sanki zehir damlıyordu.

Başımı Doğuya çevirdim, uzaklıkları delip görmek istiyormuşum gibi gözlerimi havaya diktim; güvenliydim, dostum tehlikedeydi. Üç kez adını haykırdım:

«Stavridakis! Stavridakis! Stavridakis!» Sanki onu yüreklendirmek istiyordum; fakat sesim, birkaç kulaç ötede, havada dağıldı.

İniş yolunu tuttum, dağdan aşağı yuvarlanıyordum, vücudumu yorarak, acının yerini değiştirmeye çalışıyordum. Beynim, bazan insanın ruhuna ulaşabilen esrarengiz mezarlarla alay etmek için boş yere çabalıyordu; içimde mantıktan daha derin, tümüyle hayvansı ilkel bir kesinlik beni korkuya boğmaktaydı. Hiç kuşkusuz koyunlar ve sıçanlar gibi bazı hayvanlar da, depremden önce, aynı kesinliğe sahip olurlar. İçimde daha topraktan, kopmamış, kendi başına ve mantığın biçim değiştirici aracılığına kapılmadan, duyan insan öncesi ruh uyandı. Tehlikede, tehlikede, diye mırıldanıyordum, ölecek. Kendisi belki daha bilmiyordur, ama ben biliyorum.

Dağdan aşağı koşarak iniyordum. Bir çakıl yığınına rastladım ve çakıllarla birlikte yuvarlandım. Ellerim, ayaklarım kan içinde, çiziklerle dolu ve gömleğim yırtıktı.

— Ölecek... Ölecek... diyordum ve boğazım düğümleniyordu.

Zavallı insan, ruhunun çevresine, yüksek ve aşılmaz bir çit örmüş, içinde günübirlik vücut ve ruh hayatçığına düzen ve güvenlik sağlamaya çalıştığı küçük bir harman yapmıştır. Bu harmanın içinde her şey çizilmiş yolları, kutsal göreneği izlemeli; basit, kolay anlaşılır yasalara uymalıdır. Böylece, ne olabileceğini ve nasıl davranmamız gerektiğini belirli bir güvenle önceden görmeyi isteriz. Korku istilâlarının hükmü altındaki bu esrarengiz harmanın içinde, küçük, kırkayaklı kesinlikler hüküm sürer. Herkesin ve her şeyin binlerce yıldan beri kovmak için örgütlendiği utanç verici, öldüren düşman aynıdır: Büyük Kesinlik. Bu Büyük Kesinlik de, şimdi çiti aşmış, benim üzerime saldırmıştı.

Kıyıma varınca, biraz soluk aldım, sanki harmanın ikinci korunaklı hattına varmış da korugana girmiştim.

«Bütün bunlar,» diye düşündüm, «bizim huzursuzluğumuzun çocuklarıdır ve uykuda simgenin en parlak süsüne bürünürler. Onları biz kendimiz yaratırız; bizi bulmak için uzaktan hareket etmezler; bunlar, sonsuz güçlü karanlık bölgelerden bize gelen bakışlar değildir; bizim dışımızda hiçbir değerleri olmayan, bize ait yayımlardır. Ruhumuz alıcı değil, vericidir; onun için korkmamalıyız.»

Yatıştım; karanlık haber yüzünden ayaklanmış olan yüreğimi mantık yine düzene soktu, kanatlarını makasladı; garip köstebeği kesti, dikti, onardı ve tanınan bir fare haline soktu; böylece de yatıştı.

Artık barakaya yaklaştığım zaman, sağlığıma gülüyor ve aklımın bu kadar çabuk şaşırmasından utanıyordum; göreneğin kutsal yoluna dönmüştüm bile; acıkmış, susamıştım. Bitkindim. Taşların vücudumdaki bereleri sızlıyordu; fakat hepsinin üstünde bir ruh avuntusu duyuyordum: Çiti atlamış olan korkunç düşman, ruhumun ikinci korunaklı hattında durmuştu.

26

Her şey bitti. Zorba teli, âletleri, küçük vagonları, demir eşyayı, keresteleri toplamış, deniz kıyısına yığmış, kayığın gelip yüklemesini bekliyordu.

— Onları sana veriyorum Zorba, dedim; senin olsun; iyi kazançlar!

Zorba, bir hıçkırığı önlemek istermiş gibi yutkundu.

— Ayrılıyoruz, diye mırıldandı. Sen nereye gideceksin, patron?

— Yabancı ülkelere gideceğim; içimdeki keçi daha çok kâğıt yiyecek.

— Hâlâ akıllanmadın mı, patron?

— Akıllandım Zorba, sağ olasın; ama ben de senin yolundan gidiyorum; ben de kitaplarla, senin kirazlarla yaptığını yapacağım; o kadar çok kâğıt yiyeceğim ki, bulantı gelecek, kusacak ve kurtulacağım.

— Senin arkadaşlığın olmadan ben ne yaparım, patron?

— Üzülme Zorba, yine buluşacağız ve kim bilir -insanın gücü büyüktür- büyük plânımızı uygulama yoluna girişiriz: Kendi istediğimiz gibi Tanrısız, Şeytansız, özgür insanlara özgü manastırı kurarız ve sen Zorba, kapısında Ayios Petros gibi anahtarlarla oturur, açıp kaparsın...

Zorba yere oturmuş, sırtını barakaya dayamış, bardağını üst üste doldurup içiyor ve konuşmuyordu.

Karanlık basmıştı, yemeği bitirmiştik, şimdi de tek-tük atıştırarak son konuşmamızı yapıyorduk. Yarın ayrılacaktık. Ben Kastro'ya gidiyordum.

Zorba,

— Evet, evet... diyor, bıyıklarını çekiyor ve içkiyi katıksız içiyordu.

Yaz göğü yıldızlarla doluydu. Gece tepemizde kıvılcımlar saçıyordu. İçerdeyse, yüreğimiz ulumak istiyor, ama kendini tutuyordu.

Kendi kendime: «Veda et,» diyordum, «Zorba'yı bir daha göremeyeceksin; veda et; ona iyi bak, artık gözlerin, Zorba'yı bir daha asla görmeyecek!»

O ihtiyar kucağa atılıp ağlamak istedim ama, utandım; heyecanımı gizlemek için gülmek istedim, ama yapamadım; boğazım tıkanmıştı.

İnce kemikli boynunu kaldırıp sessizce içen Zorba'ya baktım. Ona bakıyor ve bu hayatın gerçekten ne şaşırtıcı bir sır olduğunu, insanların, fırtına tarafından kovalanan sonbahar yaprakları gibi nasıl birleşip ayrıldıklarını ve insanın bakışlarıyla sevdiği kimsenin yüzünü, vücudunu ve el hareketlerini boşuna yakalamaya çalıştığını, birkaç yıl sonra da, gözlerinin mavi mi, yoksa siyah mı olduklarını hatırlamayacağını düşünüyordum.

İçimden: «İnsanın ruhu katı bronzdan, çelikten olmalıydı, havadan değil!» diye bağırıyordum.

Zorba içiyor, kocaman, iri başını dik ve hareketsiz tutuyordu. Gecenin içinde sanki yaklaşan bir yürümeyi, ya da uzaklaşan ve sadece içten duyulan ayak seslerini dinliyordu.

— Ne düşünüyorsun, Zorba?

— Ne düşüneyim, patron? Hiç. Hiç diyorum sana! Hiçbir şey düşünmüyorum.

Biraz sonra da, yeniden bardağını doldurarak,

— Sağlığına patron! dedi.

Bardakları tokuşturduk. İkimiz de, bu kadar üzüntünün daha çok süremeyeceğini anlıyorduk. Ya ağlamaya, ya da horaya başlamamız ve zilzurna sarhoş olmamız gerekiyordu.

— Çal Zorba!

— Santur mu? Demedik mi, patron? Santur keyif ister. Bir ay sonra, iki ay, iki yıl sonra çalacağım belki; ne bileyim ben!.. O zaman da, bir daha buluşmamacasına ayrılan iki insanın şarkısını söyleyeceğim.

Ben korkuyla bağırdım:

— Bir daha buluşmamacasına mı?

Bu iyileştirilmesi olanaksız korkunç sözü içimden söylüyor, ama, onu haykırış halinde duymaya cesaret edemiyordum; şimdi korkmuştum artık!

Zorba, tükrüğünü güçlükle yutarak, yine,

— Bir daha buluşmamacasına! dedi. Buluşmamacasına. Senin bana bu söylediklerin, yok yine buluşacakmışız, yok manastır kuracakmışız, hepsi hastaya, canı çıkıncaya kadar söylenen avuntulardır. Onları kabul etmiyorum! Ne yani? Kadın mıyız ki avuntu isteyelim? Avuntu istemiyoruz. Evet, bir daha buluşmamacasına!..

Ben, Zorba'nın bu vahşi sevgisinden korkmuş bir halde,

— Belki de kalırım, dedim. Belki de seninle gelirim; ben özgürüm.

Zorba, başını salladı:

— Hayır, özgür değilsin, dedi. Senin bağlı bulunduğun ip, öbür insanlarınkinden biraz daha uzun; hepsi bu kadar! Senin patron, uzun ipin var, gidip geliyor, kendini özgür sanıyorsun. İpi koparmadın mıydı da...

Zorba'nın sözleri, içimdeki açık bir yaraya dokunup acıttıkları için inatla,

— Birgün koparacağım! dedim.

— Güç, patron, çok güç! Bunun için delilik gerek, delilik, duyuyor musun? Ya hep, ya hiç! Ama sende beyin var, ve seni bu yiyecek. Aklın bakkal senin, defter tutuyor, bu kadar verdim, bu kadar aldım; kâr şu kadar, zarar bu kadar diye yazıyor. Yani, iyi bir sahip, her işi sermiyor, her zaman arkayı kolluyor. Hayır, ipi koparmıyor rezil, onu sıkı sıkı elinde tutuyor, kaçırırsa mahvoldu demektir zavallı, mahvoldu demektir! Ama, ipi koparmadıkça,

hayatın ne tadı vardır, söyler misin bana? Papatya papatyacıktır; rom değil ki dünyayı altüst etsin!

Sustu. İçmek için içki doldurdu, ama vazgeçti.

— Kusura bakma, patron, ben köylüyüm; çamurların ayaklara yapıştığı gibi, sözler de benim dişlerime yapışıyor; sözleri eğirip incelik haline sokamıyorum; yapamıyorum, ama sen anlarsın.

Bardağını boşaltıp bana baktı. Ansızın bir öfkeye kapılmış gibi bağırdı:

— Anlıyorsun! Anlıyorsun ya seni bu yiyecek! Anlamasaydın, mutlu olurdun! Neyin eksik senin? Gençsin, paran var, aklın var, sağlamsın, iyi adamsın, hiçbir eksiğin yok, Allah kahretsin : Yalnız bir tane var; dedik ya: Delilik. Bu olmadı mı, patron...

Koca kafasını salladı ve yine sustu.

Ağlamaya başlamama kıl kalmıştı; Zorba ne söylüyorsa doğruydu. Çocukluğumda büyük atılımlarım, insanüstü heyecanlarım olmuştu; yalnız başıma oturup içimi çekerdim, çünkü dünyaya sığmıyordum.

Sonra, zamanla yavaş yavaş uslandım; sınırlar çiziyor, güçlüyü güçsüzden, insancıl olanı tanrısaldan ayırıyor, kaçırmayım diye kâğıttan uçurtmamı sıkı sıkıya tutuyordum.

Büyük bir yıldız, gökyüzünde bir çizgi çizerek aktı. Zorba irkildi, gözlerini açarak korkuyla baktı, sanki ilk kez yıldızın aktığını görüyordu.

— Yıldızı gördün mü? dedi.

— Evet.

Sustuk.

Zorba birden ince kemikli boynunu yukarı kaldırdı, göğsünü şişirdi ve vahşi, umutsuz bir çığlık attı. Bu korkunç çığlık, birdenbire Türkçe sözler halini aldı, Zorba'nın tâ içinden eski, tek sesli, sırf acı ve yalnızlıktan oluşmuş bir türkü çıkmaya başladı. Toprağın yüreği yarıldı, en tatlı Doğu

zehiri aktı, beni hâlâ erdeme ve umuda bağlıyan... İçimdeki bütün bağların çürüdüğünü farkettim:

İki keklik bir tepede ötüyor;

Ötme de keklik, benim derdim yetiyor,

Aman aman!

Issızlık... Yüksek, aşılmaz bir kumsal... Pembe, mavi ve sarı rüzgâr titriyor... Şakalar boşandı, ruh çılgın bir ses çıkarıyor ve hiçbir sesin yanıt vermeyişine seviniyor. Issızlık... ıssızlık... Birden gözlerim doldu:

İki keklik bir tepede ötüyor;

Ötme de keklik, benim derdim yetiyor,

Aman aman!

Zorba sustu, parmaklarıyla alnındaki teri kabaca sildi ve yere silkeledi. Eğildi, toprağa bakmaya başladı.

Uzunca bir zaman sonra sordum:

— Ne türküsü bu, Zorba?

— Devecinin. Deveci bu türküyü çölde söylermiş. Yıllardır ne hatırlamış, ne de söylemiştim. Şimdiyse...

Sesi kuruydu, boğazı tıkanmıştı...

— Uyumanın zamanı geldi. Yarın Kastro'ya gidip vapura binmek için şafakta kalkacaksın. Hayırlı geceler!

— Uykum yok, dedim, ben burda kalacağım. Birlikte geçirdiğimiz son gece bu!

Zorba bağırdı:

— İyi ya işte, onun için de kısa kesmemiz gerek.

Ve boşalmış bardağını ters çevirdi; bu, artık içmek istemediğine işaretti. Tıpkı, sağlam erkeklerin sigarayı, şarabı, zarı kestikleri gibi: yiğitçe!

— Şunu bilmelisin ki, babam sapına kadar erkekti; sen bana bakma; ben üfürüktüm; onun önünde dikiş tutturamam! O, «Eski Yunanlılar» denen soydandı; elini tuttu mu, kemiklerini kırardı. Ben bazı bazı, insan gibi, akıllı uslu konuşabilirim; ama babam uluyor, kişniyor ve şarkı söylüyordu; ağzından pek seyrek, insanca bir söz çıkardı. Bütün tutkunluklar vardı onda, ama hepsini kılıçla kesip attı. Vapur bacası gibi sigara içerdi; bir sabah kalktı, çift sürmek için tarlaya gitti; varıp çite dayandı, o dev gövdesiyle, tütün kesesini çıkarıp işe koyulmadan önce bir sigara yakmak için elini hırsla kuşağının arasına soktu. Tütün kesesini çekti, boş! Bez beze yapışmış; evde doldurmayı unutmuştu. Kızgınlığından köpükler saçarak uludu; birden, bir sıçrayışta geri döndü, köye doğru koşmaya başladı; yani tutkunluk sarmıştı onu. Ama, öyle koşarken, birden -insan sırdır derler ya- durdu, utandı, tütün kesesini çıkardı, dişleriyle bin parça yaptı ve kudurmuşçasına ayaklarıyla çiğnedi. «Namussuz! Namussuz!» diye uludu. «Orospu!» O andan sonra da, bütün hayatı boyunca, bir daha ağzına sigara koymadı... Erkekler böyle yapar, patron; hayırlı geceler!

Kalktı, çakılları aceleyle geçti, arkasına dönmedi bile, tam deniz kıyısına vardı. Sonra onu karanlıkta yitirdim.

Onu bir daha görmedim. Daha horozlar ötmeden, beni götürecek olan katırcı geldi, hayvana binip gittim. Öyle sanıyorum ama, belki de aldanıyorum; sabahleyin bir yere saklanmış, beni gözlüyor olmalıydı; fakat ayrılışın o alışılmış sözlerini söyleyelim, gözlerimiz sulansın, el ve mendillerimizi sallayıp yeminler edelim diye de koşup yanıma gelmedi.

Ayrılış kılıçla bölünme gibi olmuştu.

Kastro'da bir telgraf aldım, uzun süre baktım. Elim titriyordu. Ne dediğini kesin olarak biliyordum; kaç sözcük, kaç harften oluştuğunu, korkunç bir kesinlikle bilmekteydim.

Yatmak hevesine kapıldım; madem biliyordum, ne diye okuyacaktım? Ama ne yazık ki, daha ruhumuza güvenimiz yok; tüccar, perakendeci aklımız, bizim ihtiyar üfürükçü ve büyücü karılarla alay ettiğimiz gibi, onunla alay eder. Telgrafı açtım, Tiflis'tendi; yazılar bir an gözlerimin önünde oynadı, hiçbir şey farkedemedim; fakat yavaş yavaş hareketsizleştiler ve okudum.

«Dün öğleden sonra, Stavridakis ani bir zatürre sonunda öldü.»

Aradan beş yıl geçti, zamanın hızlandığı, sınırların dansa başladığı ve devletlerin armonikler gibi yayılıp toplandığı, uzun, korkunç yıllar. Zorba ile ben, bir ara bu boranın içinde kaybolduk; aramıza açlık ve korkular girdi. İlk üç yıl içinde, arasıra kısa bir kartını alırdım: Bazan Aynaroz'dan, acılı iri gözleri ve sırf istekten oluşmuş çenesiyle Kapı Korucusu Meryem'in kartı gelirdi; Zorba bana kâğıdı yırtan o kalın ve ağır kalemiyle şunları yazardı: «Burada iş olmuyor, patron; burada keşişler pireyi bile nallıyor; kaçacağım!» Birkaç gün sonra da başka bir kart: «Lotaryacılık için, elimde papağanı taşıyarak manastırları dolaşamıyorum; bunun için tutup onu meraklı bir keşişe hediye ettim; keşişin bir karatavuğu var; namussuz, 'Kıkırdadım Allahım'ı iyi sesli ilâhiciler gibi bir okuyor ki, duysan aklın durur. Yani keşiş, bizim zavallı papağana da ilâhî okumayı öğretecek. Eh, neler gördü hayatında namussuz. Şimdi de... Papaz da mı oldun, papağan?.. Kör talih böyle getirdi işte! Seni dostça öperim, hepten yalnız Peder Aleksios!»

Aradan altı yedi ay geçti; Romanya'dan göğüsleri açık, şişman bir kadın resmi taşıyan bir kart aldım: «Hâlâ yaşıyorum, mamaliga yiyor, bira içiyor ve yağ sıçanı gibi petrollerde çalışıyorum. Fakat burada, canın neyi isterse bol bol bulursun; benim gibi cehennemlik moruklar için, cennet burası; anlarsın beni patron; yaşamak orospu ve Tanrı büyüktür! Seni dostça öperim; Zorbesko Yağsıçanı».

İki yıl geçti, bir gün başka bir kart aldım; bu kez Sırbistan'dan geliyordu: «Daha yaşıyorum; şeytanca bir soğuk oluyor burada; bu yüzden evlenmek zorunda kaldım; arka tarafa bak, ufacık suratını görürsün; esaslı bir parça! Karnı biraz şiş, çünkü bana küçük bir Zorba yapmaya hazırlanıyor. Benim sırtımda ise, senin hediye ettiğin elbise var, elimde gördüğün alyans da zavallı Bubulina'nın; kemikçikleri aziz ola! (dünyada her şey olur). Bunun adı Liuba. Arkamdaki tilki postundan yakası olan palto, karımın düğün

hediyesidir; bana tuhaf bir cinsten olan yedi yavrulu dişi bir de domuz verdi. İlk kocasından da iki çocuğu var; yani dul. Yakın bir yerde mermer buldum; işin içine yine bir kapitalisti karıştırdım, bey gibi geçiniyorum. Seni dostça öperim; Aleks Zorbieç, Sabık Dul.»

Kartın ön tarafında Zorba'nın fotoğrafı vardı; iyi beslenmiş, damat kılığında ve kürk kalpaklıydı. Elinde bir züppe bastonu vardı; bir de yepyeni paltosu. Koluna da yirmibeş yaşlarında, geniş sağrılı azgın bir kısrak gibi çapkın, uzun çizmeler giymiş, zengin göğüslü, tatlı bir İslav kadını takılmıştı. Altta ise, Zorba'nın keserle yontulmuş gibi kalın yazıları: «Ben Zorba ve tükenmeyen problem: kadın, şimdilik adı Liuba.»

Bütün bu yıllar içinde gurbette geziyordum. Benim de tükenmeyen problemim vardı; fakat bunun bana verecek zengin göğsü, paltosu ve domuzları yoktu.

Birgün de ondan şu telgrafı aldım.- «Çok güzel, yeşil bir taş buldum, hemen gel, Zorba.»

Dedim ya, bende her şeyi bırakacak ve hayatımda bir kez olsun, cesurca ve saçma bir hareket yapacak cesaret yoktu. Başlarda yazdığım, Zorba'nın haklı olarak beni, mahvolmuş bir insan, bir kâğıt sıçanı olarak kabul eden kısa mektubunu aldım.

Ondan sonra, bana bir daha yazmadı; aramıza yine korkunç dünya çapında olaylar girdi, dünya nazara gelmiş de sarhoş olmuş gibi topallamaya başladı; atom aşklarıyla kuşkular birbirinden ayrıldı.

Dostlarımla sık sık konuşup içimdeki büyük ruhu canlandırıyor; okumamış adamın, mantıktan da öte, gururlu ve sağlam yürüyüşünü hızla seyrediyordum. Bizim, fethetmek için yıllarca, büyük yorgunluklar harcadığımız manevî doruklara o, yaratıcı birkaç sözle ulaşıyordu ve biz diyorduk ki; Zorba büyük ruhtur. Ya da onları aşınca, biz o zaman şöyle diyorduk: O delidir.

Zaman, böyle anılarla, tatlı bir biçimde zehirlenerek geçiyordu. Zorba'nın zamanında, Girit'teki kıyıma düşmüş olan öbür gölge, dostumun gölgesi de,

ruhumu ağırlaştırıyor, beni bırakmıyordu; ben de onu bırakmıyordum çünkü.

Ama, bu gölgeden kimseye söz etmemekteydim; benim gizlice yaptığım ve beni ölümle dost olmaya alıştıran gizli konuşmaydı; bu benim, Cehennemle karşı kıyı arasındaki gizli köprümdü. Ölü ruh onun gerçekten, bitkin ve solgun olduğunu duyardı; sağlam konuşamıyordu, elimi sıkacak gücü yoktu.

Bazan acı acı düşünüyorum: Belki dostum yeryüzünde vücudunun tamamını bozacak, çalışacak ve tehlikeli anda ölüm paniğine tutulup havaya serpilmemesi için ruhunu sağlamlaştıracak zaman bulamamıştır. Belki, ölümsüz yapısından ölmezleştirmesi mümkün olanı ölmezleştireceği zaman eline geçmediği için yok olma tehlikesi geçiyordu, diye de düşünürdüm.

Fakat, birden kuvvetlenip o mu beni, yoksa ben mi onu birden daha güçlü bir sevgiyle hatırlıyorum? Kuvvetli, yeniden doğmuş bir halde geliyor ve ben neredeyse, merdivenlerde ayak seslerini duyacak gibi oluyorum.

Az bir zaman önce, Engadin'in karlı dağlarında tek başıma bir gezinti yapmıştım; burada bir zamanlar, dostum ve sevdiğim bir kadınla olağanüstü gün ve geceler geçirmiştim.

O vakit kalmış olduğumuz aynı oteldeki, aynı yatağa uzanmıştım yine. Uyuyordum; açık pencereden ay içeri akıyor, uyumuş ruhumun içine dağlar, kristalleşmiş ve derin mavi gece giriyordu.

Uykumda söylenmemiş bir mutluluk duymaktaydım; sanki uyku derin, dingin ve saydam bir denizdi de ben, mutlu ve hareketsiz, onun dibinde yatıyordum; duygululuğum öylesineydi ki. Binlerce kulaç üstümde, ufacık bir gemi suyun yüzünden geçse vücudumu çizecekti sanki...

Birden üstüme bir gölge geldi; kim olduğunu anladım. Yakınma dolu sesi duyuldu :

— Uyuyor musun?

Ben de, aynı yakınan tonla yanıt verdim:

— Geciktim; aylardır sesini duymadım... Nerelerde dolaşıyordun?

— Ben her zaman yanındayım ama, sen beni unutuyorsun. Her zaman bağıracak gücüm yok; sen ise beni bırakmak istiyorsun. Ay iyidir, karlı ağaçlar iyidir, dünyadaki hayat iyidir ama, beni de unutma!..

— Seni asla unutmam, biliyorsun. İlk günlerde gurbete çıktım, vahşi dağlarda dolaşıyor, vücudumu harap ediyor, uykusuz kalıyor, senin için ağlıyordum. Acı beni boğmasın diye şarkılar da uydurmaktaydım; ama şarkılar sefildi, soluk almam için acımı asla dindirmediler. Biri şöyle başlıyor bunların:

Ölümle yanyana gidişiniz, O kayalıklı yolda. O çevik gövdeleriniz. Hayranlıkla izledim sizleri. Şafakta uyanıp yola çıkan. İki yaban ördeği gibiydiniz.

Yine bitmemiş olan başka bir şarkıda sana şöyle bağırmaktaydım :

Ruhunu sıkı tut dostum, Dağılmasın!

O acı acı gülümsedi, yüzünü bana doğru eğdi, benzinin solgunluğunu görünce korktum. Göz çukurlarıyla, konuşmadan, uzun zaman bana baktı; içlerinde göz yoktu; yalnız iki küçük toprak küre vardı.

— Ne düşünüyorsun? diye mırıldandım; neden konuşmuyorsun?

Sesi yine uzaktan gelen, derin bir iç çekiş gibiydi:

— Ah! Dünyaya sığamayan bir ruhtan ne kaldı! Bir başkasının dağınık, yarım yamalak birkaç dizesi, tam bir dörtlük bile değil. Dünya üzerinde gidip geliyor, sevdiklerimin çevresinde dolaşıyorum, ama kalpleri kapandı onların. Nereden gireyim? Nasıl dirileyim? Sahibinin kapalı evi çevresindeki köpek gibi dolanıyorum. Ah, sizin sıcak, canlı vücutlarınız tarafından, boğulmuş gibi yakalanmaksızın, özgürce yaşayabilseydim!

Göz çukurlarından yaşlar boşandı, içlerindeki toprak çamur oldu. Ama, biraz sonra sesi sağlamlaştı:

— Bana vermiş olduğun en büyük haz, dedi, bir zamanlar Zürih'te, yıldönümüm dolayısıyla yapmış olduğun konuşmadır, hatırlar mısın? Yanımızda başka bir canlı da vardı; hatırlıyor musun?

Ben karşılık verdim:

— Hatırlıyorum; o «hanımımız» dediğimiz kadındı.

Sustuk. Ondan bu yana kaç yüzyıl geçti? Onun bayram sofrasında biz sıcak odaya kapanmışken, dışarıda kar yağıyordu; sevişen üç insan bir aradaydık. Ben dostumu övmüştüm.

Gölge, çok hafif bir alayla sordu:

— Ne düşünüyorsun, hocam?

— Çook, her şeyi...

— Ben senin son sözlerini düşünüyorum. O zaman bardağını kaldırıp demiştin ki: «Hanımcığım, Stavridakis bebekken, yaşlı dedesi onu dizinin dibinde oturtur, öbür dizine Girit lirini dayayıp türküler çalardı; bu akşam onun şerefine içelim: Şans kısmet etsin de, her zaman yine öyle Tanrının dizlerinde de otursun!» Tanrı senin duanı çabuk kabul etti, hocam!

— Zararı yok, dedim. Sevgi ölümü yener! O acı acı gülümsedi, ama bir şey demedi.

Vücudunun uyumla çözüldüğünü, karanlığı yokladığını, hıçkırık, iç çekmesi ve alay haline geldiğini hissediyordum.

Ölümün tadı günlerce dudaklarımda kaldı; yüreğim hafifledi. Ölüm bizi almaya gelip de, işimizi bitirelim diye bekleyen ve acelesi olmayan bir dost gibi, tanıyıp sevdiğim bir dost yüzünün aracılığıyla hayatıma girmişti. Beynim, ölümün böyle dostça olan işaretini anlayarak yatıştı.

Ölüm bazan hayatımızın içine, başdöndüren bir koku gibi akar; hele ıssız bir yerde olup, ay ışığı ve derin bir sessizlik varken, insanın vücudu yine yıkanmış, hafifçecikken ve ruhun karşısına aşırı engeller çıkmazken, yani

uykuda. O vakit, bir an için hayatla ölüm arasındaki yarım duvar saydamlaşır, insan onun arkasında, toprakların altında neler olduğunu görür.

Bu ıssızlıkta, böyle bir hafifleme ânında Zorba uykuma girdi. Nasıl olduğunu, ne dediğini, nereden geldiğini hiç hatırlamıyorum. Uyandığımda, yüreğim yerinden kopacak gibiydi ve birden, nasıl olduğunu bilmiyorum, gözlerim yaşlarla doluverdi.

Aynı anda, ikimizin Girit kıyısında yaşadığımız hayatı yeniden kurma; belleğimi zorlayıp Zorba'nın bütün dağınık konuşmalarını, bağırmalarını, el hareketlerini, gülüşlerini, ağlayışlarını, bütün rakslarını hatırlama ve onları kurtarma yolunda güçlü bir istek -istek değil, zorunluluk- içimi sardı.

O kadar güçlü ve aniydi ki bu, o günlerde dünyanın herhangi bir yerinde, Zorba'nın can çekişmekte olduğundan korktum. Çünkü hayatımı onun hayatıyla o kadar birleşmiş duymaktaydım ki, biri ölürken ötekinin sarsılıp bağırmamasına olasılık tanımıyordum.

Zorbanın belleğimdeki bütün izlerini toparlayıp söz olarak formüle etmekte bir an için kararsızlık gösterdim. İçimi çocukça bir korku aldı. Şöyle diyordum: «Eğer bunu yaparsam, Zorba gerçekten tehlikede demektir; elimi iten ele karşı koymalıyım...»

İki gün, üç gün, bir hafta karşı koydum; kendimi başka yazılara verdim; gezintiler yapıyor, okuyordum. Görünmeyen varoluşu bu gibi düzenlerle aldatmaya çabalamaktaydım. Ama, bütün aklım, huzursuz, ve olanca ağırlığıyla Zorba'nın üzerinde toplanmıştı.

Birgün Eğin'de, deniz kıyısındaki evimin taraçasında oturuyordum. Öğle üzeriydi. Çok güneş vardı. Karşımdaki güzel, çıplak Salamin yamaçlarına bakıyordum. Birden, hiç düşünmediğim halde, kâğıt aldım, taraçanın kızgın taşları üzerine uzandım ve Zorba'ya ait olan bu masalı yazmaya başladım.

Aceleyle ve heyecan içinde yazıyor, geçmişleri sabırsızca canlandırıyor, Zorba'yı eksiksiz hatırlayıp tamamlamaya çalışıyordum. Sanki yok olursa, bütün sorumluluk benim olacakmış gibi, onun, «Yeronda»mın yüzünü tam olarak belirlemek için gece gündüz çalışıyordum.

Mağaraların içinde, düşlerinde gördükleri atalarının resmini çizen ve ruhun, yüzünü tanıyıp geri dönebilmesi için, onu ellerinden geldiği kadar sadık bir biçimde çizmeye çabalayan vahşi Afrika kabilelerinin büyücüleri gibi çalışmaktaydım.

Masal birkaç hafta içinde bitti.

Bittiği gün, yine akşam üzeri taraçada oturmuş, denize bakıyordum. El yazım, dizlerimin üstünde duruyordu. Üzerimden bir ağırlık gitmiş gibi, ne sevinç, ne hafiflemeydi o!.. Doğum yapan ve şimdi de, yeni doğmuş çocuğunu koynunda taşıyan bir kadın gibi...

O zaman artık güneşin çekildiği bir sıradaydı. Kentten mektuplarımı getiren Sula adındaki küçük kız, taraçaya çıktı; tombalak, çıplak ayaklı, hayat dolu bir kızdı bu! Bana bir mektup bıraktı ve koşarak kaçtı. Anladım. Anladım gibime geldi; çünkü açıp okuduğum zaman ayağa fırlayıp bağırmadım, şaşırmadım. Biliyordum. Tam bu anda, böyle elyazılarımı dizlerimde tutup batan güneşi seyrederken bu mektubu alacağımı biliyordum.

Sakin sakin, ağlamaksızın okudum; Sırbistan'ın Üsküp kentine yakın bir köyden geliyordu; çata pata bir Almancayla yazılmıştı: çevrilmişini veriyorum.

«Ben köyün öğretmeniyim. Burada bir mermer yatağı olan Aleksi Zorba'nın, geçen pazar günü, saat altıda öldüğü yolundaki acı haberi size bildirmek için yazıyorum. Can çekişirken bana şöyle bağırmıştı: «Gel buraya öğretmen, demişti, Yunanistan'da filânca dostum var; öldüğüm zaman ona öldüğümü ve son ânıma kadar aklımın tamamiyle başımda olup kendisini hatırladığımı yaz. Ne yapmışsam pişman olmadığımı da... Sağ olmasını dilediğimi ve artık akıllanması zamanının geldiğini de söyle ona. Eğer, herhangi bir papaz, günahımı çıkarmaya ve beni kutsamaya gelirse, ona defolup gitmesini ve lanetinin üzerimde olmasını istediğimi söyle! Hayatımda yaptım, yaptım, yaptım ve yine de az yaptım. Benim gibi adamların bin yıl yaşaması gerekirdi. Hayırlı geceler!»

«Son sözleri bunlardı; birden yastığından doğruldu, çarşafları attı, ayağa kalkmak istedi. Karısı Liuba, ben ve eline sağlam birkaç komşu, onu tutmak üzere koştuk; ama o bizi geriye itti, karyoladan indi, pencereye gitti. Orada

pervaza tutundu, uzaklara, dağlara doğru baktı, gözlerini alabildiğince açtı, gülmeye, sonra at gibi kişnemeye başladı, ölüm onu böyle dimdik, ayakta, tırnakları pencereye geçmiş halde buldu:

«Karısı Liuba size selâm ettiğini ve merhumun kendisine sık sık efendiliğinizden söz ettiğini, santurunu öldüğü zaman, kendisini hatırlamanız için size teslim etmemizi vasiyet ettiğini yazmamı da tenbihliyor.

«Onun için dul kadın, uygun düşer de köye uğrarsanız, evine buyurup orada kalmanızı ve hayırlısıyla gideceğiniz ertesi sabah da santuru almanızı rica ediyor.»

SON

Niye gülüyorsun öyle Patron?

Neden öyle bakıyorsun bana?

Benim şarabım böyledir, içimde her zaman bağıran bir şeytanım vardır. O ne derse ben onu yaparım.

Ne zaman boğulacak gibi olsam, bana şöyle seslenir:

"Oyna Zorba!"

Ben de kalkar oynarım!

Böylece boğuntum geçer.

Oğlum Dimitrakis öldüğü zaman da böyle kalkıp oynamıştım.

Ölüsünün başında hora teptiğimi gören akrabalar, dostlar, beni yakalamak, bana engel olmak istemişlerdi. "Zorba delirdi!" diye bağırmışlardı.

Ama ben orada kalkıp oynamasaydım, asıl o zaman kederimden delirecektim. Çünkü o benim ilk oğlumdu. Üç yaşındaydı ve ölmüştü. Onun yokoluşuna dayanamıyordum...

Bak patron, kalın kafalının biriyimdir ben. Sana sorduğum sorulara verdiğin o aydınca karşılıkları almıyor kafam.

Ah be patron, o bana anlatmak istediklerini kalkıp bir oynayabilseydin, onları hora teperek dile getirebilseydin!

Ya da patron, bütün bunları bana masal gibi anlatabilseydin, anlardım be patron, o zaman her şeyi anlardım...

